

ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE

MAGYAR NÉPE

ETNOGRAFIAI TANULMÁNY

IRTA

LÁZÁR ISTVÁN

NAGYENYEDI EV. REF. BETHLEN-FÓTANODAI TANÁR

Az alsófehérvármegyei magyar lakosság száma és elemei.

ALÓSÓFEHÉR vármegye 193.072 lakósa közt, a legújabb népszámlálás adatai szerint, magyar van 30.181.

Mivel azonban néprajzi kutatásról van szó, ezen számból ki kell választani a városi lakosságot, az u. n. értelmiséget (kbl. 15.000), melyet vagy a műveltség nivelláló hatása, vagy a más vidékiekkel való gyakori érintkezés, vagy, a mi legtöbbjükre állhat, más vidékről való származásuk a szorosan vett néprajzi kutatás határain kívül helyez. Itten tehát azt a földműveléssel foglalkozó népelemet tekintem, melyet birtoka vagy jogi helyzete rég idők óta a mai Alsófehér vármegye törzsökös lakóságává állandósított; a mely tehát származásánál, foglalkozásánál, helyhez kötött hagyományainál s mindezekről korlátolt gondolkozásánál fogva leghívebben megőrizte s felmutatja azt, a mi népies, helyi és jellemzetes.

De felvett szempontunk szerint még más irányban is korlátoznunk kell az etnografiai kutatás területét. Ki kell választanunk u. i. megyénk azon részét, a hol nagyobb tömegben együtt élő magyarságról lehet szó; azt a részt tehát, melynek etn. jellemét a magyar lakosság adja meg. Ez pedig első sorban az a terület, mely a Maros északi folyása és a N.-Küküllő közt a megye északkeleti részében fekszik, vagyis a maros-ujvári járás, melyben 7702 s a nagyenyedi járás, hol Nagy-Enyeden kívül 4597 magyar lakik. Ezen területen vannak: M.-Becze (662 közt magyar 577), M.-Bükkös (760 k. m. 708), Csekelaka (735 k. m. 450), M.-Csesztve (611 k. m. 189), Csombord (730 k. m. 244), M.-Csúcs (536 k. m. 227), M.-Gombás (446 k. m. 232), Hari (765 k. m. 240), Istvánháza (464 k. m. 414), M.-Kapud (500 k. m. 157), Kutyalva (620 k. m. 526), M.-Lapád (867 k. m. 812), Lőrinczréve (380 k. m. 214), Medvés (444 k. m. 418), Nagylak (1048 k. m. 373), Ózd (970 k. m. 900), K.-

Solymos (164 k. m. 97), Szentbenedek (824 k. m. 261), M.-Szentkirály (548 k. m. 171). A Marostól nyugatra, Nagy-Ényeden kívül Miriszló (761 k. m. 376), Felenyed (1178 k. m. 381), Vajasd (548 k. m. 447), Borbánd (944 k. m. 164), Sárd (1422 k. m. 192), a Küküllőtől délre Vizakna város mellett csak a vele szomszédos Alamor (1471 k. m. 198) jöhetnek számításba. A Hegyalján s bányavidéken csak a városokban van magyar élet és nyelvhasználat.

Az említett helyeken kívül a magyar lakosság mindenütt elenyésző kis számban van s ez az oka, hogy a sokszorta nagyobb idegen ajku tömegnek fizikailag is természetes hatása alól nem vonhatják ki magukat, kik vele egy sorsban, mindennapi érintkezésben élnek. Ilyen vidéken majdnem általában az oláh nyelvet használja a mi népünk is; családneveik észrevétlenül oláhos kiejtésre ferdülnek; oláhos keresztnéveket vesznek fel a legmagyarabb családok ivadécai (Rácz Filon, Sütő Vaszi, Szücs Juon, Barna Sofron, Turós Gyorgye, Zalatnai Nyikuláj, Takács Tódor, Gombos Efrém, Balázs Sándru és Kandin stb.) és ha házasság, vagy egyéb körülmények közreműködése, gyakran csak a ref. templom hiánya folytán görög istentiszteletre járnak: vallásukat s vele lassankint nyelvüket is elfelejtik.

Voltak olyan idők, a melyekre ha népszámlálás adatai szerint nem is, de helyi hagyományok után bátran hivatkozhatunk, a mikor a megye lakosságának számaránya a magyarra nézve kedvezőbb volt a mainál. Gambucz (Gombóc a régi iratokban) a XIV. században, M.-Csúcs, Miriszló, Felenyed, Lőrinczréve, Gezse még a mult században is egészen magyarok voltak; Miklóslakán virágzó ev. ref. egyház állott, melyből csak a templom romjai s az egyházközség birtoka maradt meg emléknek. Vajasd és Borbánd a székely határőr-ezred magyar telepei voltak s ma Borbánd szinte egészen oláh, Vajasd is csak fele részben magyar. Tudjuk, hogy még e század első felében is Hegyalján s a bányavidéken élénk magyar élet virágzott; s ma Abrudbányán, Zalatnán, Verespatakon, M.-Igenben és Krakkóban alig 30 magyar család van azokból, melyek ezen helyek törzsökös lakosságát alkották.

Ezen általános hagyományon kívül fontos bizonyítékot szolgáltatnak a családnevek is, melyek a multban való kutatásainknál, különösen ha a kutatás részletes adatokra akar támaszkodni, sokszor egyedüli vezetőkül maradnak. Ily részletes természetű utánjárások arról győznek meg bennünket, hogy megyénkben legalább 150 olyan magyar eredetű családnév van, melynek viselői a megemlített helyeken ma nyelvükre és szokásaikra nézve nem magyarok többé, érzületükre nézve még kevésbbé. Ezen nevek közül feljegyzem az általánosabbakat, vagyis azokat, melyeket több család, gyakran több községben is elterjedve, közösen visel: Balázs, Balta, Baka, Bartók, Boksa, Bogár, Boglya, Bocsok, Bogdán, Botos, Bene, Borza, Bologa (Balog), Bolonducz (Bolondos?), Bornemisza, Buda, Csóka, Csojka, Csóra, Dancs, Darabont, Dávid, Duna, Ebergényi, Farkas, Galgóc, Gója, Gróf, Harsányi, Karácsonyi,

Kardos, Kibédi, Kis, Kolcsár, Komáromi, Kendi, Kolozsi, Kozák, Kóbori, Kozma, Lázár, Mészáros, Miski, Neagu (Nagy), Pap, Rác, Szakács, Székely, Szócs, Szeredai, Tamás, Tatár, Tövisi, Tóbiás, Vajda, Vas (ma Feér), Zsigmond (Abrudbányán s vidékén), Milik, Pál, Szabó (M.-Csúcs), Kertész, Rákóczi (Csufudon), Cocisu (Kocsis), Biris (Birisia, Béres), Siándriu (Sándor) (M.-Koppádon), Hosszu, Csató, Fülöp, Bereczki, Kálbori, Deák, Bánfi, Karsai, Fodor (Balázsfalván), Illyés, Kovács, Mihály, Nemes (Holdvilágon); Barna, László, Szabó, Szilágyi (Mihálczfalván); Asztalos, Anák, Laboncz, Gatyá, Komsa, Tót, Verdes (M.-Csesztvén); Angyal, Béla, Csügedi, Fekete, Kozma (Csügeden); Cseuka (Csóka), Varga (Varga) (Sóspatakon); Károli, Szász, Szakács, Ujvári (Csórán); Alamori, Buda, Zejk (Kornán); Gyulai, Sándor (Maros-Váradján); Áron (Sorostélyon); Barabás (Obrázsán); Bükkösi (Sztjakabon); Farkas (Gezsén); Rabsányi (Bencdeken); Jenei (Sztimrén); Bika, Csuka, Kormos (Dályán); Gábor, Kádár (Tátén); Lukács (Strázsán); Pataki (Demeterpatakán); Boros (Ispánlakán); Kádár, Sipos, Mezei, Márton (Nagylakon); Mátyás, Zejk, Vinczellér, Puskás, Hajdu, Kardos (M.-Káptalanban); Katona, Zsellér (Péterlakán); Deák, Demeter, Nemes, Török (Felső-Ujvárt); Kis, Lakatos (Süllyén); András, Várad (Gezsén); Boros (Ispánlakán); Balog (Czintoson); Kozma, László (Lándorban); Bihari, Csizmás, Haller, Hege-düs, Molnár, Orosz, Aranyosi, Nagy, Gönczi, Kerekes, Spanyol, Harasztos (M.-Ujvárt); Balika (Kisaknán); Tömös, Becskereki, Bácsfalusi (Tövisen); Henter (Csáklyán); Lisznyai (O.-Lapádon). S a felhozott nevek közül ismétlődik egy-egy Fugadon, Paczalkán, Felgyógyon, Diódon, Alsó-Orbón, Csombordon, Tompaházán is.

A családnevet ugyan egymagában nem lehet mindig döntő bizonyítéknak elfogadni a magyar eredet mellett. A mult század végén, mikor a családnév felvétele általános kötelezettséggé vált, sok oláh jobbágyot nevezhetett el ura vagy gazdatisztje, vagy környezete azon foglalkozásról, melyet az udvar részére folytatott, vagy azon tulajdonságról, mely megkülönböztetően jellemezte. Az is lehetséges, hogy éppen úgy, mint az ó-kori Rómában a rabszolgával történt, egy-egy jobbágyot az ura nevével különböztettek meg más birtokán élő névrokonától; így támadhatott a Bánfi és Zejk név közöttük. Tehát a családnév csak akkor szolgálhat döntő bizonyítékkal az eredet mellett, ha ezt még legalább az illető családnak vagy szülőföldjének hagyománya is támogatja. S ilyen a felhozott családnevek legtöbbje.

A megye története fog részletesen beszámolni azon politikai természetű eseményekről, melyek a számbeli hanyatlást okozták; az ító harcokról, melyek megyénk magyarságának lételét a mult századokban s a jelenben is megtámadták, a mikor ugyanazon vér fogyott mindig a szülőföld védelmében, mely ezt a szülőföldet magáénak megszerzte. Itt röviden más természetű okokat akarok még érinteni, melyek a magyar faj létérdekeit támadták. Abrudbányán 1784-ben 1122 egyént, Veresegyházán 1848-ban 30 családot kényszerítettek a görög vallás

felvételére. Kutyfalván a Pekry-család jobbágysági földesurak katolizálása folytán szintén e vallásra kényszerítették, részben már eloláhosodtak akkorra, mikor a ref. vallású új birtokos, Dániel, a visszatértetéshez fogott. Tűr község lakosságának az a része (364), kik csak a jelen század közepén tértek ki az ev. ref. egyház kebeléből, már is a veszendők képét mutatják. A hol a betelepült bolgárok kath. vallásukat megtartották, ott, a mint Csergeden látjuk, oláhokká lettek. Mindezek a tapasztalatok azt igazolják, hogy vidékünkön leginkább az ev. ref. egyház támogatta a magyar lakosságot etnografiai önállóságának megővésében.

Még ennél is többet magyaráz meg a gazdasági viszonyok tanúság-tétele. A közép- és kisbirtokos nemesség nemcsak a harcokban pusztult, hanem mivel kisebb anyagi erővel bírt s a gazdasági fejlődéssel nem tudott eléggé lépést tartani: vagy kényszerből, vagy önelhatározásból más életirányra tért s mind jobban tűnik a vidékről. Földjeiket aztán javarészt módosabb oláh gazdák szerzik meg s lépésről-lépésre haladnak a földhódítás útján előre. A megyei latifundiumok pedig századunk közepéig egyenesen elősegítették azt, hogy a hegyvidéki pásztor-nép, mint jobbágyság, a falvakba telepedjék. A magyar paraszt ugyanis lehet, hogy számánál fogva is elégtelen volt a földművelés munkáinak végzésére; de valószínűbb, hogy önértetesebb magaviseletével nem tudta kielégíteni a földesurak, talán inkább a gazdatisztek igényeit; s helyébe szívesen alkalmazták az alázasabb oláhot. S midőn általános műveltségtörténeti szempontból nagy érdemet szereztek azzal, hogy a merőben műveletlen faj előtt az állandó helyhez szoktatás, földművelés által a civilizáció útját megnyitották, számban és vagyonban való terjedésükre alkalmat nyújtottak: a magyar jobbágyságot néha kitelepítéssel, többször csak az új elem szaporításával s így a megélhetés feltételeinek szigorításával gyengítették. Így történt ez a megyében mindenfelé, Csúcsban, Gámbuczon, Felenyeden, Gezsén, Lőrinczrévén, Miriszlón, Miklóslakán, Vajason, a r. k. püspök és káptalan s a balázsfalvi érsekség birtokain stb. Ez az ok magyarázza legjobban a számbeli aránytalanságot s némileg megnyugtató a felől, hogy nem annyira a magyarság ellentálló képessége fogyatkozott meg, mert ez csak helyenkint s erőszakos térítés, vagy elenyésző kis számuk miatt történt; hanem mellette az idegen fajú nép lassan-lassan nagy tömeggé fejlődött.

A magyar lakosság számához fűzött ezen megjegyzéseink után azon elemeket fogjuk kutatni, melyek a hagyományok és családnevek bizonyossága szerint megyénk magyar lakosságát kívülről gyarapították.

Azon legtermészetesebb kitelepítésen kívül, melyet a Bethlen-kollégium alapítása óta, székely eredetű tanulóival végezett, kik különböző alkalmazásokban meggyeszerre mindig tekintélyes számban találkoztak: az Aranyos-székhez közel eső falvakban a nép közt is sok család van, melynek eredete a székelységbe vezet. Ezen családok száma a Maros mentén ritkább ugyan; de mégis alig van magyar község, a hol

egyet-egyét találni ne lehetne. Abrudbányán erősen tartja magát az a hagyomány, hogy a nagy terjedelmű Bucsum községe, melynek határai még a XV. században nomád életű pásztorok legeltető tanyáját képezték, a XVIII. század elején szepesi bányászokból és székely telepesekből alakult meg. Ma ugyan vallásra és nyelvre nézve teljesen oláh; de lakóinak ruházkodása, még inkább pedig építkezése teljesen elüt az alsófehérvármegyei oláhokétól. Bucsum-Cserbujon, az országút mentén, egész sor régi házat látni, melynek bedeszkázott magas tornácza, zsindeyes teteje, de mindenek felett tetőzetes és faragványos nagy kapuja a székelyek építkezésére emlékeztet. Orbán B. (Székelyföld leírása V.) szerint Hari és Bogáth az Aranyos-székhez tartozott s így lakossága is székely eredetű. Hézagos szóhagyomány Medvést is székely határörök telepítvényének tartja; de egyébként sem korábbi lakóhelyükről, sem a községalapítás tényéről, sem pedig a szomszéd udvarokhoz kifejtett urbéri viszonyuk alakulásáról nincs bizonyítékunk.

Vajasdra Bethlen G. 1617. 51 családot telepített be Lippáról, kiknek 1764—1848. a székely greniczerekkel egyenlő katonai szervezetűk (constitutio) volt, s Tövissel és Borbánddal alkották a II. Flügelt. Az 1617. letelepített családok közül megvannak még: Bencze, Debreczeni, Horváth, Kiss, Nagy, Szilágyi, Tóth. A Lovásziak utódai Vajasdi név alatt élnek, kikre ez a név megkülönböztető elnevezés folytán állandósult. Hévízi, Kónya, Kovács, Ökrös, Fejérvári családok beházasodás útján származtak ide a vidékről; a Bakcsi család a székelységből eredett. A borbándi határörök Máramarosból és Lugosról származtak be községünkbe.

Miriszlón az a hagyomány van elterjedve, hogy a miriszlói csata előtt (1601.) mostani helyétől egy kilométerre fekvő hajdu város volt; ezen multnak emlékei azonban teljesen elpusztultak a régi község összes maradványaival együtt. M.-Iapádot is hajdu-telepítvénynek tartja lakóinak hagyománya.

Azon vándorlásokat, melyek egyazon birtokos családnak ugyanazon megyében fekvő birtokairól kölcsönösen történtek, nem is lehet, de nem is érdemes figyelemmel kísérni. Nagyobb jelentősége van etnografiai tekintetben az olyan vándorlásnak, a mely egymástól meszsze eső és más jellemű néplakta birtokokról történt. Ilyen vándorlás emlékét őrzi néhány család Istvánházán, kik a Kemény-család gyerőmonostori birtokáról költöztek megyénkbe. Az istvánházi Eperjesiek a Királyhágón tulról jöttek.

Ámbár nem tartoznak a szorosan vett földművelő lakóssághoz, mégis, mint idegen származású, de magyarrá lett népelemet, felemlítem itt Alvincz telepítvényeseit, kik ma nyelvük és érzületük szerint nem idegenek többé. 1700. május 15. orthod. kath. vallásu tekintélyes bolgár-telep kapott kiváltságos engedélyt és területet, kik pusztán a Camera Nostra Aulica joghatósága alá voltak rendelve az alapító-levél értelmében. Számukról adat nem maradt fenn; de az

alvinczi r. k. matricula ötvennél több eredeti bolgár családnevet őrzött meg, melyek többnyire *in, ow*, néha *ics* képzővel vannak alkotva. Gyakrabban előfordulnak: Andrényin, Barbiow, Bibics, Bartolow, Czubrin, Csobordin, Dobrovics, Dojin, Fermedzsin, Gancsow, Laczow, Katalénin, Lakics, Nanczin, Nejgejacsin, Nikolantin, Nacsics, Potojkin, Russin stb. Ma már olyan család, a ki a bolgár név mellett a faji jellemet is mutatja, csak egy van, Dervadélin, de faja nyelvét már ez sem beszéli. Igazi keleti típus, magas és termetes, göndör fekete haju, koponyája és arcza széles, nyaka rövid és vastag, sötét szemei aprók és élénkek, vastag ajkai vérpirosak.

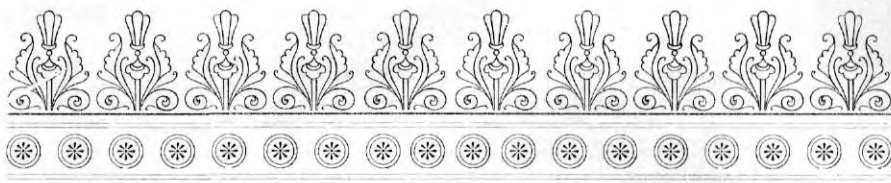
Ugyancsak Alvinczen 1631. Bethlen G. engedélyével »fratres Moravici« név alatt anabaptista felekezetű német iparosok telepedtek meg, kik földművelés mellett kés- és kancsócsinálással foglalkoztak. Régi építkezésük nyomai ma már nem láthatók, mert a Maros partján, a mai Borberek helyén volt eredeti telepükről a víz kimosta őket s Alvincz emelkedettebb végére költöztek. Az ősi telep családjai közül a következők élnek még: Ekhard, Gutter, Halter, Iller, Kohr, Koller, Májer, Sillinger, Svarcz, Tompek, Uhl, Vipp. Fajuk jellemvonásait megtartották; többnyire magas és száraz termet, vékony hosszúkás arcz és koponya, nagy és hosszú pilláju szürke vagy világos-barna szem, széles száj, hosszú és inkább csúcsos, mint kerek áll, hajlott vagy egyenes vékony orr, szőke és merev hajzat, nagy végtagok, nehézkes járás jellemzik külsejét; véralkatában a flegmatikus és melankolikus találkozik; az indulatoktól ment csendes és szívós s azért sikeres munkásság emberei, épen úgy, mint mindazok, kik a germán fajból hazánk és népünk nagy nyereségére egyebütt megtelepedtek s városaikban ipart és kereskedelmet teremtettek. A magyar nyelvet valamennyien jól beszélik: a magyar föld gyermekeinek érzik és vallják magukat készségesen.

Midőn a végzett etnogr. kutatásom területéről s a mai magyar népesség elemeiről bevezetésképen előrebocsátott ezen megjegyzéseimet befejezem: felhasználom e helyet arra is, hogy meleg köszönetet mondjak mindazoknak, kik a Bethlen-kollégium tanár-karából, Alsófehérmegye közigi. tisztviselői közül, az ev. ref. lelkészi és tanítói karból s a Bethlen-kollégium növendékei közül néprajzi adatok nyújtásával segítségemre voltak. Ezeken a kategóriákon kívül különös köszönettel kell megemlékeznem a budapesti antropologiai intézet igazgatójáról, dr. Török Aurél egyet. tanárról, ki nemcsak eszközöket bocsátott rendelkezésemre antrop. felvételek végett, hanem tanácsaival is szívesen támogatott, irányt adott és lelkesített; valamint Imreh József, m.-lapádi fölbirtokosról, ki ismeretes előzékenységével sok dologban nyújtott szives tájékoztatást. Fogadják sokszorosan kifejezett becses érdeklődésükért hálás lekötelezettségemet.

Alsófehérvármegye magyar népéről gyűjtött adataimat a következő fejezetekben csoportosítottam:

1. §. Alsófehér vármegye magyar népe antropologiai szempontból.
2. §. Ház és felszerelése.
3. §. Ruházat.
4. §. Táplálkozás.
5. §. Népies foglalkozás-módok.
6. §. Népszokások a társas életben.
7. §. Népszokások az emberi élet korszakai szerint.
8. §. Vallás és néphit.
9. §. Népnyelv. *a)* Hang és alaktan. *b)* Mondattan. *c)* Táj- és idegen szók. *d)* Személynevek. *e)* Helynevek.
10. §. Népköltészet. *a)* Elbeszélő költészet. *b)* Dalköltészet.

I. §.

Alsófehér vármegye magyar népe antropologiai tekintetben.

Az emberi test megismerésében, mellőzve a pusztá szemléletnek általánosságokba, sőt könnyen tévedésbe vezető útját, a mérés szám-szerű és részletes adataira igyekeztem támaszkodni. Ezen mérések vég-zésére a budapesti antropologiai intézet igazgatójának szivességéből használtam *antropometert*, két mt. hosszú szétszedhető mérőpálczát, melynek hosszára derékszögben álló két aczélrud foglalja be a mérendő testrészeket; a *vastagsági* és *tolókás körzőt* (Topinárd 28. és 29. ábra); kerület mérésekre a *mérőszalagot*.

A megmért egyének a község törzsökös családjaiból, egyébként teljesen a véletlen szerint voltak kiválasztva, s így a végletek helyett leginkább kifejezhetik az átlagot.

A mérések számszerű adatai a mellékelt táblázatban vannak fel-tüntetve; a középértéket az utolsó sor mutatja. Mielőtt a számok ered-ményeit, a szemlélet segítségét is felhasználva, röviden összefoglalom: megjegyzem, hogy kis területről vett méréseim alapján tartózkodom minden messze menő következtetéstől, melyekre különben is csak akkor, érezném magam feljogosítva, ha összehasonlítás végett egyéb vidékek illetén eredményei is állanának előttem, és ha a testi fejlődésben titkon működő természeti erők és külső hatások (rász, öröklékenység, klíma, foglalkozás, táplálkozás, egészségi állapot) viszonya és nemze-dékeken át való következetes működése meg volna állapítható. E nél-kül csak adatgyűjtés s legfelebb szerény találgatás az, a mire a kutató vállalkozhatik.

A termet magasságának középértéke 169 ctm. Ha az emberiség termetbeli középértékét Topinarddal 165 ctmre tesszük, akkor a mieink a magas termetűek közé tartoznak; azon középértéken (163 ctm.) pedig, melyet a tudomány a magyar fajról átlagosan megállapított, jóval

felül állanak. A testtartás kissé előre hajlott, a mi a földművelő munka, hegyes vidék és nagy csizmák együttes hatásának róható fel. A mellkas szélessége rendes légzéskor 29 ctm., kerülete 91 ctm., a vállcsucok távolsága 39 ctm., csipő szélessége 25 ctm. lévén, a termet arányos, voltáról kedvező képet kapunk. A termet izmos és szikár; u. n. »jól táplált« alakokat ritkán találunk. Különösen szép termetűek Becze Istvánháza és Ózd idősebb férfiai. Az ifjabb nemzedék általában nem oly termetes. A mennyiben ez talán visszafejlődés jele volna, az okát talán egyazon községbeliek sokszoros összeházasodásában, s az egészségtelen, sőt inséges viszonyokban lehet keresni, melyek közt egy részük gyermekkorra óta tengődik. De azért 90⁰/₀ következetesen megüti a katona-mértéket. A vajasdiak alacsonyabbak és izmosabbak is a többinél; látszik rajtuk, hogy apáik állandóan huszároskodtak.

A kinyújtott karok együttes mérete nagyobb, mint a termet magassága; ez a méret azonban megfelel azon átlagnak, melyet a kézi munkával foglalkozó európaiak mutatnak. Az alsó végtagok aránylag sokkal izmosabbak a felsőknél.

Koponyamérést élő emberen végezni nem lehet; tehát a *fejnek* részletes méreteit vettem fel, szigoruan ragaszkodva azon utasításokhoz, melyeket az antrop. tudományos vizsgálat ez irányban megszabott. A fej hosszúságának és szélességének viszonya, vagyis a *szélességi index*, melyet Gaussin *vízszintes jelzőnek* nevez, a mi embereinknél 81; így tehát Broca elnevezése szerint a subbrachykefalok közé tartoznak.

Az arcz határozottan orthognát; a mennyiben a rövid fogak merőlegesen állanak s az áll is rövid és gömbölyű. Csak egy esetben találtam hosszú és előre nyuló állat, a mely ugyancsak előre álló s duzzadt ajkakkal volt párosulva. Az arcz a gyengén kiálló járomiv s pofacsont miatt általában nem felel meg a klasszikus tojásdad alaknak; bár ilyent is találtam, mint ezt a 26. sz. méretei mutatják.

A hajzat, bőr és a szembogár színe egymásnak többnyire megfelelően, együtt állapíthatók meg; ámbár szegényebb a mi nyelvünk a színek árnyalatainak megjelölésében, mint a természet azok létrehozásában. A végletek ritkák; barna bőr fekete hajjal és sötét barna szemmel, a cigányokat kivéve, ép oly ritkaság, mint a fehér-piros arczbőr szőszke hajjal és savószínű szemmel. Legáltalánosabb a gesztenye-barnaig menő sötét szőke haj, szürke vagy világos barna szem és gyengén veres arcszín. Sok szőke van Beczében és M.-Lapádon; s valóságos szerencse, hogy ez a Kőrös-Kecskemét viszonyban levő két községre együtt konstatálható, mert mindegyik a másikra szokta fogni, hogy dragonyos ivadék. A vajasdiak legtöbbje sötét gesztenye-barna.

A szemöldök szőre, ha világos, ritkább, ha sötét, sűrűbb és hosszabb; a bajusznak és a test hajlásaiban levő szőrzetnek a színe világosabb a hajzaténál. A haj általában sima, ritkán hullámos, még ritkább a göndör. Némelyiknek a melle, másnak a czombja is finom szőrrel van fedve; a 41. sz. alattinak az egész testét bozontos fekete szőr borítja.

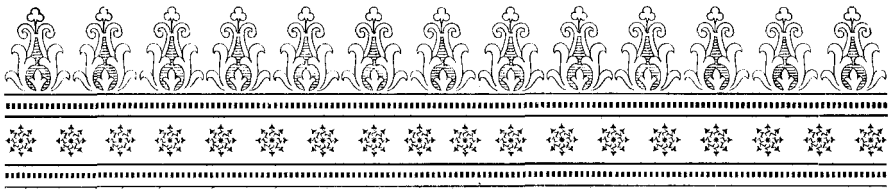
A szem középnagyságu és bennülő, golyója is csak mérsékeltén domboru. Hosszu szempillát ritkán láthatni, de szemnyiláskor az sem takarja el a tekintet nyiltságát, annál kevésbbé alkot petyhüdt ránczokat, hanem felvonul a szemgolyóról egészen. A szemek kifejezése mindig élénk; hű képe vidán s tréfakedvelő, sőt gyakran kötekedő hangulatuknak.

Az orr legtöbbször egyenes és vékony; húsos vastag orrot csak kivételkép találunk. De ez az egyenesség nem a görög orr merev, szabályos vonala, hanem az orr hátán kis, alig észrevehető emelkedés, a csúcs előtt pedig ugyanily homorulat van. Ha az orr jobban kiemelkedik az arczból s az orrháton is észrevehetőbb az emelkedés: ez a héja-orr; ép oly titkán találkozunk vele, mint a töből görbülő sas-orr. Az egyenes után leggyakrabban látunk olyat, melynek a háta kissé homoru, vége pedig előre áll és néha kiszélesedik, a mikor aztán a lapos orr finomult változatának mondható.

Az ajkak keskenyek s gyengén pirosak; nyílásuk nagyon keveset tér el az egyenes vonaltól. A fülek a fejhez simulnak és többnyire vékony pereműek; czimpájuk többször oda van növe az arczbórhöz, ritkán áll szabadon.

A nő termete aránytalanul kisebb a férfiénál; ezt a még fejletlen állapotban való férjhezmenetel szokásának s az ifju kortól kezdve végzett terhes munkának lehet tulajdonítani. Legfejlettebb termetűeket M. Lapádon és Vajasdon, legszebb arczuakat Ózdon találtam.

2. §.

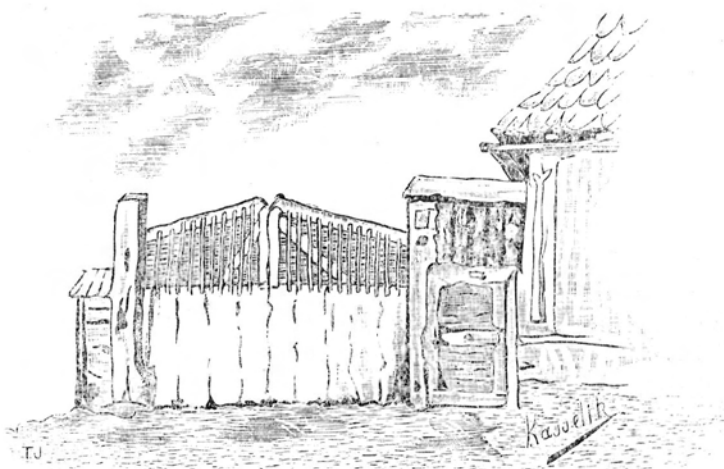
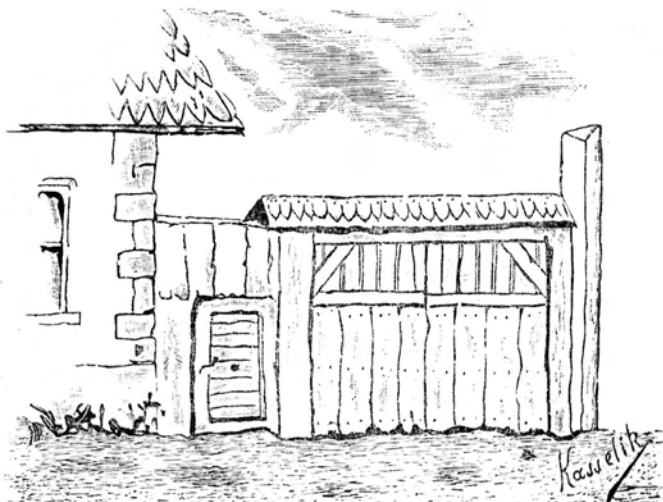
Ház és felszerelése.

Az emberi lakásnak fontos szerep jutott a műveltségtörténelemben. Nemcsak azon általános okból, hogy vele kezdődik az állandó társadalmak, országok s így a mai emberiség nagy részének történelme; hanem azért is, mert ez az embernek legszorosabban vehető otthona. Ehhez fűződnek családi hagyományai, saját emlékei; legédesebb örökök s legfájóbb bánatok teszik azt előtte megszokottá, kegyeletessé. A mily fontos az egész népre nézve az, hogy a vándor-élettel felhagy s állandó tanyát ver s vele egy darab földet birtokába vesz: olyan fontos az egyes ember életében a saját otthonának, családi tűzhelyének megalkotása. Az a nép, mely a családi élet szentségének oltárt állított az atriumban; mely a családi bensőségnek ünnepeit aggódó lelkiismeretességgel és szeretettel ülte meg mindenkor; az a nép, a melynek világra szóló nagysága a családias érényekből virágzott fel: a géniusz-világban azon isteneknek adta az első helyet, a kik az otthont, a házi tűzhelyet vették körül oltalmukkal, még azon esetben is, ha belőle a család eltávozott.

Az építkezés vizsgálatában a gazda vagyoni állapota mellett irányadó a vidék természete is. A magyar nép a síkságot, vizek mellékét választja lakóhelynek, a hol kőanyag nem igen kapható. De még e felett is figyelmet követelő szempont az, hogy egy-egy lakóházban a nemzedékek egész sora növekszik fel; s ha talán századokig nem is tart el, de bizonyosan nem muló életre számítja az építője. Ha pedig csak egy századot veszünk is fel a keletkezés és pusztulás határpontjai között: világos lesz, hogy a ház alakja, építésmódja, felszerelése, díszítése egyik legfontosabb iránymutató a múlt századok szokásainak, a nép gondolat-világának kutatásában. Ezért kell felkeresnünk minden kis részletet; ezért nem szabad figyelmen kívül hagynunk semmi olyat, a mi futólag tekintve jelentéktelennek látszhatik.

A telket az utcától sövény- vagy deszkakerítés választja el. Az előbbit hajló cserégből földbe vert karókra fonják; tetején tövissel vagy

szalmával rakják meg, hogy fölötte nem lehet a telekre belátni. A deszka-kerítés tetejére városokban, vagyonosabb falusi gazdák is, *zsendély-tetőt* rakatnak; gyakrabbi eset azonban, hogy a kerítés oszlopainak levágott tetejére féltetőt szegeznek deszkából, hogy az eső ne verje. A kerítés deszkázatát nem függőlegesen, hanem hosszában szegzik az oszlopokra közép ember-magasságig. Utczai részről a telek közepén van a kettős bejárat; szekér számára a nagy kapu, gyalogközlekedésre a kis kapu.

A kapu készítésében nagy a változatosság, úgy, hogy egységes kapuformát meg nem állapíthatunk. Legáltalánosabb a *vessző-kapu*, melyet úgy készítenek, hogy talpába lyukakat fúrnak és karókat illesztenek s a karók faragott tetejét a felső lécz megfelelő nyílásaiba dugják. A két szélső karó a legerősebb s a hátsónak a két vége hosszabbra van hagyva, hogy a felsőt vesszőgúzszal a kerítéshez kötni, az alsón pedig a kaput, mint sarkon, fordítani lehessen. A karók közeit vessző-

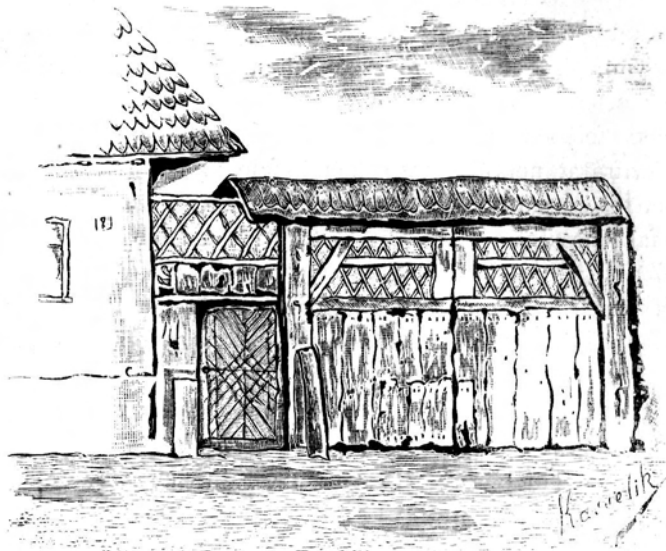
vel fonják be; néha ez a fonadék tartja össze, felső lécz nélkül is, a kapu karóit. Hogy a kapu alatt, vagy a kerítés alján esetleg támadt nyíláson udvarra és kertbe sertés bé ne mehessen, ezt a hegyek közt a sertés nyakára tett háromszöggel akadályozzák, melynek mindegyik csúcsához 15—20 ctm.-re kiálló botocska van szegezve.

Ritkább a *deszka-kapu*; bár némely falvakban, főképp a hol sok új kapu van, pl. Felenyeden, ez az általánosabb. Két alakja van használatban: egyik a *levélkapu*, két *kapufélfához*, vagy a mint a megye északkeleti felében nevezik, *kapuzábékhoz* erősítve, melyeknek teteje minden czifrázat nélkül egyszerűen befelé van vágva. A deszkákat függőlegesen és rézsutosan rászegzett léczek tartják össze. Belülről ráfordítható fakilincsel zárják. Ezt a formát azonban új kapuknál a *kétfelé nyílóval* váltják fel, melynek a két félfá közt vas sarkakon forduló két magas szárnya van. Ezek a szárnyak minden díszítés nélkül gyalulatlan deszkákból vannak összeróva s legfelebb az érintkező helyeket takarják be léczekkel, hogy a deszka száradásával a kapun nyílások ne legyenek. A deszkák nem egyenlő hosszúságúak, hanem rézsutosan emelkedő csúcsban végződnek a középben. A két szárny a kapunyílás közepén elhelyezett ütközőn találkozik s fakilincsel vagy vaspoccsalsal zárható.

Még ritkább a *léczkapu*, melyen a léczek másképpen vannak felszegezve, mint az Aranyos vidékén. A Marostól keletre ez a kapuforma alapján megegyezik a levélkapuéval, a mennyiben a léczek vízszintesen és párhuzamosan futnak a kapu hosszában; belülről egy, vagy két keresztbe szegezett léczcel összefoglalva; vagy pedig függőlegesen állanak egymás mellett s felső végük csúcsosra, néha szivformára van kifaragva. Nagy-Ényeden s vidékén olyan léczkaput is láthatni, melynek alapformája a kétszárnyaséhoz hasonlít a nélkül, hogy valóban kétfelé volna nyitható. Alapját 1 $\frac{1}{2}$ méteres magasságig léczkötéssel egymáshoz erősített függőleges deszkadarabok teszik; ezekhez erősítik az ugyancsak függőlegesen állított léczeket, melyek rézsutosan emelkedve középben csúcsot képeznek. Úgy látszik, hogy az ilyen kapu a tetőzetes kapuk azon formájának a maradványa, melyben a kétfelé nyíló szárnyak deszkáit léczek pótolják.

A Marostól nyugatra Verespatakig a nagyobb helyeken: Nagy-Ényeden, Gyulafehérvártt, Vizaknán, Zalathnán, Abrudbányán, Bucsum-Cserbujon, sőt Mindszenten és Valea-Doszuuibán is a tetőzetes kaput lehet nevezni a legrégebb és legáltalánosabb kaputípusnak; míg keleten s északon csak egy-egy díszesebb ház, papi s tanítói lakás vagy nemesi kuria előtt látható. Ennek a kapunak a mintája bizonyosan a székelyektől került ki, a hol ma is legszebb alakban van meg a régi épületeken; a mi újabb bizonyítékul szolgálhat arra, hogy különösen Abrudbánya, Bucsum oláh lakóssága részben székely eredetű. De azért ez a kapu a székelytől némileg mégis különbözik. Megvan ugyan a tető, de galambbug nélkül; vagy megvan a galambház, de nyílások s

eredeti rendeltetése nélkül; megvan a kapu keretje, de hozzávaló diszes tölgyfakapu nélkül; megvannak a kapuzábék, de csak ritkán van meg rajtuk az eredetükre valló virág- és szegélydisz. Nagy-Enyeden csak egyet találtam 1785. felírással, a melyen még megvan az eredeti fél köriv s

közepén a kettős csiga-faragvány, mely a körivet két részre osztja; egyebütt az iv helyén a rézsutos kötés szegleteket alkotott; Abrudbánya s Bucsum régi kapuin maradt meg nálunk legtöbbször a székely kapuk eredeti lapos vagy fél körive s a felírás. Ez utóbbiakon s az

emlitem enyedin még felfedezhetők a kapuzábé lábazatán a csillag-alaku s az ivezet szélén a félkörös és kötélfonásalaku diszítés, de mindig festés nélkül. A legtöbb tetőzet alatt azonban egész egyszerű s vékony deszkakapu van; ennek a felső részétől tetőzetig való része függőleges vagy keresztben álló léczezettel van kitöltve, sőt gyakran üresen is marad. A Δ alaku tetőzet maga is többféle. Egyik felül zsendelyezett, alul bedeszkázott, hogy a régi galambbúg módjára belül tágas ürege van; a másikon csupán zsendelytető van, feneke nincs; a harmadikat már csak hosszára fektetett néhány deszkaszál fedi; a negyedik meg cserepezve van, éppen úgy, mint azon kapuknál, melyek külön e czélra emelt kőfalazatba vannak állitva.

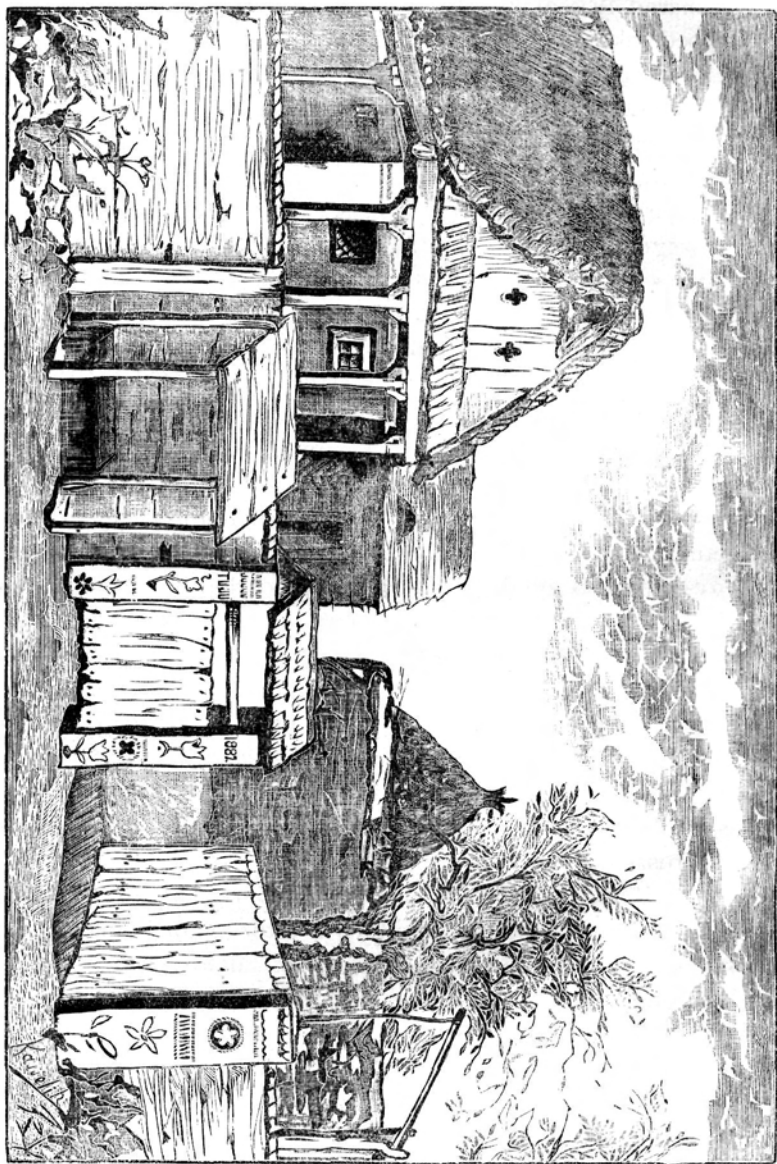
A kapu diszítésének ősi szokását a vidéken, hol ily költséges kaput a szegény nép állítani különben sem tudna, úgy látszik, egészen a kis kapu számára tartották fenn. A kis kapu, a székelytől eltérőleg, külön áll a nagy kapu mellett, a maga két külön zábjára erősítve, melyeket *szemöldökfa* köt össze. Felül rendesen tetőzete van, mely zsendelyből készül és egy-egy helyen, mint M.-Csúcson, M.-Lapádon s Istvánházán láttam példáját, kerek és csúcsba végződik; gyakrabban hosszukás alaku és zsendelylyel, deszkával, szegényebbeknél szalmával borítják. Mellette jobbra van a kis pad, sárból tapasztva és sövénynyel körítve; fölötte pedig előre nyuló szalma- vagy deszkatetőzet. Nyári napon itt beszélgetnek, varrogatnak; amolyan futó eső ellen is teljes menedéket nyújt egy-egy beszélgető párnak. A kapu-oszlopon olvasható az építő neve s az építés esztendeje; néha annak a neve is, a kinek számára készítették. Az írás alatt csigásan kanyarodó vonal, virág-cserépből kinövő tulipánt, rozmarin, hullámosan feltörő inda, vagy egyenes szárból kétfelé ágazó levelek, néha egy-egy profil-rózsa, vagy csillag vázlata van kezdetleges munkával bevésve, de kifestve sohasem. Az oszlopnak méter-magasságra külön lábazata is van, melyet 3—4 cmtr. széles, szegély-czifrázat nélkül homorított vagy rézsutos párkány választ el a felső részétől.

Ha a kis kapu tetőzetes magas kapu mellett áll: ezzel egyenlő magasságu; s ezen esetben az ajtó s a tetőzet közti teret bedeszkázzák, csak kevés helyen lehet rácsos nyílást találni; az meg éppen izolált jelenségnek mondható, hogy a rács oszlop-alakra, vagy szivben végződő nyilakra van kifaragva.

A kis kapu ajtaja függőleges deszkákból van a belül keresztben és széltiben megerősített keskeny deszkákra szögezve, melyeknek széleit letompítják s mellette egyenes vonalból szegélyzetet véznek; újabb s díszesebb ajtók külseje sarkára támasztott négyszöget mutat, mely maga és megfelelő környezete deszkadarabokból van kirakva. A régi zár fából van, mely kívülről széles és lapos kilincscsel forditható; e mellett ugyancsak fából tolózárat is tesznek belülről. Az újabb ajtókon már vaskapocs, vaskilincs, sőt kulcsos zár is látható.

A lakóház téglalaku s a telek hosszában fekszik benn az udvar-

ban; a hátsó fala egyszersmind a szomszéd telektől való választófalnak is szolgál. M.-Igenben, mióta a hegyaljai bor ára felment s a lakosság néhány évben jól pénzelt a szüretből, a régi házakat újból s egyik végükkel ki az utcára építették. A régieknél az előbbi forma általános. Lőrinczréve és Miriszló vidékén néha valamennyi, vagy csak egynémely

gazdasági épület utcasorban van elhelyezve, s az udvar belső része a lakóházé; egyebütt azonban a lakóházat az utcától csak 6—8 mtrnyi tér, virágos kert választja el.

Az építés módját tekintve, két fő fajtája van vidéki házainknak: a *kertelés* vagy *sövényház* és a *vert ház*. Az elsőnél egymásba rótt

talpfákat fektetnek a földre alap gyanánt; a szegleteken s az ajtónyílások helyén *sasfákat* állítanak fel, melyeknek felső végét *májerponkba* (folyó gerenda) eresztik s mind a kettőt kötéllel erősítik meg. Több kötésnek egy pont körül való találkozása alkotja a *koszorut*. A két májerponkra rakják fel a hiú gerendázatát, mely az udvar felé egy méternyire kiáll a faltól eresznek. Ezen gerendák végébe eresztik a *szarufákat*, melyek a tető vázát alkotják. A szarufákat a tető csúcsától egy méternyi távolságban kis gerenda köti össze; a neve *kakasülő*. A falat cserefa-ágból (Türben *paticsból*) fonják úgy, mint a kaput s a sövényt s aztán *megvájkolják*. A hiút megpadolják, vályoggal és sárral fedik. A szarufákra léczeket szegeznek s szalmából, M.-Csúcson nádból is, fedelet raknak. A szalmafedél kétféle a szerint, a mint a fedő-szalmát alulról felfelé tömött zsupsomókban vesszővel a szarufák léczezetéhez kötik és sodrott szalma-fonatokkal rakják meg a ház gerinczét; vagy csak egyszerűen, szegényesen, minden kötés nélkül egyenletesen berázzák szalmával. Az első *kötött*, a másik *rázott* fedél. A tető két végébe *papol*, vagyis szalma-bokrétát is állítanak, s reá néha kis csuprot tűznek ki kányaijesztőül. A tető legmagasabb s legegyszerűbb Vajasdon, hol egészen a hegyvidék tető-formáját látni rajta; másutt alacsonyabb. Az utcái homlokzat új házaknál többnyire be van deszkázva s két kerek nyílás van rajta; régieknél nyitva van és törökbuza-kóréval és szalma-csomókkal megrakva; más régi házaknál a tető erre a homlokzatra is lenyulik kis csepegőeresz alakjában. Bedeszkázott homlokzat fölött is rendszeren van kis előrenyuló tető, melyet *güberuck* (Giebel) neveznek.

A *vert ház* falát agyagból tömik úgy, hogy a kis sánczba fektetett talpfák mellé két oldalt falszélességre deszkákat nyujtanak el s ezek között sárral erősen bedöngölik. Időnkint a megtömött részt száradni hagyják; s mikor a falat kellő magasságra felhúzták, a fal egyenetlen részeit ásóval egyenletesre nyesik s faszegekkel sűrűn beverik, hogy a vakolatot megtartsa. Végül ablakot s ajtót vágnak rajta s az előbbi módon betetőzik. Az ilyen fal idővel kőkeményiségű lesz, hogy csak fejszével lehet bontani rajta; szárazsága miatt is elég egészséges lakást ad, ha csak a plattenes kemencze gőze nem okoz nedvességet. A vajasdi házak általában így vannak verve; egyebütt is gyakori. Az építésnek ritkább módja az, mikor a Maros-menti falvak egy-egy lakója, főképp Kis-Sólymoson, usztatott *boronafát* vesz, s ebből rakja meg a ház falát, melyet aztán bevájkol az előbbieik mintája szerint. De le is ég vele s a sövényházzal földig, ha egyszer kigyúlad.

Ereszes *tornácot* a ház hosszában nagy résznél hagynak, utczára ritkábban; rendszeren ott hiányzik a tornác, a hol a ház eleje tetőben ereszkedik le a májerponkig, tehát homlokzatuk nincs. A tornácot a ház hosszában 6—8, ha elül is van, itt 2—4 oszlop tartja, melyeket négyszögletes kövekre fektetett talpfába, fent pedig a májerponkban csapok erősítenek meg; fent rövid kötés is tartja két oldalról, nem is

annyira a biztosság, mint inkább az oszlop rendes architektúrája végett. Az oszlop alapformája a négyszög, a mely a felső és alsó végén mindig látható is; legfelebb a szögletei vannak letompítva. Az oszlopnak egyszer-más-szor lábazata is van 1—1¹/₂ mtr. magasságig s innen megvékonyodva emelkedik, de nem egyenes, hanem gyengén hajlott vonalakban s így a magasság közepén megvastagszik. Néha ez a vastagodás hirtelenebben, tehát dudorodás alakjában történik; ez aztán s az oszlop szélei ki vannak csipkézve; rajzok s feliratok ritkák. Az oszlopok közt 1 - 1¹/₂ magasságban keskeny gerenda van beékelve és ezen gerendának s a talpfának közé vagy üresen marad, vagy bedeszkkázzák; a ház közepén a pitvarajtó irányában alacsony lécz- vagy deszkaajtót alkalmaznak. Régi ajtókon oszlopos, vagy sarkára állított koczkaalaku kivágások láthatók. A tornác alsó végét néhol egész a tetőig érő deszkázattal zárják *szalonnás kamrának*; szűszéket és nyári fekvőhelyet is tartanak benne. Itt vagy a ház hátsó végében van a hiú-feljárát.

A tornácraól ajtón keresztül a *pitárba* (pitvar) jutunk, mely a ház közepét foglalja el s előszobául, meg nyári konyhául szolgál. Közepét egész a hátsó falig a *búbos kemencze* tölti be. Elül 25 cmt. magas alapfalon, az u. n. *padkán* van a kemencze különálló, csipkés szélű, csúcsos homlokzata, aljában a kemencze félkörű nyílása *tévővel* betámasztva. Mögötte a kemencze búbja van, melynek Bükkösön lapos tetőt is adnak, hogy rajta főzni lehessen. A hol a búbos alak a maga eredetiségében megmaradt, mint különösen Istvánházán láttam, ott a homlokzat bal sarka megett, hol a búb és homlokzat szegletet alkotnak, kerek nyílású kis tűzhely van a *vendégüst* befogadására, melyet rúdon csüngő láncz tart. A kemencze feletti boltozatot *cserénynek* nevezik; mert vesszőből van fonva és bevájkolva. Bár elégszer meszelik, mégis rendesen koromfekete, vagy legalább is át barnállik alóla a sötét szín. A füstöt négy darab keskeny deszkából összetákolt, ritkábban vesszőből font kéményen vezetik ki a szabadba. Olyan ház is van, a hol a füst tetszésére van hagyva, hogy keressen-e magának útát kifelé a pitvarajtón s befelé a lakószobába, vagy pedig benn maradjon a háziasszony szemének csiklandozására. Módosabb gazdák a nyári konyhát külön épületben helyezik el, a hol aztán a háztartás teendőinek nagy része végbemegy. A pitvarnak ablaka nincs; világosságot csak is az ajtón keresztül kaphat. Hogy aztán a nyitott ajtón észrevétlenül hivatalan vendégek is be ne járhassanak, léczből fél magasságig vaskapocscsal zárható *hiúajtót* (Ózd) tesznek kívülről.

A pitvarból jobb és bal felé nyílik az *első* és *hátsó ház*. Az első átlag 5 mtr. széles, 6—7 mtr. hosszú s alig magasabb 2 meternél. Ebben lakik a család apraja-nagyja, némelykor a házas fiu is; de ha van hátsó ház, ezt engedik át az új párnak. Ritka eset az, hogy a fiatal férfi apósa házához költözzék; csak olyankor történik meg, mikor ennél a háznál felnőtt fiú nincsen. Népesebb családnál 8—10 személynek napali és éjjeli tanyája van a jelzett nagyságu szobában. A talaj ledön-

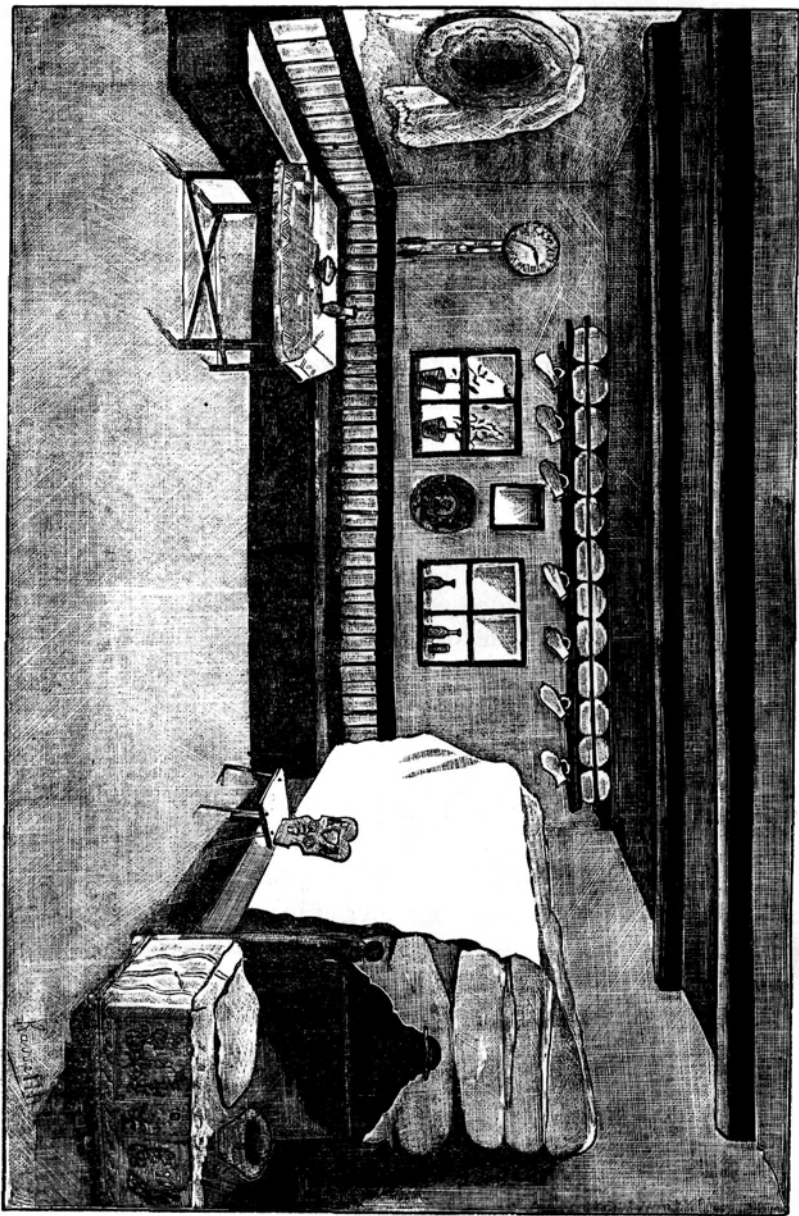
gölt föld, lótrágyával elegyített sárral egyenletesre tapasztva s beporon-
dozva. Teteje gerendás, hosszában az ajtótól ablakig fut végig a mes-
tergerenda, melyre régi házakban az építés éve (Anno 1797—) van
felvésve s biblia, egy-egy zsoltáros könyv, kalendáriumok, abc, pala-
tábla, pápaszem s e félek ráhelyezve. Innen függ le rendszeren a *fato-
gémcs* (fotogén) lámpa is. A szobának az utczára és udvarra egy-egy,
néha az utczára két $\frac{50}{60}$ ctm. vagy koczkaalakú ablaka van, négy apró
üvegtáblából kirakva. Olyat is lehet látni, melynek csak két fiókja van
egymás felett. Zsaluk nincsenek, hanem a helyüket rácsalakban keresztbe
rakott és veresre festett lapos pálczikák pótolják (Bükkös, M.-Lapád,
Becze). Az ablakok mélyedése kívülről kékre van mázolva; a kerületén
pedig, valamint a fölötte végig vonuló kicsi párkányzat szélén veres és
kék vonalak húzva. Türben virágot s a róm. kath. magyarok keresztet,
is festenek a ház homlokzatára. Az ablakban virágok vannak: *muskáta
bisziók, vijala, csakras székfű*; az ablak alatti kerteskében még: *fadar-
minta, veres paréj, görgina, baldagasszan-lapi* stb.

Az első házat csak nagy gazdák használják csupa ékességnek,
a milyen járásszerte alighogy egy-kettő akad. Általában ez a lakószoba
s ehhez van szabva a berendezése is. Az ajtó mellett van a *tűsző*
(tűzhely), melynek régies alakját ma még szerte láthatni a vidéken. A
30—40 ctm. magas *góczajon* (sáralapzat) bal felől 25—30 ctm. magas,
keskeny falazatra, jobb felől vaslábra támaszkodik a kályha teste, mely
100—120 ctm. hosszú s 60—80 ctm. magas ládaformát alkot. Vagy
tisztán épületszerépből van összesározva, vagy elül és oldalt égetett
agyagból való zöld kályhaszemekkel kirakva. A szegleteit ki is csip-
kézik; a sarkára meg kis csúpot tesznek ékességül. Ha a kályha váj-
kolt lapos szerépből van, akkor azt kékre meszelik, vagy legalább a
széleit kék festékekkel húzzák meg. A tüzet a kályha alatt a *góczaj* jobb
sarkában rakják, s a szabad tűz mellett télen át *vasmacskán* főznek is;
a füst a tűz felett a falba s ezen át a kéményhez vezető kürtőbe
megy, ha akar; ha nem akar, akkor betölti a szobát. A *góczaj* jobb
sarkában a föld felett nyílás és üreg van: ez az eczettartó lyuk. Az
egész tűzhely kezdetleges, nyitott kandallóhoz hasonlít, a melynek a
tüze világít is. Ez a régi forma azonban már kiveszőben van; a kályha
fűtője már több helyt platten, a melyen főznek, vagy legalább pléh-
kemence. Egyébként itt van a családi tűzhely igazi jelképe; ide gyü-
lekszik télen az egész család, ki a *góczajra*, ki meg a *puczik padra*,
mely egyik végével a *góczajon*, másikkal két falábon támaszkodik; itt
étkeznek a kicsinyek, állandó harcot folytatva a macskákkal, mint
Homéros pygmaeusai a darvak ellenében; sőt a fehérnép is itt eszi
meg állva, vagy széken ülve eledelét; asztalnál csak a gazda s felsér-
dült fiai étkeznek.

Városhoz közelebb eső és vagyonosabb helyeken a pitvar búbos
kemenczéje helyett téglából magas és széles hátú sütőkemenczét raknak
négy szeglőtre; a szobába pedig lérrel és plattennel ellátott takarék-

tűzhelyt vesznek vagy rakatnak. Nyaratszaka meg a külön nyári konyhán főznek.

A szoba külső szögletében két ablak közt, a fal mentén pad van állítva, vagy egyszerűen gyalult deszkából s falákkal, vagy ívesen

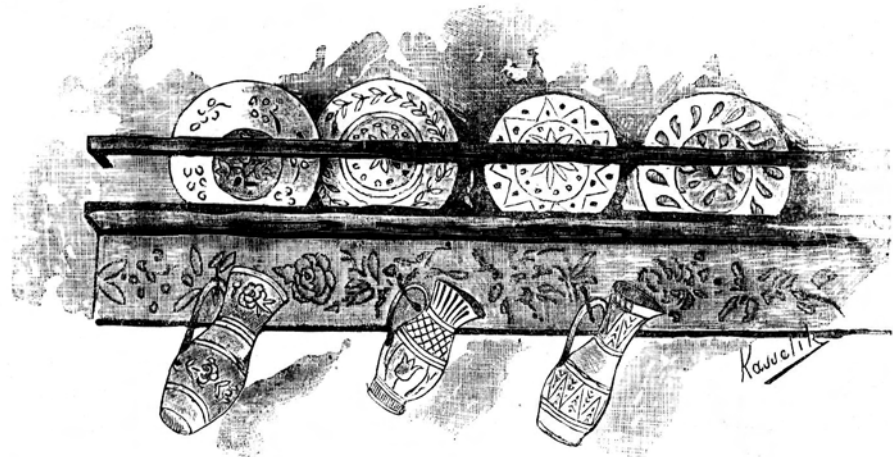

faragott szélű s kifestett hátú *padláda*, *padszék*, *karszék*, melynek ülőkéje felhajtható, ürege pedig ruhaneműt, kenyeret s ételmaradékot tart. Előtte áll a kecskelábu asztal, zöld színű és virágos terítővel vagy piros szegélyű fehér terítővel borítva, mely fölé étkezéskor még egy terített tesznek szennyfogónak.

A másik szegletben van a *vetett ágy*, melyet csak ritkán, kitüntetésül bontanak fel a kedves vendég kedvéért. Ebben az ágyban, föl a gendákig, derekaljak, párnák, kivarrott és kifelé fordított csupokkal, vannak felhalmozva s mindegyik rend egy-egy külön lepedőbe takarva. Mind otthoni szövés, otthoni varrás: a ház asszonyának legszebb ékeségei. Takarójuk virágos zöld szőttés, mint az asztalé. Az ágy farészei rendszeren sötét színűek, oldalán és végén festett virág-csokrokkal vagy koszorúval tarkázva. Mellette a *tulipántos láda*; ebben van az asszony s lány ünnepi gunyája s az értékesebb holmik, hivatalos iratok, adókönyvek stb.

Az ajtó melletti egyik sarokban, a kályhával szemben van a kis ágy; ez a tulajdonképi fekvőhely, legfelebb még a puczik-padot s az apróság számára a góczajt használják ilyen gyanánt. Télen a gazda ruhástul nyújtózik a padon végig, hogy éjjel barmához könnyebben kinézhesen. Néhány három lábú támlátlan, néhol tulipán formára vágott szélű támlás szék egészíti ki a butorzatot. Kasztent és órát csak kivételesen láthatni.

A falat évente kétszer is meszelik; szoba- és tornácz-ajtót minden ünnep előtt sározzák; a ház elejét s udvart nyári szombat-estéken megseprik. A helyzetükhöz mért tisztaságra tehát elég gondot fordítanak. A becsei asszonyról mondják a rossz nyelvűek M-Lapádon, hogy nem erősen tesz ki magáért a gondosságban; a szemetet sem

az ajtó felé, hanem a pad és ágy alá seprí a szobából. De a tisztaság és rend mellett van még egyéb diszítése is a lakásnak. A szoba három falán vagy csak az egyikén az ablak felett virágosra festett *fogas, tálas*, (Türben *kendőszeg*) van felszegezve; a felső szélét 15—20 ctm. széles polcz képezi vékony pácza korláttal, melyhez a koszorus szélü és rózsás közepü, mázas cserép, itt-ott durva porcellán *tánygyérak* támaszkodnak és kis csuprok s pálinkás üvegek állanak. A fogason hosszú nyaku *virágos kancsók* (*bokány* Türben) vannak faszegekre akasztva; bennök aprólékos tárgyak: tű, czérna, gombok, pengő pénz stb. Tánygyérak és

kancsók a falon szerte egyebütt is függenek s mögójük egy-egy czifra szélű, gyapottas dísz-kendő van kerítve gondosan összekötözött rojt-zattal. (Becze, M.-Lapád, Lőrinczréve s az északiak.) Más falvakban (Felenyed, Miriszló, M.-Csucs) a díszkendők s takarók a gerendára erősített rudakon függenek; azért ezen szöttes és varrottas kendőket és terítőket együtt *rudravalónak* nevezik. A díszesebb tálason kívül van egyszerűbb *tánygyéras* és somfa-szegre akasztott *kalányas* is, mely az ajtó mellett függ s apró lyukaiban fakanalakat tart; mert az ilyet még most is jobban szeretik, mint az éles és könnyen rozsdásodó pléhkanalat. A törülköző-kendő és fali-sótartó van még az ajtó melletti falra akasztva. *Készvilla* (evővilla) és pléh-kanál vagy az asztal fiában vagy a gerendába szurva áll. Még egy-két képet kell megemlitenünk, rendesen a királyét s a család katonafiát, meg a fali tükröt; s ezzel elmondottunk mindent, a mi rendszerint az első házba való. Mert *osztovátát* is látunk ugyan az első házban, de ez nem tartozik ezen szoba butorzatához; hanem csak akkor állítják fel az ablakhoz, mikor szőni akarnak.

A háztartáshoz szükséges szerek a hátsó házban, vagyis kamrában s a ritkább használatuak a hiuban vannak. Ilyen eszközök: *a gabonás szűszék, teknyő, krinta* (kalács-sütő teknyő), *lapító, szipó tők, légej, sütő és szőrő-lapát, vágóvány*, (irtó kapa Borberekén) *fejse, balta, fűrész, üst, vonó, héhel, gereben, orsó a pereszlennel, guzsaj, matolla, cseber, kártya* (edény fakéregből), *mesztyékó* (pulizskakeverő), *lefelgelő* (szilvaiz-keverő), *nyárs, véka, félvéka, fuka, vaskó, vízcs kancsók, mázatlan csuprok*, a *parzsalónak* nevezett törpe csupor stb. Ha pedig a gazda, a mint ez Felenyeden gyakori dolog, az ács mesterséghez is ért, akkor még: *sug, czol, bárd, fűrész-kócs, porozó-, simító-, párkányozó-gyalu, bokázó-, csapózó-furu*, kisebb-nagyobb *vésők s fenkő* is. A légely tisztaságára ügyelni a lány gondja; erről a tisztaságról s a korai vízfordásban való serénykedésről ítéli meg a lányt kedvezően.

Az első udvart a hátsó gazdasági udvartól a telken keresztben álló *csür*, néha csak falábakon álló *szin* választja el. A csür talapzatának két rend követ raknak le hosszában, erre talpfákat fektetnek, s beléjük vésett lyukba mintegy három méter magasra horgos végű sasfákat erősítenek, melyeknek végei csappal vannak egymásba eresztve. Ezt a horgos bejáratot azért csinálják, hogy a terüs szekér könnyebben beférhessen. A szemben levő két kapuiv közepén a sasfákba keresztgerendát erősítenek. A tető szarufái a fal tetején végig nyuló májerponkhoz vannak szegezve. A csür két oldalának, néha csak az egyiknek, szénatartó hiúja is van; alant pedig gazdasági eszközök: *szekér, karucza* (lőszekér), *eke, kabala* (villa-alakra összerakott fa, melyre az ekét teszik), *gereblye, villa, kasza, sarló, vonópad* stb. állanak. A szekér részei: *ténzsola, rudköz, rudfő, rudszárnya, kerékagy, fentő, kerékfő, falfa, löcs, löcskáva, tengely, símej, tengelyvégszeg, lajtortja, lajtortjaáll, záp, felhérczfa, felhérczvas, gyaksa, nyúltó, utóágas, járom, járomszeg, béifa*. Az eke részei

a rudon és jármon kívül: *talp, kormány, csimerecs, szerendej. Karucza* ritka háznál van. *Fűs csűr* nevet az olyanra adnak, melyhez egyik vagy mind a két végében kis féltetejű melléképület van toldva gabona vagy takarmány befogadására.

A fentebb említett néhány község vidékének leszámításával ebben az udvarban van a *pajta* (istálló) is, mely szorosan összeillesztett blánából néha sárfalból nagy gonddal van készítve, a mint hogy jó gazda inkább maga nélkülöz, vagy a családjától von meg valamit, csakhogy a barmának kényelme legyen. Két ajtó is van némelyik pajtán, elül a nagy, hátul a *könyöklő ajtó*. Külön épületben van a *kótyecz* (disznóól) is, hidlással és rázott szalmafedéllel.

Kut rendszeren a telek hátsó részében, a gazdasági udvar mögött van; de mégis elég távolságban a trágya-dombtól. Oldalai blánával vannak kirakva, még többször vesszőből fonva és bevájkolva. S ez a legtartósabb. Barom-ításra *gyémcs-kutak* szolgálnak; ilyen csak nagy gazdák külső udvarán s utczaszéleken mint közkut, látható. A gémre deszkát szögeznek, hogy az eső ne verje. Fákat az udvarokban nem igen ültetnek: legfelebb csak egy-egy akácdfa teng itt-ott a házak előtt.

A ház építését rendszeren az ismerősök segítségével végzik; a famunkát közülök való ügyesebb «mester» teljesíti.

3. §.

R u h á z a t.*

A madár tolla se mind egyforma; de bizonyosan még tarkább volna, ha a válogatás tőle függene. Így van ez az embernél is azóta, hogy az öltözék eredeti rendeltetése mellett a fejlődő izlésnek is egyik legérzékenyebb fokmérője. Van ebben *ügyes* és *mutuhála* (gondatlan, hanyag), czifra és egyszerű, gazdagabb és szegényebb, a mint kinek-kinek a köre, módja s rendszeretete hozza magával, A népnél azonban mindenek felett azt a fontos tulajdonságot kell tekintetbe venni, hogy a régihez ragaszkodik, nem szívesen ujit, sőt megszólja azt, a ki az általános divatot nem követi. «Né hogy ágál a vigánás; né milyen köntösös!» szólják meg akár irigységből, akár lenézésből. Ezzel a kegyeletes konzervatívsággal együtt jár aztán az öltözet egyes főtulajdonságainak kisebb határokon belül való általánossága.

A férfi *gunya* nagy részét házi munkával állítják elő; a *gagyát kender-vászonból*, melynél a béverő-fonal is kender; az inget pedig gyapottas-vászonból. Gyapjuból fonják és szövik a fehér színű *harisnyaposztót*; fekete gyapjuból a durvább *czondra-posztót*, melyből itt-ott ujjast is, legtöbbször azonban a régi római lacernához hasonló köpenyt készítenek. A nők változója is házi vászonból kerül ki; de Nagylak, Becze, M.-Lapád, M.-Csucs vidékén ujabban gyolcsneműt is viselnek, melynek csipkés alját a lőrinczrévei leányok két ujjnyival lejjebb eresztik a felső ruhánál, hogy kilássék alóla.

A köznapi és ünnepi öltözet közt nevezetes különbség van; férfiaknál inkább csak a ruha kiállításában, nőknél azonban az anyagában, sőt némely ünnepi ruhadarabokban is. Különbséget állapítanak és szigorúan megtartanak, főképp a színekben s a ruha szabásában, kor szerint is; úgy, hogy a ruházatból bárkinek nemcsak hajadon, nőtlen vagy házas állapotára, de még arra is lehet következtetni, hogy a házas élet örömeivel végkép leszámolt.

A nők rövid ingük folytatásaképen csipőtől lábszár-középig érő

* Lásd a vidéki magyar viseletet feltüntető I–IV táblázatot.

pendejt hordanak; fölötte van könnyü segesvári, szebeni, székely vagy tót szöttesből a *fersing*, sötét-kék alapon piros csikkal annyira *béhányva*, hogy a *föggye* alig látszik. Alját széles zöld és kék kartonból vagy posztóból *abroncszal* szegik bé s az övbé türik a m.-lapádi, bükkösi s istvánházi asszonyok. Feltürésnél az életkor szerint különbözőkép szedik ránczba: öregeknél a kék csik, ifjagnál a piros van kívül. Pántjához elül az ózdi leányok és menyecskék két ujj széles, piros szörkötőből *csingitórát* kötnek ékességül. A *fersing* fölé *ruhának* nevezett előkötőt tesznek, mely rendesen kék színü és veres szegélyü, sűrű ránczba van szedve s piros kötővel a derékhoz erősítve. A fentebb említett vidékeken ünnepi öltözékül zöld színü szőrszövetből, Beczében apró kockájú piros, idősebbek sötét *flánerből* való szoknyát viselnek; másutt a fekete vagy lila alapszint zöld rózsák tarkítják. Beczében, Csombordon, Kapudon s Szt-Királyt a fiatalok ünnepen fehér szoknyát is hordanak virágos ruhával; az öregek köntöse sötét posztóból vagy parkétból van. Türben a leányok *rokolyában* járnak, s derekukat piros-kék *bruv* övezi.

Leányok és asszonyok mellét köznapon rózsával és tulipánttal dúsan himzett rövid *mélrevaló* (mellrevaló) takarja, melynek anyaga befelé fordított s kívül fehérre kidolgozott báránybőr; nyakon és karöltésnél erősen ki van vágva, Elülről kapcsolják össze, de azért a mell felső részén kilátszik a szépen kivarrott *csupág* (ingmell); télen azonban a nyakat és mellet nagy cifra kendővel borítják, vagy parkét *lékrit* huznak a mellrevaló alá. Az ünnepi mellrevalót *lájbinak*, Felenyeden *szubikának* nevezik; ez nagy kockájú sötét posztóból, néha bársonyból, vagy virágos kartonból készül; a szélét ujjnyi szélességben beszegik plüssel, vagy bársonnyal s melléje még *krepczent*, azaz lapos vörös zsinórból hullámvonalat is varrnak. Egyébként is gazdagon van szalaggal és *kuczorgóval*, ránczba ugró fekete szalaggal, ékesítve. Vállukra a fiatalok rózsaszín vagy sárga berlini fonalból *hárász-kendőt* vetnek; s vagy egyszerű csomóba kötik a hátukon s fityegni engedik a végét, vagy még gyakrabban a *fersing* pántjába dugják kétfelől.

A mellrevaló fölött, néha helyette is, derékig érő kék flanell vagy brassói posztó-ujjast viselnek az asszonyok, melyet M.-Lapádon *szubé*-nak is neveznek; az ujjja vége bársonnyal van tenyérszélességben beszegve. Ugyanott a fehér zsinóros és fehér gombos, kék színü, rókatorkos mentéjüket, mely több családnál van meg régi ereklyeképen, csak különösen ünnepi alkalomkor; esküvőkor s Úrvacsoravételkor öltik fel a menyasszonyok és fiatal menyecskék.

Minden nő kendővel köti be a fejét; fiatalok virágosat, Vajadon tiszta pirosat is tesznek; idősebbek sötét színü szőrből, vagy gyapotból. Itt-ott a gazdagabbaknál selyem kendőt is találunk. Türben az öreg asszonyok oláh-módra mindig fehér kendővel járnak, egyebütt csak Úrvacsora-vételkor. Fiatalok a kendőt homlokukhoz s füleikhez szorítva a tarkón kötik meg; idősebbek az álluk alatt keresztezvé a két végét

hátral a nyakban kötik csomóra. Ünnepen azonban a lányok fején nincs kendő, hanem kétfelé lesimitott hajuk egy fonatban és színes szalaggal megtoldva, vagy legalább *galanddal* bekötve csüng le a derékig; míg az asszonyok hajukat fa- vagy csonttövel *kontyba* tűzik, melyet rongyból *perecz*-formára készítenek. Vajadon a lányok haját három rétből fekete bársony-szalag szorítja a homlokhoz. Megesett lányok többé leányfővel nem járhatnak. Nyári napon az asszonyok a kendő felett, a leányok pedig helyette széles peremű s arasznyi magas tetejű szalmakalapot használnak, a mely valóban egészen képes egy-egy kisebbfajta napernyő helyét pótolni. Finomabb szalmából divatosabb szalmakalapot is találunk Nagylakon, hol a napernyőt is használják.

Általános viseletképen magas sarku rámás csizmát viselnek s ez teszi járásukat nehézkesé. A csizma szára puhább a férfiakénál s felül két újj piros szegélye van. Bükkösön egy-két évtizeddel korábban még divat volt a hegyes orru piros csizma. Nagylakon és Türben már egy-egy cipős női alakot is láthatni. Nyáron csak ünnepen huznak csizmát; esős időben pedig inkább az átalvetőbe teszik, még ha kissé hűvös van is, mint hogy besározzák.

Nyakukra a felső vidékiek és m.-lapádiak sűrű sorokban apró piros gyöngyöt tesznek, melynek kuczorgója egész csomóban nyúlik le a hátukon. Ékszerű e mellett ezüst fülönfüggő szolgál a vagyonosabbaknál.

Asszonyoknak Ózdon, Bükkösön és M.-Lapádon fekete atlaczból *zabolai* főkötőjük is van a fejkendő alatt. Ez a főkötő zacskó-formára van varrva s a főt egész az arczig betakarja; elül a homlokhoz, oldalt a fülekhez szorul s az állon kötik meg fekete szalaggal; hátul pedig a konty alatt fekete *galanddal* ránczba huzzák, melyet aztán a hajtekercs fölött megkötnek. A széle kereken csipkés; de van *budrés* is, melyből két oldalon ránczos és csipkés szemellenző nyúlik az arc elé. Idős asszonyok ezt a főkötőt ünnepnapon kivarrtott szélű hófehér kendővel takarják. A *vizmellékiek* (K.-Küküllő) *rőzsás budrét* is tesznek; a felenyediek s nagylakiaiak inkább fehér főkötőt hordanak.

A férfiak öltözetében kevesebb a változatosság. A köznapi viselet a Nagy-Küküllő vidékén hasonlít az oláhokéhoz; másutt is kevés az eltérés.

Fő ruhadarabjaik: a *harisnya*, *czondra* és *mellrevaló*. A harisnya testhez álló, magyar szabásu fehér nadrág (Ózdon *nagyrág*); elül ellenzője van; oldalt fekete, Vajadon kék zsinór fut végig az oldalán; derekukhoz a legények hosszú *farszjuval* szorítják, melynek fennmaradó részét a jobb tomporra s ha elég hosszú, mindkettőre leeresztik; ez az ívben lefüggő része sárga gombokkal van kiverve. A csekelaki legény, mikor tánczba megy, virágos keszkenőt is köt át a derekán, melyet csúcsban enged le a czombjára. Nagylakon szürke harisnyát, nyáron itt-ott szűk szabásu fehér vászon nadrágot is viselnek.

A harisnya ünnepen hosszú száru csizmába van húzva; ez csak

a legényeknél tapad a lábhoz, idősebbnél esetlen és annál nagyobb, minél gazdagabb a viselője. Egyébként azzal csúfolnák, hogy nem került neki nagyobbra. Munkanap a Maros és N.-Küküllő vidékén általában oláh bocskort kötnek; a megye északi és keleti részein a fiatalok már inkább bakkancsot vagy kurta csizma-alakra varrott s oldalan fűzős *czepőt* hordanak. Bocskornál és bakkancsnál a harisnyát két-három ujjnyira feltürik. Mezitláb nem járkal a férfi-ember.

Felöltőjük fekete vagy szürke czondrából készül és kétféle alakja van. A fekete rendszeren térdig érő és szűr alakú, melyet a bal vállukra vetve s a nyakban megkötve hordoznak; csak ritkán, nagy hidegben vagy esős időben húzzák fel az ujjait. Aljától egész derék-magasságig hasítóka van, melyet *aszájjának* neveznek. Ennek a szélei mindkét oldalon sárga és veres posztóval vannak *bésodorva*, itt-ott ugyanily színű bojtok *béhányva*, a sodrás mellett apró színes kockák 2—4—6 versen *bébogozva*. A kockák sorainak száma és a czondra hossza tesz a vidékek közt némi különbséget. Ózdon valamivel rövidebb a czondra, mint Medvésen, s csak két sor kocka van az aszájján; Bükösön még rövidebb, de hat-hét sor kockája is van. Ugyanitt a zseb nyílása nem vízszintes, sem rézsutos, mint egyebütt, hanem függőleges irányu.

A zseb környéke is ki van cifrázva egész tenyérmagasságig. A nyakon köröskörül s a czondra elején ugyancsak színes posztó fut végig szegélyképen. Van azonban a czondrának másik formája is, melynek csak az anyaga egy az előbbivel; színe is, szabása is más. Ez a czondra szürke és csipőig érő ujjashoz hasonlít; helyenként *hánye*, vagy *hónya*, *munyekár*, *kádencz* neveket adnak reá az oláhok hasonló szabásu, de fehér *harisnya-posztóból* készült ujjasától. A vajasdiak inkább ezt az alakot hordják s katona-voltuk emlékeképen zubbony-szabással és felálló gallérral látják el; nyakát pedig fekete-sárga zsinórral kötik össze, egyebütt piros, idős embernél fekete kötő a divat; Nagylakon zöld, vagy fekete posztóból hajtókával díszítik fel. Az istvánházi legénynek ez a rövid czondrája is ki van rakva színes posztóval az ujjá végén és a zsebe tájékán. A szürke inkább köznapi, a fekete inkább ünnepi viselet; s azért ez utóbbi díszesebb is.

Mellrevalójuk küküllővári vagy segesvári bunda, mely épen úgy mint az asszonyoké, fehérre kidolgozott bárány-bőrből készül; csak-hogy a férfiaknál a nyaktól egész a csipőig lenyúlik. A legény mellrevalója, épen úgy, mint egyéb ruházata, díszesebb, virágosabb, mint az idősebbé: a szélei piros-tarka rózsákkal és bőrbajtokkal vannak kiczifrázva. Télen a mellrevaló alatt kék flanell ujjast (*pundré*) is viselnek; többnyire azonban csak utánozzák azt, a mennyiben a mellrevalóra kék ujjat varratnak. Ez a kék ujjas hovatovább kezdi pótolni már az ifjabb nemzedéknél a bőr mellrevalót; de még csak az ünnepi viseletben.

Az ingük alját nem türik be a harisnyába, hanem kívül a mellre-

való alól lebecsájtják. Ennek hosszúsága s viselés módja különböző, a mint az oláhok öltözködés-módját többé-kevésbé elsajátították. Felnyeden csak derékig ér, legfeljebb tenyérnyire látszik ki hátul; elül pedig békötik a harisnyába. Télen elül-hátul békötik. Túr, B.-Bocsárd és Lőrinczréve vidékén majdnem térdig érő inget viselnek, a melyet munka közben elül-hátul leeresztenek. Az ing himzett nyakát fekete nyakendőre hajtják le, a melyet munka és táncz közben vállukra engednek.

A Maros és Nagy-Küküllő mellékén széles ereszü s gömbölyű tetős alacsony kalap van divatban, melyet fogaras-vidékeinek neveznek; Istvánházán félmagas és vágott tetejű a kalap, tehát a székeleykéhez közelít. Nagylakon kis peremű csárdás, Csucson keskeny karimájú magas kalapot tesznek fel. Télen nehéz fekete bárány-bőr sapkájuk van: a teteje felül be van türve s ebben különbözik az oláhok magas

csúcsos süvegeitől. Bükkös vidékén a *kucsmanak* hasított széle kalpamódra fel van türve és magasabbra emelkedik, mint a fejet takaró közép rész. (L. a képet) Az ilyen kucsma aztán kétszeresen vastag és nehéz, s néha egy-egy kis dézsa nagyságával vetekszik. A legény a kalapjára három rét veres zsinórba *islagokat*, azaz kerek rézfejű szegeket tűzdel, színes gombostű-fejekkel tarkázva; Istvánházán széles piros és zöld pántlikákkal, pávatollakkal s tarka üveggombokkal is kirakja némelyik; a sapka mellé művirágból csokrot tesznek. Ezen ékességekről lehet megismerni, ha valakinek szeretője van; mert hisz azokat jobbára a leány szerzi s pünköstkör adja a legénynek. Cserében pedig érte a legény tánczoltatni köteles, s ha ezt a kötelességét elhanyagolná, letépik az ajándékot s *kapacson* vetik vissza a kalapját (Becze). Nyári munkanap keskeny és lehajtott szélű szalma-kalapot viselnek.

Derekukat munka közben arasznyi széles bőrtüszővel (*düszü, gyüszü, serpár*) szorítják le, melyet az idősebbek annyira megszoktak, hogy állandóan felkötve hordanak. Azt mondják róla, hogy a derekat egyenesen tartja; s e mellett a zsebet pótolja, mert holmi apróságok: kaczor, pipa, aprópénz stb. tartására is alkalmas. Minél nagyobb a gazda, annál szélesebb a gyüszüje; de magyar emberen nem igen látni himzetest, vagy gyöngysorokkal és rézpitykével czifrázottat.

M.-Lapádon a pásztorok megyyesi fehér szürt is használnak állandó s éjjeli szabadban való tartózkodásuk miatt. Ennél azonban sokkal általánosabb viselet jó módu embereknél a *kuzsók*, vagy a mint István-házán mondják *kuzsók*, térdig vagy félczombig érő, felhuzható vagy czondra módjára nyakba vethető nehéz báránybőr-bunda, fehér vagy sárga, a szerint, a mint még ujabb, avagy már régebb idő óta zsirozzák.

Medvési, m.-lapádi és m.-csucsi férfiak télen az ing alatt rövid vászon ujjaskát, *firist*, vagy *friskót* is öltenek, mely a legények nyakán piros kötővel van megkötve, az ujjak töve és vége pedig vászon-kötéssel megerősítve és kivarrva.

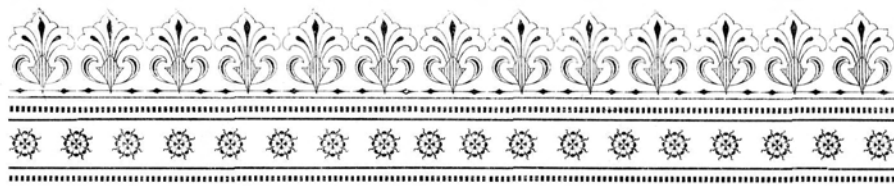
Hajukat a férfiak régebben hosszúra növesztették, sőt bé is fonták; a mint ennek a mult százados divatnak ma is látni az öregek közt egyes példáit. Ma az idősebbek hosszú haja a nyakban kereken van levágva. Az ifjabb nemzedék azonban félrövidre nyíratja haját s oldalt választva, vagy épen felfelé is fésüli. Bajuszukat elül rövidre nyírják, szakállt nem eresztenek.

A férfi külsejének leírása nem volna teljes, ha botját és pipáját meg nem emliteném; mind a kettő azonban csak a meglett férfiak tulajdonsága. Fiatalok a pipát mindinkább szivarkával cserélik fel, melynek füstjét mélyre belélegzik.

Összefoglalásul szükségesnek tartok feltüntetni némely részleteket, a melyekben a megyebeli magyar népnek, főképen a férfiaknak ruházódása eltér az oláhokétól, bár első látszatra a felületes szemlélő előtt egyezni látszanak. Magyar férfi mindig galléros inget visel; az inge kivarrásának egész sajátos módja van, a mint a nők munkaköréről szóló alábbi soraink bizonyítani fogják; az ing általában rövidebb; a harisnyának fekete, vagy kék oldal-zsinórja van; hasított oldalú süveget csak magyar legények fején láthattam; a legények kalapjára ékességül nem kék gyöngysorok, sem kakastoll, hanem islag, pántlika, csinált virág és gombostű szolgálnak; a mellrevaló fehérre, nem pedig barnára van kidolgozva, s mindig elül kell békapcsolni, soha oldalt; a magyar legény rendszeren bakkancsot visel; ritka eset, hogy csizmát hord, de azt már lábára szabatja.

A nők viselkedése már lényegesen eltérő; magyar nő a pendej fölött fersinget vagy szoknyát, nem pedig katrinczát visel; sem lobo-gós ujjat nem varr az ingének, sem haját kosziczába nem rakja; boes-kort sem vesz a lábára sohasem; piros-kék-sárga övet nem köt a derekára; a gyöngyöt nem ereszti a mellére; pénz-füzért nem hord a nyakában. Szépsége és öltözete talán nem oly festői, mint egy ünnepiesen felöltözött oláh menyecskéé; de a kényességig való tisztaságát öltözetében és háza tájékában annál inkább ki kell emelnünk.

Táplálkozás.

«Mi jót főz Máriskó nén?» «Abbiz, engedelmet istállak, jónak nem a legjabb; mer, mint afféle szegín ember, műk is öltünk vaj egy malaczat, henem hát sakan vagyunk s azt is tartjuk, hogy a disznó-hus nem jó megavasadva; há' abbiz élfagyatt. Pedig így tavaszfélt, mikâ mezei munkába menyen az ember, jól fogna egy falás zsirassa. *Berbécs* nincs még, *csürke* sincs éjenkar, *pípe* sincs; az igaz, hogy műk akkor is, ha van, jó szüvel a vásárba visszük, mer ekkicsi gúnyára is kell kerűjjen. Aztán enni eszünk, a mit lehet.»

Igy aztán a nyári étlapjuk, egyszer-másszor bárány vagy baromfi-húst kivéve, inkább a növényi és tészta-ételekre van korlátozva. Vannak ugyan vagyonosabbak s városok közelében élők, a kik «jól élni szeretik»; de a nagy többség nyáron, *műves napakba*, szegényesen él.

Levesek: *Tajásas*, *hagymás*, *tárkanyas*, *murkas*, *veresszöllös*, *egreses*, *zödfuszujka*; *árva laska*, *fahagymás lé* (Bükkösön *löv*), *csürkelússal s mamaligával*, *rátattas lé*, *veres paréj böltössen fahagymával s liszt-eresztéssel*, *almás lé szalannával s berbécshússal*, *karpa czibre peter-zsejém-levével s kicsi tejfellel*, *kaszáslé füstös hússal*.

Főzelék és húsneműek: *Almás paszuj*; a paszujt s almát megfőzik s ha az alma megfőtt, szítán áttörik s a paszujt savanyítják vele. *Burgundi répa fuszujkával*, *hagymás zsirban rántatt berbécshús főtt paradicsammal*, *zödkápaszta paradicsammal*, *tötett kápaszta pújiskával*, *csürke v. pípe zsirba sütvé pújiskával*, *takány pújiskával*, *perős* (Bükkös), (tepertyű s apró disznóhús) *pújiskával*; *aranversengő*, (tavaszi mezei saláta); *urétyos v. róka-gomba*, *keserű*-, *szekfű*-, *szilvafa*-, *kenyér*-, *cseperke-gamba*; *marti lapú*.

Tésztaneműek: *Laska*, azaz hosszuvágott tészta; *reszelt s koczka* tészta levesekbe főzve. *Kártyafenék* (rétés), *kürtés kalács*, *köre lepésent* (forró kövön süttöt palacsinta), *lapatya tészta* (zsirba süttöt kenyértészta); kenyérsütéskor a *vakaró s langaló*, mely utóbbit apróbb kerek darabok-

ban *pánkónak* is neveznek; *csöröge*, *tejfeles rétes*, *szabógallér* (rétes alakra nyújtott és darával töltött tészta, sarkantyúval levesbe aprózva), *paranyu* (porhanyó) *tészta*.

Főételük azonban a törökbuza-lisztből (*málé*) forró vízben kavargatással készített *pujisza* vagy *mamaliga*, melyet melegen s hidegen, juhtejjel vagy túróval, bálmossal vagy szilvaizzal, zsirral vagy szárazon, hús és főzelék mellé, kivétel nélkül mindennap esznek a szegények; gazdagabbak is csak ünnepnap vannak nélküle. A kenyér pótlékának lehet tekinteni épen úgy, mint a felvidéken a burgonyát. A *kenyeret* buzalisztból kovászszal sütik.

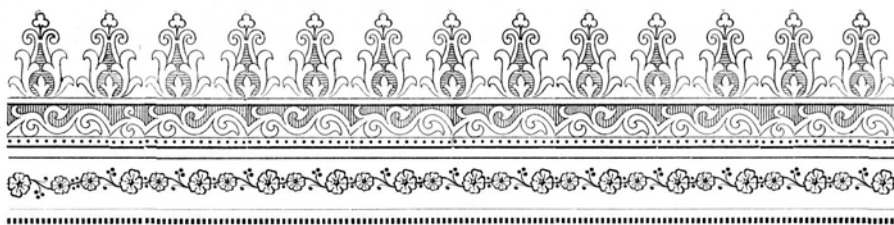
A hol juhot tenyésztenek: *ordas*, *bálmas*, *turó*; a tehénnek *teje* s *vaja*; kertből és szőlőből némi *gyümölcs*, télen *aszalva*; *döblöcz* (sült tök) és *kakas* (pattogatott törökbuza) adnak még kedvelt táplálékot.

Ha városban járnak vásárkor, tordai módra sült *kofapccsenyét* szeretnek enni.

Télen kétszer esznek: délelőtt *frustakat*, s délután *estebédet*. Nyáron háromszor, sőt négyszer is: reggel 8 óra tájt *frustakra* kenyeret szalonnával vagy túróval, *délebédre* meleg ételt, *uzsannára* hideg mamaligát vagy kenyeret, *öste esmét valami meleget*.

Italul a víz mellett, melyet a munkához *légejben* visznek, *zsidópájinkának* nevezett gabnapálinkát használnak, melynek élvezete félelmetes módon elhatalmasodott közöttük, úgy, hogy literszámra képesek fogyasztani. Nem is pohárból, hanem hosszú nyaku zöld üvegekből isszák. Mint titkolt s ép azért veszedelmesebb élvezetet az asszonyok is gyakorolják; sőt ha másképp hozzá nem férhetnek, egy-egy tál gabnát vagy egy-két tojást is visznek érte cserébe. Ha látunk faluhelyen közép vagy idősebb koru fehérnépet, a ki a kötőjével letakarva visz magával valamit s mielőtt az utcaajtón átlépne, kihajolva körültekint: kevés kockázattal ráfoghatjuk, hogy a boltba megyen. Bort nem is igen isznak, még ha maguk termését ihatnák, sem; inkább eladják, vagy ünnepi alkalmakra tartogatják. Soha sem láttam, hogy a falusi köznép otthon, vagy városba jöttekor sört ivott volna.

5. §.

Népies foglalkozások.

Az egyes foglalkozásnemek fejezik be az egyén testi és szellemi tulajdonságainak kialakulását. S ha ez általában így van: kétszeres igazságképen talál a nép azon részére, melynek nevelése is, kora gyermekkortól fogva, egy-egy foglalkozásnemre való szoros előkészületben áll. Itt a gondolkodás módja, egyéni és társas életük jelleme, szokások, a fogalmak köre s részben a beszéd módja is a foglalkozásban gyökereszik; mert a leghatalmasabb motívum, az életfentartás erőszakos igénye követelőleg uralkodik fölöttük; s a magasabb szellemi műveltség általánosító erejével szemben egyoldalú sajátosságban tartja életük folyását. Épen ebben áll a foglalkozások jelentősége; ezért kell a foglalkozásnemek részleteit ismernünk, midőn valamely földterület népének vagy egy-egy néposztálynak jellemző vonásait egész képpé gyűjtögetjük. Csakhogy ma már némely foglalkozások jelleme annyira általános a közlekedés és telepedés könnyüségére s egyes vidékek zárkózottságának megszűnté által; annyira magukon viselik már vagy a szomszéd vidékek, vagy egész országrészek kölcsönös hatását, hogy válogatást kell köztük tennie a kisebb területre szorítókozó etnografusnak; s inkább azok felé fordítania figyelmét, melyek némi helyi jelentőséget, vagy legalább részben más vidékektől eltérő sajátosságot mutatnak. A többi csak a gazdálkodás, ipar s forgalom statisztikai eredményének feltüntetése végett érdeklő. Ilyen szempont szerint állítom egybe az alsófehérvármegyei nép foglalkozásának itt-ott általánosabb, néhol részletesebb leírását.

A *földművelés*. Alsófehér vármegye művelés alatt álló 326.717 kat. holdnyi földterületén a magyar lakosság 70°/_o-a részint kiváltságos jupon (nemes és katona), részint mint a nagy terjedelmű latifundiumok volt urbéresei a földművelés különböző ágait folytatván, fontosságánál és általánosságánál fogva ezen foglalkozásnemet kell első helyre állítanom.

A föld birtokbavételének képes kifejezését őrizte meg a nép Magyar-Lapádon és Medvésen a *karólcütésben*. Hagyomány szerint az első helyet a mult században Alvinczy és Béli foglalta el s ekkor lett az előbb szabad hajdu-város jobbágygyá; Medvésen a Joó nemzetség ütötte le a karót először.

Egységes nagyobb földterületet, mely gyakran dülő-utakkal is be van zárva, *láb*-nak, vagy *táblá*-nak neveznek. *Tag*-ról csak a kommasszálás kezdete óta beszélnek, a mely a megye legnagyobb részében most van folyamatban. *Láncz* ma 10 meter, korábban 10 öl széles és dülőhosszuságu földterületet jelent. A *nyil* név általános olyan keskeny területekre, melyek nagyobb földdarabok felaprózásából keletkeztek. Ha pl. a családfő halála után az egy tagban maradt néhány holdnyi birtokot a testvérek egymás közt felosztják: így neveznek egy-egy osztalékot. Nagyenyeden azon békebelezett polgároknak, kik a közügy munkálásában érdemeket szereztek, vagy a lakosságot fenyegető veszedelmek alkalmával kitűntek éberségükkel s elszántságukkal, a községi birtoktestből 1200 négyszögöles darabot adtak haszonélvezetre; később a kérelmezők közt kisorsolták; ma szavazás utján adják át a visszamaradt vagy visszakerült *polgári nyilat* újabb haszonélvezetre, melyért 1 frt 40 kr évi *laksát* fizetnek a városi pénztárba a tulajdonjog elismeréséül. A vidéken is valamely nagyobb, legtöbbször közös földterület művelésre kiosztott, vagy bérbe adott egyes parcelláit jelenti. A hagyomány olyan helyekről is megemlékezik, a hol, ha egy-egy parcella haszonélvezője haldokolt, a jogigénylők tömegesen vonultak ki ekéjükkel, hogy, mihelyt a halál a nyilat gazdátlanná teszi, ekéjük beakasztásával azonnal ténylegesen birtokukba venni igyekezzenek; mert azé lett a haszonélvezet, a ki először elfoglalta. Természetes, hogy mikor így az erősebb joga volt a vita eldöntője, nemcsak tettelegességet, hanem halált is okoztak néha a felizgult szenvedélyek. Ugyanezt az elnevezést használják a közös vagy bérbe vett erdőterület vágás alá került egyes részeire; akár sorsolás utján oszszák ki egymás közt a jogosultak, akár árverésen veszik meg ritkábban pénzért, többször *ökr-* vagy *tenyér-napszámért*. Ha közös birtok a föld, akkor a nyil természetesen annál nagyobb, minél kevesebb az élvezője. Istvánházán az erdőnyilakat három öles ruddal mérik; egy rud a széle, tiz a hosszúsága. Felenyeden, Magyar-Lapádon, Istvánházán stb. az urbéresek az uradalomtól napszámért, vagy a cselédek konvenczióban kaptak egy-egy földterületet s azt nyilakra osztották. A két ökrös napszám volt a szántás egysége, a négy ökrös két nyilat kapott; a kinek ökre nem volt, tenyérnapszámot teljesített. A kiosztás sors utján, Enyeden és közelében *czinkus-huzással*, a marosújvári járásban *nyil-huzással* történt. Mindkettő ugyanegyét jelent; s úgy látszik, ez a nyil, mint földdarab nevének is eredete, azonban a név eredeti jelentése a köztudatból egészen kiveszett s ma már keskeny földdarabokat jelent, melyek nagyobb földterület részei.

Nyilakba gabnát ritkán vetnek, inkább szénafü, vagy házi szük-

ségletre való vetemények: borsó, káposzta, kender termelésére használják fel; innen is veszik nevüket: borsó-, kender-, káposztásnyilak. M.-Lapádon közös szőlőterület is került osztás alá. Az a földszeglet, melyet felosztásnál nyilakba kikerekíteni nem sikerült, *csegej* nevet visel; ezt elárverezik s az árát közakarattal megiszszák a jogosultak.

Nagyobb földet *jucerummal* mérnek, vagy a belévetett gabnamentnyiség után 25—30 *vékásnak*, nyilat, ha szénafü terem rajta, annyi *borozdásnak* neveznek, a hány kaszavágás szélessége van. A hol tagosítás nincs, ott a földet három fordulóban művelik; az első évben őszt, másodikban tavaszt vetnek belé, a harmadikban ugarznak, azaz leelőnek hagyják. A kommasszálás megzavarja a nép eddigi művelés módját s az a hite, hogy lassankint a föld kihasználása következik belőle, mert »a barom nem tapodja s felveri a burján.«

Őszi buza alá május vagy június hóban jó mélyen ugarolnak, júliusban forgatnak, szeptember Máté hetében a vetést bészántják s elboronálják, A Maros terén minden átlag később, a hegyek közt korábban történik. Ha szeptemberben nem vethet valaki, akkor *Szt.-Márton nyarára*, november elejére hagyja. Egyébként régi gazda azt tartja, hogy buzát akkor kell vetni, mikor a makk és a kőrifaleve hullani kezd s a varju meg a bõrz mutatkozik. Vetéskor a gazda egy marék buzát jobbra a szegényeknek, egyet balra a tolvajoknak, egyet hátra a madaraknak vet s az Isten segedelméért való fohászzkodás után kezd a magot a nyakába akasztott lepedőből, rendes tempóban, jobbról bal felé a földbe hinteni. Holdujságkor sem vetni, sem ültetni nem szokás, holdfogytakor csak délután. A hold növekvésekor oly korán kell kezdeni a vetést, hogy mire a nap felbuvik, bé legyen fejezve; az a buza, melyet napfelkölte után vetnek, üszögös lesz. Üszkösödés ellen óvószérül megkékkövezik a szemet vagy *mészhaburcsot* csinálnak s azzal öntik le. Legtöbb bizalommal a hét azon napján vetnek, melyen először látták meg a fiastyukot; ezt tehát gondosan figyelik és megjegyzik maguknak. Ha vetés előtt az ökör a lepedőben levő szem után harap, akkor a madarak nem bántják a termést. De biztosan megdézsmálják, ha a zsák, melyből szemet visznek a vető után, kötetlen marad. Vetéskor azt a kalász-koszorut, melyet az aratás végén ünnepies menetben visznek haza, kimorzsolják, elvetik, s a koszorut letűzik a föld végébe, hogy ismét olyan termés legyen, mint a multkori.

Vagyonosabb gazda nem igen szánt; ezt a munkát serdülő fiával, vagy szolgalegénynyel végezteti. Ez aztán fütty és nótaszó mellett terelgeti az ökröket:

Csak azt man meg rózsám, melyik után mész el?
Felszántattam én azt aranyas ekével,
Bé is vetem én azt szemem szedett gyönggyel,
Bé is baránálam sürtü könnyeimmel.

Vagy: Szentmiklósi hegy alatt
Szántattam egy ugarat,
Vetettem beleje magat
Penzsi nevü galambamat.

A termés az isten áldása s az időjárás megfelelő volta mellett sokat függ attól, hogy a *csűri madarak* (csulik) ellen mennyire sikerült megvédeni.

Védekezésül a római Priapus mintájára természetes bábut öltöztetnek fel ríkió színü rongyokba; kiterjesztett kezeibe botot, zászlót adnak, hogy a falánk ingyen kosztosokat elijeszze. Gyermekök *cseregetövel* állanak a vetés közö s főkép az éhes reggeli órákban siketitö zajt csapnak ellenük. Legbiztosabb övöszernek tartják az említettök mellett, ha a *buzát megköthetik*, azaz babonázhatják. *Tudös asszonyinak* vagy *embernek* nevezik azt, a ki ezen fontos mesterséget érti s érette a negyedik-ötödik határba is eljárnak. A maros-csuci tudös ember sirba vitte a titkát, mert halála előtt nem akarták azt méltóan megfizetni; most aztán messze vidéken sem kapnak hozzáértöt. Rendesen pitymallat előtt végezték a szertartást. Csurdéra vetkezve, ha asszony szitával, ha férfi felezövel járta körül a vetést; négy szegletén csomóba kötötte a buza-fejeket s közben a varázs-mondókát mormolta. Tavasszal gyakran látható ma is egy-egy darab föld szörfonallal körülkötve, a melyet kátránynyal kennek bé s madártollakkal aggatnak tele, néha egy-egy ezüst pénz is csüng rajta. Ez bizonyosan a tudös-ember munkája. Ha nehéz idő közeledik, harangoznak, hogy a harangszö a felhöt elzavarja; jégesö ellen fejszét vagy *bicsköt* vágnak a földbe.

Az aratás a Maros völgyén július hó 10-15 közt kezdödik, hegyes vidéken késöbb. A nép a maga kis termését *sallöval* aratja; a munka lassabban foly ugyan, de időt s fáradságot nem kimélnék, csakhogy a szemböl minél kevesebb menjen kárba. S ezt a ezölt sallöval leginkább elérik. Nagyobb gazdaságokban gereblyés kaszával vagy géppel aratnak. A buzát legjobb *zscugéjibe* vágni, akkor ereje van s olyan lesz, mint a rözsa, s ha magnak hagyják, nem bántja az üszög. A learatott gabonát *marokba* szedik, *kévébe* kötik s *keresztbe* rakják. Tizenöt kéve tesz egy keresztet, két kereszt egy *kalangyát*, mely jó termés idején megad hat véka szemet. A nép maga a mezei munka alatt munkabérre nem szokott, legtöbbje nem is bírna költeni; hanem régi, patriárkális szokásuk szerint *kalákával* segítenek egymáson, melyről, mint társas életüket különösen jellemző szokásról, külön czímen lesz szó. Aratás befejeztekor kalász-koszorut kötnek a marokszedö leányok, fölteszik egy ügyes legény fejére, a ki aztán nagy zenebonával fut végig az utcán s mind azon igyekszik, hogy a rá váraköz falusiak a koszorut le ne önthessék. Akár ázik azonban a fiatal legény kívülröl, akár nem: a gazda várja otthon a vigasztalöval. A koszorut következö vetésig a falra akasztják. A behordás, ha jó idő jár s a gabona nem volt burjános, két hét alatt megtörténik. Utána a *csöplös* következik, melyet kézerövel, jobb gazdák géppel végeznek.

Az öszi buza tartalmasabb, nehezebb a *tavaszbuzával*, de a hol az öszi időjárás kedvezötlen volta miatt a vetéssel nem készülhettek el, ott emezt is termesztik és pedig két fajtában; mind a kettö legalább 8-10 nappal késöbb érik az öszinél. *Rözsa* alá a jó gazda épen úgy műveli a földet, mint a buza alá: csak szorult helyzetben veti kétszeri szántásba. *Árpa* nem igen sikerül, fogyasztása sincs elég; azért nem igen ter-

melik. Vetni akkor vetik, mikor a kakuk a szavát hallatja s a kőkény virágzik.

A mint általában egész Erdélynek, vármegyénknek is főterménye a tengeri, vagy mint a nép nevezi *török-búza*. Szentgyörgynap előtt és után két héttel vetik; a Maros partján, vagy homokos helyen június 10-ig is elhalasztják. Egyszer szántanak alá sekélyesen, mintegy három újnyira. Vetés után 10—12 napra rendesen kibúvik, kedvező időben május elején először, 3—4 hétre másodsor kapálják. Jó termésre van kilátás akkor, ha Szt-János-napkor (június 24.) tengelyig ér; ekkor kezdi a *gyükerét* a mélybe eresztetni. Szeptember végén vagy október elején szedik; letöréskor nyomban meg is hántják, mivel a termelés nagysága miatt ezzel is külön otthoni munkát nem végezhetnek. Megszáritás után *kasba* rakják télire; *kocsányát* pedig a marhák számára *kostnak* vágják s bétakarítják. Török búza közé magkendert, disznó-dinnyét, itt-ott paszujt, jó földben *tarló-répát* is tesznek.

Pityókát a vadalmafa virágjával egy időben ültetnek; de csak laza talajon s inkább csak házi szükségletre, mint eladásra. Őszi vetemény-nyel a piacokat a kisaludiakon kívül leginkább a Mezőségről látják el.

Ujabbán a m.-vásárhelyi és botfalvi cukorgyárak részére *cukor-répát* is termelnek, nagy és kis birtosok egyaránt. Kényes növény lévén csak a legjobb talajban sikerül; s e mellett a termelőnek a gyárhoz kell saját költségén szállítani: így aztán a kettős föltételnek csak azon földek felelhetnek meg, melyek a Maros és egyuttal vasut mentén is vannak. Művelése nagy gondot igényel. Gyakorlati gazdák az elmélet minden bizonykodása daczára is, valószínűleg a helyi földterület és égalj alaposabb ismerete alapján, azt tartják, hogy két őszi szántás nagyon jó hatással van a termésre. Vetik a török buzával egy időben; régi tapasztalat ajánlja, hogy akkor kell vetni, mikor a borzabogyó s a kora cseresznye érik. Kapálásának ideje, sőt száma is a fejlődéstől függ; háromszor is jó megkapálni ott, a hol nincs nagyon elbokrosodva, tehát kényelmesen hozzá lehet férni. Az első kapálás után az *egyzés* következik, azaz a ritkítás, midőn a legéletrevalóbbat minden bokorból kiválasztják s meghagyják; a többit pedig kiszedik. Októberben érik meg s vagy egyenesen a gyárba szállítják; vagy, ha itt egyszerre helyet nem kaphatnak, a földön elvermelik.

A *lóherét* is nagyban termelik magnak a megye keleti és déli részeiben; de, a mióta az appion bogár megtámadta, kevesebb haszonnal. Takarmánynak *bükkönnyt* is vetnek; vetése oly időben ajánlatos, mikor a pacsirta énekelni s a foglyok párosodni kezdenek.

A megyének rég idő óta nevezetes *szőlőterületi* vannak. A csombordi, miriszlói hegyaljai fajszőlők országszerte híresek; Asszonynépén, Medvésen s az ózdi dombok alatt elterülő u. n. *malozsa völgyében* már a fejedelmi korban nevezetes bort termeltek. Annál nagyobb az aggodalom a megye ezen kitűnő jövedelmi forrásáért azóta, hogy 1894-ben Karácsonfalván, Sárdon, Magyar-Igenben a fillokszera felléptét megállapí-

tották. A szőlőbirtokosok a közigazgatási hatóságokkal egyetérve s egymást kölcsönösen támogatva igyekeznek a pusztulást akadályozni s új szőlőterületek ültetésével gondoskodnak a jövőről. A szőlőművelés hagyományos módon, nagy körültekintéssel és gonddal történik. Tavasszal az állandó idő ígérkeztekor kiszedik a meghagyott új vesszőt a földből, három napig száradni hagyják, s miután a két méter magas fűzfakarókat s az erősebb *fenyű* — azaz *csapkarókat* meghegyezve a tőke mellé szurták, a meghagyott vesszőkből karikákat kötnek. Ha kevés a vessző, a akkor a karika mellett még a vessző végét *pallónak* átkötik a másik karóhoz, hogy a karika kisebb számát a vessző hosszúságával pótolják. Az első legmélyebb kapálást *ugarolásnak* nevezik, — *gyomláláskor* kapcsokat, burjánt, rossz fát kitakarítanak; ha a burján megnőtt, újból kapálnak; sőt a gondosabbak még *lány szemre is daraszolnak*, hogy a termés könnyebben érhessék. Szüretelni csak október közepén tul kezdenek; a fürtöket *cseberbe, kártyába*, innen *puttonokba* gyűjtik; majd szőlőmalomba és sajtó alá, a a must pedig hordóba kerül. Szőlőtaposás nincs szokásban. Szüret után a termőkarikákat lemetszik s a jövő évi termés vesszőit gondosan földbe temetik. A szüretnek régi kedélyessége megcsappant az általános elszegényedés és a termés értékének rohamos emelkedése folytán; de a hová az enyedi diák békőszönt, ott a jó kedv is helyt követel magának. A művelés részleteit a peronospora fellépte óta permetezéssel kell kiegészíteni, hogy a szőlő levele épen maradhasson. A termést épen oly gondosan őrzik madarak és tolvajok ellen, mint a gabnát. Mikor a főpásztorok szept. elsején beállnak a szolgálatba, hat hétig nem vesznek tisztát magukra s minden pénteken böjtölnek. Ez időn tul nem szabad a szőlőben szekérral járnai, annál kevésbé abroncsos edényt hordani. A szőlő négy sarkán a termésből bogot csinálnak s épen olyan szertartással igyekeznek azt megkötni, mint a buzánál láttuk.

Komlót a czintosi és csekelaki uradalomban termelnek.

A gazdálkodás minden mozzanata szoros kapcsolatban van az *időjárással*; munkájuk mellett ettől függ az áldás és csapás, jóllét és szegénység, fáradságuk sikere és reményeik teljesülése. Ezért van, hogy minden földművelő nép megfigyeli az okokat, vagy előzményeket, melyek valamely időváltozás előtt járnak; s részint régi és találó tapasztalatok alapján, részint képzeletből, vagyis az által, hogy néha esetlegesen összevágó mellékes körülményeknek lényeges befolyást tulajdonít: egész sorozatát állapította meg a helyenkint különböző jóslatásoknak. A latin versekbe szedett régi tapasztalatok és tanácsok még ma is ismeretesekek. Bőségben vannak ily természetű hagyományok a mi népünknel is. Megfigyelik a hold és a csillagok járását, madár füttyét és repülését, hegyek tetejét, harang zugását, apró és nagy állatok viselkedését, kakas szólását, béka brekegését, szamár ordítását, beteges láb jelentkező fájdalmát, s a jó Isten tudná elsorolni csak egy kisebb területről is minden ember külön barometrumát.

Ha zöld leveli béka szól; ha a hangya vándorol; ha a fecske alant jár; ha a veréb porban fürdik; ha a só ázik, a füst ereszkedik, a berbécsek összekoczkodnak; ha este korán szól a kakas; ha a légy a marhát bújja; ha éjszaka harmat nem esik; ha nyugat felől villámlik; ha (Medvésről nézve) a harii hegy füstöl s (Enyedről nézve) a Pilis teteje pipázik; ha reggel a nap vizet huz magának (felhőben áll): mind-ebből esőt jövendőlnék. Lány időre van kilátás télen akkor, ha a holdnak udvara van; ha a szentmiklósi harang (dél felől) Medvéstre hallik; ha ugyanott a gőzös Balázsfalva, vagy Hosszuaszó felől hallatszik (dél felől); ha a macska a tűz felé mosakodik; ha a sárga rigó bemegy a faluba. Ellenkezőleg, ha a macska télen a szobában ugrándozva játszik; ha a barom tánczol; ha a varjak napfeljötte előtt kárognak; ha Medvéstre az ózdi harang (északi), vagy ha a gőzös zaja Akna felől (nyugat) hallatszik: hideg időjárást várhatni. Szárazságot jelent az, ha a föld a pitvarban meghasad s ha a láthatár nem tiszta; ha azonban a körvonalak élesek, eső lesz. Mikor esőzés után *tiszta északról mutatkozik meg az idő*, vagy mikor a köd leszáll a völgybe s *vizek terire húzódik*: tartós jó idő lesz. Napkeleti szél után s ha a felleg *valahogy se egész délre, se egész keletre nem megyen*, vagy ha hótt embert látunk álmlunkban: megbomlik az idő. Ha tavaszfélt a csóka el-elmegy csoportokban s fennvaló helyeken játszadozik, jó időt várhatunk. Ha az ég alja veres, vagy ha kigyóval álmodunk: szél lesz.

Az időjárás tapasztalt jövendőmondóitól származik az az intés, hogy Illyés napján, nem szabad mezőn dolgozni, mert villámcsapás éri a munkást; sem éretlen almát potyolni, sem halottat a vetés közt vinni nem tanácsos, mert elveri a jég a határt. A vetés téli takarójáról biztosan következtetnek a termés nagyságára; ha *kapacson* marad, hiába való volt minden vele való fáradságuk. A hó magasságát abból jövendőlik meg előre, hogy az egér a fészket milyen magasra építi.

A falusi gazda, midőn novemberben még káposztáját is kivágta, az év termelő munkáját tulajdonképpen bevégezte; *a téli időszakban* csak annyi produktív munkát végez, a mennyit a csládfenntartás igényei szükségessé tesznek. Trágyát hord a földjére, tüzi fát vág az erdőben, a maga használatára vagy napszámban fuvaroz, tengerit fejt, fát apróz, esetleg szerszámot készít a munkájához, barmát gondozza, sógornak, komának disznót ölni segít.

A háztartás összes fáradalmai *az asszonyt* terhelik. Munkaköre nagyon terhes és változatos; pihenést sem télen, sem nyáron nem enged. A míg nyári naphosszat versenyt dolgozik a férfiakkal künn a mezőn s azonközben, ha kis gyermeke van, azt is gondozza: este, mikor a férfi fáradalját piheni, ő főzéshez áll, tehenet fej, baromfi után néz s az egész házban utolsónak megy nyugalomra. Ha munkába nem jár, az ételt készíti s hordja a férfiak után, a ház vászonneműjét mossa, ünnep előtt tapaszt és surol s még házi kertecskéjét s virágait is rendben tartja. Ha városba, vagy munkára mennek, ő viszi az átalvetőt férje után. M.-Lapádon fején hordja a csebret, meg a légejt; ezt azon-

ban nem teszi oly délczezen, mint az alföldi, vagy dunántuli menyecske, mert sem olyan sugár termete, sem hozzá való ereje nincsen. A lányok több helységről, főkép Küküllő mentéről, városokba mennek szolgálni; aztán egyrészüik tanul, valamit szerez s ha jóra való, férjhez megy; más részüik elzüllik. Beczei, m.-lapádi, miriszlói gazdaember nem ereszi a lányát szolgálatba; erkölcsileg is károsnak tartja, meg aztán otthon is hasznát veheti minden munkás kéznek.

A nők sajátos munkaköre tulajdonképpen télen van betöltve, a mikor a külső munka szünetel. Ilyenkor tolut fosztanak, fonnak, szőnek, vásznat szapulnak, sujkolnak, fehérítenek s ez a munka a kender termelésétől feldolgozásáig s a fehérnemű és czondra varrásáig képezi a gazdaasszony legfontosabb s legáltalánosabb munkáját. De nincs is egy sem, a melyet annyi kedvteléssel végezne; magára nézve inkább szórakozásnak, mint munkának tekinti; mert a varrást kivéve, rendszeren társaságban, beszélgetés közt folytathatja.

Kendertermelés és szövés. Kendert eddig csak házi szükségletre termeltek; most azonban Maros-Ludason a szegedi kenderfonó-gyár egy telepét állítják s ennek hatása a szomszéd falvakban, pl. Gezsén a tömegesebb termelésben látszik is. A kender számára száraz helyen jól trágyázott földet használnak, melyet sűrűn vetnek bé, hogy vékonyan nőjön. Átlag tizennégy hét alatt megérik, a minek az a rendes próbája, hogy végig vonják rajta a kezüket s ha *füstel*, azaz virágpóra sárgára érett, *kinyövik, főbe gyűttik*, épülethez vagy sövényhez támasztva megszáritják. Abban aztán már versenyre kelnek a jó gazdaasszonyok, hogy *bédsztatás* végett mennél hamarább álló vízbe kerüljön. «Lágyabb kender ázik a tóba», azaz a meleg víz a felső *pozdorját*, a kender *csontját* jobban meglágyítja s a kender könnyebben leválik róla. Nyolcz nap mulva kiszedik a vízből, minden főt kerek sátor-formában napra teregetnek. Ekkor következik vele a legfárasztóbb munka. Rendszeren társaságba állnak össze, hogy meg ne unják magukat; s az alatt, a míg széltiben-hosszában megbeszélik az egész falu ügyes-bajos dolgait, komikus és tragikus eseményeit, alig képzelhető erővel, fürgeséggel s kitartással verik nap nap után a kendertiló fakését, *roncsoliák* a kérget s a *tilóhoz verve kicsapják*. Annyi elevenséget tudnak társalgásukkal, tréfáikkal ebbe a fárasztó munkába önteni, hogy az étkezés idejét leszámítva *napköltől napszállatig* képesek versenyt tilózni. A kitilolt kendert a ritkább *héhelen* meghuzzák, a sűrűbb *paczalóban* (sertefogas) *megecselik*; s a mi a két tisztítás után megmarad, az a tiszta kender. A mi kihull s a héhelen marad, az a *szössz*. Ezt ismét kétszer a nyolcz vasfogu *gerebenbe* verik; a mi az első tisztítás után megmarad, az a *másodja*; a mi a másodikból, az az *elejé*. A tiszta kendert nem keverik gyapjuval, s belőle *változót* (fehérneműt) készítenek; a szösszből gyapjuval elegyítve, *abrossz* és lepedő készül.

A kender és szössz feldolgozása fonallá az *orsón*, vászonná az *osztovátán* történik.

A megtisztított kendert és szövst hosszú botnak, a *guzsajnak* végére kötik s az egyikből finomabb, a másikkból durvább fonalat fonnak az orsóval. A guzsajt bal hónaljuk alá szorítván balkezüik mutató és hüvelyk ujjával pödrik s eresztik a kenderszálakat, jobb kezük pedig szemkápráztató sebességgel forgatja az orsót. Olyan ez kezükben, mint a régi nagyasszonyoknál a kötés. Ha egyéb dolguk nincs, ha jól beszélgetni akarnak, ha a szomszédba mennek, menet közben, állva és üldögélve gépies gyorsasággal pergetik orsójukat. A fonalakat hosszú *matollára* szedik, *szapulóban* tisztítják, a *hűtben* kiterítve szárítják, *tekerő-levéltre* teszik s innen legombolyítják. Ez a tekerő levél kecskelábon álló s keresztbe rakott két küllő, mely vizirányos tengelyével köldökben forog, mikor a rátett fonalat *gambajégba* huzzák. Négy szál fonal szélességben egy *igét*, harmincz ige egy *pásmát* tesz Vajadson; M.-Ia-pádon husz ige egy pászma, egy ige pedig három szál. Tíz pászma szélesség tesz ki egy *singet*.

A felelesztő fonalat, mely az osztovátára kerül, a *nyargalóról* vagy *leánykáról* a *vetőszegre* csavarják fel, hogy láncz- vagy kalácsformába szedve az osztováta tengelyére vonható legyen. A vetőszeg két mt. hosszú tengely (*orsó*) körül két keresztben fekvő rámából áll; a tengely egyik vége a földön, másik a mestergerendában forog. A két ráma talpfájának a vége a *borda csapján* tul is meg van nyujtva s egyik ilyen sarokra akasztják bé a fonalat; a megfelelő oldal bordájára pedig, mely lyukakkal van ellátva, olyan magasságra, a mennyi fonalat épen vetni akarnak, egy fakanalat erősítenek meg. Most a két rétüen vett fonalat a sarkon megakasztva keresztelik, a vetőszeget tengelye körül egyszer egészen megfordítják, a fonalat a kanál nyelébe vetik s megkeresztelve visszaviszik a bordákon a kiinduló pontig. Így ismétlődik ez, míg a fonal kivánt hosszúsága meglesz. A legalsó és legfelső keresztszálat két oldalt megkötik s az egész fonalat az említett lánczformában karjukra szedik. A fonal keresztjébe csípát akasztván ráteszik az osztovátára, azaz szövőszékre.

Az osztováta két talpfán és négy lábon nyugszik, melyek két közfával vannak összekötve. Az osztováta elején a talpfába eresztett két *kar* tartja a *bordahajat*; ennek alján van a 12—15 cmt. széles *borda*, nádból készült fogakkal. A fonalat a hátsó *hasajóra* (ponkostor) *ercsztő-rud* segítségével felhajtják abban a szélességben, a hogyan a vetőszegre szedték. A szálakat áthuzzák egyenkint a *nyüstökön*, melyek két rámára *megserített* gyapju-fonalból vannak kifeszítve s a *nyüst-pálczáról* két *csikótyán* függenek. Négy *lábítóval* (pedál) lehet a nyüstöket mozgatni. A szálakat a nyüstökön át kettesével a borda fogai közé vonják s a feszítő ruddal meghuzván az első hasajóra kötözik. A *béverő* vagyis *keresztfonál* a *csörlő* segítségével a *vetéllő* csövére van feltekerve. A szövés úgy történik, hogy a szövő az egyik nyüstöt vagy nyüstpárt a lábával lenyomja, ez által a fonal keresztbe kerül a bordán át; a béverő fonalat a vetéllő segítségével a borda előtt a fonál

keresztjébe huzza, a bordát erősen magához rántja s ezzel tömi vászonná a keresztfonalat.

*Fehér-nemű varrás.** A díszkendőket, melyek ékességül a szoba falaira, tányérok mögé vannak akasztva, a *párnacsúpok*at vagy *párnafőtől valókat*, a női ing újja végét, nyakát, néhol a mellét is, férfi-inget vállon, újja hosszában, galléron és kézelőjén varrottással szokták kiczifrázni. A kivarrásra ágyneműeknél s kendőknél piros, ritkábban kék fonalat, *fejtőt* használnak, némelykor mind a két színből vegyesen; női változónál pirosat és fekete czéznát; férfi-változónál fehér és szürke selymet.

Annak, hogy ez a női foglalkozás Kalotaszegről került volna megyénkbe, semmi biztos jelét nem találtam; hacsak abból nem lehet erre következtetni, hogy a br. Kemény család alsófehéri birtokaira folyton költözködtek a jobbágy-családok a gyerő-monostori birtokról.

A kivarrás ezen módja széltyiben meg van a megyebeli oláhoknál is, különösen az ingeiken. Harminczkét férfi-inggallért vizsgáltam meg Remetéről és Ponorról; mind kék fejtővel voltak kivarrva; csak díszítésnek vegyítették itt-ott közéje a piros csíkot. A harminczkét forma egymástól mind különbözik, de a magyar nép használta mintáktól is tökéletesen eltérnek. Kivétel nélkül egyenes vonalú mértani minták; egy-két Maeänder-vonalas, egy-két rombusz, többször horgos kereszt (svastica), legtöbb azonban a gereblye-alak különböző számú fogakkal. Valamennyi kék alapon van fehérrel kivarrva; míg a magyaroknál fordítva. A formák nevét nem igen tudják megnevezni; ha az ember utánuk tudakozódik, többnyire azt a feleletet kapja, hogy « á sám pomenyit ». Díszített párnacsúpokat és kendőket a hegyi oláhoknál ritkán találunk; egyebütt a magyarokéval közös formákat látunk rajtuk. Női ingeik varrása, a hegyek közt, eltér ugyan a magyarokétól, de mintáikon virágok is vannak.

Magyar népünk különös gondot a párnák és kendők varrására fordítanak, s ebben némely helyt, mint Vajasdon, Ózdon, Medvésen s Bükkösön nagy ügyesség és figyelemre méltó forma-érzék fejlődött ki az asszonyokban. A mintát és öltéseket gyermekkorukban egymástól tanulják s a formákat rajzolás nélkül is a legszabatosabb hűséggel tudják utánozni; sőt egy-egy újabb mintát maguk is kieszelnek s azt otthonuk valamely eszközének, vagy jelenségének nevével látják el. Minden faluban van egy-egy művész, rendesen nyomorék vagy vén leány, a ki szomorú életének terhét ezen izléses minták találgatásával és készítésével s közben egy-egy bánatos melódiának dudolásával enyhítgeti. Az egész falu részvéte kíséri munkáját s dicsekedve szólnak róla az idegennek.

Az öltésnek két főalakja van: a *kereszt szem* (keresztöltés) és az *akasztal* (inas-varrás). Az előbbit a név maga magyarázza; az utóbbit

* Lásd az V. számú tablázat képeit.

úgy készíti, hogy három szálát elhagy, hármat tőre vesz s visszaakaszt az első öltés lyukába. Ezzel a minták tömött részeit, a másikkal inkább a vonalakat s a minta közepének apró czifráját csinálja.

Az ing *tászlját* vagy *pántját*, amint a kézelőt nevezik, a tű hegyével *meghuzzák*, czérnával *ránczba szedik*, hogy *budrés* legyen; a szélét a kivarrás színével, pirossal, késsel vagy feketével *béhányják*; közepébe pedig kereken, ugyanolyan színű *serített fejtővel* vagy *czérnával* mintákat raknak. Némelyek a női tászlira csipkét is tesznek, a mely lehet *kolozsvári*, *fordított*, *sodrás*, *vásárosi*, rendesen Szentmiklósról; de csipkét maguk nem igen készítenek.

Az *ingmőjjet* a Maros mentén nem varrják ki; ez a divat inkább a Küküllő vidékén, ott is főkép Bükkösön és Ózdon van elterjedve. A kivarrás külön négyszegletű vászondarabon történik; ezt aztán az ingmell ráncaiz fölé borítják. Inkább az ing keskeny nyakát *láncozzák ki* kereken, a mint a kereszt szemekben varrott vonalat nevezik; vagy budrét varrnak rá, a mely fehér czérnával, vagy fejtővel van beszegve.

Szebb a legény-ing varrása, különösen, ha azt a menyasszony a vendégség előtti szerelmes hetekben vőlegény-ingnek készíti. Ez az ő remeklése, női ambíciójának s szeretetének mértéke. Gallér, kézelő és az ingváll van rajta hosszában, meg két-három új szélességben szürke selyemmel kivarrva; dereka és újja pedig *kötéssel* összefoglalva. Így nevezik az eresztéket, foglalást, vagyis két vászondarabnak czérnával csipkeszerű összeakasztását, melyet nem *haraggal*, hanem *tővel csögre készít*. A két vászonszélet *bészegi*, *jukasan béprámázza*; a kötést magát pedig göcsökből s lyukakból varrja. Ugyanis a szálát *urokra ötti*, *teker egyet s visszaötti*; így készül a göcs. Az első versen csupa göcsöket varr, a második versen hat göcsre egy lyuk, majd két göcs és egy lyuk következik; a harmadik versen ismét csupa göcs egész hosszában. A kötés szélessége szerint van három, öt, kilencz, tizenhárom rend, vagy vers. *Tyúkesség* kivarrt lyukat, *vonóhegy* hármaz lyukat jelent. Medvésen a kötésnek három fajtáját csinálják. A *mindenember kötése* egyszerübb s vele mindkét oldalt egyszerre varrják leginkább *darázslás* azaz cikk-czakk varrás formájában. Egy felére öltenek egyet, a másik oldalra kettőt, aztán göcsöt csinálnak, visszaöltik oda, a hol egy öltés van s megint göcsöt csinálnak. Az *új kötésnél* egyszer az egyik oldalt *járlják végig* hat göcsöt s egy rudat készítve, aztán a másikat. A harmadik a *sima kötés*, melyet minden lyuk nélkül sűrűn varrnak *sinórformára*. A kötés legegyszerübb alakja, vagyis inkább utánzása az, ha a vászomból kilencz szálát kihuznak s *béurkolják*.

Mintakul az ingpántokra *apró rózsát*, *ágas*, *sinóras*, *sujkas*, *aczélas*, *fagasas*, *csillagas* varrással, *macskanyamat*, *asztallábat*, *vízfalyást*, (hul-lámvonat), *szarufát*, *vetéllőt* varrnak.

Nagyobb, teljesebb és részletesen kidolgozott minták a díszkendőkön, párnacsúpokon, asztalterítők szegélyén láthatók, melyek egy-két szebbjét a magyarázatul mellékelt táblázat mutatja. Vannak rajtuk

nagy tömött 8 szirmu rózsák s közben darázfészkek, széleiken apró rózsák vagy csillagok; vízfalyásos vanalról kiemelkedő ágak s az ágakon csillagok; két párhuzamos vonal fölött s alatt lambas ágak; vízfalyásos vanalon szőlőkacsak és szőlőlevelek; ugyanily vonalon csüngő cperlevél gyümölcsessel; falyandár, tulipánt, magyaránt, Maeander-vonalakkal szegélyezett három párhuzamos vonal, kakastaréj, kereszturi, S-es stb. Mindezekben a minták tömött inas varrással, vagyis akasztalattal vannak varrva s a természetes hajlások meglepő hűséggel utánozva.

Ezen díszítések virágos izlése teljesen megfelel a népies butoripar festői motívumainak s bár megfigyelésükben a XVI. századon túl visszafelé nem mehetünk: mégis, mivel a pogány sirok emlékein is általános a virágdísz, ősmagyar s egyszersmind keleti izlésnek kell azt elismernünk. A Maeander-vonalak, a ciklik-czakkos minta s a ritkább rombusz sokszor van alkalmazva díszítésül a népvándorlás korabeli cserpeken; az egymásba fonódó spirálok pedig valószínűleg az iráni kardok bronz hüvelyének s övének díszítményeihez vezetnek vissza bennünket.

Nem tartoznak a köznép munkakörébe, hanem történelmi, kegyetes és művészi értéküknél fogva meg kell említenem azon úrasztali terítőket, kenyér- és szószerék-takarókat, melyeket ev. ref. lelkészeink sok helyt tisztelettel őriznek az eklézsiák szekrényeiben. Ezeket maguk-szótte két nyüstös vászonra kitartó fáradtsággal, éltük sok esztendejét benne töltve, arany s ezüst fonállal (szkófiom) himezték az előkelő patronus-családok kegyes úrasszonyai. Közepüket rendesen a család czimere s neve foglalja el; a négy sarkát tulipán, rozetta, lefelé hajló szilvaág, majoránna-ág, kehely töltik be; vagy 10—15 ctm. szélesen díszes szegélyük, legtöbbször szabályos mértani alakokkal, van himezve köröskörül. Egy-egy úrasszonynak kezemunkáját s nevét gyakran egész uradalma minden ref. templomában megtalálni.

Házi állatok tenyésztése szorosan hozzátartozik a gazdálkodó ember munkájához. Nincsen olyan falusi ház, a melyben ha értékesebb házi állatot nem, legalább juhok, kecskét, apró marhát találni ne lehetne. Legbecsesebb állatjuk azonban a szarvas marha; de ökröt, csak a jobb gazdák pajtájában találunk; szegényebb ember fejős tehenet tart a hasznáért s ezzel végzi kis gazdasága munkáját. Nagy gonddal ápolják mind a kettőt. Falusi ember a lakó házára sem ügyel jobban, mint a pajtájára; s munkája végén bármi fáradt legyen is, először a marháját látja el s csak aztán következik ő maga. Az állatok értéke és az értük való aggodalom a gondozás sok hagyományos szokását és babonáját termette meg és származtatta az utódokra. A hol tehen borjazott meg, onnan három napig semmit ki nem adnak, sőt más holmiját sem adják vissza, nehogy a tehen tejét elvigyék vele. A ki először fej borjazás után, tejbe mártott újjával keresztet csinál a tehen hátára; a kis borju körmeit a még meg nem keményedett szaruállománytól megtakarítják s ezt a friss tejbe tévén az anyatehénnel megitatják, hogy jól tejeljen.

A *szoklál* (borjutartó) elássák, hogy a tehén vagy más állat meg ne egye, mert elszárad tőle. Borjazás után harmadnap az első tejet megfőzik s ez a főzés közben összement tej a *kurászta*, melyet azért hogy sok teje legyen a tehénnek, szegény gyermekekkel megéttetnek, sőt meg is öntözik vele őket.

Lómarhát keveset tartanak; azok is gyengék. A hegyes-völgyes vidék terhét csak a havasi ló bírja ki; ez pedig gazdálkodó munkára nem alkalmas. De ha gyenge is a lovuk, tudják ők annak a módját, mikép lehet tüzessé, kitartóvá s bátorrá tenni. Erre a célra varázsenőcsöt készítenek. A módját csak titoktartás ígérete mellett árulhatom el; magam is csak fáradtsággal tudtam az egyszeri szekeresem bizalmát annyira felmelegíteni, hogy féltve őrzött titkát nagy óvatosan előadja. — Hát úgy van az instálom, hogy két Szentgyörgy-nap közt három renden, három egymás után közetkező éjjelen, tehát kilenczszer ki kell menni a temetőbe, onnan ugyanannyi kis marok földet hozni, a tövisdisznó vérével és hájával. rókapucza darabjával, akasztott ember kötelének a hamujával, földi kutya kődökével és zsirjával összekeverni, kinruszszal feketére festeni, fal aljával keményre verni, fekete posztóra kenni s ezt a keveréket kecskebőr-keztüben tartani. Ha ezzel a keztüvel a lovat végig huzzák, fényes lesz a szőre s kihízik; ha pedig a kenőcszel a rúd végét vagy a korbácsot megérintik, repül a ló, mint a táltos. Ugyanezzel a szerrel meg is lehet kötni a lovat, úgy hogy nem mozdul még a legerősebb korbácsütésekre sem. Csak a mesterségét kell tudni! Ha valaki ezzel a kenőcszel átmegy a ló előtt az úton s lehajolva a földet érinti: a ló nem mozdul egy lépést sem. Van azonban a kötésnek is orvossága. Háromszor kell kérni azt, a ki a kötetéstette, hogy kösse vissza a lovat, s ha eltagadná, hogy ő tette: csak egy fél liter bort kell venni, az üvegből oldalt egy kortyot kiloccsantani s a ló elé állva, az üveget borostul a ló balkörméhez vágni; az ütés mindjárt annak a homlokába szökik, a ki a kötetéstette, akármilyen messze van is.

Disznónak nem adnak rostából enni, mert nem hízik. Férgektől meg ráolvasással tisztítják meg. Jó hajnalban, mikor még senki sem kótt fel, földi borzát vágnak, azzal a férges részt megkenik s közben az alapszámokat tiztől visszafelé kilencz versen elmondják, a végén pedig hozzátészik ezt a jámbor óhajtást: «Annyi nyű maradjon benned, a hány pap menyen a menyországba.» Még a fotogént és a *dohotot* (kerék-sár) használják ily esetben orvosságnak.

Juhtenyésztés. Az a dombos vidék, mely M.-Lapádtól keleti irányban húzódik, kevés művelhető földet, de annál több legelőt foglal magába. Ez a vidék tehát juhtenyésztésre nemcsak kiválóan alkalmas; hanem egyenesen ide tereli, ily irányba alakítja a lakosság gazdálkodását és egész életmódját.

A juh, melyet tenyésztének, a közönséges, hosszú gyapjas havasi juh; tenyésztését a pásztorkodó oláhoktól tanulták el. Magyar ember

még most sem foglalkozik juhászorkodással. Itt-ott pl. Medvésen van ref. vallásu és magyar pásztor; de ez is oláh eredetű s úgy lett a tiszta magyar községben maga is magyarrá. Az a sok oláh eredetű szó, mely a juhtenyésztés fogalmai közt van, szintén ezt a tapasztalatot erősíti.

A mondott vidéken lakó magyar falvakban is, az oláhok közt még inkább, alig van ember, a kinek juha nem volna; s egy kis négy-öt száz lakásu paraszt faluban, a hol csupa kisbirtokosok s napszámos nép lakik, gyakran ezerre menő juh van legelőn, melyek kora tavasztól egész addig, míg a hó a legelőt el nem fedi, a szabadban élnek. A nyáj neve *turma*; őrzi a *pakulár* (pakurár, pakuraru) és ha nagy a turma, vannak segítségei is: a *morék*; nagy helyek és nyájak a számadó juhász, *bács* főfelügyelete alatt állanak, a ki egyszersmind a *juházaléket* csinálja. Gyakran látni a dombtetőn hosszú botjára támaszkodva, s órahosszat álldogálva a pásztort, ki a félvad állapot gondtalan igénytelenségében s némelyes költőiségében éli napjait s eseménynek tekinti és megbámulja az idegent, a ki esztendőben egyszer az ő birodalmába is elvetődik. A nyáj terelgetésében és védelmében erős, bundás szőrű kutyái vannak segítségére. Fejésre és éjszakára behajtják a nyáját a juhkosárba, akolba, melynek neve *sztrunga*. E mellett áll a *szlína*, a hol a bács lakik; közepén a *komárnyik*, a juh-ázalék készítésére való üst helye. A ki csak fej, annak a neve *mulgetor*. A hol kevés juh van, ott bács, pakulár, moré, mulgetor dolgát egy ember végzi családjával. A pásztor, ki csak kosokat (berbécs) őriz, berbécsest nevet visel.

A tejmennyiség szerint, mely egy-egy gazdának juhait után jut, két Szentgyörgynap (római és oláh naptár) között *mérik bé a jahakat*. A *bemérés* az egész falu juhtartó gazdáinak részvételével s kalákával történik. Leölnek néhány bárányt; összeadnak egy-két *vider lurkát*, vagy *mókus vizet*, (zsidó pálinka) s kimennek a pakulárhoz a sztrungába, hol minden gazda külön megfeji a maga juhait, belé önti a tejet a négy kupás (négy pintes) régi tejmértékbe; a juhbiróság aztán megvizsgálja, megállapítja s rovásba szedi az illetéket.

A tejosztás alapjául a négy kupás mérték szolgál; azon gazdák, kiknek ennyi tejük van, egy kategóriát, *egy rendet* alkotnak s a tejosztás egymásutánját ilyen rendek szerint számítják. A négy kupás mérték jogot ad *egy egész tejhez*; vagy is a kinek beméréskor négy kupányi teje volt, *minden renden* (versen) kap egy egész napi (reggeli, déli, esteli) fejést, a mi pl. 600 juhról öt veder (50 kupa) tejet tesz ki. A kinek beméréskor három kupa, az az *három fertály teje van*: az három renden kap egy egész tejet, a negyediken nem kap; a kinek két kupája, az az *fél teje* van: az minden második renden kap egy egész tejet; kinek *fertály teje* vagyis egy kupája van: az minden negyedik renden kap egy tejet vagy egy sajtot. Ezen számítás szerint halad a tejosztás föl és lefelé. A *két tejes gazda* minden renden kétszer kapja a rendes fejést; *félnyirtékes* a tizenhatodik versen kap egy fejést vagy

egy sajtot. Beméréskor, valamint minden rend elején az első egész napi fejés a pakuláré.

A tejnek különféle produktumai, legfelebb máléliszttel kiegészítve, képezik a hegyes vidék lakosságának legáltalánosabb táplálékát. Legjobban sajtnak dolgozzák fel, úgy hogy bárány- vagy disznó-ajtóval megsűrítik, kézzel jól összekavarják s bükkfakéregből kerekre hajtott feneketlen formába, a *kávába* teszik, melyet alul ruhába takarva tiszta cseberbe állítanak; a *kávába* tett sajtot ruhával felül is letakarják, a *lapítóval* s ráhelyezett kő- vagy sódarabbal lenyomtatják, kisajtolják, hogy külső kérget kapjon, megszáritják, néha füstre is teszik; s egy hét alatt nagyon kellemes ízű sajt lesz belőle, melyet *turónak* neveznek. A sajt zsiros leve, melyet kisajtolnak, *adja* a *bálmot* a pujszkhához. A megajtott tej savóját üstben felfőzik, miközben a turónemű *orda* válik ki belőle. A meleg lé a benne levő *ordával* együtt a *zsenedicse*. A savóból ecetet is készítenek.

A gyapjat a meddőkről s a *nótinokról* (éves bárány) tavasztól fogva, az anyákról csak aratás után nyírják s a gyapju-fésűn, mely faragószék formájú s a végén, mint a héhelnek, hosszú vas-fogai vannak, megtisztítják, guzsajra kötik, megfonják, megszövik, a ványolóban (singjét 4 krajczárért a marzsinyánok) megtömik s lesz *csandra-pasztó*, melyből házi munkával állítják ki a férfiak ruházatát.

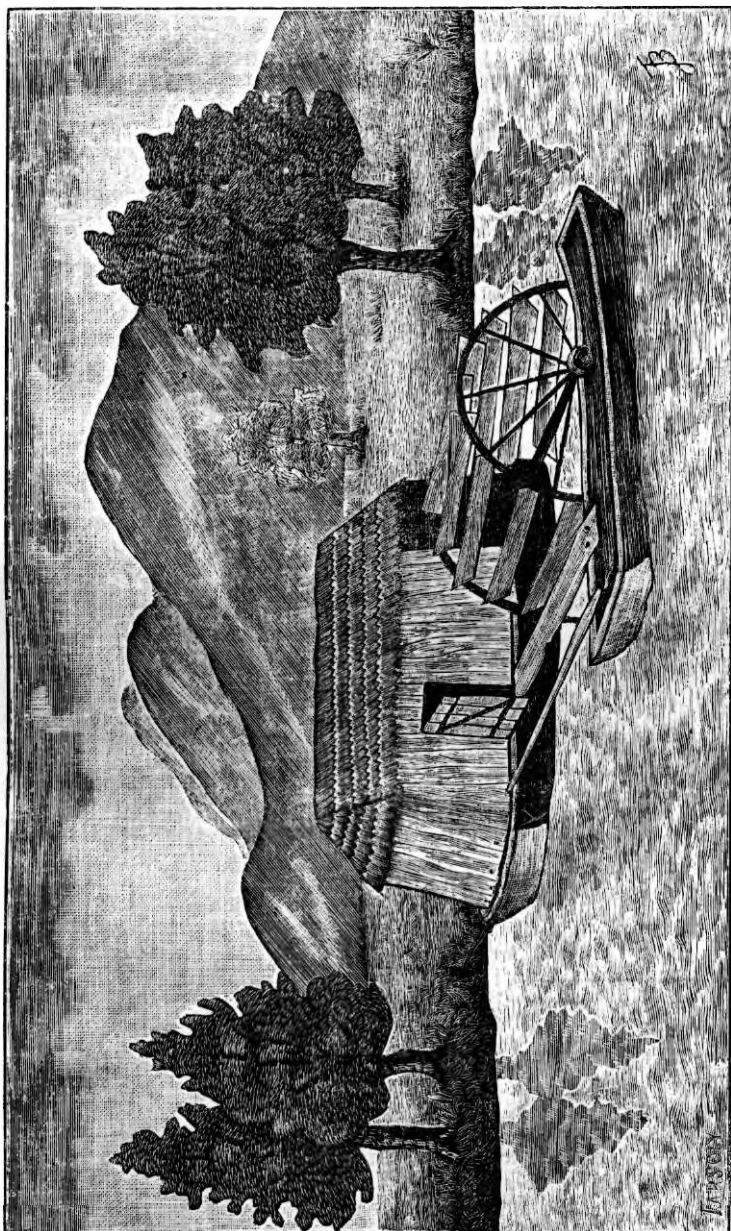
A pakulár fizetése helyenkint különböző: pl. Medvésen minden tej után kap egy véka csős törökbuzát, minden juh után két kupa gabonát, minden háztól egy fő kendert, minden renden egy fejés tejet; ételmet pedig attól a háztól, a melynek az nap fej. Ezen kívül a gazdák kötelesek minden tíz juh után a pakulár juhái közül egyet kiteleltetni, vagy váltságul egy forintot fizetni.

Valóságos házi állat-számba megyen a *fecske*, a melyet a háznál szerencsének tartanak; fészket nem bántja senki, nehogy a keze elszáradjon.

Népies iparágak. A marosparti községek örölni valójukat ma még leginkább a *hajó-malmakba* hordják, melyek nagyobb számban Nagylak és Marosujvár alatt vannak felállítva. A Maros alsófehérmegyei utjában harminczat számláltam meg. Ezek s mellettük *ványaló* és *cserlőrő* malmok tartanak igényt valamelyes helyi jelentőségre.

A hajó-malom szerkezete két hajón nyugszik, a *nagy* és *kis bontón*. A folyó partjához lánczokkal és néha sodrony-kötéssel, többnyire *palamárral* (erős kenderkötél) van erősítve. A partról pallón, vagy ha a malom egészen a part mellett áll, lépcsőn lehet a nagy bontóba jutni. A nagy bontó alakját a négy *bulkony*, vagyis csónak alakban összerótt négy gerenda adja meg, melyek egymástól egyenlő távolságra helyezve tartják a kívül hozzájuk erősített *oldal-* és *fenék-blánákat*. A bulkonynak három része van: *bulkonyfő*, *bulkonykötés* és *bulkonytalp*. Oldalblána van három egymás felett: a felső *prém*, a közbelső *sujtás*, az alsó *meder*. A hajófenék blánái *szkábakkal*, közepükön kettős végüre

hajlított vasfoglалványokkal vannak összeróva s a közök *színvesszővel* és mohával is megrakva. Erre a hajóra építik az egyszerű malom-házat; négy sásfára helyezett két *májér-ponk*, vagyis 8—10 mtr. hosszú folyó gerenda, két keresztgerenda és szarufák adják meg a vázát. Oldalát

deszkák, tetejét zsendely képezi. Ajtaja kettő van, egymással szemben; hiúja nincs.

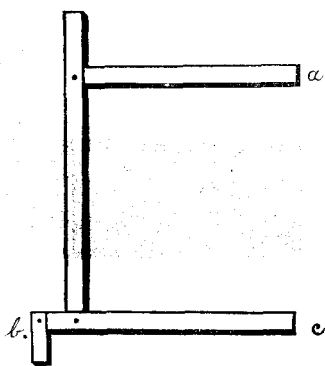
A hajó közepét a *kővad* foglalja el. Ennek szerkezete az egyes részek szerfelett egyszerű, sőt primitív volta mellett is, sok gyakorlati

érzéklet mutat; s valószínűen abból az időből származik még, midőn először kezdték a víz hajtó erejét őrlésre használni. Másfelől azonban a későbbi művészebb vízi és «tüzes malmoknak» is ez képezi alapját. A kőpad, vagyis a malomkövek állványa a hajó-fenéken négyszögben talpakra állított négy *medveciábon* van elhelyezve, melyeket oldalt négy *nyakló* (kötés), elül és hátul pedig az elő és hátsó *szemöldökfa* tart össze. A két malomkővet, jobb- és baloldalon, csapokkal az oszlopokba béerezett két *kengyelfa* tartja; ezen keresztben fekszik egy összekötő gerenda, az u. n. *vaspalló*, melynek közepén a *perselyben* egy vassal bélelt lyukban, a 4—5 ctm. vastag *szálvas* aczélos vége forog. A persely feneke szintén aczélból van, a neve *szaffan*.

A szálvasra van erősítve s vele együtt forog a *kis korong*, mely alsó és felső korongfenékből s a két köralakú fenékre alkalmazott hat *orsóból* áll. Az orsók som- vagy gyertyánfából készülnek.

A szerkezet középpontját a két egymásra helyezett malomkő alkotja, melyeknek felülete tökéletesen fedi egymást; csak hogy a felső vastagabb. Az alsó négy *kaladóba* (kaloda), kerekre kimetszett fafoglatba, van beerősítve, hogy ne mozoghasson. Közepén át van lyukasztva s a négyszögű nyílásban *faköldököt* tart. Itt megy át a szálvas a felső kő középpontján 6—7 ctm-re bevéselt keresztvasba s forgatja azt, ha a vízkerék megindul. A felső kő borítékát *kéregnek*, vagy *vészkának* nevezik.

Nagyon fontos dolog, mert a liszt kellő finomsága és egyformasága függ tőle, hogy a két kő felülete egymást egészen fedje; hogy

közös tengelyük, a szálvas merőlegesen álljon s hogy a kövek felülete egyenletes simaságu legyen. Ha a liszt nem hull a kövek közül kivezető lisztcsatornán folyton egyforma merőleges irányban: akkor a szálvasat *riktolni* kell, vagy a követ egyenletesre vágni. A riktolás *virgulával*, vagy az egyszerűbb szerkezetű *faczirka*lommal történik. A virgula három léczből készül, melyek két derékszög-

letet alkotnak; két szára a szögleten túl is meg van nyújtva s egyik ily nyulványnak újabb derékszögletben 10 ctm. magas szára van; az egész szerszám 50—60 ctm. magasságu; a szálvasnál azonban néhány milliméterrel rövidebb. A mikor riktolni akarnak, a felső követ színével felfelé fordítván, a szálvasat úgy illesztik a keresztvasba, hogy alsó vége felfelé álljon; felső végét a virgula *a* pontján levő lyukba tévén, a *c* szárnak homorított végéhez alkalmazzák a szálvasat, a *b* szár végére pedig tolut kötnek s a virgulát az *a* pont körül forгатni kezdik. Ha a tolu seprí a követ, vagy nem egyenletesen metszi a kő szélét: akkor a keresztvasat merőleges állásba, esetleg a kő felszínét is teljesen egyenletessé kell igazítani.

A felső kő mellett négy falában áll a garat, mely a *tejkén*, kis teknő alakú edényen keresztül hullatja a szemet a kő középső üregébe. Hogy a tejkében a szem meg ne akadjon, hanem egyenletesen és folyton hulljon: erre szolgál a *rázófa*, mely a kő mozgása folytán ennek a nyílásába s a tejkébe ütődvén, segíti a gabonát lefolyni. A rázófának históriája van. A malmot ugyanis, a parasztmolnár meséje szerint, az ördög találta ki. De rázófája nem lévén, az ujjával kellett a tejkét mozgatni. Végre is megunt a dolgot, odahíta az embert s megigérte neki, hogy, ha ezen a bajon segíteni tud, oda adja neki a malmot addig, míg a fenyőfa levele el nem szárad. Az ember bicskával faragott egy kis fácskát, lyukat furt reá, odaakasztotta a tejkéhez, s megvolt a rázófa. Őszre kelvén az idő, visszajött az ördög s követelte vissza a malmát. «Jó, jó — aszongya az ember — de tán nézzük meg előbb a fenyőfát, mert így van az egyezésünk.» Kimennek az erdőbe, hát látja ám az ördög, hogy már a többi fa mind elhullatta a levelét; de a fenyő csak annál szebben zöldel. Mindhiába várt az ördög, a fenyő nem száradt el. Megharagudott erősen s szegeket kezdett a fenyőfába verni, hogy ő kipusztítja. Azóta van annyi göcs benne. Az ember csak nézte, nézte; de már attól kezdett tartani, hogy végtére is kiszáradnak a fák s neki vissza kell adni a malmot; felmutatott hát a fa keresztben álló ágaira s így szólt: «Te ördög! látod ott fenn a kereszteteket?» Az ördög felnézett s úgy megijedt, hogy a fát végig piszkította; ebből lett a fenyőszurok. Soha se jött többet vissza a malmáért.

A garat fenekére egy darab fácskához kis kolomp van kötve, mely a garat széléről kifelé csüng alá. Arra szolgál, hogy ha a molnár elalszik, vagy az őrlető fehérréppel dévajkodik s nem veszi észre, hogy a szem lejárt, figyelmeztesse a kötelességére. Valóságos automat-csengetyü. Ha gabona van a garatban, ez lezorítja a kolomp nyelét a garat fenekére, s a kolomp a kő fölé csüng; ha azonban a garat üresen jár, a nyél terhétől szabadulván, felpoczkolódik, a harang leesik a kőre s zörög folytonosan, akár a vasut villamos csengetyűje.

A kis korongot az orsókba kapaszkodó fogaival a *kis bélkerék* hajtja; el van helyezve a kőpad alatt; tengelyének *kis gerendej* a neve, melynek két végébe vascsapok vannak bevésvé s fazárral lezorítva. Az első vascsap a *párnafán* nyugszik, melyet néhol *matykának* is neveznek; a hátulsót négy kecskelábon álló erős szék tartja, s erre van fektetve a nagy kerék tengelye, a *nagy gerendej*, mely a kicsivel derékszögöt alkotva 40 fogu nagy bélkerékével hajtja a tíz orsós *nagy korongot*. Ez ismét a kis bélkeréket s általa, meg a kis korong által a követ.

A nagy gerendely külső része a hajón kívül két öl és tizennyolcz col hosszú s a vizkerék tengelyét is képezi; végével a kis bontóra támaszkodik. A vizkerék falfáját *perecznek* nevezik. Két ilyen perecz fagúzsokkal összecerősítve, belül pedig négy, keresztben álló küllővel megkötve, 16 szál deszkát hordoz; ezek fogják fel és közvetítik a víz

hajtó erejét. A vizet alul kapják a Maroson; míg többi vízi malmaink, a víz kisebb mennyisége miatt, felülről eresztik a vizet a kerékre. A míg a vízkerék egyet fordul: az alatt a kis bélkerék a nagy koronggal együtt négyet, a kis korong a kővel együtt huszonnégyet.

A két hajó két *feszítópallóval*, egy *farkötővel*, melyet három faszeg tart, van egymáshoz erősítve. Ha a víz sodrát csökkenteni akarják, a vízkerék előtt egy *zúpor-tartó* deszkát eresztenek a vízbe.

A felszereléshez tartozik még a *gabonás hámbár*, a kő emeléséhez szükséges *fakecske*, a *fuka*, vagyis két literes vámoló, a *csopán*, vagyis vízhányó kanál, a *lisztkenyő*, melybe a liszt a garatból aláfolys a *véka*, 20 literes mérték.

A malmot működésbe indítják az által, hogy a kengyelt az erre készített ékkel felemelik. Ez aztán felemeli a vaspallót, ez a szálvasat s együtt a felső követ is emelvén, a vízkerék visszanyeri forgó képességét s vele az egész szerkezet megindul.

A hajó-malmok azóta, hogy Hariban, Csekelakán, Maros-Ujvártt, M.-Lapádon, Felvinczen gőzmalmokat állítottak, lassankint elvesztik forgalmukat s vele jelentőségüket. Ujat ma már nem készítenek. Még egy-két évtized, aztán hirök és nevök is feledségbe vész.

A felenyedik sokan folytatnak *famunkát* házi-iparképen. Különösen kerekét és faekét készítenek, s ez utóbbival eljárnak a balászfalvi, fehérvári s felvinczi vásárookra; sőt a Székás mentén is ismeretesek, hova tavaszonkint ujat csinálni s régít igazítani látogatnak. Télen fát fuvaroznak a nagyenyedi kollégium erdejéből.

Tutajozás. A marosparti községek, különösen Nagy-Lak és Maros-Csucs lakóainak tavaszon kezdve jó és rendes keresetet nyujt a tutajozás. A tutajok a Maros felső folyásától, a székely hegyekből nagy mennyiségben szállítják a fenyőfát, részint feldolgozatlan *boronafában*, részint *blánákra* fűrészelve, vagy zsendelylyé aprózva. Nagy-Lakon vagy Csucsoson rendszeren felvesznek minden tutajra két embert, a kik a malmok állását ismerik s köztük a tutajt egész a marosujvári malmok aljáig elkormányozzák. Napjában néha kétszer is megteszik ezt az utat s vele egy-két forint napszámot állandóan megszereznek.

7. §.

Népszokások a társas életben.

A régi jobbágy-viszonynak közös sorsa egy-egy nagyobb család tagjaivá tette a községek lakóseit, épen úgy, mint a római klienseket. Ezt a köteléket még erősítette a magyar paraszt konzervatív természet, a melynél fogva atyafiságos összeköttetéseket községe, vagy egyazon patronus birtokának határain kívül nem igen keresett. S így egy község lakócai sokszoros családi, vagy legalább bizalmi viszonyba kerültek s kerülnek ma is egymással. Komák, sógorok és szomszédok alkotnak leginkább egy-egy bizalmas társaságot; s ez a kapocs gyakran melegebb és tartósabb lesz még a rokonságnál is, mert nincs kitéve a vagyoni jogi nézet- s érdekellentétek lázító, sőt bontogató erejének. Ebben a körben aztán érvényre jutnak a nép társas hajlamai. Mert a magyar ember a saját sorsosai társaságában, mint egyebütt, úgy náluk is közlékeny; csak az urak iránt bizalmatlan, a kiktől minden terhét, baját származtatja. Türelmes a más vallásuak s anyanyelvűek iránt; s egyuttal vendégszerető, helyesebben társaságkedvelő is a nélkül, hogy szegény sorsa határait s másik jó tulajdonságát, a takarékoságot, megtagadná. Nagyobb társaságaikat többnyire úgy rendezik, hogy a költségeken, vagyis a társaság szükségletein megosztoznak. A hangulatot ilyenkor gabnapálinkával fokozzák; édesen az asszonyok is hajtogatják, először tán kissé szegyenkezve, de később mind kevesebb tartózkodással. Néha aztán szilaj, mondhatnám durva jó kedvben tör ki belőlük a sok gondtól, bajtól, testi fáradságtól elnyomott kedélyi élet; míg a beszélgető férfiakra kölcsönös köszönetes közben kevesebb zajjal, de annál biztosabban rájuk borul a csendes mámor bágyadtsága.

Az ilyen társaságok alkotják egy-egy község nyilvános lelkiismeretét, a mely néhol el van ugyan tompulva; de a legtöbb magyar helyt még elég élénk s a társadalmi bíró szerepét viseli. Ez a bíró nem ítél könnyelműen, rágalmazásig sem alacsonyodik; épen azért, a mikor komolyan megítél valakit, meg van a maga tekintélye s nincs ellene

felelbezés. Itél pedig, mint a római censor, olyan dolgokban, melyekre törvény nincs ugyan, de a hamisítatlan emberi érzés szerint ős idők óta infámiával járnak. A megszólástól való félelem már az ó-görög mesevilágtól kezdve hatásos eszköz a szenvedélyek fékentartására. Jól megvizsgálva a dolgot, a falusi emberek társadalmi ítélkezése különbözik is a közönséges pletykaságtól. Bennük meg van az az őszinteség, hogy szemben is kifejezik tapasztalaton érlelt ítéletüket; az asszony nép meg épen nem is tudja azt elfojtani. Ez még nem tud karonfogózza mosolyogni s hizelegni akkor, mikor valójában ellenséges indulatot táplál.

A falusi társadalomnak is meg van a maga arisztokráciája; magyar ember a kiválóságot mindenütt készségesen elismeri s megbecsüli. Nem a születés, hanem a kor, az értelmi erő és a vagyon alkotja meg gondolkozásukban a különbség mértékét. Fialat az öreget készséggel megtiszteli; tapasztalatlan a bölcsébbet szívesen meghallgatja; a vagyonosabb pedig maga állít korlátot egy kis büszkeségből.

De ezek a különbségek csak az egyformaságot, nem az összetartást és kölcsönösséget zavarják meg, a mik a kedélyesség mellett társas életük legjellemzőbb vonásai. Házuk örömét és bánatát készséggel megosztják s tehetségük szerint igyekeznek egymáson segíteni. Legjobban bizonyítja ezt két szokásuk: a *hapsa* és a *kaláka*.

Megesik néha, hogy valamelyik gazdának a marhája az oldalas helyeken legelészvéen lehangeredik, vagy munka közben a lába törik, vagy farkastályog környékezi meg s a munkára hasznavehetetlenné válik; vagy a disznónak a lába a hidlás közé szorul, s ha hamarosan meg nem ölik, elpusztul. Hogy a gazdának ez a kára bé ne következék s ne kelljen esetleg potom árért elvesztegetnie, levágja az állatot, egyenlő részekre darabolja s egy asztalra vagy deszkára felrakván, *hapsára* hívja az ismerősöket. Megállapítják egy darab hús árát, a mely mindenestre alacsonyabb a folyó hús-árnál és a Küküllő mentén *nyilat*, Enyed vidékén *czinkust* húznak, hogy minden vita nélkül megosztozzanak. Erre a célra egyenlő hosszúságu s vastagságu pálczácskákat vágnak; egy-egy ilyen fadarab a nyil vagy czinkus. Mindenki rávési a maga jegyét, felmutatja s a kített kalapba veti. Mikor minden nyil együtt van, egy gyermekkel a nyilakat egyenkint kihúztatják; a kihúzott nyilak gazdái a kirakott sorban veszik át a maguk osztalékait. A kiosztás után figyelmeztetik a részesekeket, hogy megállapított időre mindenki hozza meg az osztalék árát, a mit meg is tesznek, «hogy kára ne legyen szegény Gyuri bá-nak; mē ma ōkēmén esett, de rajtunk is megtörténhetik a szerencsétlenség.» Felenyeden szénát, Istvánházán disznót vesznek a szegényebbek közösen s ezen a módon osztják fel. A hol irni-olvasni tudnak, ott névvel jegyzett papirdarabokat is használnak. Felenyeden ez az emberséges szokás valóságos lutri-szenvedélylyé fajult, és a könnyű pénzszerzés gondolatától csábítva használható holmit, sőt ruhadarabot is *kilutriáznak*.

Kaláka név alatt, melynek oláh eredetet tulajdonít Szinnyeci J.

(Nyvőr 1894.), közös erővel végzett munkát értenek, melyre egy-egy társaság felkérés folytán, vagy önkénytes ajánlkozással vállalkozik. Ha valaki házat akar építeni, megszólítja tiz-husz szekeres atyafiát, hogy a Marosról boronafákat, téglát, követ, porondot s egyéb anyagot hordjanak össze; amit azok a kölcsönösség elve alapján szívesen meg is tesznek. A szorgosabb mezei munka idején is ezen a módon segítenek egymáson, de főkép azokon, a kik betegség vagy egyéb nyomoruság miatt elmaradtak. Így nevezik azt az ingyen napszámot is, melyet a papok számára egy-egy napon szolgálnak a hiveik. De legnevezetesebbek az ifjuság arató-kalákái. A tavasztól őszig megfogadott cigányoknak a lányok egy-két piczulája mellett, a legények szerződésileg lekötnek fejenként egy, vagy másfél napszámot. A szegény cigánynak birtoka nem lévén, ezt a tömeges napszámot eladja valamelyik jó gazdának, a ki előtt a legénység két *birója* kezességet vállal az egész ifjuságért. A cigány kora reggel zeneszóval járja be az utcákat, csődíti a legénységet, melyet aztán a gazda aratni vezet. Addig azonban munkához nem fognak, míg egyet nem pálinkáztak s nem táncoltak. Délben is táncolnak egy verset; délután pedig öt óra tájt már béfejezik a munkát, hogy annál többet mulathassanak. Mert minden kalákának mellőzhetetlen járuléka, hogy a gazda az *ingyen* munkások számára tehetsége szerint vacsorát tálaljon; ha szegény, legalább kenyeret s pálinkát; vagyonosabb tárkonyos, fokhagymás levet, vagy épen berbécs-tokányt. Étél előtt és után bőven iddogálnak; de aztán a szemérmesebbje Istentől minden jót kívánva elbucsuzik a gazdától s igéri, hogy máskor is szívesen lesz segítségére. Van azonban a ki elfeledkezik magáról s ott maradna biz' Isten akár reggelig is, ha kínálnák. Az ifjuságot is megvendégelik; az ilyen multság aztán rendszeren két annyiba kerül, mint a mennyit a végzett munka ér. Éjfél felé jár az idő rendszeren, mire mind hazaverődik, a szerint, a mint a szeretőjüktől elbucsuztak.

Az asszonyok is szoktak télen kalákát csinálni tolu-fosztással, de leginkább fonással. Jegyzőné, papné, vagy egy-egy módosabb gazda-asszony kiosztja a kendert vagy szöszöt; s mikor a fonál mind kész, a munkás-asszonyokat laskával s édes pálinkával megembereli. Csapnak is tőle olyan multságot, hogy gyönyörűség!

Fonókalákát csinálnak még azon asszonymak, a kinek a házánál télen át is fenni összejártak. Utolsó estén üres guzsajjal jönnek össze s a háziasszony kenderét felkötve, addig maradnak együtt, míg minden fonál el nem készül. A háziasszony természetesen gondoskodik arról, hogy se meg ne éhezzenek, se a jókedvük el ne fogyjon.

A *fonó* képezi téli társaságuk legrendesebb színhelyét. Kétféle fonó van egy-egy községben; külön a konfirmált lányoknak s külön az asszonyoknak. A mikor «este van, este van s ötöt üt az óra, minden szép eladó készül a fonóba»; veszik a guzsalyt, összegyűlnek az

előre megállapított házhoz megfogni *egy fonalat* s ha jól telik az idő, féléjszaka is elmulik, míg haza készülődnek. A hosszú téli est unalmát minden kigondolható és hagyományos módon igyekeznek elűzni; mert ha élénk hangulat nincs, elálmosodnak s a munka is abban marad.

Meghíznak egy-egy jó *mesélőt* s annak az előadását egész figyelemmel hallgatják; legfelebb csak itt-ott élénkebb szórakozásra váró türelmetlen ifju legényeknek nincs inyükre a hosszadalmas mulatság. Általában azonban nagy érdeklődéssel várják az elbeszélés bonyodalmaait. Érdeemes is meghallgatni egy-egy jó beszédes öreg ember vagy asszony előadását, nemcsak változatos tartalmáért, melyet elméletekkel meg nem terhelt emlékezetükben, mint valami gazdag tárházban, kora ifjúságuktól fogva tartogatnak; hanem a képzelet elevenségéért s az előadás közetlen természetességéért is, melyet ilyen hamisítatlan naivságban és mesterkéletlen könnyedségben csak a népnél lehet hallani. Figyelemmel lehet kísérni, hogyan készül az ügyes mesélő ajakán, innen-onnan felszedett mese-anyagból, egész kis epopéja, melynek előadása több estét vesz igénybe. El is nevezte a bükkösi ember *türcclem-beszédnek*. Meg lehet figyelni azt is, hogyan szövődik valamely újabb történetbe, szinte észrevétlenül, a csodálatos elem; s hogyan vesz nagyobb és nagyobb méreteket az eredetiben kicsiny meseanyag, a mint több és ügyesebb előadáson megy keresztül. Mert soha sem mond két ember minden részében ugyanegyet; sőt egy ember sem mondja másodsor ugyanazon szavakkal és részletekkel. A hangulat és képzelet beszéd közben teszi őt költővé; az egyes részleteket kiszínezi a való életből, néha groteszk képzeletből, talán régi-régi hallomásból vett vonásokkal; élénkebb helyeken taglejtésekkel kíséri a beszédjét; majd drámaivá gyorsul az előadása; magáról s környezetéről szinte megfeledkezik, annyira benne él az előadott eseményben: bánatos hangjával könnyekre tud indítani, mikor a hősének szomorú sorsát panaszolja; de az egész arcza mosolyog valami derült jelenet következték; részvétellel kíséri az erény harczeit, a gonoszság bűnhődésekor pedig nagy elégteliséggel teszi hozzá: «Ugy kellett neki!» Tréfás mesének komoly arcot vág, hogy annál nagyobb erővel hasson a komikum. A maga subjektivitását ritkán vegyíti ugyan közbe; de, a mikor megteszi, mindig ügyesen ébresztgeti vele a figyelmet. Hasonlatul valami ismerős emberre való célzással odaveti «valakiként»; ha távolságot említ, azt megint valami ismerős dologhoz méri: «mintha mennénk az ózdi lábba», «legyen egy annyira, mint ide Lapád.» S mikor elvégezi a mesét, olyan hallgatag lesz, mint a ki sajnálja a költői sugallat végét, vagy mint a ki tripos papnőjeként elfáradt a költői suggestióban. Valóban ilyen elbeszélővel *meseszéket ülni* nem közönséges élvezet; s érthető az áhítat, melylyel a társaság hallgatni szokta. Még az orsó is meg-megáll egynek-egynek a kezében; még a könnye is kicsordul egy-egy érzékenyebbnek; pedig «csak mese az, te boldogtalan», s üti hátba a kimé-

letlen, a ki a való életre zökkenti. Meseszéket fonón kívül is hívnak össze vasárnap délután egy-egy lányos gazda házában.

Egyszer-egyszer *találós mesét* adnak fel egymásnak, melyek természetesen csak úgy érdekesek, ha ismeretlenek; s épen azért nagy számban keletkeznek. Nehányat feljegyezek a következőkben:

1. Elmentem én Enyedre, vettem *fényesgyit*, hoztam *veresgyit*, letettem a *tüszjre*, odament a *szőresgyi*, belé *letyefityét*, megütöttem a *fetyferókáját*, mind *litybc-fitybc* futott. (PéNZ, hus, macska.)

2. Csont tartja a csontot, csont tartja a fát, fa a földet, föld a levelet, levél a tüzet, tűz a rezet. (Pipa.)

3. Harcsa vóna, farka vóna; vidra vóna, vére vóna; farka nincs, vére nincs, mégis állat a világon. (Lepke.)

4. Véren megyen, vért viszen, magában egy csepp sincsen. (Nyereg.)

5. Nádon megyen, nem zörög; vizen megyen nem locsog; uton megyen nem poroz. (Köd.)

6. Elöl megyen fényeske, után megyen fehérke, fel van a farka kötve. (Tű, czérna.)

7. Télben-nyárban mosdik, mégis fekete. (Malomkerék.)

8. Mikor van a malomban az ember fő nélkül? (Ha az ablakon kinéz.)

9. *Mér csájják* a kemenczét a házba? (Mert a házat nem csinálhatják a kemenczébe.)

10. Láttál-e már kenderből *tarant*? (Mikor a kenderben álltam.)

11. Se nem furják, se nem faragják, mégis több van ezer lyukánál. (Méhék lépe.)

12. Két *szóres* viszen egy fitty-kalbászt. (Két szarvasmarha közt a ténzsala.)

13. Nagyobb a lónál s kisebb a kutyánál. (Nyereg.)

14. Nekem is van, a kecskének is van, még csak a kicsi kórészálnak is van. (Árnyék.)

15. Hegyen megyen médula, keze-lába czédula; ha ne szánnám emberit, meggyujtnám a kenderit. (Juh.)

16. *Tyáttya* az egy lábú, ne hagygya a két lábú, meg teszi a négy lábú. (Káposzta.)

17. Van egy lovam, ha leveszem a nyeret, látszik a bele. (Láda.)

18. Van *é jányam*, ha felveszem sir, ha leteszem hallgat. (Láncz.)

19. Hegyen ülő Demeternek kilátszik a lődörgője. (Harang és kötele.)

20. Négy tartó, négy adja a vámot, kettő felnéz a mennybe, kettő *finlik*, mint a tó, de azért egyik se tó. (Fejős tehén.)

21. Egy nagy ur, rajta gunya ezer darabnál több; se szöve nincs, se varrva nincs; mégis az ő foltja ezer darabig kiszolgál. (Kakas.)

22. Törpe zsidó mennybe néz. (Egy fő káposzta.)

23. Kerti kukucsi *tyáttya*: «Ne egyél meg te mezei tacskula.» (Káposzta a kertben, bémegy a nyul s harsogtatja.)

24. A tyukom tojik a házban s a tojása künn látszik a fedelen.
(A füst kimegy a szalmafedelen, a tűz bennmarad.)
25. *Ingem téged levágának,*
Ingem riád akasztának,
Ha jó vúná, ingem téged magadéna fagadná. (Fajítás.)
26. *Mé' csájják a templomot?* (Pénzért.)
27. Melyik a malom legelső kereke? (Taliga-kerek.)

Majd *játékkal* adnak a társaságnak élénkséget. Egyet-egyét elvesznek a gyermekkor mulatságai közül, természetesen a serdülő-kor enyelgéseiivel fűszerezve, mint a *hunycskát*; de még inkább kedvelik azokat, a melyeknek a zálogváltás nagyobb érdekességet juttat. Ilyen játék a *kis pénz*. Egy *biró* papirból vagy fácskából pénzt oszt ki a lányoknak és sorba kérdi őket, mit vesznek rajta. Ha a felelet nem kielégítő, zálogul elveszi tőlök az orsó *pereszlenét* s a legények közt osztja ki, kiktől aztán csókkal kell kiváltani. Farsangon *turkának*, azaz kecske-maszkbba öltözik néhány legény s a vezetőjük ezzel a szóval kopogtat bé a fonóba: «Megengednek egy pár *szemetet* (személyt) béhozzak?» Az engedélyt megkapván, a magukkal hozott cigány zenéje mellett egyet tánczolnak, együgyü mókáikkal egymáson tréfát üznek, a gazda kínálására bepálinkáznak s tovább mennek. Néha nyerő játékot is folytatnak török-buzával. Minden játszó kap egy szemet, egy maroknyi pedig az asztal közepén marad. A ki az egy szemmel oly ügyesen tud hajítani, hogy a csomót eltalálja, az egész az övé lesz. Az asszonyok fonójában korlátlanabb a jó kedv; dalban, tréfában, találós mesében több a licentia és találékonyosság. Itt szokták játszani egyebek közt a *turácsalást*. Két asszony szoknyáját összefogva leül a földre, szemben egymással; csizmaikat levetik s változtatott ütemszerű mozgással emelvén lábaikat, egymást a csizmával ütögetik. Elég ügyetlen multság biz ez, de hát kaczagnak rajta s az álmod elkergeti, s ezzel a cél el van érve. Játszanak *mátrazsát*: kereken a földre ülnek, egy a kör közepén. A kereken ülők összefont kendőt járatnak felhuzott térdeik alatt, melyet a bennülő megfogni igyekszik s ide s tova kapdosva kerget. Mikor elfordul, hátba verik a kendővel.

Fonó után a legény szeretőjét hazakiséri. Ez a kísérgetés nem ritkán veszedelmessé válik a lányra; mert ha a szülők nem vigyáznak eléggé, titkos együttélés is következik belőle. Ott, hol ez a szokás az erkölcsiség tetemes kárával jár, a lelkészek kikelnek a fonók ellen; de ezen a téren a hatóság támogatására, a dolog természete szerint, nem igen számíthatván, kevés eredményt érnek el.

A fonó legszebb és legkedveltebb multsága a dal és táncz. Mind a kettő nagyon jellemzetes és kifejező; kifejezi a bánatos vagy ünnepies hangulatból, az exaltált költőiségből s az őseredeti mesterkéletlen ritmus-érzékből azt, a mit az egyszerű népfia kevés szavu beszédjébe nem tud belé önteni.

A *táncznak* két neme van: a lassut, andalgót *czigányasnak*, a

szaporát *magyarasnak*, Miriszlón *makányasnak*, Vajaston *csürgöndölőnek* is nevezik. Az öregek még néhol emlékeznek a *párnatánczra*, melyet a *kövári nótára* lejtettek; de a hézagos emlékezetnél egyéb nem maradt fenn belőle.

A mi pszeudo-magyar tánczunkat, a mai csárdást, általában nem ismerik; Nagylakon nevezik így a szaporáját s Magyar-Lapádon halottam ennyit; «már bégyütt, hogy *szököst* járjanak.» Idegen tánczokat *landaris* névvel jelölnek; Nagylakon polkát is járnak. Egyebütt azonban csak ritkán vetemednek rá, s csak azok, kik huzamosan városban tartózkodtak. Két szapora, közben egy lassuval, alkot egy tánczot. A lassut a cigányoktól vették, kik ezt legszebben, bizonyos ünnepies komolysággal tudják tánczolni. «Huzz egy verset, de a sátor fenekéről!» vágja oda a legény a cigánynak, mikor lassu következik. Ezt a részét legény s lány együtt járja s a legény dallal kíséri. A leányt szó szerint úgy *huzzák* a tánczba, vagy csak intenek neki. Egyáltalán a legény kevés figyelmet fordít tánczosára; egészen elmerülve látszik a maga tánczába; egyszer-egyszer ott is hagyja s a leány hűségesen várja míg visszatér. Az eredetileg szép táncz sokat vesz hangulatoságából a hely szüke miatt, ha sokan tánczolnak; ritmusos helyben tipegés és lassu fordulás lesz belőle. De helyet követel magának a szenvedélyes kedv akkor, mikor a sebeset kezdik. «Karéjba legények!» kiáltja az első legény s erre mindegyik elhagyja tánczosnőjét, körbe állanak, felugornak s felugrás közben összeütik bokájukat; a földön kettőt toppantanak s újra felugornak. Délceggé magasodik ebben a tánczban a legény, kezeit kítárva, a táncz ütemét hüvelyk s gyűrűs ujjának pattogatásával kíséri, még pedig oly erővel, hogy néha a vér is kiserked. Ha megszárad az ujjá, a földhöz vagy a csür oldalához feni.

Ha azonban nincs hely arra, hogy karéjt alkossanak, akkor ki-ki a párjával marad s tipeg a sebesebb ütemre, míg a körforgás közben a cigány elé nem ér, hol tánczosát elereszti s magánosan, vagy a hely szerint kettesével, hármasával *teszi ki a pantat*, azaz rakja ki a szóló-tánczot. Itt fejt ki az egész művészetét s egyéni tetszése szerint lejt kezét, lábát és derekát, idomítja testének minden mozdulatát; de bármennyire eltér is egyik a másiktól, a ritmus ellen soha sem vét egyik sem. Régóta tanulják ők tagjaik mozgásával kifejezni a zene ütemeit. Míg a felnőttek a csürben tánczolnak, a csür megett gyermekek trenirozzák mozdulataikat. A mikor a rájuk bizott ökrök, pipék nyugodtan legelésznek, vagy egyéb játékkal már felhagytak; a bokor mögé állva egy-egy ügyes legény tánczát utánozzák. A czombot verik egy kézzel s utána csattintanak mind a kettővel; aztán meg szétterjesztett lábbal lehajolva a zene üteme szerint veregetik bokájukat és czombjukat, néha a földet is; közbe összecsattintanak s kiegyenesedve, jobbra-balra topognak. A formákban rendkívül találékonyak. Egy másik keresztbe tett lábakkal kezd, lábait jobbra-balra kanyarítva emelgeti; majd sarkon, majd lábujjhegyen állva követi az ütemet teste

mozgásában, kezével csattogat, ujjával pattogat, vagy épen magasra ugorva a gerendát verdesi. Szenvedély, sőt bizonyos vad negédesség van ebben a táncban, a mikor büszke fejhordozással, az őserő korlátlan szabadságával tombol a legény, szinte rengeti a földet, s pusztán a zene ütemével fegyelmezteti kedve csapongását. A mikor elvégzi, nagyot toppant, rátarti kénynyel nézi a hatást s helyet enged a következőnek, maga pedig int a várakozó leánynak s párosával forgolódik. «Szót a táncznak!» rikkant belé a felhívás és megered a kurjongató rigmusok áradata, melyet részint egymástól tanulnak, részint a jó kedv sugallására rögtönöznek. Van abban népdal is; de legtöbb a trófás, élces, néha együgyűségével kaczagtató rimelés. Ime mindenféle nemből:

TÁNCZ-SZÓK.

Hej a szegin hagyma-lé,
Minden kapun kacsint bé.
Utánna a fuszujka,
Utólérte s lefakta,
De a szegin rátatta,
É csak mindig rángatta.

Fel az ucczán, meg alá,
Házasadik egy alá,¹
De nem megyek utánna,
Tört² fuszujkás a szája,
Menyen haza s masgyék meg,
Aztán házasaggyék meg.

Le az ucczán tejes málé,
Nincs szebb élet, mind a jányé,
Szép a jánnak az élete,
Ha a legín jár kedvibe.

A menyecske messze lát,
Vizér kúdi az urát,
Még az ura vizér jár,
Barna legín nála hál.
Édes uram! be jó kê!
Be jó vizet hazatt kê!
Mennyen ê még mácczar is,
Újjen oda töebbet is.

Az uram a malamba,
Én a lakadalamba.

Kapum elétt² faj a patak,
Szemem a szemedbe kaczag,
Szüvem szüvedér meghasad.

Kinek nincsen szeretéjje,
Menjen ki a zúd erdébe,
Szakasszan egy zúd levelet,
Aggya annak, a kit szeret.
Mangya neki: «Édes rászám!
Elgyüsszé valaha hazzám?»
Ha valami lessz belélle,
Kérjél egy pár csákat télle.

Köszennem édes anyádnak,
Hogy fénevét ekkarának,
Keszkenével takargatatt,
Mégis idegennek adott.

Fúnak már az észí szelek,
Felejcs el rózsám ingemet.
«Én addig el nem fejtlek.
Míg a sirba bé nem tesznek,
Még annat is asz kiattam:
Érted történt asz halállam!»

A legínyek panaszájják:
A pájinkát nem ihattyák.
Nem ihattyák nyavajába!
Kupába áll a jászalba.

Menyek ára le és fel,
Még se látam, a kit kell.
Nem látam én az eggyet,
Kit szüvem igazán szeret.

Szép a fekete bárán,
A fekete szemü ján,
A legény is, ki barna,
Kinek kandar a haja,
Kandaraggyék vállára,
Fekete bundájára,

¹ Oláh. — ² L. 9. §. az ő és e közti közép-hangról. — ³ Tájszólásukban (l. 9. §.) az ő hangot nyiltabban, sokszor egészen é-nek ejtik,

A lapádi¹ hajnal-csillag,
A lapádi hegyen villag.
Ide látam ragyagását,
Râzsámnak sâhajtazását.

Hittem râzsám, nem saha,
Te lész hazzám mastaha.
Szüvem benned dicsekedett,
De már elidegenedett.

Idegen féd az én hazám,
Minden asszan édes anyám.
Még sincsen eggy édes anyám,
Ki sirjan értem igazán.

A bikkesi² sűrű berek,
Att terem az ügyes gyerek.
Én is annat repütem ki,
Hogy a nyakam tört vâna ki!

Kerek damban faj a patak,
De büszke legínyek vattak!

Menyek az ucczán lefelé,
Senki se mangya: «Gyere bé!
Gyere bé, râzsám, gyere bé!
Egyedül vagyok ide bé.»
Egyedül vagyok egy házba,
Búbánatnak szabájába.
Egyedül esem kéccségbe,
Mê kéntelen vagyok vélle.

Maras partyán dörög az ég,
Hát te râzsám élheccz-e még?
«Éllek, éllek, nem hótam meg,
Szerencsédre marattam meg.»

Maras partyán elaluttam,
Jaj bé szamarut álmattam.
Megálmattam aszt az egyet,
Hagy a râzsám má nem szeret.

Ne szerettezsd úgy magadat,
Azt a fényes hamlakadat.
Mê csak ecczê-mácczâ fényes,
Mint a mejjik œker kényes.

A bényei magas taran,
Att csillagzik egy kis malam,
Att mónár az én galambam.

Messze vagyan ide Banyha,
Füstel a sârasî kanya.
Látam füstyt, de csak elig,
Hagy az égen lengedezik.

Szalga-legín nem nagy úr,
Málé-lisztból laskát gyúr.

Két szem szilva daráncsai,
Tunnál râzsám kacsintani?

Ne nézz râzsám, szennyes vagyok,
Mer én szâga-legín vagyok.
Haza megyek, fejért veszek:
Én is ügyes legín leszek.

Szâga-legín masajgása:
Hajnal-csillag ragyagása.

Édes kicsi Katiczám!
Ha én asztat tudhatnám,
Szereccz mást is nálamnál:
Faj a Maras kapumnál,
Mingyár belé ugarnám.

Apró, piras, tejes málé,
Nincs szebb élet, mind a jányé,
Mer a lián, mind a pak,
Felfekszik az vetett ágyra,
De a legín mind asz kutya,
Kâbaral egísz ícczaka.
Egy rangyas szûr a nyakába,
Hánnya-veti baszujába,
Hagy nem feketik az ágyba.

Abrakbánya¹, Verespatak,
Hid meg râzsám, hagy itt hallak.

Csekelaka végibe,
Sir a lián mérgibe,
Tarka ruha éllette,
Sir a bitang mellette.

Megdœglett a bíró lava,
Megnyusztta a bíró maga.
Jó lesz az bére bundának
Annak a bíró fijának,
A két füle sós kupának,
A két szeme vakunának¹
S a négy lába kacsanyának,

¹ Magyar-lapádi. — ² Bükkösi.

¹ Abrudbánya.

A medvési lijányak,
Pendej nélkül szítálnak.

Piras, piras papiras,
Szép a lián, ha piras,
Ha nem piras, szintelen,
A legínnek kelletlen.

A medvési keskeny árak,
Att teremnek ügyes jányak:
Egyenessek, mind a patak,
Részegessek, mind a csapak.

A szembejki² hajnal-csillag
A medvési hegyen villag.
A hal az a csillag ragyag,
En is ada való vagyak.

Árva csuján kaszaru,
Mér vagy rászám szamaru?
«Hagyne vânek szamaru,
Mikar hasam dambaru?»
Hadd ê rászám, dambaraggyék,
Hagy a világ szaparaggyék.

Le az ucczán le, le, le ...
Piras alma levele.
Piras alma repegy meg!
Kedves rászám csâkaj meg.

Az én csizmám barnyu-bór,
Anyám fanta csepüből,
A sarkantyum taréjja
Laskával van kirakva.
Ha szeretém megláttya,
Kalánynyal fut utánna.

Ne nizz rászám szemembe.
Meghalak szégyeltembe.

Édes anyám rászafájja,
Én váltam a legszebb ága,
Kihajtottam az ucczára,
Legínyek baszuságára.

Édes anyám sak szép szava,
Kit fagattam, kit nem saha,
Megfagannám de már késé,
Hull a kényvem, mind az eső.

Tudad rászám mit fogattál,
Mikar kertedben sétáltál?
Rázsát kértem, szekfüt attál.
Hej be hamis kis ján váltál.

Szembe szívem, ha szereccz,
Ha nem szereccz, elmeheccz.

Fére bicsak, hagy fardicsak.
Fardics rászám ingemet,
Mind egy malam-kereket.

Túl a vizen, innen is
Algyan meg az isten is,
Téged rászám, ingem is.

Szeretlek én rászám nagyán,
Mer fekete szemed vagyán.
Fekete szemed ne vâna,
Meg se szerettelek vâna.

Fekete szem, piras arcza,
Nem minden kis ján hardazza.

Túl a vizen, a Tiszán
Rászám terem a fiszfán.
Minden ágan ketté-láram,
Tuggya Isten, hal lesz páram?

Túl a vizen, meg innet,
Barna vagyak, megillet,
Barna vagyak magam is,
Barna a galambam is.

A ki nem tud tánczalni,
Mennyen haza alunni.

Háram bakar sajátja,
Háram lián gyamláta.
Én is ettem befélle,
Még se hótam meg tälle.

Nézz a csizmám szárára,
Lekajlad az árara.

A csizmáman nincsen kéreg,
Megette a palacz-féreg.

Asz gandaltam, a mig éllek,
Mindig víg napakat éllek.
Dehagy éllek víg napakat,
De még min szamarúbbakat.

Kereszturi Kalára,
Ne nézz ajan halára.
Tegyünk széket alája,
Annál jabban talájja.

¹ Okulár, — ² Szentbenedeki.

Asz gandaltam, hogy gœmbœecz,
De hát biz az nem gœmbœecz,
Mert az œrdœg dœrœmbœecz.

Másnak vettem feleséget,
Magamnak keserúséget.

Szépen faj a Maras vize,
Mazsdik a rászám belléle.
Én is megmazsdam beléle,
Hagy egyfarma legyek vélle.

Szép a fekete bárán,
A fekete szemű ján,
A legíny is, ki barna,
Kinek gœndœr a haja.

Ezen a nyári écczakán,
Ragyag egy csillag igazán.
Már nekem hiába ragyag,
Magyarország szélin vagyok.

A ki reám haragszik,
Rázza hideg tavaszig,
Ha a hideg elhaggya,
Tœrje ki a nyavaja.

Kicsi vagyok, nem nagy vagyok
Szeretémnek párja vagyok.

Kurta szárú a csizmám
Azé szeret a rászám.

Én is vátam valaha,
Virágak közt vijala:
De mas vagyok tulipánt,
Kit a szerelem nem bánt.

Bég a bárán a nagy hegyen,
Viszik a rászámot kedden.

Bég a bárán a szénafűn,
Visszahazzák rászám hetfűn.

Szép a rászám levelivel,
A legín szeretéjjivel.
Rászám nem szép levél nekű
A legín szerető nekű.

Verjen meg az Isten rászám!
Mê nem vátál igaz hazzám,
Mê ha igaz letté vâna,
Minden öste gyütté vâna.

Nem fúnak mast ajan szelek,
Hagy rászám elfelejeselek;
De még mind ajanak fúnak,
Hagy még mind eszembe haznak.

Fújjan el a Tarda szele,
Hagy tœbbet ne gyűhess erre.

Megette a tyúk a meggyet,
Nem érték tû ketten egyet.

Ha én asztat tuttam vâna,
Hagy Beczébe nyillik rászám,
Lapádra nem mentem vâna,
Innót szakasztattam vâna.

Piras rászám, piras ján,
Pírás alma lógg a fán,
Piras alma barizű,
Rászám csâkja jâizű.

Nincsen erde harmat nekű,
Mezé sincsen virág nekű,
Az én szűvem bánat nekű.

Három szegletű tallér,
Meghalak galambamér.

Három csillag van egy sarba,
Három szeretém egyfarma,
Úgy szeretem az egyyiket!
Három kezű lekszebbiket.
Egyyik széke, másik barna,
A harmadik arany-alma.

Erdévidéki madár,
Az én rászám csapadár;
Ha csapadár ne vâna,
Szeretémnek jó vâna.

Ingem anyám megátkazatt,
Mikar a világra hazatt,
Csicset adatt s elattatatt
S a szájával megátkazatt.

Nem kívának egyéb átkat,
Csak egy szeretetlen társat.
Te szereszd, é ne szeressen,
Ha te bémész, é kimennyen,
Nyugadalmata ne legyen.

Têjjes világ-életembe,
Sahasem éltem kedvemre,
Mast éllek vala kedvemre,
Mast is bú szállatt szűvemre.

Gyere rászám mennyünk el,
Min két galamb fussunk el,
Úgy elmegyünk mü ketten,
Mint a csillag az egen.

Messze ide Budapest,
Hajáj hazzám genge test.¹

Csak a csontam s a bőrem,
Mégis mazag a vérem.²

Ajan ügyes legín vagyok,
Mint egy két esztendő s tulak.

Csákalsza meg te Kati,
Az Isten megfizeti.

Kerek damban faj a patak,
De büszke liányak vattak.

A bikkesi liányak
Pahárbeli virágak.
Csekelaki liányak
Téglahányó cigányak.

S a bikkesi legínyek
Bacskarasok szegínyek,
S a bacskart is úgy köetik,
Hogy az ucczát megseprük.

Kicsi lián gerendába,
Puskapar a ruhájába.

Kurta szaknya pi pi pí,
Van az alatt valami.

Nincsen annyi zsebkendéd,
Hányszer váltam lepedéd.
Nincsen annyi szeg a falba,
Hányszer váltál megvasalva.

A muzsika szállása
Szüvem vigasztalása.

Sárga csérü kis madár,
Menny, mē rászám várva vár,
Man meg, hogy aszt izentem,
Hagy ingem ne felejcsen.

Fáj a szüvem szüvedér,
Két fekete szemedér.
Fáj a szüvem, nem tagadam,
A kiét fáj, nem láthatam.

Tudad rászám, tudad már,
Mit mand a kakuk madár?
Asz' manta, hagy nem éllek,
Ha nem szereccz drága lélek.

*Ne bánd édes virágam,
Hagy így éllem világam.
Éjved tésis, nem bánam,
Tiszta szüből kívánam.

Szeretem én a papat,
Mer visel nagy kalapat.
De még jabban a papnét,
Mer visel nagy paraplét.

Ki az urát nem szeréti,
Főzzen sárga-répát neki,
Paprikázza jól meg neki,
Hagy a nyavaja tœrje ki.

Ez a világ ússe sak,
Hasznájják az akasak.

Túl a vizen Tyukadan,
Újj itthan a jukadan.

Öker, bika, cigán szaga,
Üssen meg az isten nyila.

Ide ada nem ada,
Itt a kiráj madara,
Szembe rászám, ha szereccz,
Ha nem szereccz, elmeheccz.

Ég a gyertya hamva nékű,
Kégy meg rászám harag nékű,
Ha még ecczê visszatérek,
Még a világ, veled éllek.

Tisza partyán szól a veréb,
Édes rászám gyere felém.
Elmennék én, de nem lehet,
Nem engedik az irigyek.

Én elmegyek kœzülettek,
Isten maragygyan vélettek.
Én elmegyek kicsi búval,
Te itt maraccz tiz annyival.
Megyek rászám katanának,
Te itt maraccz rászám lánnak.

¹ Kővér, nagy testű asszonyra.

² Vén emberre, ha fiatalit visz tánczba.

Ég a szemed mind a ketté,
Verjen meg a já teremté,
Verjen meg az isten átka,
Mê nem vátál igaz mátká.
Mê ha igaz letté vâna,
Minden öste gyütté vâna.
Menny el, hun az öste vátál,
Ahun ingem lecsufátál
Embereknek, legínyeknek,
Igy hát nem kellek senkinek.

Ément az én rászám Pestre,
Visszaváram hânap öste,
Hânap öste vacsarára
Gyűjjé rászám ablakára.
Ablak alatt vâtam lesbe,
Láttam ki ült az ölldbe.

Édes kincsem galambam,
Nincsen gagyá-madzagam,
Mê nem mantad szambatan,
Vettem vâna piaczan,
Kivât nyitva az a bôt,
Kibe gagyá-madzag vôt.

Én émenék a széllébe,
Kapát vivék keverébe,
Felakasztam almafára,
Aluszam az árnyékába.

Hát én ecczê felszerkenék,
Az gandalám, eső esik,
De hát a szemem kényvezik,
Hát az rászám halva fekszik,
Hónap dére eltemetik.
Bárcsak addig ne temetnék,
Amig innét haza mennék,
Ajan tisztelettel lennék,
Háram muzsikust fagannék,
En magam kösztek mulatnék.

Eczet, tarma, fahagyma,
Sári Pista egyfarma.

Fardícsd ide magadat,
Kendermagas jukadat.¹

Háram alma, hat dió,
Szeret ingem a biró.

Ne féj rászám, mê nem hagylak,
Itt az ingem s bétakallak.

Ajan vagyok, mint egy murak,
Azé szeretnek az urak.

Ez a kicsi szegelet
Megér háram ezeret stb.

¹ Pettyes ruhájú lányhoz.

Vannak ezeken kívül nagy számban durvább tartalmu táncszók is, melyeket a pájinkával fokozott jókedv hevében egy-egy szájasabb aszszony vagy vén ember hangoztat. Fiatalok közt legfelebb egy-egy katonaviselt vén legény.

Ezen táncszókat harsányan, néha egyhangon, máskor dallamos recitativo formájára, minden sor végén szünetet tartva, kiáltják közbe. Szokottabb dallamaik a következők:

Tánczhelyiségül nyáron csűr, télen valamely nagyobb magán-lakás szolgál; korcsmában soha sem tánczolnak. A helyiséget s a cigányt a

legények kalákával, a lányok néhány piczulával fizetik. A szerződés megkötését s a táncz rendezését egy vagy két tekintélyesebb s idősebb legény végezi, kiket a legénység *biróinak* vagy *kezescinek* neveznek. Ezek fogadják a vendéget s gondoskodnak számára tánczosról.

Ünnepi szokások. Jézus születésének emlékűnnepét mindenütt a legnagyobb vidámság közt ülik meg. Előestéjén gyermekek járnak hagyományos versekben hirül adni az örvendetes eseményt s egyuttal kalácsot vagy krajczárt *kolindálni*. Öten-hatan csoportba verődve utra kelnek, sorra veszik a házakat s az ablakhoz lépve, engedélyt kérnek az éneklésre; s ha megnyerik, jól-rosszul elfújják a «Szivünk vigsággal ma bétölt» s «Krisztus urunk áldott születésén» kezdetű énekeket s egyikük imígyen köszönti fel a karácsonyt: «Örömmel való hálákat adjunk az Istennek, Isten ő szent felséginek, hogy megengedte érnünk ez karácsony sötét éjszakáját. Ugyancsak az Isten virrasszon fel a holnapi napra, ugy mint Kr. U. születésének emlékezete napjára; s ha Isten ő szent felségének kedves akarata van, tegyen által másod napjára, másod napjáról harmad napjára, harmad napjáról, ha ugy fog tetszeni, léptessen által egyen-egyen bennünket a következő uj esztendőbe; akkor is áldjon meg uj erővel, uj áldással; kaszáló réteinket, felfogatott földeinket, szőlőhegyeinket égnek harmatjával, földnek zsirjával. Mindezeket a jókat kívánjuk kedves gazdauramnak.» Az énekekben a köszöntők kora és vidékek szerint is nagy a változatosság. Felserdültek szokták az említetteket énekelni; kisebbek: «Az Istennek szent angyala» s «Ó én szerelmes Jézusom» énekeket; köszöntőül pedig ez utóbbihoz így verselnek:

Oszlik fellegeknek sűrű setétsége,
Hasad az egeknek hajnali szépsége,
Piros hajnal után hozza fel a napját,
Hogy láthassa született Krisztusát,
Hánykódik a mező hányféle füvekkel:
Annyi áldás legyen a kéték éltekel.

A legkisebb gyermekek éneke:

Nem sajnálom fáradságom,
Csak a Krisztust megláthassam.
Paradicsom mezejébe (kőkertjébe)
Arany szőnyeg leterítve,
Közepibe arany bölcső,
Benne fekszik Jézus Krisztus.
Jobb kezébe arany alma,
Bal kezébe arany vessző.
Megsuhintá ő vesszőjét,
Zug az erdő, cseng a mező.
S nem láthaték szebb gyümölcsfát,
Mint a Krisztus keresztfáját,
Mert az vérrel virágozik,
Szentlélekkel gyümölcsözik.

Az ózdi gyermekek ezek mellett a következő köszöntőt mondják:

Serkenjenek, hallgassanak,
Mert mitőlünk jó hirt hallnak :
Az Ur Jézus ma született,
A ki velünk sok nagy jót tett,
Karácsonyba beléptetett,
Karácsonynak elkezdetén,
Közepén és végezetén ;
Végre vigyen menyországba,
Angyaloknak táborába. Elmondám.

A gazda köszönő szavak közt megajándékozta a köszöntőket kalácssal, pánköval vagy egy két krajczárral, azután elbucsuznak :

Köszönettel vettük szép adományukat,
Istennek ajánljuk ezzel mindnyájukat.

A kapott pénzen fársángi mulatságra cigányt fogadnak.

Ünnep első napján Urvacsorát vesznek, a kik az előző nagy héten szorgalmasan járták a templomot; délután pedig a legénység közös mulatságra gyűl össze, melynek előkészületei már szüretkor megkezdődtek. Minden konfirmált fiu egy veder feleeresztett mustot (csügör) tölt az utcájában kített közös edénybe; s mikor az edény megtölt, lepecsételik, két kezesre (kulcsárra) bizzák, kik a bort időközönként meg-megkóstolják. Ugyanők cigányt is fogadnak erre az alkalomra napszámért, s a mulatságra belyiséget bérelnek, minden legény után egy szekér trágyáért, melyet a bérbeadó földére kötelesek szállítani. Mindkét kötelezettség alól megválthatja magát a legény 80 krral. Ebéd után az ifjuság cigányzene mellett a bor után megyen, a hordót szánkára rakja s ünnepi menetben a tánczhelyiség kamrájába szállítja. Itt megvizsgálván zár alá helyezik s a kulcsot uj kulcsárra bizzák. A két kezes rendezi az étkezést is; kiosztja a résztvevő családokra, hogy első, második s harmadik napon a közös étkezéshez eleendő mennyiségű étellel járuljanak; asztalokat s padokul deszkaszálakat gyűjtenek egybe. Asztali áldás után, melyet semmiféle társas étkezésnél sem hagynak el, vacsora-vivők, leányok s legények asztalhoz ülnek; a két kezes s két lány felhordja az étkeket; a kulcsár illő renddel bort oszt ki a régi kancsókbán; a cigány pedig lassu nótákkal mulattatja a társaságot. Étkezés után tánczra perdülnek, a mely eltart egész hajnalig. Ekkor a legények Istvánozni, másnap Jánosozni, azaz névnapot köszönteni mennek. Az ünneplendőt így keltik fel az ablak alatt: «Szarka farkát billegeti, vendéged jó, azt jelenti. Kelj, kelj, kelj! nosza István hamar kelj!» Bémenvén a névnapost minden jó kívánság mellett megkötozik, ki aztán pálinkával váltja meg magát. Az Istvánokat sorra járván, pihennek egy keveset s a templomba mennek a legátust meghallgatni, innen a tánczhelyiségbe, hol az előző nap módjára közösen étkeznek s vecsernyéig, ennek végeztével pedig hajnalig mulatnak. A harmadik nap is ezen mód telik el; a negyediken már

csak az ifjuság gyűl egybe, a maradék bort megosztja s zeneszó mellett felkerekedik, hogy megkerülje a falut s találkozzék a más utcabeliek körmenetével. Itt egymást éltetik, kínálgatják s ha szülő közelebbe érkeznék, e szavak közt öntik le a földjét borral: «A honnan véte-tett, oda vissza öntetett.»

Ujesztendő estéjén összejönnek a közelebbi ismerősök; éjfélig kártyával, dallal, tréfával mulatnak; harangszókor pedig két-három verset a fentebbi szent énekekből elzengve üdvözlik az új esztendőt. A leányok ez alkalommal több helyt *ölmot öntenek s galuskát főznek*, melyben férfi-névvel jelzett papirdarab van, a melyik először fölszál a víz szí-nére, az mutatja a jövődő férj nevét; kora reggel meg a közkutra sietnek, hogy *aranyos vizet* s vele jó szerencsét merítsenek. A gazda-asszony is a szokottnál korábban kel, minden családtag csizmáját zsir-ral megkeni s belé rakja az *angyal* ajándékát, vagy a csengetyü-szó mellett sötétben érkező *csitkóét*. Gyermeknek almát, diót, mogyorót kap-nak; hanyag cseléd, néha a gazda is, lócsitromot. A cseléd-nép is igyek-szik a munkájával; az állatot megtisztítják, jól tartják s előbb az *ara-nyos vizre*, innen, ha udvarhoz tartoznak, a gazdatiszthez, majd a pap s a tanító ablaka alá hajtják s oly ostopattogatást visznek végbe, hogy bátran pisztolydurrogtatásnak vehetné az ember. Egyikük az ablakhoz áll s ilyenféle köszöntőt mond: «Légyen hála az Istennek, hogy meg-érhettük az új esztendőt egészségesen! Kivánjuk szivünkől, hogy áldja is meg számunkra bőségesen; áldja meg az Isten szántóföldrünket sűrű kalangyákkal, kaszáló réteinket sűrű buglyákkal, szőlőhegyeinket sűrű gerezdekkel; szóval határunkat minden bőséggel. Ezeket a jókat kíván-juk tisztelt gazduramnak egész háza népével.» A gazda megköszöni, viszont kívánja a sok jót s megpálíkáztatja a cselédeket; néhol pénzt is kapnak, melyet aznap közösen elisznak. Reggel gyermekek járnak ilyen s hasonló mondókával:

Eljött már az új év borzas szakálával,
Kiszakadt a csizmám, nem győzöm szalmával;
Adjanak egy krajczárt, ha nem, egy petákot,
Hogy vettessek rája egy nagy bolond tákot.
Nem kell nékem korbács, csak egy darab kalács.
Karingós a kalács, a karomba huzom;
Görbe a disznóláb, a zsebembe dugom.
Zörgetik a kulcsot, pénzt akarnak adni,
Hogy ha krajczárt adnak, el sem fogom venni.
Ne petyeregj gazda, tégy bort az asztalra,
Majd eljövök én is, a zsiros pánkóra (Ózd).

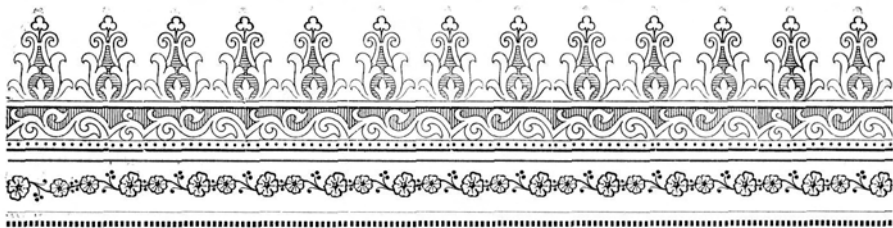
A vidéki magyarság ref. vallásu lévén, betlehemes játék nincs szokásbn náluk; városhelyt az iparos gyermekek végzik ezt a «három király»-lyal egyetemben. Husvétkor általános szokás az öntöződés; a leány ezt a figyelmet megvárja szeretőjétől s virágot ad érte.

A családi élet örömében és bánatában is az ismerősök nagy köre osztozván, ezek is mindig egy-egy alkalmat szolgáltatnak a társas össze-jövelekre.

Templomozásban is több része van a megszokott ünnepi szórakozásnak, a találkozás öntudatlan vágyának, mint a vallásos érzületnek, a melyet valóban csak öregeknél találtam. Délelőtt a templomban jóformán csak a belső emberek jelennek meg, a kíknek jelenlétében a pap sokszor egymaga végig énekel is, prédikálja is az istentiszteletet. Délután már tömegesebben vesz részt az ifjuság is; a legények a kar korlátjára könyökölnek szorokonkódva, sokszor taszigálódva is, hogy kényelmesebben nézhessenek le az alant álló lánykeregre. A nők imádság alatt, melynek szavait félhangosan a pap után mondják, ruhájukat vagy virágot tartanak szájuk elé. A zsoltárokat és dicséreteket az ifjuság egész erővel, a lányok visítva éneklék, a férfiak néha valóban megindító komolysággal és méltósággal. Istentisztelet végén a legtöbb helyt megvárják a papot a templom ajtajában, kölcsönösen üdvözlök egymást s a papjával jó viszonyban álló falu népe, lelkésze körül gyülekezve s a mindennapi élet kérdéseiről hazafias és vallásos irányban beszélgetve, mutatja igazán azt az eszményi atyafiságos viszonyt, melyet az egyház czélul tűz ki maga elé.

Házias emberek istentisztelet után a templom előtti nyílt téren megállnak s hol higgadtan, hol élénkebben vitatják egyházuk és községük ügyes-bajos dolgait. Ezek az értekezletek előkészületül szolgálnak az egyházi tanács s a komité üléseire. Vecsernye után ugyan ezen dolgokról korcsmában, vagy egyik-másik kománál, pálinkaszó mellett diskurálnak. A fiatalok maguk közt mulatnak.

7. §.

Népszokások az emberi élet korszakai szerint.

Gyermekkor: Népünk dicséretére legyen mondva, gyermekeit szegénysége daczára is jobban szereti, mint azon gazdagabb vidékek lakóssága, mely egyen vagy kettőn túl a többitől még bűn árán is is menekülni igyekszik. Az anya szeretettel veszi körül gyermekét; féltő gonddal óvja születése előtt és után minden bajtól; de főképp az olyantól, mely a *rosszak* részéről fenyegetheti. Babonás szokásaik legnagyobb része a szülésre és csecsemőre vonatkozik.

Terhes asszonynak nem szabad erősen ráfeledkezni valamire, mert megcsodálja s a gyermekem meglátszik; de ha közben figyelmezteti valaki, akkor a varázs megtörik. Ölébe nem szabad virágot tenni; mert a magzat képe foltos lesz. A gyermeket születése után azonnal földre teszik, hogy erősödjék (*Antaeus*), vagy az ágy alá hengerítik, hogy síró ne legyen. Hogy piros legyen, fekete tyuk vérével kenik bé az orczáját. Ha betegágyas asszony ágyára ülnek, elviszik a tejét; ha pedig a férj teszi, az ő csecse telik meg tejjel. A ki beteglátni jön, annak le kell ülni, hogy az anya s a kicsiny álmát el ne vigye; a gyermeket pedig háromszor le kell köpnie, hogy meg ne igézzé. A hogy a gyermek megszületik, fürösztés és *bépkálás* után rögtön viszik keresztelni, mert különben megeszi a holdvilágot. De még keresztelés előtt gyöngyöt vagy egyéb apróságot akasztanak a kezeire, hogy az ördög ki ne cserélje. E végből őrt is állítanak melléje, hogy soha magára ne maradjon; legalább seprőt vagy ollót. Seprőt tesz maga mellé az asszony is akkor, mikor munkában felhevülve érkezik haza és szoptatni akar, hogy a teje meg ne ártson.

A szigoru (sovány) gyermeket az ördög *barsétt* (borsért) *hardazza*; némely gyermek meg nem tudenni, mert az ördög kicserélte. Ilyenkor egyik kezébe fakanalat, a másikba szűk edényben ételt adnak s úgy tesznek,

mintha a meghevített kemenczébe akarnák hajítani; az ördög megszánja s visszaváltja. Vagy a bába lyukat ásat az apával a földbe; beleállítja a gyermeket, s azt kérdi három nap egymás után az anyától: «Milyen fiu (leány) legyen a Pistábó (Pendzsibó)?» «Ügyes, derék, szép legyen» feleli az anya. Ha a gyermeknek felpuffadt a hasa, kenyérsütéskor az anya két kenyeret egymáshoz közel tévén összesüt, s mikor a kemenczéből kivesszi, a gyermeket a ház küszöbére fekteti, s a hasán töri meg a kenyereket.

Ha a gyermek *meg van igézve*, rezes késsel keresztet vonnak, középre vizes poharat állítanak s belé három vagy öt darab eleven szenet vetnek a kés hegyével, miközben magyarul vagy oláhul ezeket mormogják: «Ha férfi igézett meg, pattanjon ki a töke; ha fehérnép, fakadjon ki a csecse, folyjon ki a teje; ha lány, hulljon el a haja s legyen kaczagás» s öt versen vizet hánynak késhegygyel ki a pohárból, hozzátévén; «kigyófark a szemedbe!» A szenes vízből inni is adnak a gyermeknek.

Ha ez sem használ, akkor a gyermeknek más baja van, bizonyosan megijedt valamitől; ezt az önöntés (*önját öntik*) mutatja meg. A ki az öntést végzi, Istenhez fohászkodik elébb s ollót tart egy kanál viz fölé, melybe az olló két szárnya közt önt csepegtet. Nagyobb hatás végett tányérba is öntik az önt, mely fokhagymával körülszegett szita közepén áll. A vízbe hulló ón alakjából következtetnek a betegség okára. Rendesen kutya formát vesz az öntés, ha gyermekről van szó; ekkor aztán kutyaszőrét hoznak s kilencz versen: a szívéhez, homlokához, jobb melléhez, köldökéhez, térdéhez, lábafejéhez, feje bubjához, jobb és bal vállához érintik. Az önöntést felnőttnél is használják, mikor «valakinek a szívére száll valami s szívdobogást kap; vagy kedves halottat nézett meg, vagy ménkü-ütéstől ijedt meg s hervad a nélkül, hogy tudná, mi a baja.»

Az anya közetlen gondja alól csakhamar a neki való kis társadalomba, játszótársak közé jut a gyermek, a hol napja nagyobb részét tölti, jót-rosszat tanulgatva a többiektől; mert ekkor már majdnem teljesen szülői felügyelet nélkül marad, ha csak magukkal nem viszik a munkára is. Legfelebb az *apó* vagy a *nanó* (nagyapa, nagyanya) vagy idősebb testvér marad otthon felügyelőnek. Ez az ő életük, a hol egymást megértik; mert mindnyájának egy a gondolata, egy a hajlama, hogy minél jobban élvezze a gondtalan játékkedv világát. Örül, ha sipot tud csinálni s hangot csalhatott belőle; kaczag, ha társát kergetés után eléri; egyetlen bánata, ha egy-két gombot elveszít a játékban; de repes a szive- lelke, ha tizzel szaporíthatta gombfüzérét; egymást csalánnal verik, hogy serényedjenek; kergetőznek, lovaznak, pirkéznek, tánczolnak fáradhatatlanul; s csak az este vagy az éhség szakítja meg mozgalmas életük folyását.

Szokásosabb játékaik s versecskéik: 1. Körben állanak, egy a közepen s forogva éneklük:

Lányok vagytok, fiak vagytok
 Piros az arcátok.
 Kertbe mentek, rózsát szedtek,
 Széjjel szagattjátok.

2. Körben állanak, egyik összefont kendővel a körön kívül jár, míg a kendőt a körben állók egyikének a kezébe teszi hátulról, a ki aztán a többit hátba ütögeti. A játék verse:

Tüzet viszek, ne lássátok,
 Ég a ruhám, ne hagyjátok.

3. *Farkas-játék.* Egy a pakulár, körötte a kutyái, a széthányt gunyák a juhok. Jön a farkas, felkap egy juhot s a kutyák nagy zsi-vajjal üzőbe veszik.

4. *Usztronga* a neve M.-Lapádon a farkas-játék egy változatának, melyet körbe állva játszanak.

5. *Zála*, azaz lyukba-vető gombos játék.

6. *Katykázás*, az az kótya, laptajáték rendszeren hat játszóval.

7. *Várbázás.* Várba, az az körbe állanak, a laptát járattják s a várban állót hajigálják, míg a megkapott laptával el nem találja valamelyiket.

8. *Papik, papikozás.* Laposra faragott, de a közepén dombornak hagyott fa-csomó a papik, melyet ha egyik sarkán megütnek, messze repül s a künn állók kifogják. A kifogásához és ütéséhez egyaránt nagy ügyesség kell, hogy a kezet erősen meg ne üsse s minél messzebbre repüljön.

9. *Balabika*, az az botjáték. Kitesznek egy botot hosszába célznak s ezt egy másik bottal, melynek végén matyuka (göcs) van, úgy igyekeznek találni, hogy az elhajított bot a két végén tánczolva közeledjék. (Bükkösön *tambura*, Medvésen *czámbura*.)

10. *Parkás játék* (malaczosdi), a mikor követ vagy laptát hajtának lyukba s az egyik, a város-szolga, ezt botjával akadályozni igyekszik. (Bükkösön *rikába* hajtják a laptát.)

11. Összefogózva keringenek, egy a közepén áll s éneklük:

Haja bella, bella,	vagy:	Eszti láncz, eszti láncz, eszti lánczi czérna,
Zöld selyem ostya,		Giris garas zsérna,
Arany kanál zsirja.		Szederszemü kis Katicza,
Szederszemü kis Katicza,		Fordulj angyal módra.
Fordulj angyal módra.		

12. *Málé.* Egymás kezét érintve tízig számítanak, a kinek keze tiznél felülmarad, az a málé. Ekkor kettő összefogózik, majd lecsapja a kezét s *min futtig megyen* (futva megy). Ha a málé előbb megfogja az egyiket, mint összefogóznak, akkor az lesz a málé, a ki szabadon marad.

13. *Ördögkerék.* Négyen-öten földre ülnek távol egymástól, a többi egymás kezét fogva az üldögélők közt futkos; a kit a földönülők valamelyike megüt, az ennek a helyét foglalja el.

14. *Hunyócskavagy buvósdi.* A *hunuyót* ezen vers szerint olvassák ki:

Egyedem begyedem tíjem tájom
 Törzsök börzsök bányi bika
 Lóra kiráj per pukk.

15. Körbe állanak lányok és fiuk vegyesen; egy fiu a körben van és kerengve énekelik:

Tíz liba a buzába, utána megy a gazda,
Tíz liba a buzába, utána megy a gazda,
Hagy a magát megfogja.

Ekkor a fiuk mind kiugranak a helyükből s egy leányt mindenki igyekszik megfogni; a kinek ez nem sikerül, az lesz a kör közepén a gazda.

16. Körbe állva s forogva énekelik, egy a közepén:

Piros alma teelő, teelő,
Kit csókolsz meg legelő, legelő.
Ezt a barna menyecskét, menyecskét,
Szeretem én szegénykét, szegénykét.
Veszek neki féketőt, féketőt,
A lábára csikorgót, csikorgót,
A pünkösdi rózsza
Kihajlott az utra
Én édesem, én kedvesem szakissz egyet róla.
Le is szakasztottam,
El is szalasztottam,
Tejbe, vajba fűrösztettem.
Ég a gyertya ha meggyújtják,
Mikor ezt a tánczot járnak
Állj ki már te, szöke kis lány.

Ekkor a körben álló egyet megfog s fordul vele egyet.

17. *Kacsulázás*. Egyik a letett sapkát őrzi, a többiek el akarják rugni. Ha az elrugott sapkával valamelyiket megdobja, ez teszi le övét a földre.

18. *Gólya-játék*, hasonló a piczkéhez. Egy botra fát tesznek, azt elütik s vele egy meghatározott távolságot kell találni. Ha nem találja, bé kell fálnia a fadarabot; ha nem tudja, a távolságot bélovagolja.

19. *Tiriboj*. Két sorba állanak s egyikük távolról fut a két sor közé s folyton azt kiáltja: «tiriboj, tiriboj». Lihegnie nem szabad, mert különben a kezökben tartott ujjasokkal elverik.

20. *Peggyes-játék*. Ezt a bárány bokacsontjával játsszák. Vonalat huznak a földre s innen két-három lépésre annyi peggyest raknak sorban egymásmellé a földre, a hányan játszanak. A játék abból áll, hogy egy peggyest kézben tartva, a földön lévőkre hajtanak. Ki a mennyit talál, annyit kivesz; ki az elsőt találja, az egy kivételével mind felveszi s a többiek újra sort raknak. Némelykor «mutyiba», vagyis egy játsszó két peggyessel játsszik egyszerre. Öt peggyessel játszanak más vidékek «köveczés»-éhez hasonló játékot. Eleinte egyet levegőbe hajtanak s míg ez leesik, a többit majd egyenkint, majd fokonkint csoportosítva marokra szedik s vele egyszerre a felhajítottat is. Azután meg fokonkint többet és többet hajtanak fel s a földön maradtakat egyenkint gyűjtik a tenyérbe. Majd a marokból a kézfejre vetik ugyanily sorrendben s a kézfejről ismét marokba kapják. A ki egyet elhullat, vagy egyébként hibát követ el, a másik játsszónak adja a peggyeseket

a játék folytatására. A ki előbb lejátsza a játék valamennyi figuráját, az a nyertes.

21. *Csürkésdi*, leginkább fonóban játszák. Körbe állanak legények és leányok vegyesen. A kör közepén guggol a cigány, a körön kívül jár a kotló. A kotló kérdi: «Mit ásó cigány?» «Murkot.» «Hát művel eszed?» «Csürkével, egygyel az enyimmel, egygyel a tieddel.» «De én aztat nem hagyom, mert a szemed kiásom.» A cigány «áf gáf» kiáltással kapkod a csürkéek után s elfog egyet-egyet, míg valamennyi az övé nem lesz.

22. *Nagyheti játék*. A játszóknak lánczban fogóznak össze, két pár kiáll tőlük egy bizonyos távolságra s ezen verses párbeszéd foly a két fél közt:

«Tiz, tiz, ki népei vagytok?»
 «Lengyel László jó királyé.»
 «Az is nekünk ellenségünk.
 A minapában erre járatok,
 Hidunk lábát lerántátok.»
 «Ácsak vagyunk, ács mesterek,
 Fenyő fából fát faragunk,
 Ingyen aranyozunk,»
 Hunnat kapjátok azt a sok aranyat?
 «Fel, felmenjünk boldog asszan kis malmához,
 Kérve kérjük, adva aggyák,
 Kis tekenővel mérük.»
 «Hát mi a kaputok váltsága?»
 «Egy arany alma s egy szép lány.»

Ekkor a lánczból egyet kiszakítanak, s a mig van lány, addig foly a játék.

23. *Csigavers*, melylyel a csigát a gyermek arra akarja birni, hogy a szarvait kiöltse.

Csiga biga gyere ki
 Ég a házad ide ki
 Kerek tóba vetlek
 Sose ki nem szedlek.

24. Mikor a gyermekek *szappanbuboréket* fujnak, ezt a mondókát mondják, mig szét nem pattan:

«Gyere ki ördög, kékbe, zöldbe, piros czipellőbe.»

25. Ezek mellett szokásosak az általában ismert társas játékok is: «Haragszom rád», virágosdi, kutbaesés zálogváltással, a gyűrűs-játék stb.

26. *Harangszó-utánzás*: Ózdi harang: «Bővölködünk, bővölködünk, bővölködünk.»

Bükkösi: «Ád az isten ád, ád az isten ád, ád az Isten ád.»

Istvánliázai: «Bizony nem tudom, ád-e vagy sem, bizony nem tudom, ád-e vagy sem, bizony nem tudom, ád-e vagy sem.»

A gyermekek öt-hat esztendőskoruktól fogva őszi és téli *iskolába* járnak, a hol iskola és tanító van. A hol rendes iskolázás nincs, onnan

egyes lelkiismeretes szülők a szomszéd községbe járatják gyermekeiket, a mikor aztán teljesen a véletlentől függ, hogy az ev. vagy a gör. kath. felekezet iskolájába kerülnek-e, a szerint, a milyen felekezeti iskolája van. Egyáltalán népiskoláink jelen átmeneti állapotát nagyon meg fogja érezni a mai nemzedék. A törvény megköveteli az iskoláztatást; a hitközségek nem képesek a törvénynek megfelelő iskolát fenntartani, annál kevésbbé állítani; a kormány nincs abban a helyzetben, hogy egyszerre mindenüvé állami iskolát állítson, a hol erre szükség van; de másrészt azt is megtiltja, hogy a pap tanítással is foglalkozzék; tehát a hol eddig a pap volt a tanító is, ott most senki sem tanít; ilyen helyzetben kedvező eredményt már a priori sem várhatni. Az irni s olvasni tudók statisztikája fogja bizonyítani, hogy habár folytonos és biztos a haladás, de az eredmény még mindig minimális. A betű- és számjegy-írást azonban ügyesen pótolják a rovással, melynek segítségére van elméletekkel meg nem terhelt emlékezetük. Keveset tudnak, de azzal is meg vannak elégedve. Ritka dolog, ha megyénkbeli paraszt fiát kollégiumba, vagy mesterségre adja.

A gyermekkorból a serdülőbe való átlépés idejét az ev. ref. vallásuk szép szokással jelzik: a *konfirmációval*. Ez jelenti a pubertás korának eléréstét, melyben a kifejlett testi és szellemi erő-anyag tevékenységet, majd fokozatosan független hatáskört is kíván magának. Átvitt értelemben pedig azt jelenti, hogy az ifju vagy hajadon azt az egyházat, melyben nevelték, önálló meggyőződésből is magának vallja s erről a gyülekezet előtt hitvallást teszen; e vallástétel kifejezi egyszersmind a hittel megerősített lélek bizalmát azon küzdelmek közt, melyek a családi életből való kilépéssel kire-kire váraкоznak. A konfirmáltat nem tekintik többé gyermeknek; fonóba, tánczba jár és szeretőt tart magának az ügyesebbje.

A serdülő legény életének legfontosabb szakaszát a *katonai szolgálat* teszi. Ezt az időszakot kelletlenül töltik ugyan; de egynémely viszásságai mellett is pótolhatatlan népnevelő eszköznek bizonyul; nemcsak a fegyelemért és pontosságért, melyhez a testtartásban és engedelmségben hozzászokik, hanem azért az eredményért is, melyet világlátottságban, emberismeretben, tanultságban is megszerezhet. Vannak, kik egyenesen ezzel a képzettségükkel alapítanak maguknak életpályát. A legtöbb azonban hazamegy az apja mellé földművelőnek, vagy kivándorol, ha a családi birtok nagyon megoszlott, szolgálé-génynek.

Házasság. A tényleges katonai szolgálat után a legénység egy-két év alatt megházasodik. A míg a katonaság nem korlátozta elhatározásukat, a 18—20 éves sarju legény már családalapításra gondolt olyan kora leánnyal, a ki vele egy időben járta a fonót. Így történt, hogy rendszeren egy idősök kerülvén össze, az asszony 30—40 éves korában nem a férje feleségének, hanem legalább is nénjének látszott. A leányt tizenöt éves korától érettnék tartják a házas életre; sőt tizen-

kilencz éven túl nem is maradnak leányfővel azok, kik leánykorukat atyjuk házánál és nem szolgálatban töltötték. A nótájuk is azt tarta, hogy:

Szép a leány egy ideig,
Tizenkilencz esztendeig;
De ha aztat meghalaggya,
Legényeknek vén bolondja.

Csakhogy «könnyü a legénynek lányok után járni; de a szegény leánynak házához kell várni, vagy a kutra járni!» (Népdal.) A mit azonban a szemük kacsintásával, beszédes ajkuk dalaival, karsura termett növésük csábításaival el nem érhetnek: kipótolja azt helyettük a felsőbb hatalmak ereje, melyet sokszor és sokféle alakban hínak segítségre. Mennyi apró furfang, mennyi ártatlan cselszövény fonódik össze, hogy a legényt meghódítsák és hűségre bírják. De a sikere meg lesz bizonyosan, mert hisz világos dolog az, hogy a mely lány András-nap reggeltől estig bőjtöl, este pedig a feje alá egy bontó, egy sűrű fésüt és söt teszen: éjjel megálmolja, hogy ki lesz a férje. Ha gyűrűvel és koszorúval álmodik, akkor is bizonyos az elmátkásodása. Borberekén önöntésből jósolnak férjet uj év estéjén. Ha a legények nem járják a fonót, a lány békiáltja a kürtöbe a várva várt legény nevét s megátkozza, hogy addig meg ne könnyebbüljön, míg el nem jön hozzá. Vagy legalább visszafordítja a tányérokat, visszafelé sepri a szemetet s meghallgatja, mely felől ugatnak a kutyák; onnan kell a legényt várnia. Mikor a legény elmátkásodás után először megy mátkájához, távozásakor ez kikiséri, menet közben a kötényét leoldja s megfordítva teszi vissza, hogy a legény hűségét biztosítsa. Vagy megöntözi a pitvar földjét s a szerető nyomát kívágja s befelé fordítja. Hűtlen legény ingét a fajszi tudós emberhez küldik, a ki megcsinálja, hogy ismét megtérjen. (Herakles mondája.) A titkát ő tudja, hogyan; azt nem lehet belőle kivallatni. A szerelmes lány békát is köt egy csuporba, melynek alul nyílásai vannak; a csuprot hangyabolyba teszi, ezek lerágnak róla a hust s a megmaradt váz keresztcsontjával a legény hátára keresztet huz s ez aztán biztosan elveszi. Mikor beteszi a csuprot a hangyák közé, a lány gyorsan fusson el, mert a béka akkorát kiált, hogy a ki közelből hallja, megsiketül belé. Ha szőrczérnával bokrot kötnek meg; ha a menyasszony esküvő előtt nem néz a tükörbe: mindez biztos szer a hűtlenség ellen. Ha pedig a menyasszony arra törekszik, hogy ő legyen ur a háznál, esküvő előtt mintegy véletlenül rátapod a vőlegény lábára. Az is megtörténik néha, hogy lányos szülő egy-egy kedve szerint való legénynek fel is ajánlja a házasságot; de ez ritka eset.

Általános szokás, hogy egy községbeliek házasodnak össze, kik egymást családostól régóta jól ismerik; különösen M.-Iapádon, Vajadon, Ózdon, Bükkösön, Istvánházán; Felenyeden, Beczében, Medvésen kevésbé. De a szomszéd községen túl czekeből is ritkán mennek. Így is könnyen megkapják a megtorló gáncsot azok, a kik a maguk fész-

kével elégedetlenek voltak, ha a házasság nem jól ütött ki: «Ennek is kár volt olyan messze keresgélni.» Magyarok és oláhok összeházassodására ott van gyakrabbi eset, a hol ez utóbbiak nagy többségben vannak. A marosujvári járásban tizenöt ily házasságról van tudomásom.

A legény választásától messze ut van még addig, a míg a szerelmek hivatalosan is egymáséi lehetnek. Először a szülők igazítják el egymás közt a dolgot, melyet valami felkért közbenjáró pendit meg nagy óvatossággal. Előttük pedig, kik az életet nemcsak a verőfényes és virágos oldalról ismerik, főszempont a vagyoni érdek; s a fiu e tekintetben szülőivel nem is mer, nem is akar ellentétbe jönni. Szerelmi tragédiák inkább csak a dalban, az esetleges akadályon elkeseredett érzelem hangjaképen, teremnek közöttük. Hiszen már az ismerkedés a szülők tudtával, szinte beleegyezésével történik; a házasság rendes menete tehát a két ifju hallgatagon helyeselt vonzalmából indul ki; a függő kérdések aztán könnyen megoldásra találnak. A lány kelengyét s egy két butordarabot visz hozományul; a háztartás berendezésének többi gondja a férfit illeti. Az a szokás, hogy a legény annak a családnak a nevét venné fel, melynek örökségébe az egyetlen lány elvételével beházassodott, a mint az oláhok közt többfelé divatos, a magyarok közt nincs meg. Háztüznézés csak akkor van, ha a felek egymás vagyoni állását nem ismerik; tehát, ha a legény vidékre megy aszszonyért. Ilyenkor aztán az is megtörténik szegény ember házánál, hogy kölcsönként borjakkal s juhokkal szaporítja meg egy napra a gazdaságát.

Mikor a szülők megegyezésre jutottak, az örvendetes megoldás reményével biztató vigjáték lép fel, mely apró bonyodalmakkal s czerimóniákkal lassítja a mese folyását. A két főhős egyelőre kicsiny és passzív szerepkörre van szorítva. A legény törekvését a *kérő násznagy* és neje, a *nyűsző asszony* pártolja; a lány birtokbavételét, ennek akaratára ellenére is, akadályozni a *kiadó násznagy* vagy *lányos gazda* van hivatva; a menyasszony állandó kíséretét, közetlen védelmét, a *nyűsző, v. nőszőrő lányok* képezik; a vigjáték állandó jóhangulatáról a *vőfélyek* gondoskodnak; ügyes és beszédes legények a vőlegény legjobb barátai közül.

A házasság megkötésével járó szokások nagy része azon korra vihető vissza, mikor még a legény ugy vette, vagy épen szóktette a maga élettársát. Alkudozás és ajándék, támadás és védelem szimbolumképen maradtak meg az ősi kor emlékeiből, melyeket a családi és társas öröm általános vonásai, a termékenységnek és a családi boldogságnak egy-két jelképe s a tréfa-termő jókedv egészítenek ki hangulatos ünneppé. De más vidékek fényűzésével ellentétben ez ünnepen is rajta van a szegénységökkel járó megfontolásnak, okos takarékoságnak s a kölcsönösségnek a rokonszenves bélyege. E nemű szokásaik három főmozzanat körül csoportosulnak; ezek a *mátkaság, hűtlés és vendégség*.

A kérő násznagy szombat-nap d. u. naplement előtt elmegy a legénynyel a lányos házhoz s ott beköszöntvén, mielőtt a kínálatra helyet foglalna, ünnepiesen komoly magatartással előadja az ügyet, melyben fáradozik. «Isten a világot hat napokon teremtette; elsőn a mennyet és világosságot; másodikon elválasztá a száraz földet a tenger-től; harmadikon a napot, holdat és számtalan sok csillagokat; negyedikén a földet fölékesíté fákkal és füvekkel; ötödiken teremté a madarakat és halakat; hatodikon a csúszó-mászó oktalan állatokat s az embert, mi első atyánkat Ádámot a föld porából. Ádámot az Isten elküldé, hogy nézze meg az összes teremtett mindenséget. Megnézi, de felsóhajt: «Mennyei atyám! minden teremtett állatot párjával találtam, de magamat egyedül látom.» Istennek megtetszett Ádám atyánk sóhaj-tása; Ádámra mély álmat bocsátott s egy oldalcsontját kivette, belőle készítette Éva anyánkat. Ekkor felébresztette Ádámot s kérdést tett hozzája: «Te Ádám, ismered-e ez asszonyi állatot?» Felelt Ádám: «Ismerem, mert ez az én testemből való test, csontomból való csont.» Ekkor isten egybe párosítá őket; s mivel több ember nem volt még a földön, Isten volt a pap, násznagy és vőfély. S ekkor elbocsátá őket, hogy töltsék bé a földet népekkel és nemzetekkel, az ifju legényeket megházasítsák, a leányokat férjhez adják. Ezen N. N. legény is látván, hogy mindenki párjával van, csak ő egyedül, Isten parancsolatját akarja követni. A kigyelmetek házába bétékintett, X. leányukat sepregetve, mosogatva, ruzsmarintot oltogatva látta s megtetszett nékie. De nem olyan hatalmas, hogy ezzel csak magáévá tegye; hanem kívánja keszkenő- és gyűrű-jegy váltással eljegyezni, hogy mondhassák: «Én vagyok a te jegyessed, te vagy az enyém,» mindaddig, a míg a szent lit alá kerülnek, hogy aztán mondhassák: «Én vagyok a te hitessed, te meg az enyém.» A lány atyja vagy násznagyja erre azt feleli, hogy: «Ha Isten úgy rendelte, legyen meg Ő szent felségének a rendelése,» s a legény gyűrűt vagy tallért, a leány pedig jegykendő-t tesz egy tányérra, kezét fognak s a jegyeket kicserélik, hogy az esküvőn egymásra ismerhessenek. Beczében rendes kötést tesznek s bánatpénzt tüznek ki arra az esetre, ha valaki a kötést megszegné. Ez azonban ritkán történik; még nem városiasodtak el annyira, hogy a hivatlan jóakarók a mátkaság nyilvánossá tétele után is folytatnák besugásaikat. A jegyváltás több helyt, mint M.-Lapádon, Beczében, Medvésen, a pap előtt megy végbe, a ki komolyan kivallatja őket, hogy szeretetből akarják-e egymást házastársul választani; a jegyek kicserélése után áldást mond reájuk, s inti őket, hogy ne a külső jelet, hanem az igazi szeretetet tekintsék kötelőknek maguk közt. Este a menyasszony szü-leinél vacsorálnak, s ha egy két fiatal verődik össze hirtelen, még tánczolnak is.

Következő három vasárnap a pap a szószékről közzéteszi a mátkaságot a gyülekezet előtt. Sem a leány, sem a szülői nincsenek ekkor istentiszteleten, hogy nevük említésekor ne kelljen restelkedniök. A leányt

két hétre *hírvasztóba* fogják; multságba, templomba nem jár; otthon a kelengyéje rendbehozásával, főképen pedig a vőlegény-ing készítésével és himzésével van elfoglalva.

A *híttlés*, vagyis esküvés a harmadik kihirdetés után való kedden történik meg; de az ünnep előkészületei már hétfőn elkezdődnek. Felpántlikázott és csengős ökrökkel fát visznek a lakodalmos házhoz; a nyűszőlányok pedig a vendégségre való kását segítik készíteni. Mind a két ünnepi ház elé magas szál fát állítanak fel, melynek csak koronája van meghagyva, ágait virágbokréttákkal és pántlikákkal czifrázzák ki a nyűsző lányok. Ugyancsak ők ékesítik fel virágosra a vőfélyek ünnepi pálczáit és sapkáit, midőn e nap délutánján hivatgatni mennek a vendégeket. A meghívás némely helyt, mint Csúcs-Koppádon, már a második és harmadik hirdetés közt történik; kisebb helyt az egész falu népéhez, egyebütt a rokonsághoz s a közelebbi ismerősök köréhez szól; paphoz, mesterhez, jegyzőhöz, földes urhoz mindenkor. A meghívó nem mindenütt egyforma, leginkább az előbeszédjük különbözik.*

Bükkösön így hangzik:

Adjon az Ur Isten szerencsés jó ösvét.
Töltse bé áldással ezen háznak népét.
Alázatossággal bocsánatot kérek,
Hogy e hajlékba én ily bátran belépek.
De én azt állítom, hogy el nem tévedtem,
Hanem a megnevezett hajlékba jöttem.
Éltesse az Isten e háznak népét,
Emberét, asszonyát, leányát, legényét.
Legyenek oly vigak mindétíg és végre
Jussanak a magas mennynek örömébe.
Dicsérjük az Istent bójövetelünkben.
Szerencsések legyünk ezen esztendőben,
Vig öröm és áldás szálljon mi szívünkbe.
Nemes magyar hazánk legyen csendességbe!

A boldogság fája kivirágzott szépen. Akarom, hogy friss jó egészségben találjam kigyelmeket, tiszteletre, becsületre méltó uram és asszonyom! Mivelhogy az Isten megtartotta ezen keresztyén atyánkfíát, ugymint N. N. uramat és asszonyomat; megáldotta magzatokkal, ugymint fiakkal és leányokkal, ezen fiak közül ifju legény R. S. (vagy lányok közül T.) Istennek parancsolatját, a szent házasságot követvén szállítatja én általam kegyelmeket mostan öste siratójába, holnap kedden nászába, szép sereggel felkisérti az Istennek anyaszentegyházába, ott a hitnek és szeretetnek arany lánczával egybepárosítani sok becsületes ember szemek látására, fülek hallására. Ugyancsak szívesen elvárják egy kevés ételnek s egy kevés italnak elköltésére, melyet tiszta szívből és szeretetből adnak, mint atyafiaknak és jóakaróknak. Az ifjakat a multságba szívesen látják.»

* A hol olvasni tudnak, használják a «vőfély-könyvet» is; de e mellett bőven vannak régi száj-hagyományból fenmaradt lakodalmi verszetek. Hallomás után végyesen használok a gyakoribbak és érdekesebbek közül.

Csúcs-Koppádon: «Jó uram s asszonyom, fogjunk együtt kezet, beszéljünk aranyat, ezüstet, nem rezet. N. N. uram kedves élete párjával általam tiszteli jó uramat s asszonyomat s kéreti kedves lányának örömnépére, hétfőn este siratóba, kedden reggel nászára az Istennek házába a szent hűt meghallgatására, azután szerény hajlékába egy pár tál ételnek, egy pohár bornak elköltésére tiszta szüből szeretettel el fogja várni s kigyelmetek se vessék meg az ő kêmék szegény házat.» A második vőfély ezzel toldja meg mindenütt a dikciót: «Én is az ő kême szavát szóllom s tisztelem; de hát a mi menyasszonyunk nagyon barna, kérek egy pár tojást (vagy krajczárt) a fehérítőre.» Az adományt aztán a két vőfély közösen még az nap este rántotta alakjában elfogyasztja, a pénzt pedig megissza. A kik meg akarnak jelenni a vendégségen, azok disznólabát, tyukot, kenyeret küldenek előre, a többi ajándékot személyesen viszik s adják át.

A meghívottak a lányos és legényes házhoz hétfőn este *siratóba* mennek, hogy a házasulandókat ifjuságuktól elbucsúztassák. Nem olyan szomorú szer ám ez, mint az ember a neve után gondolná. Kezdek itallal, folytatják egy savanyu s egy édes tálétel fogyasztásával, utána ismét az italra térnek vissza. A gazda nevében a násznagy így áldja meg az asztalt:

«Ur Isten, áldj meg minket, áld meg élésünket, atyafiságos beszélgetésünket. Ámen. Isten ő szent Felsége megtartotta életben ezen keresztynén atyánkfiát, u. m. N. N. uramat és asszonyomat, fiakkal és leányokkal megáldotta őket, azok közül Györgyöt (Erzsét) felindítá a házasság szent útjaiba és kigyelmetekhez jó akarattal vannak az örömapa és anya, minek némi részét eic is terjesztették. Vegyen kegyelmetek kalánt és kést, mert jó szüvel adják, mint kedves gyermeküknek öröm-östvéjén.» Vacsora után e fiatalok tánczra kerekednek, mert a sirató főképen az ők multságuk. Egy-egy félbemaradt szerelmi szövetség hangja is megzendül: «Megyek a siratójába, bucsúzzam el utójára.»

A legény házánál is mulatnak, de a legény násznagyával együtt észrevétlenül felkerekedik s a lányos házhoz békopogtatva béestéledett utasok módjára szállást kérnek. «Nem vendégfogadó ez, nem adhatunk szállást, nem ismerjük kétéket ki s mifélék, menjenek a községi biróhoz» kötekednek velük egy ideig; de azok nem tágitanak s némi huzavona után vendégül az asztalhoz telepednek s beszélgetve iddogálnak. A násznagy nemsokára visszamegy, de a legény ott marad, hogy mátkájával ábrándozzék. Bükkös környékén a legény egyedül s titokban megy át, mikor náluk javában foly a táncz, kémlelődik egyet s egy hivével kihívhatja a leányt. De ha észreveszik, elfogják, mint nem közējük valót; béviszik s addig nem eresztik szabadon, míg a násznagyja egy veder borral ki nem váltja.

Egyéb tréfát is elkövetnek a jókedvű fiatalok M.-Lapád környékén. Egy legényt deszkára fektetve kinyújtóztatnak, kezére fabábut kötnek s béviszik a szoba közepére. A cigány gyászhoz illő szomorú

nótákat játszik a fejenél. A legény pedig olyan, mint egy második Pálbeli szép Antal: «szeme mosolygólag, szája csókolólag, lába felugrólag.» Lassankint a zene ütemére mozgatja a lábait, kezével a fábukat a deszkához ütögeti; gyorsabb ütemre gyorsul a mozgás is; végre felugrik, összeüti bokáját és nagyot rikkantva járja végig a szaporáját.

Kedden reggel rövid szóval újra meghívják azokat, kik ételnemű küldésével és a siratóban való részvétellel jelezték az esküvői vendégségen való megjelenésüket. Délig a két ház vendégei külön mulatnak. Délután a kérő násznagy befogja legszebb marháit hatos vagy nyolczas fogatba; ha magának nincs annyi, kér egyik gazda-társától; az első pár ökröt a szarván bokkrétákkal, pántlikákkal s csengőkkel díszítik fel, a hátulsó *csallásra* két-három cigányt ültetnek, a többi ülőhelyet a vendégek töltik be s úgy mennek a menyasszonyért. Ez a díszfogat olyan esetben, mikor idegen faluból hoznak asszonyt, mindig eléáll a menyasszonyért, de inkább csak az esküvő után; Csúcs-Koppándon már a templomba menet is szekéren történik. Esküvőre menyasszonyért, ha vidékre nem viszik asszonymak, a kérő násznagy, a két vőfély s ha a vőlegénynek is vannak nyüsző lányai, ezek és a nyüsző asszony megyen. A lányos ház vendégei a kapunál várják őket, de nem valami előzékenyen fogadják. A kaput szalmából font gúzszal kötik be, sőt a vendégek is rátámaszkodnak. A násznagy köszön s bébocsátatást kér, de lekaczagják: «Rossz helyt jár, nincs itt eladó lány; kendtek, látom, jól bépálinkáztak s elvették a kaput, itt a csendes, jámbor embereket háborgatják.» Amaz is bizonykodik, hogy, a mint érzi, jó helyt jár; ezek sem engednek; végre is a kérő násznagy a két vőfélylyel együtt nekidől a kapunak, leszaggatják a kötelet, a bennlevők is kezdenek engedni, kinyitják akaput s a menet nagy vivátozás, lövöldözés közben bévonul az udvarra.

Bent a szobában ezalatt ünnepi köntösbe öltöztették a menyasszonyt. A megye északkeleti részében gyöngyös pártát, koszorut, felette fehér menyasszonyi fátyolt visel, haja egy fonadékban leeresztve; M.-Lapádon rókatorkos kék mente van a vállára vetve. A pártá félkör alakú két uj széles, kemény papirosból készül, úgy hogy selyemmel vagy bársonnyal bévonják, elül fehér gyöngygyel, üveg gömbökkel, tarka hárászszal, rézbokkrétával, zöld toluval kirakják; a mint a fej tetején a hajfonatban *galanddal* megerősítik, színes, virágos pántlikák lógnak le róla a lány derekáig. Vajasdon tiszta, de egyszerű, mondhatni viselő ruhában megy esküvőre, fejn csinált virágból koszoru; ünnepi köntösét nem most, hanem egy hetes menyecske-fővel veszi magára. Megesett lány pártát nem tehet fel, sem a templomban nem esketik. Az anya szeretettel s könnyes szemmel nézi még egyszer végig magzatát; mert ime, bégyülnek a vendégek, belép a násznagy is és általános csendben elmondván a teremtés történetét, felkéri N. N. gazduramat, «hogy leányát szép zenével felkísérhessék az anyaszentegyházba s az egyház

szolgája őt az hitnek és szeretetnek lánczával egybepárosítsa sok becsületes ember fülek hallatára és szemek látására.»

Erre a menyasszont násznagyja általános meghatottság s az asszonyok siránkozása közben így bucsúztatja el lánykora legszebb emlékeitől:

«Mielőtt elvinnék e ház virágszálát,
Hadd mondjam el röviden sokkal bucsuzását,
Ő nem fojthatja el siró zokogását,
Azért én mondom el szíve sóhajtását.
Édes apám, a ki engem fölneveltél,
Igaz uton járni mindig vezéreltél,
Hogy boldoggá tehess arra törekedtél,
Mint saját lelkedet, engem úgy szerettél.
Köszönöm jó apám jó szivességedet,
Áldja meg az Isten minden lépésedet,
Hogy örömmel élhess több boldog éveket,
Isten oltalmába ajánlak tégedet.

Szerető jó anyám, hát neked mit mondjak,
A ki hűn dajkáltál engem, leányodat,
Nem sajnáltad értem sok fáradságodat,
Szenvedtél miattam álmatlanságokat.
Sok ezer áldása van a jó Istennek,
Kivánom azokkal tégedet áldjon meg,
Boldogul folyjanak napjai éltednek,
Mert jó anyám voltál nekem gyermekednek.
Rátaláltam immár szerető páromra,
Eddigi helyemet ujjal cserélem ma,
Bocsáss el hát édes anyám szárnyaimra,
Kisérjen áldásod engemet utamra.

Kedves testvéreim, fogjátok meg kezem,
Töletek válásom esik nagy nehezen,
Látom szemetekből, hogy könnyeztek ezen,
Szívem megindulva, bucsum így végezem:
Áldjon meg titeket a jóságos Isten,
Mind felkelétekben, mind lefekvétekben,
Tartson meg bennünket testvér-szeretetben,
Jók legyünk egymáshoz egész életünkben.

Kedves lánybarátim, ó bocsássatok meg,
Ha talán vétettem valaha tinéktek,
Köszönöm a hozzám való szüvességtek,
Legyetek boldogok, míg a földön éltek!

Vége rokonaim gyűnnek elé renddel,
S minden jó szomszédom e vendég-sereggel,
Kik hozzám valának szüves szeretettel,
Áldja meg az Isten mind boldog étlettel!

Legeslegutólján tisztelt násznagy uram,
Kegyelmedhez hangzik a bucsuzó szavam,
Az Isten segítse, a ki az égben van,
Vége már bucsumnak, követem az utam.»

Ha a lakadalmas menet esküvő után ismét visszamegy a lányos házhoz, a mint ez a legtöbb helyt történik is; akkor ezt a bucsúztatót csak a végső elváláskor mondják. Elbucsúztatják a vőlegényt is, de a

dolog természete szerint kevesebb czerimóniával és érzékenységgel. Mikor aztán a harangot megkondítják, a két ház vendégei két menetben gyalog, Csúcs-Koppándon és vidékén a menyasszonyék szekéren mennek a templomba. A menetet a vőfélyek vezetik, széles jókedvükben tánczolvá és énekelve; a menyasszonyt a nyüsző-lány fogja közre; hátul a cigányok haladnak a Rákóczi-indulót játszva. A lányok rákezdik a rigmusokat:

Ugy szeretem a szépet,
Ruzsmarintom tégedet,

S az én rózsám olyan szép,
Mint üveg alatt a kép,

Szeretem a természetet,
Gyöngyből kímetszett mejjedet.

Csak ekkicsi szüzecke,
Ebből lesz a menyecske.

A vőfélyeket sem kell soká biztatni s a magasabbik hangból folytatják:

A menyasszony maga mondja,
Ég a csüre, nem tagadja,
Gyün a vőlegény s megoldja. Ujjujujujuju!

A templomhoz érve komolyabbá válik a hangulat; dal és zene elhallgat; s mialatt a két násznagy a papért megyen, a menet a templomba tér.

Az esküvő csak azon esetben van a templomban, ha a menyasszony köztudomás szerint leány; különben csak kontyos fővel járhat, koszoru nélkül s a papi lakásban esketik. A vőfély a menyasszonyt vőlegényéhez a pap elé felvezetvén, a szokásos éneklés s intő szavak közt elmondják a «holtomiglan-holtodiglan»-t. Az örömszülők otthon maradnak.

Mikor a templomból kijönnek, egyben előkerülnek az asszonyok kötője alól, férfiak ujjasából a pálinkás üvegek s még hangosabb jó kedvvel mondják a helyzethez alkalmazott, néha rögtönzött kurjantásaikat:

Három falu, hat határ,
A mü szívünk is egy már.
Sem a bíró, sem a pap
Münköt el nem választhat,

M-Lapádon, Beczében, Medvésen, Ózdon s környékükön a két nászmenet egyesülve a menyasszony házához megy, mialatt az egész uton s tovább is a vacsora befejeztéig a két vőfélynek őrizetére van bízva a menyasszony; ha ellopják, ők a felelősek érte. A ház gazdája a kapuban fogadja őket, mint afféle ismeretlen embereket: «Hát huvá valók s mit akarnak kendtek? mi jóban járnak? mutassanak jelt, ha ide valók! többen jöttek, mint elmentek stb.» Ilyen természetü szóváltás közben a vőlegény násznagyja előadja, hogy már csak esmérjék meg őket, mert nekik még néminemü követeléseik vannak; a menyasszony ládájáért s

ágyáért jöttek. Végre béereszti őket s a ház ajtajában kezdett beszélgetés közben foly le az új pár megajándékozása. A két násznagy tolmácsolása mellett először az új házasfelek ajándékozzák meg egymást. «A vőlegény látta a menyasszonyt hajadonfővel és mezitláb, azért ezt a főrevalót és csizmát adja, viseljed egészséggel.» «A menyasszony látta a vőlegényt rongyosan, azért ezt az inget adja, viseljed egészséggel.» A jegycsizma, főkötő és jegying már a templomot is megjárták, hol a nyüsző-asszony a *húnya* (hóna) alatt tartogatta az egész esküvő alatt. A vendégek pénzt, ágyneműt, kendőket, házi szereket ajándékoznak. A vőlegény menyasszonya szüleit és testvéreit is megajándékozza, akár csak a kurdoknál, ha csak néhány piczulával is. Mig a vőlegény, menyasszony, nyüsző-asszony és lányok s a násznagyok benn falatoznak, addig a vőfélyek a menyasszony holmiját kutatják fel, mely rendesen az udvarra van kikészítve a felvetett ágyon, köteleken s rudakon. De a lány gazdája nem adja azt csak úgy könnyedén, ki kell váltani a vőlegénynek. Végre elbucúznak menyasszony és vőlegény, sok jó kívánság közt a kelengyés szekérre ülnek s zenétől kísérve a vőlegényes házhoz mennek. A vőlegény vendégei eloszolnak s csak újabb meghívásra jelennek meg a vőlegényes házhoz vacsorára; a lányos ház vendégei pedig együtt maradva mulatnak tovább.

Ha a nászmenet a templomból egyenesen a vőlegényes házhoz megy, a mint ez Vajadon és Csúcs-Koppádon van szokásban, ott is tréfás akadályokkal találkoznak; húzzák-vonják a házbamenetel idejét, hogy azalatt a segédkező személyzet a vacsorával s terítéssel elkészülhessen. Telt üveggel köszöntgetik egymást, mert ilyenkor nem illik porcióval adni, sem ráköszöntés nélkül hajtogatni.

Mikor a menyasszonyi szekér megindul, a kerekéhez jó kívánság jeléül *hammas* (hamus) *fazakat* ütnek. A vőlegényes háznál pedig mindjárt a kapuban bölcsővel találkoznak, melyet egy vén asszony renget. Beérkezvén az udvarra, a menyasszonynak némi hagyományos próbákon kell átmennie. Kis széket tesznek eléje, mikor a szekérről le akar szállani; ha rálép, akkor kényelmes természetű; ha a nélkül ugrik le, ez frissességéről, életrevalóságáról tesz bizonyosságot. Seprőt is ejtenek el a pitvar-ajtóban s a szerény menyasszony mindjárt felkapja és helyére állítja. Szerényen köszönti apósát s anyósát, azok megcsókolják s «édes lányom»-nak nevezik.

Este van a *vendégség*, mely előtt a vőfélyek újra beszólnak azon családokhoz, a kik előző nap ételnemü küldésével jelezték megjelenésüket. Ebben a vacsorában a vőfélyeken és nyüsző-lányokon kívül más fiatalok nem vesznek részt; minden családból csak egy párt illet a meghívás, a kiknek éppen a személyére szól. Az első házból minden bútor ki van hordva, hogy elég hely jusson a három fal hosszában felterített asztaloknak s mellettük a padoknak. Évőszert ki-ki hoz magának. Ha a pap nincs jelen, az új pár ül az asztalfőn, az ablaknál; évőszert bodzafából kapnak s egy tálból esznek, hogy szegénységhez és egymáshoz

szokjanak. Minden ételből hagynak egy-egy falatot a tányéron, hogy egész éltükben legyen valami fölöslegük. Az új pár mellett a nyüsző-lányok, szemben a násznagyok és nyüsző-asszony ülnek; aztán sorban a vendégek, ki-ki a maga párjával. A letelepedésre a vőfély hívja fel a társaságot:

Immáron az asztal meg vagyon terítve,
Kés, tányér villával s kalánynyal készítve,
Jönnek az étkek is mindjárt sorjába,
Ez a roppant népség nem áll itt hiába,
Nehogy az asztalon a leves meghűljön,
S fölmelegítése dologba kerüljön,
Tessék mindnyájuknak helyre telepedni,
A muzsikusoknak meg kell melegedni.
Én mindent, mi tőlem telik, elkövetek,
Jó ápititust kívánok kigyelmeteknek!

Rendes ételek: marha- vagy tyúkhuslé rizszsel, főtt hus tormával, töltött káposzta, pecsenye, tejes-kása cukorral és fahajjal. Az étkeket a vőfélyek hordják fel; mindenik fogáshoz vagy hagyományos, vagy maguk készítette ajánló versezetet mondanak.

Leveshez.

I.

Érdemes vendégek, nem üresen jöttem,
Étellel terhelve vagyon mindkét kezem.
De mielőtt hozzá nyulnak a kanálnak,
Buzgó szívvel hálát is adjunk az urnak.

De hogy én most itten hosszan ne papoljak,
És a forró táltól sebetet ne kapjak,
Kezemből vegyék el ezt a forró tálat,
A melyet az ujjam már tovább nem állhat.

A hátam megett még vagy husz legény vagyon,
Azoknak is kezét süti igen nagyon,
Ne tántorodjon hát most előttem senki,
Mert a nyakát hamar leforrázom neki.

Itt tehát a leves, melyet adott jó hus,
Azért hát senkinek szíve ne legyen bus,
Nosza muzsikusok, szóljon hát a vig tus,
Ezzel dicsértessék az Úr Jézus Krisztus.

(Miriszló, Felenyed, Gombás.)

II.

Itt van a jó löves eczetes babérral,
Jól meg van ijesztve tejfellel és zsírral.
Igen jó eledel magyarnál, németnél,
Ehség ellen is jobb a patikaszer-nél.

Szüzek, szép leányok! ne beszélgessetek,
Mert éhen maradtok, tehát siessetek.
Itt a jó löves, de ebből jól egyetek,
Ha ebből nem esztek, férjhez nem mehettek.

(Bükkös vidéke.)

III.

Tyukhushoz.

Elhoztam a kakast egész taréjjával,
Jó puhára főzve, apró riskásával,
Nem gondolt jó gazdánk a maga tyukjával
Költsék jó izüen Isten áldásával.

A szakács-asszonyunk erősen esküszik,
Hogy mióta a nap alatt sütkérezik,
Jobb izü eledelt még ennél nem kóstolt,
Bár hetven esztendőn már keresztül gázolt.

VI.

Sóbfőthöz.

Itt van a tehén-hus mártással, tormával,
Jobb ez, mint a hering az veres hagymával.
Ábrahám ilyenel éle Sárájával,
Azért élt oly soká ő kedves párjával.

Bátran tehát ebből mindnyájan vegyenek,
Arra bőven mártást, de sót is tegyenek,
Húzd rá Bandi koma! vigan hagy legyenek.

(Miriszló.)

Kaposztához.

Szép Magyarországnak jó részét bejártam,
Ily káposztafélélet keveset találtam.
De annyit mondhatok, hogy a hol csak jártam,
Mindenki dicsérte, fülemmel hallottam.

De én nem dicsérem, dicsérje meg magát,
Mert beléje vágtam féloldal szalonnát,
Tizenkét disznónak elejét, hátulját,
Keresse meg benne ki-ki fülét, farkát.

K á s á h o z.

I.

Itt van a kása is egy kis pecsenyével,
A kinek foga nincs, rágja az inyével,
A ki ebből eszik, fizet erszényével.
Mert majd megdefelik a kanál nyelével.
De azért csak tessék bátran az uraknak,
Akkor diskuráljunk róla, ha jóllaknak.

(Miriszló, Felenyed, Gombás.)

II.

Kása, lása, mása,
Az Isten áldása.

(Bükkös.)

Mikor a kását feltalálták, a vőfély bevezeti a sántikáló s elnyomorodott szakácsnét, kinek keze, néha arcza is be van kötve, mintha a főzésnél elégette volna; s így szól a vendégekhöz:

Halljunk szót kigyelmek! én ismét papolok,
Szegény szakácsnéknak ügyében felállok,
Addig, jó kigyelmek, tőle meg sem válok,
A mig meg nem nyerem azt, a miért szólok.

Bezzeg násznagy uram, szomoru hír vagyok,
A szakácsné-asszony keze sebes nagyon,
Szegény! hogy a kását ott künn kevergette,
A jobb kezét a tűz szörnyen megégette.

Ime a szakácsnék ő nagy kanalával,
Jobb kezét forgatja szörnyű fájdalommal,
De még a mi nagyobb, sánta is lábára,
Mert a kása freccsent mind az öt ujjára.

Tehát jó kigyelmek! bugyellárist nyissanak,
Kis bankót, nagy bankót tányérra rakjanak,
Ekként orvosságra néki pénzt adjanak,
Hogy mérges sebei hamar gyógyuljanak.

A szakácsné tányért tartva körüljár, a vőfély pedig nyársat tart
a kezében s mindegyik vendég mellének szegezi, a mig nem adózott.
Hasonló módon kéregetnek a vacsora vége felé hegedű-reparálásra, a
czigány számára.

S Ü L T H Ö Z.

Itt hozok sülteket, számtalan sokfélét,
Azért köszörülje ki-ki jól meg kését,
Hogy el ne csorbítsa a tányérja szélét.
Húzza kend meg, more, rekedt hegedűjét!
Tessék hát kigyelmek, vegyék el kezemből,
Jó nagy darabokat metéljenek ebből,
Bort igyék rá ám az, a ki eszik ebből,
Mert ha bort nem iszik, nagy hasa nől ettől.

(Bükkös.)

Káposztához és pecsenyéhez új bort osztogatnak literes üvegek-
ben, melyet a vőfély ily szavakkal ajánl:

Azt kiáltja szám, hogy legyetek csendesesen,
Hogy elvégezhessem a dolgom rendesen,
Mert annak szolgálok e házba szivesen,
A ki szépen mulat és becsületesen.
Mínhogy házatoknál ígéretet tettem,
Melyet jó gazdámtól itthon megérttettem,
Étel, italt nektek szüvesen ígértem,
Melyeket már mostan kezembe is vettem.
Kezemben az üveg, jó bor vagyok benne,
Várja a menyasszony, ha rá kerülhetne,
Még a vőlegény is, gondolom rá menne,
Más is hozzá nyulna, ha előtte lenne.
Isten áldása ez, azért bátorsággal
Ki-ki hozzá lásson örömmel, vigsággal,
Ne töltsük az időt itt szomorúsággal.

Az én bizodalmas gazdám azt kívánja,
Ki ebből részt veszen, egészség utána.
Hogy a hideg csömör ne essék hasára,
Magam is kívánom: egészség utána.

(Miriszló, Gombás, Szentkirály, M.-Lapád.)

Sült után a vendég-családok külön tálakban, melyek asztalkendővel vannak leborítva, szállítják be a tésztaneműt, melyet a násznagy, vagy a felkért pap az ajándékozó nevében a vendégek egészségére kíván, el is fogad, meg is köszön. A vendégek közben kínálgatják egymást a magukéból, de e tájt már nem igen akad éhes ember; azért a vőfély egyre-másra a menyasszony előtt kiterített vászonterítőbe rakosgatja. Oly nagy mennyiségben gyűl össze a különféle fonott és kürtös kalács, pánkó, placsinta, torta, hogy szekérdereket meg lehet vele tölteni. Az ajándékból a felszolgáló személyzetet s a cigányokat vendégelik meg; a többit a menyasszony elteszi; jut belőle bőven egy heti fogyasztásra. Az ajándék-bort közös vederbe töltik.

Vacsora alatt felköszöntőket is mondanak, melyeknek sorát az új pár boldogságára az asztalfőn ülő pap vagy násznagy kezdi meg; a szülőket is üdvözlik, ezek viszont a vendégeket éltetik. Verses díkciók is teremnek bőven, rendesen tréfás tartalommal; ilyet kettőt jegyeztem le:

I.

Hallottam én régen, még gyermekkoromba,
Hogy szép dolog menni a lakodalomba,
Mert ott a kakasok sülvé kodácsolnak,
Pulykából, malaczból jó levest csinálnak.
El is jöttem bizony, igaz, hogy hittanak,
Hogy a lakomában egy szép verset mondjak.
Na már Marczy pajtás! most jött viz malmadra.
Kamarátok légyen teli szalonnával,
Udvarotok pedig jó száraz bikkfával.
Egy szóval az Isten nektek mindent adjon,
A bölcső a házból soha ki ne fogyjon.

(Felenyed.)

II.

Én valék Tititusz darab maradványa,
És a magulkányok vasverő cigányja,
Nagy szakállu papja a zsidó népeknek,
Voltam már próbája sok nemzetségeknek.
Mészáros akartam elsőben is lenni,
De tudtam, hogy marhát nem tudnék leütni,
Aztán szabóságra adtam életemet,
De tudtam, hogy azzal elteszem lelkemet,

Posztót, selymet lopni tanítanak engemet,
 Szőcsséggel váltám fel a mesterségemet.
 De házam felette büdös, miként a dög,
 Én is mondám neki: vigyen el az ördög,
 A míg visszajövök, száradjon meg bűzöd.
 Mendikára mentem abc-ét tanultam,
 A sövény ketreczből a réczét kiloptam,
 Nyársra húztam frissen, szépen megsütöttem,
 Jót ettem belőle s a szám megtöröltem.
 De az már régen volt, azóta ehetném,
 Ha vagy egy czubákot adnátok, megenném.
 Szakácsné asszonyom! ne siessen nagyon,
 Mert még nálam is egy üres gyomor vagyon.
 Menyasszony asszonyom, hajtson vagy egy csontot,
 Mert az üres menkő a hasamba rontott.
 Melléje vőlegény uram egy kancsó bort,
 Hogy hörpintsek érte mindjárt egy hosszú sort:
 Hogy e lakodalom székenbe ne menjen,
 Hat szekér bölcsőért épen Pestre menjen,
 Vőlegény uramnak kívánok szép piros menyecskét,
 Násznagy uramnak pedig egy nagy borzas kecskét.

(Miriszló.)

Az étkezést a mint asztal-áldással kezdik, azzal is fejezik be; utána kihordják, vagy félrerakják a fölösleges asztalokat és padokat; a menyasszony kezébe itt-ott seprőt adnak, hogy az ételhulladékot, mint az áldás jelképét, az egész szobából be az ablakok felé seperje, s a vőfélyek vezetése alatt kezdetét veszi a táncz.

A míg a vendégek tánczra kerekednek, azalatt Maros-menti szokás szerint a nyűsző asszony s a nyűsző lányok a hátsó házban felkontyolják a menyasszonyt; közben évelődnek vele: «Könnyebb-e a konty, mint a párta volt?» Ezt a felkontyolást Bükkösd, Ózd és Medves vidékén már vacsora előtt elvégzik. Mikor a vendégek közé vezetik az új asszonyt, a vőfély megfordítva maga előtt így mutatja be: «Né de ép a lába, keze, aranyat ér minden lépte!» Nagy éljenzés közben felmutatja a pártát is és kezdetét veszi a *menyasszony-táncz*.

«Három a táncz!» adja a jelszót a násznagy s először kézen fogva egyszer maga előtt megfordítja a menyasszonyt; aztán átkarolva a cigány szaporájára hármat: kétszer jobbra, egyszer balra fordul vele szélesebesen, s a mestergerendára akasztott hosszú lánczczal maga mellé zárja s a lánczot rázva tánczra kínálja: «Egy a láncz, kettő a táncz, se nem sánta, se nem béna, csak a mint az Isten adta, ki fizeti, tánczoltassa.» Valamennyi vendég, agg és gyermek, asszony és leány sorba tánczoltatja; de csak hármat fordul, mert a nyűsző asszony készen áll a kendőjével, hogy kifogja a menyasszonyt; különben halálra pörgetnék. A tánczos

csak akkor kapja kézhez, ha előbb fizetett. Ki-ki tehetsége szerint, egyik néhány krajczárt, a másik piczulát, de akkor is oda kiáltja: «Nesze Sári, adok két pengőt», vagy «aranyat». A ki pedig tallért (ezüst forintot) ad, az nem szól szemmit, csak büszkén odaveti, hogy csengjen a szóbeszéd helyett. Általános a lelkesedés; egy-egy gyermek is odafurakodik, leteszi a garasát s felrivall: «Tágasságot nekünk is, ha kicsinyek vagyunk is.» Egy tánczczal meg sem elégszik, még egyszer visszakerül s utolsó fillérjét is a tálczára veti. «Ingem gagyám eladom, mégis megtánczoltatom.» De várjunk sorára; a táncz rendjét a vendégek előkelősége állapítja meg. Ha jelen van a pap, ő az első, utána a mester. Kapnak is rajta, ha tánczba ugrathatják; rögtön megindul a felvillanyozott jó kedv sziporkázása:

Tánczol a pap, jégeső lesz,
S a szép buza mind oda lesz.

Sem a pap, sem a mester
Sohasem lesz óbester.

Ha a vendég maga tánczolni nem akar, megbízza a vőfélyt, hogy járja helyette, ő csak fizet. Utoljára a vőlegény váltja magához; még a szegényebbje is összerak erre az alkalomra 5—10 frtot, hogy a menyasszonyáért illő váltságot fizethessen. «Most már tánczoldasd kedved szerint, mert a tied», így adja át a násznagy, aztán együtt járnak kedvükre hosszan, boldogan. Tánczukat nem zavarja senki, ők maguk sem kurjongatnak, csak a szívük dobogásával beszélnek. A vendégek körbe állanak, az asszony-nép egy-egy könyvet ejt az ő boldog ifjuságának emlékezetére; a férfiú-nép is meg van hatva, míg végre egyikben felülkerekedik a helyzet tréfás oldala, maga is tánczba ugrik s felkurjant:

Ma menyasszony, holnap asszony,
Holnapután komámasszony.
Eszendőre vagy kettőre
Szüksége lesz a bőcsőre.

Hopp édesem, gyócs ingesem,
Kedden este melléd esem,
Ha nem esem, hengeredem,
Mégis hozzád közeledem.

Vannak azonban ennél furcsább természetű rigmusok is, mint az «A menyasszony liliom», s «A menyasszony irul-pirul» kezdetűek; s bár néha egyes hasonlatokat s ötleteket tartalmaznak, mégis, mint a kedvcsapongás licenziai, itt mellőzendők.

A násznagy összeszámítja a bégyült pénzösszeget, a mely felmegy 20—30 frtig is; kendőbe rakja s kérdezi: «Ki csókol meg érte?» Persze, hogy sokan ajánlkoznak; de ő csak a menyasszonyét fogadja el, a kinek a pénzt át is adja. Ez aztán a hozományához tartozik s rendesen borjat, tinót vesznek rajta.

Táncz közben tréfa kedvéért megesik néha, hogy ha a nyűsző-lányok nem ügyelnek rá, ellopják a menyasszonyt. Ha ez észrevétlen sikerült, eldugják egy kamrába s átviszik a szomszédházba. Mikor a vőlegény keresi, egy-egy vénasszonyt béboritva, vagy menyecskét békormozva, s elváltoztatva hoznak eléje, hogy ez a menyasszony. Nézi, nézi, de a kendőjét nem szabad megemelinteni, sem a lámpavilágra vezetni; forgatja, megfogja a kezét; ha hamis a fehérnép, visszaszorítja, meg is öleli, kelleti is magát egy-egy keveset; s ha a vőlegény ráta-lálja mondani: «Ez az,» a vőfély lekapja a kendőt s van nagy kaczagás. Hoznak mást, végre az igazit, s átadják neki, hogy ügyeljen rá, most már az övé. De a vőfélynek egy veder bort kell a vigyázatlanságért fizetni. A menyasszony-tánczczal megszűnik a vőfélyek és nyűsző-lányok felelőssége.

Csucson csak táncz után kontyolják fel a menyasszonyt. Becze környékén éjféltajt a lányos ház vendégei is felkerekednek, bekéreznek a mulatók közé, s keresik az elveszett századik juhot, bémenvén ők is rendre járják a tánczot. Itt a láncz az asztalhoz van kötve s a vőfély zörgeti: «Három a táncz, negyedik láncz» kiáltással. A ki fizetett s tánczolt, az asztalon levő veder borból kap egy pohárral s egy darab kalácsot. Mig ez a táncz foly, addig a vőlegény vendégei más szobába vagy a pitvarba huzódnak. Ezen kis intermezzo után ismét visszatérnek; a táncz tovább foly; vőlegény és menyasszony azonban már nem vesznek részt benne. Ők ki is fáradtak, társaság után sem vágyakoznak; az ők világuk az a kis kamra, hol boldog álomra hajtják fejüket kettecskén.

Szerdán Bükkösön *gyógyulóba*, Vajasdon és Csucson *kállatóba*, Medvésen *hírézbe* gyűlnek össze a vendégek. Ezen a mulatságon, melyen csak a maradékot fogyasztják, jelen vannak a lány szülői is, kik tegnap otthon busultak.

A következő vasárnap van az új menyecske ünnepies bemutatása a templomban; legdíszesebb ruhájába öltözik ezen a napon s fejét fehér csipkekendővel takarja be ügyesen. Hisz ez az ő életének legszebb időszak; meg is látszik arcza mosolygásán, szeme ragyogásán. E nap a vőlegény szülőinél, következő vasárnap a menyasszony szüleinél ebédelnek. Aztán beállanak rájuk is az élet hétköznapjai.

A családi életnek sok patriarchalis vonása van. Az apa tekintélyét sem a parancscsal szemben való vonakodással, sem egyéb tiszteletlenséggel kétségbe vonni nem engedik. Ez a felsőbbség külsőben is nyilvánul; lehetnek ezek jelentéktelennek látszó apróságok, de általában tekintve a nép konzervatív természetét, régi felfogás nyilatkozik meg bennök. A nő férjét kèdezi, magázza; harmadik személyben azt mondja róla: «az uram, az én emberem»; ez «te asszony, te Kati! az én társam, az én asszonyom»-nak nevezi. Nagylakon tegeznek egymást. Ha együtt mennek valahová, a nő rendesen hátrább van egy-két lépéssel s minden szó nélkül viszi az átalvetőt, míg a férj előtte botoz nagy

kényelmesen. Asztaláldást is a férfi mond, sőt a nő nem is ül az asztalhoz.

A családok elég békésen élnek; sem idegesség, sem vagyoni kérdés nem zavarja életüket, mert egyik sincs. Szegény ember könnyen megbékél a maga kenyerén. Válopör ritka; családi perpatvar csak ott van, hol a nő családias tulajdonságai gyenge lábon állanak; ilyen esetek aztán a nép humoros elbeszéléseire szolgáltatnak alkalmat. Így hallottam, hogy Bethlen-Szent-Miklóson egy asszony nagyon *visszantasan* élt az urával. Mindig más ételt készített, mint az ura szerette volna; s csak akkor ehetett az ura kedvére, mikor mást mondott, mint a mit enni kívánt. Az asszony a Kis-Küküllőből hozta az innivaló vizet s tavaszon, mikor a jég felbomlott, ismét oda akart menni vizért. A Kis-Küküllő pedig épen a kertjük végébe folyt. Kiáltja neki az ura, hogy ne menjen, mert béesik. Az asszony magától talán nem ment volna az ingadozó jégre; de hogy az ura intette, hát azért is ráment, lehajolt s mutatta, hogy merít. Jött egy nagy darab jég s az asszonyt elmerítette. Az ura a parthoz érve elkezd a víz folyásával szemben felfelé haladni, hogy megkeresse. Két ember a más partról átkiált az embernek, hogy nem arra vitte a viz, hanem lefelé. «Nem, — aszongya az ember — egész életében visszafelé csinált mindent, most is bizonyosan visszafelé ment» s elindult felfelé, de hát . . . nem találta meg.

M.-Lapádon is volt egy asszornak egy lánya; de olyan rest volt, hogy senki sem akarta társának. Anyja mind szidta, korholta: «Te bűdös dög — aszongya — mi lesz már véled?» Egyszer végre jött egy jóra való legény s megkérte, mert amugy formás egy fehérnép volt. Még a leány anyja is le akarta beszélni. «Ne vegye el ezt a lusta teremtest, mert megbánja.» De a legény váltig mind azt hajtotta, bizzák csak rá a dolgot, mert eligazítja. Hát jó van, elvette s hazavitte. De az asszony csak nem akart mozogni; rest volt, mint azelőtt. Egyszer azt mondja az urának: «Jaj de fázom!» «Ülj ide lelkem a kályha mellé, ha fázol.» De az asszony nem mozdult; fogta magát hát az ura, oda vitte a kályha mellé, még szenet is hozott, hogy melegedjék. Olyan közel volt hozzá a tűz, szinte, hogy meggyuljon. «Gyűjjön, aszongya, vigyen kô innet, mert elégek.» De az ura csak úgy tett, mintha nem is hallotta volna; az asszony pedig, mikor látta, hogy az ura nem jön érte, felkôtt s elment a tüztől. Másnap a gazda kimegyen a mezőre s aszongya: «Te asszony, délre majd küld ki utánam a tarisnyát!» «Jó, csak dolgozzon kô, majd elküldöm.» Elment az ember s délben várta az ennivalót, a mit az asszony ígért. Várta, várta, de senki sem hozta; hát jó van, nincs mit tenni, nem hozzák s elindult hazafelé. Östére hazaért s kérdi a menyecskét: «Te asszony, hát a tarisnyát miért nem küldted utánam a mezőre?» «Küldtem én, aszongya, eleget, de ha nem ment.» «Nem gyütt?» «Nem ám!» «No hol van hát az a tarisnya, hogy segítsek a baján.» A tarisnyát rátette az asszony hátára s jól kiporozta, Reggel ismét meghagyja az asszony-

nak, hogy kiküldje ám a tarisnyát. Dél felé mind küldte az asszony; de mikor látta, hogy nem megyen, felkótt, főzött pujszkat, süttött csirkét s maga vitte az urának a mezőre. «Hát lelkem, te magad gyüttél?» «Hiába küldtem a tarisnyát, mert nem akart indulni, hát elhoztam magam.» «No lássam azt a tarisnyát, aszongya az ember, hogy segítsek a baján.» «Jaj csak ne bántsa kéd a tarisnyát, inkább elhozom az ételt magam ezentul is.»

Medvésen egy asszony nem szerette a kenderrel vesződni s mikor az ura figyelmeztette rá, hogy itt az ideje kendert vetni, kibeszélte magát s a munka elmaradt. Az ura nem állhatta már, vett magvat, oda adta az asszonynak, hogy vesse el. Az asszony elvetette ugyan, de a magból egy szem sem kelt ki. Más esztendőn a városon vett magvat s azt adta az asszonynak. Aszongya aztán egyszer az ember: «No asszony, holnap kimegyünk kendert nézni, vajjon ez se kelt ki?» Az asszony: «Nem mehetek, ez s ez a dolgom van» s otthon maradt. Kimegy az ember; hát látja, hogy mindenkinek milyen áldott szép kendere van, csak az övékben nincs egy szál is. Gondolkodik, hogy s miként lehet ez? Hazaérve aszongya: «Mindenkinek szép kendere van, de olyan szép egynek sincs, mint a miénk.» «No már miféle kender lehet az, hogy megforráztam a magját, s mégis kikelt?» köpte ki a szót nagy hirtelenében az asszony. «Ugy hát azért nem volt nekünk kenderünk?» nyújtja a szót csodálkozással a gazda. Aztán . . . nos, ugy tudom, hogy az asszony többször nem forrázott kendermagot.

Haláleset, temetés. Nehéz beteget sorra látogatnak a jó ismerősök, különösen a vén asszonyok s egy sem megy el a nélkül, hogy valami csudaszert ne kínáljon, a mi már ennyi meg ennyi esetben hasznosnak bizonyult; vigasztaló szavaik közt pedig, nem éppen kiméletes czélzással, emlegetik az «Isten rendelését». Mikor aztán a «mű részünkről való» papnak s a pópának imádságát is hasztalan próbálták: többnyire fanatikus közönnyel néznek a jövőre. «Ha Isten rendelése szerint elérkezett az órája, úgy sem tehetünk ellene.» A pap, a beteg kívánságára, a vallás vigasztaló szerével: az Úrvacsorával látja el, s a jámborabb életű s idősebb ember a természet rendjét nyugodt megadás-sal, imádság és övéiről való gondoskodás közt várja.

A haláleset beálltát a halottkém állapítja meg, kit a járás-orvos lát el utasításokkal. De rendesen a nép fia lévén, babonás gondolkozás-módja ezen állásába is elkíséri. A magyar-lapádi halottkém járványos betegség alkalmával azzal az indítvánnyal ment az orvoshoz, hogy egy öreg asszonyt, a ki néhány hónap előtt halt meg, de nem jó oldalára fektettek, meg kell fordítani a koporsóban, «mert viszi az embe-
reket».

A halott semeit befogják; ha kinyílik, azt jelenti, hogy valakit övéi közül magához vár. Állat a lefödésig felkötik, a férfi arcát megborotválják; az egész tetemet megmosdatják s felöltöztetik. A mosdóvizet nem öntik ember-járta helyekre, mert megrontja azt, a ki

lép. A kinek haragja vagy gyanuja van valakire, hogy a halálesetben megrontással része volt, a vizet annak a megbabonázására félre teszi. Minden korosabbnak előre készen van a halotti gunyája, melyet egy-egy öreg asszony, a ki már előre járja a nagy beteg házat s a kit el is neveznek «halálmadárnak», vagy a bába ad reá. Ennek a ruhának készenléte az asszonynak éppen úgy, mint az ó-görög mese Pénélopé-jének, tisztességéhez tartozik. Férfire fehér hosszú inget, lábravalót, néha halotti czipőt is adnak. A kényességig tiszta, díszes és kegyeletes az asszony halotti toilette-je. Selyemmel varrott vászoningre pendejt, fersinget adnak, föléje lánykori kék gunyáját veres pántlikával, úgy, hogy a pendej kilássék alóla; kötőjét mellére csokrozzák; fejére fekete főkötőt tesznek kolozsvári csipkével, reá fehér fátylat borítanak, mint mikor élete legboldogabb részében, egy hetes menyecske korában, volt lánytársai sóvár pillantásaitól kísérve, először ment föl a templomba. A fiatal lány ünnepi ruhában van, a fején koszorúval.

Öltöztetés után kinyújtóztatják a *nyúttó* padon. Ez az ablaktól befelé úgy van felállítva, hogy három oldalról körüljárható legyen. A padra surgyét, erre három varrottas lepedőt tesznek; a fejéhez két párnahajat, mindkét felől varrottas csúpokkal, a mit úgy érnek el, hogy két hajat húznak egymás fölé. A gyász jeléül a szoba tükröt megfordítják.

Nyújtóztatás alatt *szakgatnak*, vagyis szakgatva harangoznak: ha férfi a halott, először a nagy haranggal, aztán a kicsivel kondítanak hármat-hármat s összehúzzák mindakettőt; ha nő, a kicsivel kezdik. A harangozó ügyes abban, miként szólaltassa meg kezéhez szokott harangjait úgy, hogy a lehető legbúsabban szóljanak. Nagy halottra, belső emberre a nap minden részében szólnak a harangok; a hosszas harangoztatás, a melyet a harangozó illő remuneráció reményében meg is szokott nyújtani, legméltóbb kifejezője a veszteség és fájdalom nagyságának.

Sírásóról nem kell külön gondoskodni, mert a legtöbb egyház kebli szabályai szerint egyik a másikat köteles eltemetni. Az egyházi osztja ki sorrend szerint ezt a kötelességet, a mi nagyon üdvös szokás, mert nagy munkaidőben szegény embert bajos volna eltakarítani. Négyöt meter mély vermet ásna s erre aztán rámondják, hogy «szép sírja van, még a király is fekhethnék benne». A koporsónak a sírverem mélyén oldalfülkét nyitnak, melyet *padmaj*-nak neveznek.

Az est beálltával *virrasztóba* mennek a falusiak a halottas házhoz. A szokásos «szerencsés jó östvét» után ezzel a mondókéval köszönt be a látogatók egy öregebbje: «Adjon a jó Isten a megholtak nyugodalmát a földnek porai közt, lelke örvendezzen az egekben; az élőknek vigasztalást, segedelmet az utolsó tisztességnek megadására; a sok rendbéli költségeknek pedig legyen kipótolója a jó Isten a maga tárházából, az egekből.» Ezen békőszónés után leülnek s elkezdik a használatban lévő énekes könyvből idősebb halottra a «Szörnyü halál» s

«Ó mely hamar múlik» kezdetű éneket; gyermek felett az «Elmész kedves gyermek»-et. A virrasztók vezetője diktál és intonál, a gyülekezet lassu menetben követi. Két-három énekszónál nincs több egy éjszaka, a többi időt filkózással s beszélgetéssel töltik, a melyben sorra kerülnek az elhunyt életének főbb eseményei, jó tulajdonságai, sőt tréfás izü tettei és mondásai is. A házbeliek kétszer, este és hajnalban, kenyérrrel és pálinkával kínálják meg a virrasztókat.

Azon két nap alatt, míg a halott kiterítve fekszik, ünnepi köntösben halott-látni jár az egész falu népe. E látogatás alatt a halott nincs letakarva. Mikor a temetésre «gyűlőt» harangoznak s a pap és mester megérkeznek: akkor zárják le a koporsót, rendesen énekszóval és keserves zokogás közt. De előbb a szemfedőt az arc fölött kihalásítják; a halott állát és lábát, ha meg voltak kötve, kioldják «*mé nem mehet kötve a más világra.*»

A temetés szertartásos része a templomban foly le, melynek pitvarába férfiak, legények, asszonyok s lányok viszik éneklés közt a maguk korához és neméhez tartozó halottat. A halottvivő megtisztelésnek tartja a gyászünnepeken való ilyen részvételét; a felkérést sohasem utasítja vissza, s a legdíszesebb ruhájába öltözik ezen alkalomra. A pap imáját és gyászbeszédét a *bucsúztató* követi, melyet az atyafiak *adnak fel* a papnak, vagy gyermek fölött a *mesturamnak*. Névszerint, néha verses formában, van itt megemlítve minden rokon és atyafi, összefoglalva a jó szomszédok és ismerősök s az egész falu népe, kiknek köszönetet mond a halott nevében az éltében tapasztalt jóindulatért s az utolsó tisztességen való részvételért. Nagy megbántás volna s az egész falu megbotránkoznék rajta, ha a jogosultak valamelyike kimaradna a bucsúztatóból. Beszéd és bucsúztató könnyeket fakasztó hangja és tartalma képezik a legmagasabb fokát azon kegyeletes kinszenvedésnek, a melyet a kegyetlen hagyomány szerint végig kell éreznie a különben is földig sujtott gyászolónak. Vigasztalás helyett mintha mindenki abban tetszelegne magának, hogyan mondhat fájdalmasabbat, megindítóbbat; mintha erőszakkal akarná feltépegetni a sebet, melyre kérget vont már a fájdalom kimerültsége, fásultsága, hogy ne szünjön meg a köny és jajveszéklés az utolsó kapahányásig.

Nincs is annak szünete; mert a fájdalom természetes kitörése mellett meg van a hagyományos divatja is, a mikor kegyeletlenség vádja nélkül nem szabad pihennie. Bucsúztató alatt zokog az a nő, mert férfi nem sir hangosan, a kihez a bucsúszavak intézve vannak addig, míg ő van soron; de leginkább nyújtóztatás, leszegezés alatt s a templompitvarban szokták a halottat *elsíratni*; s ennek a *síratózásnak* a keserves voltából következtetnek a fájdalom mélységére. A család nőtagjaira vár ez a kötelesség; s ha nem éreznek hozzá akár elég fájdalmat, akár elég erőt, akár ha a gyász nagyságát még ezzel is fokozni akarják: szegény asszonyokat fogadnak fel, a mint ez a népek őshagyományai közt általában szokás, hogy méltóan megsirassák a boldogultat. Sirás

névvel nem könyvezést, hanem jajveszéklő, fájdalomtól reszkető hangon énekelt gyászdalt (naeniae) jelentenek. Ha maga a gyászos énekli, annyira magukon viselik a pillanat hatása alatt való keletkezésük bélyegét, hogy sokszor csupán a monoton dallamtól megszabott ritmus van meg bennük; a tartalom és forma minden egyéb költőisége hiányzik. Vannak azonban költőibb természetű asszonyok; ezek és leginkább a felfogadottak a rímes rögtönzésben is ügyesek; néha népdalban szokásos fordulatokat vegyítenek közbe. De sem előre nem készülnek rá, sem mástól nem tanulják; hanem van nyelvüknek olyan gyakorlottsága, hogy a pillanat hatása alatt eszükbe jutott gondolatokat szokásos szólamokkal keverjék az emlékezetből. S hogy a pillanat sugallása alatt énekelnek, erre talán némi bizonyíték lehet, hogy az etnografus temetésen kívül siratózást nem hallgathat; vallassa bármi szép szerével a legügyesebbeket, azt a választ kapja, hogy «csak akkâ lehet siratózni, mikâ az embernek a szüve fáj».

Siratás közben bíráló megjegyzések is nallhatók, ha alapos ok van rájuk. Ha a menyecske meghalt urát nem becsülte meg, meghallhatja a háta megől: «Ne erőkeggy Pendzsi; ha könyvezni akarsz, kend meg a szemed hagymával; hadd ê, mê nem csál tœbb bajt néked!»

Nem általános szokás ugyan, de annál inkább valódi és megható fájdalom nyilvánul azon siratózásban, melyet az özvegyen maradt nõ vagy árva a temetőben szülője vagy férje sírjánál elzokog egy-egy temetéskor. Izenget a legujabb halottól a másvilágra; elmondja családi gondjait, tanácsot kér a sír alól; az emlékfát csókolgatja s gyakran késõ estig nem tud megválni a sírhalomtól. Hallani más szerencsétlenségben is, szintén a valódi fájdalom kitöréseként, mikor pl. valakinek mindene elégett; vagy ha szegény asszonynak egyetlen barma elpusztult.

A sirató versek, ha rímelnék, páros ríműek; ütemük pedig általában nyolcz szótagos. Ének közben az első sort mindig, néha a másodikat is ismételik, épen úgy, mint a népdalban.

Behantolás után a gyászos család szószólója köszönő szavakat mond ilyenformán: «Édes tiszteletes Uram és Mesturam! szép számból álló tisztességet tevő gyülekezet! Bizonyos dolog az, hogy a ki születik, annak halált is kell kóstolni. Úgy az Isten ő szent Felsege N. N. háznak gazdáját (asszonyát, fiát, leányát) az ő halála által az élők sergéből kiszóllítá. Ugyancsak kívánták is kigyelmek tisztí kötelessége szerint ezen megboldogultnak utolsó földi tisztességére megjelenni, ennek tetejét felvenni hitőknek karjaira és kikisérni Istennek veteményes kertjébe s elhelyeztették az ő számára készült, hideg sírjának üregébe, hogy ott aludja ki a halálának hosszas álmát testére való nézt, lelke pedig örvendezzen a mennynek országában, a többi lelkeknek társaságában. Müköt pedig a jó Isten egyen-egyen tartson meg tüvébbre is, a következő éjszakán parancsoljon nyugalmat s a holnapi napra boldog felvirradást, hogy esmét színről-szinre láthassuk egymást. A mélyen megszorodottak a tiszteletes urat, tisztelt mesturamat s az egész gyülekezetet meghívják a szomorú házhoz, amit hirtelen készíthettek, annakelköltésére.»

Ha szegényebb embert temettek, akkor csak a papot, mestert és a munkásokat hívják meg, «noha tudják a fáradságoknak tisztit, de az idő mivolta s a tehetetlenség nem engedi.» A meghívottak torba mennek a halottas házhoz, a hol szokásos asztaláldás után esznek s isznak, egyesek a mértéktelenségig. Külön asztaláldás van az ételhez s külön az italhoz. Végre a következő bucsuszavak közt oszlik el a társaság: «Tisztelt szomorú halotti gyülekezet! Ezen mélyen megszorodott gazda azt mondatja én általam, hogy a ki ezen ételekből ehetett és italokból ilatott, szolgáltatassa Isten jó egészségükre, mert jó szívből adta, mint kedves halottja után. Mük is mindnyájan szivesen megköszönjük és a megboldogultnak csendes nyugodalmat kívánunk ott, sírjának fene-kén testére való nézt, lelke pedig örvendjen a mennyek szent országá-ban, a többi lelkek társaságában, a mig mű is mindnyájan oda jutunk. Amen!»

A felhantolt sírra jelül általában hajlott végü fejfát állítanak, melyre a halott neve s éveinek száma van felvésvé s a stereotip záradék valamelyik változatával megtoldva: «Nyugodjék békével!» A halott lábához Bükkösön ugyanily alaku két gombfát tűznek.

Sírató-versnek egy-két példáját a következőkben jegyzem fel:

Arra kérem szívem Jancsi
Engedgyen meg mastan nékem,
Ha nem vótam jó feleség,
Ha én vétettem valamit,
Gyűjjen el én utánam is,
Ne hagyjan sakáig itten.
Árva vagyok, árva lettem,
Szerencsétlennek születtem,
Mer én kédttől messze estem.
De én arról nem tehetek,
Az isten evvel szeretett.
János lelkem galambam!
Édes kedves angyalam!

És az eső paras útra,
Menyen anyám hosszú útra.
A lapádi hosszú uccza
Az én anyám nékü pusza.
Én istenem, haz még vissza,
Hagy têtjjék meg ez az uccza.
Édes lelkem, édes anyám!
Csókalam a kezit lábát,
Köszennem minden jóságát.
Jajajajajajáj!

Nézem a csillagas eget,
Sirak alatta eleget.
S árva vagyok, nincs gyámalam,
Még a vizet is gyászalam.

Árva vagyok, senkim sincsen,
Kire két szemem tekincsen.
Meghajlik értem az az ág,
Kit a fejsze könnyen levág.
Járok a nagy után sírva,
Mint az idő, bébarulva,
Mintha meg vónék átkazva,
Vagy istentől, vagy embertől,
Vagy a kedves szüleimtől.
Jajajajajajáj!

Ugy el vagyok keseredve,
Mint a fűzfa, tekeredve.
Ugy meg vagyok búval rakva,
Mint a savanyú almafa.
Nincsen rajta, van alatta,
Mégis lehajlik az ága,
Én vagyok az igaz árva,
Ki anyjától el van zárva.
Jaj, jaj lelkem édes anyám!
Nincsen semmi felől nyilám,¹
Se nincs apám, se nincs anyám.
Jaj istenem, be keserves,
Kinek szüve búval têtjjes.
Jaj be nékem is keserves,
Hagy a szívem búval têtjjes.

¹ Olv. a ki szeret, gyámol.

Múta édes anyám meghót,
Ebédem s vacsarám nem vót.
Múta édes anyám nincsen,
Ebédem s vacsarám nincsen.
Bú ebédem, bánat napam,
Fekete gyász alatt lakam.
Fekete gyász, fehér ürem,
Jaj bé bánatas a szüvem.
Búbánat rám annyi szállatt,
Hagy az ég is két rét hajlatt.
Ha még egyget hajlatt vóna,
Szüvem meg is hasatt vóna.
Jajajajajajajáj!

Falu végén van egy malam,
Bánatot őrelnek azan,
Én vagyok annak mónárja,
Ki a bánatot próbálja,
Van énnékem nagy bánatam,
Ada viszem s lejáratom.
Édes anyám, kincsem anyám!
(Népdalrészlet.)

Nincsen az a fényes hajnal,
Hagy ne sírnék mindég jajjal.
Nincsen az a setét éjjel,
Hagy ne sírjak mindég kécczer.
Nincsen az a köedös üdő,
Hagy ne sírjak mindég szübö.

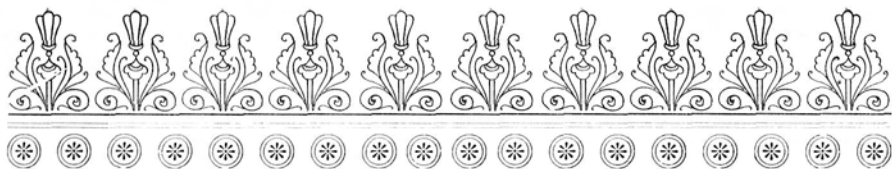
Ki megúnta búval élni,
Mennyen menyországba lakni
S csájjan att az égre házat,
Att nem éri semmi bánat.
Jaj mer én is úgy megúntam
S e világot úgy megúntam.

(Magyar-Lapád.)

Fáj a szüvem, hanne fájna,
Fekete gyászba ne járna.
Fekete gyászba jár szüvem,
Mer elhagyatt egy reményem,
Kiétt hóttig fáj a szüvem.
Jaj be szépen harangznak,
Talám az én galambamnak,
Bá'csak addig ne temetnék,
A még én hazzá nem mennék.
Huvá hajcsam bús fejemet
Ki vigasztal meg engemet?
Hajtam fejem gyász párnára
Farró kőnyvem hull reája.
Kimegyek az útra sírni
Itt sem vigasztal meg senki.
Szép kis kertembe bémennék,
Viala-kaszarút kötnek,
Kaparsőjára barúnék,
Ajan keservesen sírnék.

(Miriszló.)

8. §.

Vallás és néphit.

(Mithologia, balona, kuruzslás, jövendölés.)

Vidékünkön a magyar nép, 364 áttért túri r. kath. kivételével, ev. ref. vallású; s felekezetének elvei a felvilágosodás útjára irányozzák gondolkodását. E tekintetben papjai és tanítói elismerésre méltó munkát végeznek. De mint mindenütt, úgy itt is valósul az a tapasztalat, hogy az ember egyéni műveltsége szerint maga alkotja meg, sokszor az előirt vallás keretén kívül is, a maga metafizikus nézeteit. Ez a nép pedig, különösen az idősebb nemzedék, a mint kulturális statisztikája bizonyítja, nagy részben iskolázatlan, s még az írni-olvasni tudók százaléka is nagyon csekély. Közvetlen környezetét meg oly felekezet sokkal nagyobb számú hívei teszik, mely főképen alkalmas arra, hogy szer-tartásaival már a gyermekkortól kezdve a misztikus hatásokban való hitet nevelje; tanítói pedig a különben is teljes tudatlanságban sinylődő népet ebben a hitében nemcsak minden erővel megtartani, hanem a vallás leple alatt űzött visszaéléseikkel, érdekből is, megerősíteni ipar-kodnak. Valóban a pópák nemcsak elnézik, hanem készséggel ápolják is híveikben a mindenféle titkos-átkos hatalmakban és szerekben való hiedelmet; nemcsak hogy nem szüntetik, de szívesen fokozzák a tőlük való rettegést, hogy az átkok kiengesztelését, a természetfölötti erőknél való közbenjárást, jó pénzért, minél gyakrabban felvállalhassák. Ilyen környezetben a különben értelmes, de tudatlan magyar népnek, itt is inkább az asszonyoknak, a rejtélyes iránt való természetes vonzódása még inkább megerősödik; s rajta az iskola is keveset javíthat addig, míg az idősebbek példája s velük született konzervatizmusuk az egész életen keresztül másra tanítja. A pópával ép úgy imádkoztatnak, ördögöt tömjénnel épen úgy kergetnek, felhő ellen épen úgy harangoztatnak, vihar alatt mennykő-csapás ellen a fűzfa-virágot ép úgy füstölik, *szűz Mária bőltjét* épen úgy felfogadják s megtartják: mint a gr. kath. vallásúak. S hozzá kell tennünk azt is, hogy a nép a tilosra erősen

hajlandó; különösen, ha tőle az urak akarják megóvni. Innen van, hogy titkos természetű hagyományaikkal nehéz megismerkedni; bizalmatlanul tekintenek a kabátos kíváncsira, mintha valami drága kincsüktől akarná őket megfosztani. Míg ellenkezőleg: az együgyűségig hiszékenyek akkor, ha közülök egy-egy okosabb s ravaszabb természetfölötti vagy egyéb-ként titkos dolgok révén eszmekörükhöz és vágyaikhoz férközik. Tübben csak a mult év nyarán történt, hogy idegen faluból jött «tudós asszony» valami kagylóhaját mutogatott, s azt mondta róla, hogy sárkányfő s az a tulajdonsága van, hogy megmutatja, hol van pénz elásva a földben. Két oláh embert rávett, hogy adjanak neki 30—30 frtot, három hétig bőjtöljenek, ő is bőjtöt tart ez ideig; s akkor a három hét letelével kigyúlad a pénz az udvaron. A kitűzött idő letelvén, az asszonyt feljelentették s most a börtönben ül.

A légi tünemények személyesítésére és kultuszára a legtöbb adatot az ősi eredetű mondavilág szolgáltatja. Itt is, mint az egyiptomi Typhonmondától s az árják mithoszaitól kezdve a velük rokon vagy érintkező más népek mondás hagyományában, fő vonás a világosság és sötétség küzdelme, mely az előbbi győzelmével végződik. Három lüdercz elfoglalja az üveghegyet s fogságba ejti a Napot, Holdat és Hajnal-csillagot. Sötétség, hideg, terméketlenség s inség lesz mindenütt. Egy szegény ember hetedik fia, Napfi János, a ki táltos, a király megbízásából útra kél keresni a világosságot; keresztpaja, a táltos kovács segítségével, aranypatkós lovon fölmegy az üveghegyre; kihallgatja a lüderczek anyját, mikor az menyével fiai megérkeztéről beszélget; elibük megyen s egyiket a rézhidon, másikat az ezüsthidon, harmadikat az aranyhidon birkózásban s egyéb vetélkedésben erős küzdelem után legyőzi s rendre feltűnik a király országában először a Csillag, aztán a Hold, végre a Nap világossága.

Másik elbeszélés szerint nagy gyász van az országban, fekete posztóval van bévonva a király egész városa; mert a sárkány addig nem ad az egyetlen kútból vizet, míg a király neki egyetlen lányát oda nem adja. Nagy siránkozás közt a kúthoz is szállítják, hol a sárkány lakik; de megérkezik egy derék mészároslegény «Tartsd meg», «Fogd meg» és «Szaggasd széjjel» nevű kutyáival; a királyleányt megszereti, s miután a sárkány hét, vagy tizenkét fejét levágta, megmenti épen úgy mint Herakles, Jason, Kadmos, Perseus; épen úgy, mint a chinai mithológiában, hol a napot sárkány eszi akkor, mikor fogyatkozása van. Majd ismét olyan királykisasszonyokat szabadítanak meg a hősök, kiknek ruháján nap, hold és csillag ragyog.

Ezekon kívül a fényforrások kultuszának kevés maradékára találni; ha csak azt a tudós vita alatt levő kérdést meg nem említem, hogy az olyan háromszög alakú rajzok és faragások, melyek fölött gömb van vagy puszta köralakok, a mint néhol a kapubálványokon látható, a babiloni Astarté, s innen a trák Bendis, Müller H. szerint Zalmoxis, napisten jelvényeinek vehetők. Ugyanily vitás tétel az is, hogy a nép

farsangi bohóságai közt Turka néven álorczázott szörnyeteg, mely nagy szájjával ide s tova kapkod, szintén a sárkányra vagy a Saturnus-mondára, a napokat, hónapokat s éveket elnyelő időre emlékeztetne.* Azonban ezek az analogiák is minket csak annyiban érdekelnek, a mennyiben oláh hatás folytán a mi népünkénél is találkozunk itt-ott a vitatott alakokkal.

A nap- és holdmithosznak az eredeti jelentése azonban már régtől fogva teljesen kiveszett a néptudatból s ma már nem a hit, hanem a monda körébe tartozik. A következőkben inkább a ma is élő néphitnek metafizikus vonásait szedem össze, melyek akár a meg nem értett természeti jelenségek keltette képzelődésből származtak, akár az emberfeletti szellemvilágnak alakjait mutatják: a mithológiákkal teljesen rokon eredetűek; csak a kevésbé élénk képzelet gyengébb színeinél fogva szegényebbek. Ide foglalom vidékünk népies csillagászatának terminológiáját is; amennyiben ezek is egy-egy népies hitnek, vagy legálább naiv hasonlatnak az emlékei.

Nap fogyatkozása, üstökös csillag megjelenése veszedelmet, északi fény vérontást jelent. A hold foltjában embert látnak, a ki botjára támaszkodik s a kapczáját kiterítette, hogy szároghassa. A holdfogyatkozást a kereszteleetlenül elhalt gyermekek, a *varkulácsok* okozzák, kik a holdat eszik. Csillagja minden embernek van külön; kinek-kinek az érdeme szerint ragyog szebben vagy halványabban; a mikor lehull, az ember életének is vége szakad. 1878-ban azért volt oly nagy csillaghullás, mert sok ember pusztult el Boszniában. Vannak szerencsés és szerencsétlen csillagok; egyik ember szerencsés csillag alatt, másik rossz plánétában születik; s ezzel aztán előre el van rendelve, hogy kinek milyen élete lesz a földön. Névszerint emlegetik, hogy van *vacSORA-csillag*, a mely nyáron *hajnai-csillag*; *fias-csillag*; *rend-csillag* három áll egy renden; *kereszt* télen nyugaton, nyáron keleten; *félkenyér*, és *egész kenyér*; *gönczi szekér*; *Szentpéter pálczája*; *koszoru*; *oláhtáncz*, melynek apró csillagai kereken állanak s pislogatnak, vagyis egyszer egyik, másszor másik tűnik fel a szemnek. Vízet a felhőbe a szivárvány szállít a folyóból; ilyenkor a folyó kisebb állatjait is felszívja; azért van eső után annyi csuszó-mászó a földön. A nap is hűz magának néha vizet, mikor reggel felhőben áll; ekkor aztán az nap eső lesz. Az *ég utján* (tejút) a cigányok szalmát vittek s elhullatták.

A föld a nagy vizen uszik, épen úgy, mint a régi görögök hitében; s három *szent hal* (*czakhel*, *czakhal*, bizonyosan *czethal*) tartja a hátán s mikor egyik vállán unja a fáradságot, a másikra fordul; ilyenkor támad a földingás. Bezzeg, ha haragból fordulna meg, az egész föld egyszeriben összedülne.

A nehéz időt a *sárkány* okozza, mikor a felhőben a farkát megcsóválja; a felhő aztán *kolobni* (dörögni) s nemsokára *tojni* kezd. Az

* Torma: Ethnogr. Analogien.

olyan alantjáró hamuszürke felhőtömeget nevezik sárkánynak, melynek tarajos felülete (háta) van, és a vihar kavargatja. Ha két ily felleg összecsap, akkor harcolnak a sárkányok.

Mindezeknél a hézagos adatoknál többet, teljesebbet és jellemzőbbet találni a különféle nevek alatt szereplő *rossz lélek* hitében; a hol aztán már a legtöbb vonás közös az oláh-nép képzeletvilágával. A rossz lélek általános neve *ördög* (a *hamutykáról* való elbeszélésben *ördöng*) vagy *tisztátalan*; ezen név a rosszat, bármely alakban is, jelentheti. Lakik a pokolban, hová a sirokon keresztül jár le. Hegyes vidékek tavait, az u. n. tengerszemeket, oláh nyelven *jézer*-nek nevezik; ma már nem is tudják, hogy miért. Valószínű, hogy a szláv *jazaru* alakult át benne s eredetileg annyit tett, mint a latin *mundus*, az alvilág bejárata. Az ördög a maga formájában soha sem mutatkozik; leginkább ember-alakot vesz magára; s csak akkor lehet ráismerni, mikor a bocskorából kifityeg a farka; vagy ha Isten nevének hallatára kénkő-bűzt hagyva maga után, eltűnik. Ujon épült ház földjébe eleven állatot ásnak el, hogy a tisztátalan azt bántsa, ne a béköltözőket. Ezen szokás eredetére talán világot vethet az az archeologiai adat, hogy a keletiek ősrégi kultuszában a házak alapjában vagy a küszöb alá a papok szimbolikus jegyeivel megjelölt hosszukás gyöngyalakot és apró idOLOkat szoktak tenni, hogy a rosszat távoltartsák. A babiloniak istentiszteletére s isteneik jelzésére vonatkozó egyéb régiségekkel együtt ilyeneket is nagy számban találnak Hunyad és Alsófehér megyékben. A ki felakasztja magát, annak lelkét fekete kutya alakjában viszi el az ördög; ilyen alakban őrzi a rejtett kincseket is.

Ha a rossz lélek embert változtat fekete kutya, macska vagy disznó alakjára, ennek a neve *pirkulics*, *prikulics* (szláv eredetű oláh szó = pokolszülte) lesz. Olyan ember, a ki rossz plánétában született és a rossz lélektől van megszállva, rendesen halvány, *hektikás*, változhatik ilyen állati alakká bizonyos időben. Ilyenkor hármat előre bucskázik s meg van az elváltozás; ha vissza akarja kapni emberi alakját, ugyanannyit kell hátrafelé is bucfenczezni. A *prikulics*nak az a szokása, hogy embert, állatot megtép, ha utjába akad; megütni lehet, s akkor fenyegetések közt elszalad; de megölni nem lehet. Ha sötét éjjelenként nagy kutyaugatás van a faluban (lehet idegen kutya-, róka- vagy farkasjáráskor): akkor mondják, hogy a *prikulics* jár s nem mozdulnak ki a házból. Felenyeden csak a közelmúltban halt meg egy ember, a ki minden uj-holdkor *prikulics*csá lett, egy másik négy évvel ezelőtt akasztotta fel magát; életben is van egy. *Prikulics*nak tartotta Maros-Szt.-Királyt az ötvenes évek elején egy oláhné a férjét; ez mesélte, hogy éjjel sokat viaskodott egy fekete kutyával, s másnap a reggelinél a férje fogai közt látta meg katrinczája veres-kék-sárga szőr-fonalait. Nem is lakott többet vele. Bükkösön beszélnek, hogy egy ügyes oláh férfi s fiatal felesége szénát gyűjtöttek, s a férfi azzal a neszszel, hogy «baja van», a *bugja* megé megy, hármat előre bukik,

fekete kopó alakjában tér vissza, s az asszonyt meg akarta fogni. Ez alig tudott ellene védekezni; még a kötőjét is leoldotta s a kutyát szembe verte vele. Mikor elszaladt, nem sokára jött az ura s «Keress a fejembel!» aszongya az asszonymak. A mint keresgélt, meglátta az ura fején a kötő szálait. Azonnal elválasztották őket egymástól. Fugadon néhány évtized előtt egy oláh ember megvakult. Hát az esett meg véle, hogy prikulics-formában éjjel egy haragosának az udvarára ment s a juhokat hajszolta. A gazda kijött a *macsukátval*, a melynek szeg volt a végében, Istenhez fohászkodott s a macsukát neki vágta a prikulics fejének, úgy, hogy a szeges bot még a szomszéd Mónár Peti kapujába is megakadt. Az ütés épen a szemét érte a prikulicsnak.

Ha a tisztátalan lélek tüzes alakot vesz magára, akkor a neve *lúdércz*. Ez estétől éjfélig tüzes ostorral jár, tüzes szarvai vannak, tüzet ereszt magából, mely olyan lesz mintha tej hullott volna a földre. Némelykor tüzes rud formában jár a sötétben; ha pedig leszáll, olyan ember lesz belőle, a ki szájából tüzet precskel; az egyik lába lóláb, a másik libaláb. Ha van valakinek bátorsága megállani előtte, szúrjon vasvillát a földbe, szórjon krajczárt eléje: akkor nem bántja. Ezután kérdezősködéssel kihuzhatja az időt éjfélig, s a lúdércz elszáll. Mikor a csillagot olyan ház kéménye irányában látják *lesuhanni* az égről, a melyben beteges asszony lakik: azt szokták mondani, hogy a lúdércz jár bé hozzá éjjelenként s azért olyan halavány, mert nagyon megkinozza. Mocsaras helyeken tavasszal felcsapó lángocskák adtak első okot erre a hiedelemre. A ki szent György éjszakáján lát ilyen tüzet, azon a helyen, ha ás, *kincset* találhat. De hozzá nem juthat, mert az ördög ül rajta.

A *csuma* (ciuma) gyorsan pusztító s ennélfogva általános rémületet gerjesztő nyavalyák, mint pestis, kolera rossz szelleme. Czintoson hallották a csumát kiáltani: «Öltöztessetek fel, mert most még csak gereblyével gereblyélek; de ha föl nem öltöztettek, seprűvel jövök s elseperlek benneteket.» Erre összeállott kilencz asszony, hogy elkergeti. Mindenik vitt magával kendert, kilencz háztól egy-egy kelléket az osztovátához s este összegyültek egy házba, hol a kendert még azon éjjel fölfonták, vászonnak szótték, kis inget varrtak belőle s azt egy emberalakú bábra adták, melyet szalmából kötöttek. Ezt a rémet aztán olyan nevű legény tette ki a keresztútra, a milyen több nincs a faluban; s a falu népsége ezzel váltotta meg magát a csumától. Épen arra jött Szilágyi Poldi kocsisa gazdája szekerevel, a lovak megbokrosodtak s a kocsis haragjában felgyújtotta a bábút, melynek a füstje Gezse felé szállott. «Oda ment a csuma», azt mondták rá a czintosiak.

Ördögös szüle (Bükkös vidéke) vagy *boszorkány* névvel nevezik a rosszat akkor, ha csúf, vasfogu, vagy épen vasorru vén szipirtyó alakja van. Ez csinálja az *öntést*; titkos szereivel megrontja az embereket, főképen a fiatal házasokat; elveszi a tehén tejét. Szentgyörgy éjjelén szokott járni seprő-paripán s az ajtófélfákat is megfeji. Ezen a

napon zöld galyat vagy vadrózsa-ágot tesznek a kapura, hogy elijesz-
szék véle. Boszorkánynak farka is van (Csúcs); ha valaki levágja,
elveszi vele az erejét.

Salamonár csinálja a jégesőt. Fialat vándor-legény képében jár
koldulni, s ha az alamizsnát megtagadják tőle, jéggel fenyegetőzik.
Bőven ellátják mindennel, csakhogy kiengesztelhelessék.

Hazajáró lélek hitét főkép a Marostól nyugatra találtam. Sárdon
történt, hogy egy Szász Pál nevű gazdag ember halála után visszajárt
a marháit és disznait számlálgatni. A kanász próbálta doronggal leütni;
de mikor hozzá ütött, már a másik szegletben állt ujjain számlálgatva.
Mikor aztán a temetőből kivezető utat zöld ággal *kicsuházták*, többet
nem jelent meg. — Magyar-Igenben lakott egy özvegy asszony, a kinek
a holmiját betegsége alatt a szomszédok rendre mind ellopkodták.
Halála után éjjelenként mindazon házaknál megjelent, a hol valamije
volt, s meghagyta, hogy szállítsák haza az eltulajdonított tárgyakat.
A parancsot teljesítették s azóta a ház lakatlan, butorzata érintetlen s
a lélek megnyugodott.

Jó indulatu szellemet képzelet-világukban kettőt találtam: a *fehér*
embert s a *bányarémet*. A fehér ember éjjél után jár, az ablak alá
megyen s piros zsebkendővel hívja ki az embert a házból; egy darabig
bólogatva halad előtte, végre megáll s a piros kendőt elhajítja. Ezt a
helyet azért mutatja, mert ott ezüst pénz van elrejtve. Ha fehér ruhát
vetnek neki, ezt is az ilyen helyre viszi; s mindig olyan pénzt mutat
meg, melyet az ördög nem őriz, tehát nincs megátkozva, s így fel-
vehető. Ha vele álmodnak, nyerő számokat mond a lutrira. Bátor ember-
nek tehát, a ki utána mer menni, szerencsét hoz. Ózdon látták, hogy
a fehér emberek táncz közben viasz-szítát adogatnak át egymásnak a
palánkon: «Adja ide komámasszony, hadd szítálgjak én is!» A hold- és
ablakon át szűrődő gyertyafényben mozgolódó árnyékok adhattak okot
több más képzeleti alak mellett ennek is, épen úgy mint Goethe tün-
dér-királyának, a keletkezésére.

Az öreg bányamunkások között főképen azok, kik valaha fém-
vagy szénbányában dolgoztak, emlegetik a *bányarémet* (vurfa boj).
Sóbányász sem igen marad éjjelenként a bányában. A víz csepegése, a
lecsöppent víz hangjának visszaverődése, a sós tóba gyülemlő víz zuho-
gása, a tátongó bányaür sötétsége az, a mit beszédessé varázsol az
egyedüllétben, az apák ajkairól átszállott hagyomány folytán, a felcsi-
gázott képzelet. A bányarém csoszogó léptekkel haladó öreg ember,
a ki segíti a szegényt; de megbünteti azt, a ki a bányában elfeled-
kezik magáról, a méltóságos csendet szükségtelen zajjal, füttyel, illetlen
tréfával, vagy, Isten bocsá', káromkodással megzavarja. Egy szegény
munkás, a ki sok gyermekét nehezen tudta nevelni, éjjel is lejárt dol-
gozni, hogy keresetét növelje. Munkája közben lépteket hall, föltekint,
s egy ősz embert lát maga előtt egyszerű ruhában. A bányász majd
szörnyet halt ijedtében; de az öreg bátorította, hogy csak menjen haza,

ne erőltesse magát annyira, majd ő segít neki. A bányász kételkedett ugyan, hogy az öreg jobban bírná a dolgot nálánál; de azért szót fogadott s haza ment. Másnap nagy halom vágott sót talált a helyén; az öreg csodálatos módon úgy megsziporította, hogy többé éjjeli munkát nem kellett folytatnia.

A bányászok képzelet-világáról levén szó, megemlítem, hogy szokatlan hangból a bányában veszedelmet jósolnak. 1859. a marosújvári Ferencz-akna leszakadván, bivalybőrben lóerővel vontatták fel a bányavizet. Egy öreg munkás, kinek a fiától hallottam az esetet, a nagy csendességben a régi bánya fenekén három csengetyü-szót hallott. Felfohászkozott: «Uram Isten!» mert tudta, hogy valami nagy baj lesz. A mint a napvilágra érkezett, hát hallja ám a gyászos hirt, hogy egy munkás a szakadékba esett s odaveszett.

A rossz lélekben való hitet még jobban meggyökerezettnek, még általánosabbnak s élénkebbnek találjuk akkor, ha nem annyira külön nevek alatt való külön formáira, hanem inkább azon titkos hatalomra gondolunk, melyet ez emberen és állaton végbe vihet. Mert a *varázs* (ol. vrezsi), *igézet*, *rontás*, *kötés*, *megcsinálás* ugyanannyit jelent ma a néphitben, mint a mit jelent az ős mondavilágban az *átlkozás*, *átváltoztatás*, *bűbájlás*, t. i. embernek vagy állatnak a rossz lélek hatalmába való felajánlását s átadását. Azok a ma már csak részben érthető kifejezések, melyekkel rosszat kívánnak: *menj az éldásba*, *a dühübe*, *csudába*, *pusztaságba*, *vaskertbe*, *fenyébe*, *fekete fenyé egyen meg*, *suj egyen meg* stb. épen azon hitnek konkrét kifejezései, melylyel a zsidók a bűnbakot a pusztába kergették s a klasszikus népek fekete tulkot áldoztak az alvilág királyának. Van olyan ember, kinek szemében van meg a hatalom, hogy másokat tetszése szerint megrontson. Ha valaki szép és ügyes, rendszeren ily természetű rontásnak lesz az áldozata. Másnak titkos mondása vagy szere van ennek az elérésére: minden reggel napfeljöttkor átkot mond; vagy felszedi annak a lába nyomát, a kit rontani akar, a port a füstre teszi s a mint a por fogy, úgy sindevész az illető is; vagy hét kenyeret süt, mindegyiket megnevezi a hét egy-egy napjának a nevével, egy hét éves gyermekkel kihuzatja valamelyiket s ezt a napot megbőjtöli; vagy öntést csinál leforrázott lóporból s a kapuba önti, hogy a ki belé lép, felhólyagozzék a teste; vagy végre elmegy a fajszi *tudós emberhez*, azt jól megfizeti, s megkapja tőle a célra vezető jó tanácsot.

Általában minden bajt, főkép a testi betegséget, gyakran a halált is, ha egyébként a közvetlen okára akadni nem tudnak, rontásból származtatnak. De egész históriákat is beszélnek annak a csudás hatásáról, legtöbbször hagyományból. Ennél is, mint a szellemvilág egyes alakjainál, nagyon ritkán hivatkozik az elbeszélő saját tapasztalatára, inkább csak arra a bizonyos N. N.-re, a ki látta, hogy megtörtént, vagy attól hallotta, ki az esetről jelen volt. Magyarigenben egy szép lány ment egyszer a piacra balhaszin czipőben. Utközben papirosba

takart csomagot látott, melyet a lábával félrelökött. Azon naptól fogva a lába fájni kezdett s már alig tudott hazajutni. Otthon rögtön ágynak esett s egy évig sem tudott felkelni. Földagadt a lába akkorára, mint egy *butoj* (átalag); mikor pedig a daganat kirepedt, bors-szemet, hót-szenet, hajszálakat s egyéb szemetet kaptak benne. Doktor nem tudta kigyógyítani; végre egy öreg ember készített neki kenőcsöt s egy-szersmind a betegséget is kimagyarázta. Azt a csomagot irigységből vetették a szép lány elé, a kinek még szerencséje volt, hogy kezébe nem vette, mert akkor örökös betegségbe esett volna. Ugyancsak igeni hit szerint volt egy öreg asszonynak három lakatos könyve, ebből szokott varázsolni. Egy legénye titkon elővette s olvasni kezdett belőle; hát egyszerre rémítő földalatti robaj kerekedett s az olvasó úgy megijedt tőle, hogy menten szörnyet halt. Így tudták ki az asszony könyvét, a melyet törvényesen elvettek tőle s azóta a gyulafehérvári várban őriznek. Öreg-öreg emberek közt arról is tud egy-egy, hogy a nagyenyedi *főkollégiumnak* is voltak ilyen könyvei, de negyvennyolczban eladta Angliának.

De ugyanazon hit, mely szavaknak és szerekeknek rontó hatást tulajdonít, sőt esetenként ad is, melyekben a rontás óhaján és szándékán kívül semmi egyéb pozitív rossz nincs, megtermette a rontás ellenszerét, semlegesítő módját is ugyancsak legfelebb szuggesztív értékű mondasokban és szertartásokban. Ezek képezik a *kuruzslást*, a babonás gyógyításmódot.

A rontás leggyakrabban eredménye a *pokolvar*. E névvel Magyar-Lapád környékén görcsös fájdalommal járó betegséget jelentenek, mely fejben, fogban, mellben, gyomorban fészkel; hatására nézve kék, sárga, lassú, gyors, kilenczvenkilenczféle; többször külső daganatokban s a tagok merevedésében jelentkezik. Marosujvárt a fekete tályogot nevezik így. Gyakori betegség és sokféle orvossága van alkalmazásban. A beteggel fokhagymát étetnek, vagy a fülébe teszik s a levét itatják vele; ha az arcza dagadt, színmézzel békent dohány-levéllel vagy aludt-téjjel borítják be a daganatot. Seprűvel keresztet csinál a beteg s tiztől egyig visszafelé olvas kilencz versen, végül hozzáteszi: «Egy csepp se maradjon!» Ha nem használ, ónját önti, bőjtöt fogad. A savanyut kívánja ugyan a beteg, de el is pusztul tőle. Legszokásosabb módja a gyógyításnak a *ráolvasás* és *lehuzás*.

A ráolvasást rendszeren oláh asszony, néha férfi végzi; a szertartás mondókája is oláh eredetű; de ma már magyarul is mondják. A ráolvasó fokhagymát, vagy piczulát vesz a kezébe s a beteg szeme előtt lassu körben forgatván, ezt mormogja kilencz versen: «Úr Isten, én Istenem! kérlek tégedet, hogy használjon ennek a betegnek az én szám s nyelvem után; hogy ez a pokolvar, ha rájött fáradtságból vagy szomszúságból, vagy étlenségből, arra kérlek Úr Isten, menjen ki belőle. Azt mondom neked pokolvar, hogy menj ki a fejéből s a fejevelejéből s a karaiból s a lábaiból s a fogaiból, mert ha ki nem mégy, megfoglak

s épegg a havasba viszlek. Ott vannak pakulárok a juhokkal, a kutyák ugatnak, a farkasok ordítanak, tégedet szerte-széjjel tépnek. Ott van egy lány, a ki soha a haját bé nem fonta, soha kenyeret nem kezdett, piros bort nem ivott: olyan tisztán maradjon tőled ez a beteg és mint az ezüst s az arany.» Ezután a beteget megfújja, ez háromszor a földre köp; majd hagymát búzel az orra előtt s a fülébe teszi. A beteg egyszeribe alhatnék s «öli meg az ásítás»; ez a jele, hogy múlik a betegség. Éppen most az új esztendőben történt M.-Lapádon egy menyecskevel. A míg az ura kártyázott, pokolvar szökött a belső részibe. Szaladnak az ura után, hát mire haza megy, a beteg már a földön hengergőzik s tépi a köntösét s «vége nekem, vége nekem!» mind csak azt kiáltozza. Az ura elment a tudós ember után, s ez rögtön ott a maga házában, elkezdte az olvasást. Mikor az ura haza ért, már a menyecske elszenderedett. Sőt azt is megteheti a tudós ember, hogy csak a beteg ruhájára olvas, s ez attól is meggyógyul.

Lehuzáshoz a kuruzsló kőrisbogarát és puskaport fokhagymával s kovászszal kenőcsesé elegyít, a beteget székre vagy földre ülteti, fájós kezét s vállát csórén hagyja s a kenőccsel három versen végig vonja fejétől egészen az ujjá végéig. Mindegyik huzás után egy darab kenőcsöt letesz a földre az orvosolt hely irányában, harmadszor a maradék kenőcsöt mind a földbe ássa, bedöngöli s azt mondja: «Akkor jójj vissza, mikor ez is visszakerül oda, a hun vót.» A lehuzás alatt mondja a fentebbi mondókát is. A kenőcsöt a beteg helyre is szokták kötni, hol hólyagot húz s aztán temetik a földbe.

A szivfogásost két öreg asszony veszi körül, kezüket a beteg fejére teszik mormogva: «Az Istennel bizonyítom, hogy ennek a fiúnak nem jön vissza többé a betegsége.» Fájós fogra fokhagymát tesznek s oláh nyelven ezeket mondják: «Rossz nyavalya menj ki az emberből patak mélyére vagy gyümölcsösbe vagy akárhová, csak innen menj!» Hideglelést azzal gyógyítanak, hogy ujdonat-uj kendőt zálogba visznek borért vagy pálinkáért, s a kendőt a hordó tetejére teszik föl; a zálogon vett bor meggyógyítja a beteget. Vagy találgatják, hogy miféle ételtől kapta, hogy ugyanazt főzzenek, mert a melyiktől kapta, ugyanattól el is hagyja. Ha a hidegrázás rontásból származott, akkor csak úgy lehet gyógyítani, hogy a beteget borzafával megmérlik s a fát a kürtőben füstre akasztják. Kilisre krajczárt nyomnak s a keresztuttra hányják, hogy másra ragadjon. A kinek szeme fáj, napfelkölte előtt folyóvízzel mosogatja; vagy édes téjjel áztatja meg három pénteken s a tejet valamely állatnak adja vagy a keresztuttra önti. Kutyamarást a szőrével, sérvést sündisznó husával gyógyítanak. A kit dühös kutya megmar, azt kilencz nap, hét, hónap vagy esztendő mulva éri el a betegség; hogy megelőzzék, kőrisbogár-kováaszt tesznek rá s ha kilencz kutyakölyket pisílik: akkor meg van mentve. Iszákosnak békaport hintenek az italába; ettől megutálja a pálinkát. Türben, ha a kutya lába fáj, akkor bekötik a szék lábát, hogy meggyógyuljon. Kutba

ha valami hull, szentelt vizet öntenek belé, hogy megtisztuljon. Szent-György éjjelén a buza harmatán lepedőt huznak végig, tésztába csavarják; ettől aztán bizonyosan meghiznak.

Csekelakán a tolvajt rostaforgatással puhatolják ki. A rosta kérgebe ollót szúrnak, két ember a mutató ujján tartja a kérget s nevetket mondogatnak. A mely név említésénél a rosta (talán a kéz reszketésétől) fordulni kezd, olyan nevű a tolvaj.

Ide sorolok még néhány természetesebbnek látszó gyógyításmódot is, melyeket akár valóban, valamely észre nem vett vagy figyelmen kívül hagyott tulajdonság folytán, akár csak állítólag, jó sikerrel használnak. Ebszőlő levelét sebekre, keserű-lapu levelét frissen fujt takonynyal csizmarágás ellen, a fehér ürmöt és méhfüvet szülés után női bajokban, szoptató asszony beteg emlőjére bürköt (conium), vágott sebekre pókhálót, meszet, egérfarku követ, fehér liliom levelét, torokbajban és orrbánczos sebeknél fotogént, a pálinkát fájdalom-nyhító szerül és hideglelésben, a széles levelű füvet (lymphitum off.) sérvés ellen, menyét bőret és földi borzát menyét-marás ellen, napraforgó virágát megfőzve főfájás ellen szokták alkalmazni. Hidegleléskor még oleander levelet s vére hulló füvet is facsarnak pálinkába. Fájó torkot éjjelre kápczával kötnek bé; ha nehezebb a baj s daganat is látszik: apró sárga dísztoköt sütnék s azzal kenik. Lábdaganatra fertály tejben megfőzött borzahajat borítanak langy melegen.

Sok ilyen babonás nézeten vagy régi tapasztalaton alapuló gyógyításuk van; de nem szívesen közlik az idegennel, mert a mennyiben kuruzslás bizonyul rájuk, ezt hatóságilag üldözik. Ez és a városba járó, vagy egyébként értelmes férfi nép gunyja, leginkább pedig egy-egy tapintatos és humánus járás-orvos sokat javíthat a beteges és fatalista gondolkozáson, melynek még a jelenben is különösen sok gyermekélet esik áldozatul.

A kuruzsláshoz legközelebb áll a jövőnek fürkészése és találgatása olyan jelekből, melyek azzal a jövővel semminemű okozati összefüggésben sincsenek, vagyis a *jövendőmondás*. Az *álmok* adnak legtöbb alkalmat s legtágasabb teret már az ősidőktől a jövő vagy egyébként rejtett események kutatására. Kigyóval és házégéssel álmodni czivódást, méhvel álmodni égést, szekéren járni hátramaradást, gyümölcsöt enni sirást, sirás nagy örömet, sárban járni betegséget jelent. A ki lövést vagy harangozást álmodik, hirt fog hallani; ha valaki azt álmodja, hogy a fal kidőlt ott, a hol az ágy áll: az ágyban fekvő meghal. Nő, ha lánynak álmodja magát; ha álmában hosszú fekete haja nő; ha álmában gyermeket vesz; ha sok szőlőt eszik; ha sok disznót lát; ha álmában sok marhát lát bejönni az udvarára s megeszik a szénát; ha az álmodónak foga hullik: mindez halált jelent.

Vásárokon mindig lehet egy-két betanított madarat, tengeri nyulat, fehér egeret látni, melyek gazdájuk szavára az előttük levő papirszeletkékből kihuznak egyet; erre vannak irva a nyerő számok, vagy oraculum

mondásokban a jövendője annak, ki a huzásért egy két-két krajczárt letett. Helylyel-közzei a kártyavető cigányok jóslataiban is hisznek. Ózdon történt, hogy sátoros cigányok állítottak be egy gazdához, kit alkalmasnak ismertek a próbatételre. Kártyát vetettek neki s azt hozták ki belőle, hogy a kertjében pénz van elásva; meg is ígérték, hogy ha ötven forintot ad nekik, megmutatják a helyét. A gazda sokallotta a pénzt; a cigányok pedig ásni kezdtek, közbe titkon egy-egy ezüst-pénzt hullattak a földre s felmutatták neki, a mit találtak. A gazda megadta a kívánt összeget, melylyel persze a cigányok ki jobbra, ki balra elszeleltek.

Hasonló felfogással egyes eseményeket is, okozati kapcsolat nélkül, bekövetkezendő szerencse vagy szerencsétlenség előjelének tartanak. Utközben zsidóval, pappal, nyullal, üres edénnyel találkozni: szerencsétlenség; azért ki pappal találkozik, keresztet vet; a ki zsidóval, szénát vagy szalmát dob utána. Ha valaki éretlen almát *polyol*; vagy ha halottat harangszó nélkül visznek át a határon: jég veri el a határt. Kuvik kiabálása, kutya kaparása, butor roppanása, tizenhármas szám: halált; tűz pattogása; kenyér, ha bubjával felfelé fordul: családi viszálykodást; szarka csörgése, macska mosdása: vendéget; kutya üvöltése tüzet jósol; kakuk madár szava az élet hosszát mutatja. Pénteki munkának nem lesz sikere; ezen napon nem sütnék, nem főznek, nem szapulnak; sőt nem is fésülködnek, mert megfájul tőle a fejük. Számok közül a 7, 9, 13 végzetesek; hetedik gyermek s a burokban született szerencsés lesz. A ki Szt.-György nap előtt kigyót öl: kitünően fog kenni minden csúzos betegség ellen. Ha Szent-György napkor csurdén sepregetnek a szobában; nem lesz balhájuk. A nő könnyebben fog szülni, ha az ajtót háromszor megrugdossák. Ha olyan nő, kinek szülés után tisztulása van, sós káposzta mellett jár: a káposzta meglágyul; ha zsirt olvaszt: ez megavasodik. Ha a gólyát vagy fecskét, ez «Isten madarát» bántja valaki: tüzet visz a házra. Ha tűz van a szomszéd-ban, kenyeret fúrnak ki, a lyukba apró sót tesznek s póznán az épület tetejére szúrják: ez megóvjá a házat a veszedelemtől. A ki a kalbász csepegése alá áll: kopasz lesz. Nyugodtan oly ágyban alszik az ember, melyet kelet felé állítottak.

Ki este tükörbe néz: annak megbolondul a felesége. A ki valamely ruha darabját önmagán varrja: megtompul az esze. Az a lány, a ki pénteken szapul, nem kap férjet. Felenyeden János napkor koszorut kötnek szent János virágból s a koszorukat a család tagjai a ház fedelére dobálják; a kié leghamarabb leesik, az hal meg legelőbb,

A beálló időjárásra való jóslásokat a gazdálkodásnál említém meg; valamint az élet jelentősebb mozzanataihoz fűződő babonás szokásokat, megfelelő helyeken szőttem közbe; mert a szokásokat az alapjokul szolgáló nézetektől, a talán rendszeresebb tárgyalás kedvéért sem tartottam elválaszthatóknak.

Népnyelv.

Alsófehér vármegye területén nem mindenütt beszélnek a részletekig egyformán. Etnografiai területek alakulására maguk a közigazgatási határok nagyon kevés befolyással vannak. Jobbára csak annyival, hogy egy-egy vidék lakosságának más-más középpontokon kell az emberekkel érintkeznie. Nagyobb hatása van a város közellétének, hova szolgálatot teljesíteni, adni-venni naponta bójárnak. Régi tulajdonságok fennmaradását elősegíti a lakóhely félreeső fekvése, pl. a medvési völgykatlan fenekén. Egy-egy etnografiai zóna terjedelmét szűkebb, vagy tágabb határok közt állapítja meg az, hogy állandó commerciumot és connubiumot tart-e fenn a környéken; vagy inkább önmagából házasodik, mint Vajasdon és Bükkösön. Nyelvi sajátságok élnek, pusztulnak s módosulnak a szerint is, a mennyiben az írás és olvasás tudománya terjed; az értelmi élénkség és fejlettség foka szerint is új és jellemző sajátságok alakulnak. Külön foglalkozásoknak külön szókészletük is van. Egészséges vagy beteg-é, fejlett-é vagy fejletlen a beszélő szerv valamelyik része: ez is szoros összefüggésben van a hangok alakulásával. Mindezek általában s így megyénkben is közreműködnek arra, hogy kisebb nyelvi zónák keletkezzenek, melyek nem ugyan nagy és fontos eltérésekben, hanem apróbb részletekben, leginkább a szókészletben nyilvánulnak.

Az engedelmet mindenütt egyképen istálják; laptát a játékban, menyasszonyt a tánczban kifogják (elkapják); a pityókások jó félbe vadnak; a méhet felverik (megölik); az æræg rendű embereket kurába vették s mikâ ehethék vót nékijek, frustakat csáltak s asztán ett s ivutt valamennyi s mind e'szakasztó szálíg elfagyatt az étel, semmi sem maradatt gyefel; az ügyes legín kiteszi a pantat a tánczba, de még egy szikra száraz sincs rajta, ajan facsaró víz; a ki bólint, az csál a fejivel.

Mikor kínálkozik, azt mondja: Újjen hejt egy cseppet, ne vigye el az álmunkat. Szeresse eszt a jó csürke-czubákat; ne vesse meg; na csak még észikrát! Jó szüvel aggyuk. Egésség utána! — Ha iszik, így köszönt tréfásan: Aggya isten a pájinkát belém, a paharat kêbbe.

Ha a maga vagy más állítását erősíti: Én is az ő kême szavát szállam; ajan igaz, mint hagy hárman hat szemet nízünk; szó nékű (nincs kétség benne) rémittő szép! erőssen genge! be állat szép! (Becze.) Ujadan új! Isten uccsegen! Vakújjak meg! «Mangyad szâgám, há jâ sarad vagyan?» «Biz igen, vaj igen, vaj nem, abbizúgy, abbiza nem, még ugyan, még ugyancsak; jâ ârába legyen mandva.»

A megütközést így fejezi ki: Na hâjj ada! Na hâjj te csak ada rál! (No nézze az ember!)

Ha átkozódik s fenyegetőzik: Te talvaj, egyen meg a fene, hagy egyen; egyen meg a fene ma; menny a dühübe, az áldásba, vaskertbe, pusztaságba! Az isten verjen meg az áldásával! Na hadd el! Ájj csak, mê láttam én még karón varjút!

Ha a ján zsingás, rátarti: akkâ válagat mint a cigány a pergőbe, csakhagy kâre tet álecse, la vrème kulecse. (A ki mind válogat, utóljára szedeget.)

A kinek macsukával megütették a lábát, mê erőssen sajad a hargas ina, azé jár ajan leptibe (lassan).

Varga Marczi a Jánaséké a Barta Pistáék Pendzsi-jét tartja (feleségül); pedig a Pendzsi min mandagatta, hagy nem még menyen a Marczi után; sakszer manta a ján, hagy valahagy csak kiszkepál a kêtésből, mê inkább hótté s pârré legyen, min békæsse a fejét velle.

Az esőtartó kész van, nincs kész; a küssebb ember nem tud egy verset tartani a nagyabbal; mük is megkapunk (megtalálunk) tükteket; a viselős asszony nagyon van stb.

A közmondások közül is meglehetősen ugyanazok vannak forgalomban: Mért vennél fejelés csizmát (özvegy asszonyt), mikor újat is vehetsz? — Ha azt néznéd, hány rétből áll a placsinta, sohasem ennél. — Az ökörnek hosszú a nyelve, azért nem tud beszélni. — A ki kér, az nem vész el, de jó hirneve sem megy el. — Ha az oláh s a farkas nem volna, a juhnak nem kénék pásztor. — A farkas nem eszi meg a telet. — Addig hajtsd a fát, míg vessző. — Bajos a vén lovat hámba tanítani. — Üssed a nyeret, hogy szaladjon a ló. — Ne keress az ökör alatt borjút. — Ugy él, mint hal a vízben. — Tóba fojtották a békát (Athénbe baglyot, tengerbe vizet). — Nem mindennap pap sajtja. — Egér is úr a lyukába. — Ott se fonják kalbászból a kertet, se nem fedik a házat placsintával. — Néki is vót vagy egyszer karácsonyja. —

Öreg fa árnyékában lehet jól nyugodni. — Rossz juh, a melyik nem bírja a gyapját. — Kicsi csupor hamar forr. — Nem láttam én még olyan bugját, a melyik agyonnyomja az egeret. — Nem kell a fa tövit kapálni (magától terem a gyümölcs, munka nélkül). — Nem lehet megenni a földet (nem szabad elkölteni, élélni a földbirtokot). — Közelebb az ingem, mint a czondrám (zekém). — Felenyedi ember egy pakk gyufából is kirak egy ölet (csal).

Vannak azonban olyan tulajdonságok is, melyek kevésbé általánosak: A beczei fiú reggpir alatt kihajtya az œkrœket s mikor és az eső, béményen a hadájba, mer — instállam — közel vagyan s aszongya, hagy inkáj bévanyja magát a kucz kuriába, mincsáb az elegendőn fereggyék meg marhástul. Hát így történt s kár a szóér tuvébb. Nu máj zakatój érte annyit. — Ölt meg a kaczagás, ajan dúr (kedv) ütett meg Medvésen, mikâ béléptem a szamszédnitt s láttam, hagy vendégségbe gyüvek, mē akkâ érkesztem meg Szenbedenekrő. Henem a kamitét (képviselet) se kaptam ám együtt östig se. Ami igaz, az igaz, magam sem igen keresém. — Istvánházán rassz a feje a garázdának. — Gezsén «kapával vágják a fát» (a száraz trágyát, melylyel fa hiányában tüzelnek). Vajasdon az öreg «összemegy, mint a tót orgona.» Ha pedig valaki rossz vásárt csinált, azt mondják neki: «félek rajta, felöltöztetted magad, el vagy igazítva ezzel az ökörrel.» Ugyanott mondják, hogy «nyakadon avasodik a jányod». — Csekelakán azt kérdik az olyan embertől, a ki nadrágot öltött: «Tám tésis nem ös letté?» — Ha jó somtermés van, s kérdik a vajasdi asszonytól, hogy hová megy, hetykén vágja oda: «Túsre» (Tövisre). «Mit viszen?» «Samt» (Somot). — Bükkösön viderrel mérik a bort; sak hengyából esőt jövendölnek; dajnat dúdal az, a ki énekel; kirpács a gyenge mesterember; csilla a boldogtalan; s az ügyes legín ajan, mint az bakréta.

A Maros és Nagy-Küküllő vidékén pedig ilyen magyar beszédet is hallani: A szekér belé farált a gœdœrbe, de csált is bajt véllé, mē a hátpecsenyém lehullatt s két hétig mind a Sári huszta fel a lábamra a csizmát; e mellett az œkrœr is megzmukkasadatt (kiment a lába a forgójából), a tehén pedig stira lett (havi vakságot kapott). — Târdán jártam pinteken s hasztam a Rebinek kaparsót; de mējjen nyinuna (csuda), hagy csak e' tyikesura (kised) vót s elig fért bé a kicsi madár, a drága. — Szép mâseád (örökség) vagyon te strengár (kötélre való). Ekkara haplás (mihaszna) és esmét csak a napat lapja; pedig ma ugyan csak nincsen vremegyé krizsme (kocsmába való idő). Viszik a narakodat (szerencsédet); a pakulár a jahakat kantinitba (tilosba) bacsátotta; leesett a sáváról (nyeregből); megszu-

csálta (facsarta) a vásznat; hidd ide a vecsint (szomszédot); hazd bé a mesztyékót (kásakeverőt) s mesztékáld (kavard) meg a mamaligát; mennyi pricsinád (ügyes-bajos dolgod) van, magam is tudásaman kivel pricsinás fédet (teher van rajta) vettem; váj gye minye! (jaj nekem) megpamenyálad (emlegeted) te még eszt; cse máj vanyik vagy! (milyen legény vagy); na a ki dumnye zód van, még az inyimád is rassz, hunczut vót még a moásád is (a ki istened van, rossz a lelked is, hunczut vót a bábád is); ne légy ajan falósz, áfuri-szit, cine mintye (kemény, dühös, bosszuálló); máre lukra! (nagy dolog) a ságarczám ément a jápával (kanczával) a gyévába (vásárba) stb.

Ugyanezen vidékeken oláh közmondásokat is vegyítenek a magyar beszédbe, sokszor idézetképen, néha észrevétel nélkül: Ce je in mune, nu je minciune. (A mi a kézben van, az nem hazugság). Ce vede ochi, crede inima. (A mit lát a szem, hiszi a lélek). Némű ne némű, brinđa ai pe banű. (Akár rokon, akár nem, a turót pénzért adják). Cine cere nu piere, dar veste buna nu mére. (A ki kér, az nem vesz el, de jó hírneve sem megy el). Dáca đaj naj. (Ha adsz, neked nincs). Cu minciune numaj odată poci mână. (Hazugsággal csak egyszer kaphatsz enni valót). Dacă nu mințestî, nu trejestî. (Ha nem hazudsz, nem élsz meg).

Ezen hézagos adatok, a hová leginkább olyanok vannak gyűjtve, melyek az alább szóhíven lejegyzett népies elbeszélésekben kevésbé fordulnak elő, egyszersmind utalásul szolgálnak arra, hogy az alsófehérmegyei nép dialektusának zónái vannak, s ezek egy-egy nyelvi alakban is, leginkább azonban a szókészletben eltérnek egymástól.

Azon tényezők közt, melyek az alsófehérvármegyei magyar nép dialektusára befolytak, a hangilleszkedésnek egyes esetekben való tovább fejlődése s némely régi sajátságok megőrzése mellett leginkább az oláh nyelv hatása tűnik szemünkbe. A megye északi részében, mely az Aranyos, Kis-Küküllő és Maros szék vidékeivel érintkezhetik, ez a hatás kevésbé látszik; de a Maros alsó folyásánál s a Nagy-Küküllő mentén erős és napról-napra terjedőben van. Az okokat, melyek ezen hatást terjedni segítették, megemlítettem az etnografiai részhez irt általános bevezetésemben. Mindez okok oda vezetnek vissza, hogy az idegen nyelvűek ötszörös számával, tehát a tömeg fizikai erejének legtermészetesebb hatásával szemben kellett a népnek a maga nyelvét fenntartania, a mit több ösztönnel, mint öntudattal, sikeresen meg is tett ott, a hol ev. ref. egyházközségeket alkotott és nagyobb számban lakik együtt, mint pl. a marosujvári járásban. De lassan és észrevétlenül enged az ellenállásnak különben sem elég öntudatos erejéből ott, a hol számuk kisebb, vagy éppen elenyészőleg csekély, vagy az ev. ref. egyház hazafias gondja bármi okból nem őrködhetik felette. Sőt ma már ez sem bizonyul mindenütt elégségesnek. A balázsfalvi érsekség bir-

tokainak területén, a megye déli és nyugati részében az elszórtan élő magyarok családi nyelvül is az oláhot használják; görög templomba járnak s görög keresztnéveket vesznek fel; eredeti magyar családneveiket oláhosan ejtik ki; magyar beszédjükben pedig valóságos vegyes nyelv alakult, mely ép úgy vicziálva van idegen névszókkal, sőt igékkel, még kötőszóval és raggal is, mint a mennyire az itt lakó oláhok nyelve eltér az átvett s elferdített magyar szók folytán a művelt románok nyelvétől. Ezen vidékeken a tiszta magyar nyelvet csak a közép osztály beszéli, ide számítva a bevándorlott, vagy magyarnak maradt iparos és kereskedői elemet. Hogy itt a magyar népélet még meglévő csirái épségben maradhassanak és valaha kifejlődhessenek, az attól függ, hogy a magyarság száma és vagyonossága emelkedik-e, s a magyar állam gondoskodhatik-e az újabb nemzedék intenzivebb neveltetéséről.

Az átvett szókészleten kívül néha a hangok kiejtésében is változás történik az idegen nyelv hatása alatt; még pedig az által, hogy az idegen nyelvű a magyar szót a maga nyelvének hangrendjéhez idomítja s a szónak ez az idegen hangzása visszahatást gyakorol azon nyelvre, melyből eredetileg vétetett.

A dialektusok beosztását tekintve, ez a nyelv fő jellemvonásaival leginkább a Küküllő-menti nyelvjáráshoz tartozik, melynek tulajdonságai a Maros felé mindinkább halványulnak. E mellett leginkább a Marosszék hatása látszik rajta. A vajasdiak Lippáról költözvén be 1617-ben, eredetük némely nyelvi jelét is megőrizték.

Hangtan és alaktan.

I. *Hangtan.* Általános tulajdonsága az alsófehérmegyei magyar beszédnek, hogy a hangokat alsó nyelvállással ejti ki. E szerint:

1. Az *a*, mint legnyiltabb a mély hangok között, a legáltalánosabb is, úgyannyira, hogy a rövid *o* hang használatát szinte egészen kiszorította. Legfelebb csak az egyhangúság kerülése végett maradt meg egy-két helyt, különösen azon *-u* ragos módhatározókban, melyeknek első szótagjaiban *a* hangok vannak: *assza n*, *bar*, *baras*, *barsó*, *bakréta*, *bizâ* (bizol), *csakras*, *fadar*, *gambas*, *halam*, *kaparsó*, *malam*, *manta* (mondta), *papak*; *dehajason*, *kapacon*, (kopaszon), *bajason*, *nyájason*, *jutányason*, *szargalmatason*. Így mondják a több. sz. 3. szem. birtokosragot is: *ablakjakra*, (ablakjokba), *csákójkakra*.

Némelykor a hosszú *o* is a nyiltabb *â*-ra megy át: *âram*, *râzsám*, *ânâdi*, *vâna*, *jâkat*, *csâkat* (csököt), *bucszâdik*. Leginkább Beczében és Medvésen hallottam.

Az *a* hangot még a köznyelvi zártabb *u* helyén is megtaláljuk néha: *csadálkázik*, *elindáltak*, *jahak* (juhok), *szigarán*. Sőt miriszlói és medvési embertől ezt is hallani: *Krisztas Arank*.

2. A magas hangok kiejtésében is a legalsóbb nyelvállás a leg-

gyakoribb. A keleti székely közép *ē*-jét az alsófehérmegyei népnyelv általában nyílt *e*-vel hangoztatja. Ugyanez a hang áll sokszor rövid *ö* helyén, mikor a megelőző szótagban *ü, ű, ő, ő* hangok vannak: k ö s z e - n e m, f e l ő t e z e t t, g y ű j j e n, ű j j e n, g y ű v e k v. g y ű e k, s ű t e t - t e m, ű t e t t e m, k ű d e m, k ű g g y e n, r ű c s k e l, f ű s t e l, ű s z k e s, t ű k e r, k ű l e m b s é g, F i l e p, p ő r e j, c s i t e r t e k, n y ű s t e k, k ő c s - c s e n, b ű d e s s é g, ű s t e t s t b. Sőt *ü* helyett is néha, leginkább a több. 3. szem. birtokosragban: f e r e d i k (fürdik), s e r í t (sűrit); j ó n e v e k v a n, s z e r e n c s é j j e k, f ő g g y e k s t b.

3. Ugyancsak általános nyelvi tulajdonság az *ö, ő* hangoknak legmélyebb nyelvállással s legnyitottabb ajakkal való kiejtése; ez által képződik az *e* és *ö* hangoknak az a vegyülete, melyben az ajakállás a nyílt *e* és *ö* hangok közt a középső helyet foglalja el. Ezt a hangot a M. Nyelvőr egy gyűjtője *œ* betűvel, Balassa hangtanában *Ā* betűvel jelöli. Pl. k œ r œ m, œ k œ r, œ r œ m, œ r œ k, t œ r œ k, k œ t é l, k œ z é l, œ r d œ g (néha œ r d e g), n y œ g (Pázm. Pr. 269. l. n y e g), s t b. Sőt néha ehhez a hanghoz illeszkedik a szomszéd szótag *e*-je is, pl. œ r œ g ö r e g s t b. Némelykor felső nyelvállásnál megy ez végbe s az *ö* *é*-nek ejtődik: f é d e m, f é a r v a s, é k ê m é k (őkemék), f é c s e p e - r e d e t t.

4. *a* helyett *e*: e l i g, h e n g y a (Bükkös), d e g e d (Szentbenedek), h e r m a n i k a, t r e k t u s; — k r é c á r (krajczár).

5. *o* helyett *e*: h e z z á.

6. *ü* helyett *ó*; *ű, ű* helyett *ő, ő*: k ó c s; ö v e g; t ő, s z ő c s.

7. *i* helyett *e*: c z e p ő, d i h e g e t, e s m é g (ismét), e j e n (ilyen).

8. Ezen általános hangfejlődés mellett, valószínűleg külső hatás folytán, a felsőbb nyelvállás példáit is találjuk:

a) *e* és *é* helyén *i* és *í*: s œ v i n, t œ r v i n, s z í g y e n, p í n z, v í r e m, c s í p e l, k œ v í s, s z í j j é; l i á n (v. j á n), k i n y é r, i n g e m e t, c s i c s e, v i d e r, b é r e s s i t, r i g g ê, i p p e g (éppen) s t b., mint a felsődunántúli s alsódrávai nyelvjárásban.

b) *e* helyén *ö*: n e m ö s, ö s t e, m ű k ö t (miket), t e l k ű n k ö t, f e l k ö t t, mint a székely nyelvjárásban.

c) *o* helyén *u*: h u n, h u á, h u n n a t, b u g j a t u v é b b v. t u j á b b, c s u m â (csomó), s o h u n v. s u h u n, k u d ú s, l ú, mint a nyugoti nyelvjárásban.

9. Általános tulajdonságnak mondhatjuk a hosszú hangzók kedvelését, még nagyobb mértékben, mint a felsőtiszai és kalotaszegi nyelvjárásban. Egytagu szókban is: b é, v é r, n y é r, t ő t - m ú t (telt-mult); de leginkább a többtagu szók első szótagjában és pótló nyujtással, kiesett mássalhangzó helyett: g y ê r m e k, â l m a, b ó g á t i, l â p á d t â n á l, é l v i t t e, v â d á s z á s, ô r r e, p â r r é (porrá), n y ú t t ó, m ú l a t; h â j j a n, g y a k a r â j j á k, m e g h ó t t, a s z t â r a, k ê d, ó d a l, f â j j á l (faljál), v ó n a, m ê r e v a l ó (mellre való), n é k ű, a k k â, m i k â, e c c z é, m á c c z â, h a r m a d i k s z â, f e j i v ê, r i g g ê, b i z â (bizol), h a r a g s z â;

naprá, kœzél, mikarrá stb. Ellenben rövid hanggal ejtik e szót: lang e h. láng.

10. Előre és hátraható hangzóilleszkedés van a következőkben: dühüs, fűsű v. fősű (fésű), fazakas, gömböstő, gömbkötő, (Enyeden és vidékén), henem, gyartya, sohun v. suhun, saha, küvül, tava, kürül, kúdus, czakhal (czethal) stb.

11. Mássalhangzó-nyújtás leginkább az *l, s j* hangokban: vélle, nállunk, tőllek (tőlük), éllek, szállak, béresse, megijjed, újjabb stb.

12. A mássalhangzók asszimilációjának azon esetei mellett, melyek a magyar élőnyelvben általánosak, ilyenek is előfordulnak, főképen a *jt, rt, lj, rl* találkozásokor: bőttes (bőjtös), gyüttő, nyúttó, lüttő (lejtő), megbútt; mett (mert), barsétt (borsért); ájjan, újjen, hájjan, fájjál (faljál); váttig, féttibe; salló (sarló), béllő stb. Ezekon kívül: ekkicsi, akákki, tüsszêj (tűzhely), eeczê, mácczâ.

13. Mássalhangzó-csere részint az asszimiláció fennakadása vagy továbbfejlése által, részint az által támad, hogy az egyszerű zárhang helyén affricata keletkezik, továbbá az *l* és *ly* helyébe a felsőtiszai nyelvjárás módjára gyakran *j*, — *ny* helyébe a szó végén *n* kerül: hadnak (hagynak), hadlak, hathattya, vadnak (vannak); téringet, œdvegy és œdzvegy (özvegy), fűdző, deczka, reczket, kapaczkadik, irtódzik, ráczkodik, Gyergyey (Gergely), gyerjeggyék (gerjedjen) (magyar-lapádi népm.), térgyel, gyegy (jegy), listya (lista), bihaj (bivaj); kiráj, ján, juk, mêtj, pájinka, fejüteti (felülteti), mejjé (mellé), mejjül, menyek (megyek); asszan, taran (torony). — Más természetűek: tanál, ippeg, esmég, tiló (kiló), kétviselő, inkáj, legaláj, mincsáb (mintsem).

A *gy* helyett *g* áll ezekben: genge, egedül, egenest, giry-gargya (a gyertya szó kettőzése egy medvési népdalban).

Feltűnő a gutturális explosívából a *ty* hang képződése ezekben: tyát, tyáttoz (Csúcs-Koppánd, Magyar-Lapád, Medvés, Maros alsó járása); tyérem (Süllye), ötyer (ökör), őtyême (Csúcs-Koppánd). Ez a jelenség egyenesen az oláh nyelv hatására mutat az említett helyeken; az oláhban u. i. a gutturális a mellette álló palatálissal ezt a *j* hangot adja: *chiar* = tyár, *chiamâ* = tyáma.

14. Bővebb alakok a szó közepén vagy végén ezek: darabant feredik, szereda, tekenyő, cserefa (cserfa), karántabban (korábban), nékijek, tésis (hangbeli pleonazmussal: tés + is), raptantat, vethet (vehet), tünelődik, kœnyvedzik, másat (mást), pirincz (princz), harmadiks zâ (harmadszor), csitkó (csikó), tángyér; megyen, viszen, vagyan, teszen sa *d* tövű igék mult idejű 3. személye: maradatt, feküdettt, apadatt stb.

15. Összevonással hallottam ejteni a következőket: csál, csálódik (csinál), kátt (kiált), kábál (kiabál), sâjm (sólyom), micsa (micsoda), mûta (mióta), ett (evett), tûs, tûsel (tövis, tövisel), hacza,

észkasabb, mesturam, csás (csálás), nassás (nagyóságos), szembejki (szentbenedeki), vájkaI (vályogol), tam (tudom), Isten uccsegen (Isten úgy segéljen), hójsz (hóviz), igyekszett, tán v. tám, meghótt, jándék, jába (iándék, iába is), sércz (sértesz), édem (édesem) stb.

16. Hangátvetéssel ejtik: feteke, lékri (rékli), peterzsejem, Szenbenedek (Szentbenedek), terenyem (tenyerem), makverő (vakmerő) (Becze).

17. Hiatus gyakran előfordul; néha a szokásos *j*-vel van kitöltve. Pl. Há asztán huá? Há ide menyek né! Há ecczê adafardul. Gyüek (jövök), fijam, hijú stb.

18. Rövidítések: bá, báty, tesvér, Isván, sêrgünk, fató (fotogén), tiló (kilogramm), recze (recepisse), tœrœ búza. Nagy divata van ezen tulajdonságnak a *hej!* figyelmeztető szó után a megszólításoknál, különösen Beczében, Istvánházán, Bükkösön: Hej Kâ(ti), hej Pí(sta), hej Mâ(rezi! Hej Bâ(dar), hej Pâ(jkos), hej Rô(ndes)! hej sâ(gar)! Mit mâ(nd) kê?

II. *Alaktani sajátosságok*: a) A *-szer* és *-vé* ragok eredeti alakjukban, illeszkedés nélkül vannak még meg: háramszer, sakszer; hótté, párré (porrá), baldaggé, ájbé (olybá); sőt ezt is hallottam: abbe (Medvés).

b) A Kis-Küküllő vidékén *-nitt*, *-ni* helyhatározó ragokat használnak *-nál* és *-hoz* értelemben: Menyek a papni, szamszédni. Há hú vótá? A papnitt, szamszédnitt (Medvés). Csúcs-Koppándon s Fel-Enyeden *-nál* a. m. *-hoz*: Megyek a papnál; nálunk: hozzánk. Után: *-ért* célhatározó értelemben: Megyek, kűdek utánna. Mián: miatt.

c) *Lag*, *leg* módhatározó rag: formállag (formán), várólag (várva), menőleg (menve). Féleges: félbenvaló. *Ig* módhatározó rag: futtig, váltig (futva).

d) A tárgyrag néha kötőhangzó nélkül áll az *m* és *n* után: samt (somot), tarant (tornyot); kötőhangzóval ebben: másat, eszet.

e) A több. 3. szem. birtokosrag mellett a birtokos névmás is többesben van: az ők szüvek, beszélgyek, haragjak, arczáj-jak, maguk főggyek; csak ő kêmék névmása van egyes számban, nyilván a könnyebb kiejtésért. Ezen kifejezésben pedig, melyet mindig így hallottam: vége nekem, neked, nekünk, nektek, a birtok személyragja egyes 3. személyben marad minden személyű és számú névmás mellett. Személyragos határozók közt pleonazmusos alak: rajtadon fejul. Birtokos nélkül van személyragozva: a nyárára.

f) A *-hoz*, *höz* végéről a *s*-t elhagyják s a hangzót megnyujtják a tiszai és dunántuli nyelvjárás módjára a vajasdiak: komámhó, nénémhó, a mi Erdélyben elszigetelten álló tulajdonság. A vajasdiakat Bethlen Gábor Lippáról telepítette be 1617-ben, s régi nyelvük több emlékét megőrizték.

g) *-ül, öl* helyhat. rag: bennül, fennől a. m. belülről, felülről, — küjjel e h. kívülről.

h) Gyakori az *ül, öl* ragnak használata hasonlító, sőt néha megengedő értelemben: Mű háziakul nem is hallattunk az esetről (mint háziak, pedig háziak vagyunk).

h) Az igeragozás 2. szem. *-l* ragja általános használata az iktelen igéknél is: maradhatal, engedhetel, hazal (hozol), nézel; a vajasdiak nyelvében még ezek is: állal, ülel, látal, kapal, futal, jutal. Még általánosabb a felszólítóban: aggyál, fussál, vegyél, vigyél stb. (mint a Felső-Tisza mentén); viszont a 3. személy úgy fölszól., mint a feltételes módban az ikes igéknél is többnyire az iktelen alakkal áll: aluggyan, hazuggyan, lakjan, jácczan, törtinjen; alunna, hazunna, lakna, jácczana, törtinne. Olykor a 2. személyben is hallani: csadálkazz.

Ikes harmadik személyűek ezen igék is: fârrik (forr), lépik, kœpik, szunnyadik, pisilik, csücsüllik, békéllik, lárma-zik, kelletik; kénék (kellene). Ellenben: ós (esik) az eső. Ezen kívül sok reflexiv igét képeznek, mint: adódik, csállódik (csinálódik), bacsáttódik, dühüdzik, jácczódik, hallatik.

A vajasdiak nyelvében a magas hangú igék 3. szem. ragja *t* után *-j* alakban mutatkozik, épen úgy mint az alsódrávai dialektusban: tehettye, szerettye (teheti, szereti) stb., sőt ezen analógiára: essze a marha a kóstat (Szentbenedek).

A *t* végű igék jelentő módjának egy. és több. 3. szem. alakjai a felszólító módéval gyakran egybeesnek. Elmenta a grófnak, hagy néki fagyassza az ételt (mlapádi népm.). Mi ütett hozzá, hagy min (mind, folyton) sir? Há, instállam, sirassa a fiát, mê katanának vitték (Ózd). Annak aggya a jányát, aki megkacagtassa (mlap. népm.). Amikâ meglássák az œrdœgek, hagy az ember még áll, nagyán megijjettek. (Türi népm.).

A 2. szem. fölszólító alakokban a *-sza* nyomósító rag használatos a hacza, nősza, nesze mellett ebben is: csâkalsza ingemet.

A *-ka* kicsinyítő képző *-kó* alakban járatos: fácskó, pálczikó, Anikó, sőt nénikó.

Mondattan.

Az névelő áll *a* helyett elbeszélés közben a mássalhangzós kezdetű szók előtt, különösen oly embereknél, akiknek nincs elég gyakorlottságuk a folyékony elbeszélésben, vagy néminemű elfogultság akadályozza őket benne. Névelő áll ezen határozók előtt: a reggel, a délbe, a tegnap, a tegnapelőtt. Ugyancsak *a* névelő hallszik *kettő* előtt a számsor olvasása közben: eggy a kettő. Ez azonban inkább toldaléknak veendő az egytagú eggy szóhoz, az egymásután

álló szók szótagjainak hangbeli aránya végett, mint a székely gyermek mondja: eggy a, négye, öte, hate, héte stb.

A *va, ve* határozó igenévnék gyakori használata van ilyen intransitív igékben is: le van feküve, el van utazva, menve, fel van állva, nem vót legyüve.

A perf. mellett *lessz* ige áll ily értelemben: úgy lessz, hogy ... lehet, hogy ... Pl. Êvette lessz, megfázatt lessz.

A főnévi igenévet, a mozgást jelentő igék mellett, ilyen szerkesztéssel használják: êküttem fa-hardani, templamba mentek urvacsara-venni, zab-aratni járagattam (Mlap. népdal).

Némely igék tárgyasan ragozódnak, ha mellettük főnévi igenév áll tárgyképen, bár ezen igenévnék nincs külön tárgya: szeretem, szereted, szereti beszélni; szeretem itt lenni; nem merem ránézni; de már: nem kíván szóllani, haza akar menni.

Mert kötőszó egyszerűen kapcsoló vagy magyarázó értelemben: Hadd ê, mê kérek én (Miriszlói népm.). Ne búsújj, mê nem hagy el az Isten (Mlap. népm.). Há, gandâjja magába, ha nem is nagy kutya, de amé' kicsi, megnő (Miriszlói népm.). Kœtélt csállak, hagy tépjem ki az erdőt, mê tám nem járak én annyit ide, hagy vigyem haza mind (tûri népm.).

Az *s* kapcsoló gyakori használata elbeszélésben általános erdélyi szokás. Már nem is annyira mondatkötő; inkább a szóvégző hangtani kapocs jelentőségét vette fel. Telik-múlik az idő s megnőtt a jánka s mikâ esmét megkérdeszte a napat, ez asz manta ... Jâl van's bétarisnyáltaks êmentek az erdőbe. Szedik a sak virágot s ecczê az asszan asz mangya ... Keresi az annyát s tyáttaz s jár az erdőn, sír s búsúl s nincs az annya ... A ján bémenyen s nincs senki s nem gyű senki.

Főszólító mód áll *hogy* kötőszó mellett oly esetekben, mikor a mondat az egyszerű kijelentés mellett legfeljebb csak a beszélő hangulatát jelzi a tartalommal szemben: Szinte, hagy kimaraggyan. Szinte, hagy amâjjék a drága templam œssze (Mlap. Bükös). Nem ám, hagy valami haszanvehetetlen legyen (nem valami hasznavehetetlen, Medvés). — Főmondatokban is néha: Legyen (lehet) vaj hat esztendeje. Legyen (lehet) egy annyira, mint ide Lâpád (Medvés, Mlapád).

Főszólító ige *hogy* kötőszóval, főnévi igenév helyett: Félt, hagy szójjan; meg kell, hagy tegye; leginkább kötőszó nélkül: Há t meg kell keressük, itt kell legyen (mlapádi népm.). Itt kell haggyam galambamat (Beczei népdal). Ne fekügyél le, mê bé kell fagjad az œkrœket (Miriszlói népm.). Látam, már el kell pusztújjak (Uo.). Mit vált miccsájjan? a szegin ján ê kellett mennyen cselédnek (Mlap. népm.)

Fölszólító módú ige kötőszó nélkül, leginkább a célhatározó értelmű mellékmondatokban: Ájj meg, mutassak én neked valamit (Nagyenyed). Ájj meg, ájj meg, kérgyelek meg (Beczei népdal). Menyek a siratójzába, bucsúzzam elutójjára (Uo.). Hadd ê, verjék az ebattát, mé nem becsüte meg magát? (Mlap. népd.). Ejl! fűzessem ki eszt a katanát (Miriszlói népm.) stb.

Ezen analogiára a *hogy* elmarad néha alanyi mellékmondatokból is: Elég, eggyet eltemettél (Beczei népd.)

Célhatározó és következményes mellékmondatokban az ige mindjárt a *hogy* kötőszó után áll; s ha összetett ige, akkor a határozója elválílik tőle s utána kerül: Gazdag házhaz járt, hagy kérje meg a jánt (Mlap. népm.). Abba járak, hagy hazzam el (Miriszlói népm.). Ment az annyáhaz, hagy az œvét vegye fel (Uo.). Tám nem járak én annyit ide, hagy vigyem haza mind.

A három első mondatban az elválasztott határozó hangsúlyos; ugyanígy van az imperativusban is: Ájj meg, hadd el! Ez a szórend néha az értelemmel is annyira összefüggésben van, hogy az értelem egyenesen a szórendtől függ: Ajan hideg vót, hagy fattak meg (szinte megfagytak); míg ellenben: ajan hideg vót, hogy megfattak.

Főmondatban is áll ez a szórend, de csak ha eléje gondolhatunk egy másik mondatot kiegészítésül, mely után a mellékmondatban ilyen szórend állana: öl meg a nevetés; fagyak meg (szinte megöl, megfagyok; olyan kedvem van, hogy öl meg a nevetés) stb.

Tájszók és idegen szók.

Azokat a szókat, melyek az előadás folyamán, mint műszók, előfordulnak, ide nem vettem fel. Azoknál, melyeket ritkábban, vagy éppen egyszer hallottam, megjelölöm a helyet is, a hol használják.

Ágál = teszi magát, büszkélkedik.	Bár = csak. Bár egy napig
Ákácziós = veszekedő.	űjjen nállunk.
Aksa = karó, melyet a rakodó	Bingyó = éretlen gyümölcs.
szekér négy sarkába dugnak.	Biszijók = bazsalikom, vén-
Más néven czeputsa (ol.)	asszony virág.
Állat = állapot, termet. Erős-	Borozda fű = a mennyit egy
sen egyfarmák vâtak	kaszavágás befog egész nyíl
állattyakba s képekbe	hosszán.
(Npm.)	Borza = bodza.
Álamerjék = altató szer.	Boszkonyestyé (ol.) = bü-
(Miriszlai npm.) M. Ny. Sz.	bájosság, boszorkányság.
terjék.	Buhú = bagoly.
Amarit (ol.) = gyáva. (Szb.)	Bucskáz = bukfenczezik.
Atalag = kicsi hordó.	Berka = szőrfonál.
Bándáz = zenél.	Burzála (ol.) = tolongás (Mlap.)

- Bűz, bűzeli = szag, szagosít.
 Aj be idegen bűz! (Npm).
 Budró, budri, budrés = bodor, fodor, fodros.
 Bugja = boglya.
 Csákó = Kancsi (Bükkös).
 Csámporodik = izet vált, romlik, áporodik.
 Csármáz = lármáz.
 Csata, csatara = zaj.
 Csepp = kicsi, apró, szikra.
 Csilla = boldogtalan (Bükkös).
 Csillagzik = csillámlik, csillagot hány.
 Csiripár = gyenge mesterember.
 Csuli = csüri madár, veréb.
 Csohány = csalány.
 Csög = göcs.
 Csup = csucs. Hegycsup, párnacsup.
 Csurmája = apró buza, (Dunántul esermelle).
 Csutkó, csutkós = csutak, tuskó.
 Czidus = czétus, gyülekezet. (Medvés).
 Czubák = Baromfi czombja.
 Dancs = szennyes.
 Darabant = férfi cseléd.
 Diliktar = direktor (Süllye).
 Döblöcz = sült tök.
 Domiszka = domesztika, házipénztár adója.
 Dukál = megillet.
 Dur (ol) = kedv. Uan dur ütett meg = olyan kedvem támadt. (Medvés).
 Daran = darab arany. Kaptam eddaranyat (Mlap. népmese).
 Ebéd = étkezés, délebéd, estebéd.
 Ejsze = elhiszem, bizonyára. Beszéd közben gyakran használt szó, mely eredeti jelentését elveszítve, inkább indulatszónak szolgál.
 Fájnu! = szépen, rendben.
 Falka = tömeg általános értelemben. Falka pénz, falka gúnya (Szentbenedek, Becze).
 Féleges = felére való.
 Frâj = szobaasszony, komorna, társalgónő (Mlap. népmese).
 Frunza (ol) = leveles fa.
 Frustak = reggeli.
 Fuka = két literes mérték.
 Furt = tovább.
 Fuzsitus = lótfutó, hóbortos, kapkodó.
 Gajáta, galáta (ol) = juhtejes edény.
 Gazo! = piszkít.
 Gicsa (ol) = jövendőmondó, leleményes.
 Girás = sós, salétromos.
 Gluga (ol) = kámzsás szűr.
 Gornyk (ol) = hívivő, községi szolgál.
 Gője = eme disznó (Mlap.).
 Grácia = kegyelem. Grácia fejemnek (Mlap. népmese).
 Guvad, kuhad = felhólyagzik, feldagad.
 Gurászta (ol) = sűrű tej borjázás után.
 Gyakaral = gyakran tesz, felkeres valamit. Gyakarâjják a pájinkát. (Miriszló). Nem igen gyakarâjják a templamat (Mlap.)
 Gyaksa = hegyes karó.
 Gyámház = ránczigál.
 Gyefel (ol) = épenséggel nem, — nem tud semmit gyefél. Épen semmit sem tud.
 Hammas = durva szöszlepedő, szapuláskor hamut takarnak

- belé. Így nevezik a timárok is azt a hamu- és mészkeveréket, melyben a bőr először ázik.
 Hamutyka = hamupipőke (m. lapádi népmese).
 Henkej = szőlőcsutak.
 Hergel = boszant (Vajasd).
 Hitván = sovány, vézna.
 Hójsz = szőlőfaj.
 Holstágy = Hochstadt, utca neve.
 Horgos = görbe, hajlott, horgos ín, térdhajlás.
 Hunyócska = buvósdí.
 Hütyü, huhu = a borju gyöngyös híme.
 Hipi = hóhér, pöczegödör-tisztító. Ezt a nevet hagyomány szerint onnan nyerte, hogy a hóhér Pista nevű legényét vidéki szokás szerint Hé (hej) Pi (sta) szóval hívták.
 Igasság = bizonyosság.
 Jáz (ol.) = malomárok.
 Kámforodott = háborodott, szerelmes.
 Kámforrá vált = eltűnt.
 Kamité = községi képviselő-testület.
 Kanyó = kamasz.
 Kap = jut, talál. Kaptam ed daranyat (Miriszlai népmese). Békapatt egy rappantat erdőbe. Kikapatt a tetőre (Miriszlai népmese).
 Karafina = füles kancsó üvegből.
 Katyus = kerge, bolond (mente captus).
 Karéjba, kerekén = körben.
 Kapács = nagy élőfa.
 Karám (Szláv) = szénégetők kunyhója.
 Kárva, gárgya (Szl.) = a kut bedeszkázott oldala.
 Kasziba = kaszáslábu.
 Kamaratas idő = komor, borrongós időjárás.
 Kavillál = tévelyeg.
 Kecskébukát vet = bucskázik, fővel előre bukik.
 Kefe = kepe (Ózd).
 Kelencze = kosár.
 Kénmáj = Hepar sulphuris. (L.M.Ny.-Szt.) (Becze).
 Kötés = 1) összeillesztés, foglat. Jó kötésű ember. 2) rontás, babonázás; leginkább a vetést és a lovat kötik meg.
 Keresztszem = keresztöltés.
 Kirpács = csiripár, kontár. Bükkös
 Kotecz (Szl.) = sertésól.
 Kifog = elfog, elkap. Kifogja a laptát, mikor elütik. Kifogja a menyasszonyt a násznagy, mikor egyegy tánczos elereszti.
 Lájbi = női mellény kiczifrázott bársonyból v. szőttesből.
 Landaris = németes táncz.
 Laska = nyujtott s hosszúra vágott tészta.
 Lapi = levél.
 Lágyul, ellágyul = elájul.
 Lefelegelő = szilvaíz-kavarólapát (Becze).
 Légej = átalag forma víztartó edény.
 Lenyer vlkit = elnyer vlkitől.
 Lesuhan = leszáll a nap.
 Leptibe = lassan.
 Listya = liszta, jegyzék.
 Liu (Szl.) borszípó = borszívó.
 Livádia = gyümölcsös, (olv. livadé).
 Limányos = a víz felülete, mikor a szél felborzolja.
 Lóg = inog, dülőben van. Lóg a fog, az oszlop.
 Ló, lóv = lé (Bükkös).

- Máj (ol. nu máj, cse máj) — még.
 Ne máj zakatój annyit!
 Ne még mindigál.
- Málé — gyáva.
- Maláj (ol.) — törökbuza kása.
- Mál — mellső rész.
- Malamfarka — malom bütüje.
- Masa (ol. moáse) — bába.
- Marzsinyán (ol.) — határszéli oláh.
- Maszkura — álöltözet.
- Matring — czérnafonadék.
- Matyuka, macsuka (ol.) — furkós bot.
- Marjul — ficzomodik.
- Még — már. Láttam én még karón varjút.
- Mind — mindig.
- Mincsáb — mintsem.
- Megbuvik — elbuvik.
- Megbajdul — megindul, megbajdul a sérvése.
- Megbug — az eme felveszi a kant.
- Meggy — eme disznó és tehén ivarszerve.
- Míves, míhes — munkanap. (Pázm. Préd. 992.)
- Megserken — felébred.
- Merőt, merőbe — tisztán, egészen.
- Meseszék — mesélő hely, gyülekezet.
- Mokány — havasi oláh.
- Mián — miatt.
- Mucsak, mucskas — szenny, szennyes.
- Mutál — változtat, halaszt.
- Múlat — tartózkodik.
- Nanó — Nagyanya megszólítása.
- Nénikó — nénike.
- Nőtelen — nincs felnőve (Becze).
- Nótin (ol.) — tavalyi bárány.
- Nehéz idő — zivatar.
- Nyekerzsál (ol.) — boszant, kinoz.
- Nyivor — elsőt bárányzó juh.
- Nyinunga (ol.) — csuda.
- Nyitol — fűrészfogait élesíti és kifelé hajtogatja.
- Orda (ol.) — juhturó.
- Ördöngös szüle — boszorkány.
- Paczil (ol.) — szenved, tapasztal.
- Pad, padtető — lapos dombtető.
- Pogonyics (ol.) — marhahajtó kis gyermek.
- Padmaj — oldalsír a sírverem aljában.
- Palamár — hajókötel.
- Papik — csomós fadarab, játékeszköz.
- Patics — sövényfal (Tür.)
- Patting (Szl.) — erős sziju, a lőcsőt a szekérlajtórjához köti.
- Patkán — vakond.
- Patkonceza — egyszerű.
- Pajta — istálló.
- Pank — dombtető.
- Poczegér — patkány.
- Peggyés — a bárány bokacsontja.
- Pleketor — meddő juh vagy tehén.
- Pipirig — káka.
- Pergel — éget, pörköl.
- Placsinta (ol.) — lepény.
- Pereputy — háznép, czók mók.
- Pityóka — burgonya.
- Pomána (ol.) — ajándék, almizsna.
- Prizsbitér — egyháztanács tagja.
- Platten — vaskemence.
- Prosztuj (ol.) — boldogtalan.
- Puja — törpe.
- Pundré (ol.) — czondra, bekes.
- Puttan — két vedres folyadék mérték.
- Punga (ol.) — erszény, zacskó.

- Rezor (ol.) = felszántatlan hely,
 mely két földet elválaszt, barázda.
 Rigojás = szeszélyes.
 Rika (ol.) = lyuk a laptajátékhoz.
 Ruha = előkötő.
 Rűcsköl = ráz, gyűr. (Nyv.
 1887. 475.)
 Reggpír = hajnalpir (Becze.)
 Sáncz = árok.
 Serpár = bőröv. (Tür.)
 Siksár = ingovány.
 Sing = 57 ctm. hosszúság-
 mérték.
 Simiger = somszöllő.
 Sikátor = mellék-utca.
 Sodrás = sodrott.
 Sérvés = sérülés.
 Sikamadik = kérkedik. (M-
 csucs.)
 Szökik = ugrik.
 Szökős = csárdás, mely újabb
 táncz (—) divat. (Mlap.)
 Sziju = szij.
 Szivu = szí.
 Szikra = kicsi, csepp.
 Szilimán = vékony, vézna.
 Szerecsia = Nyavalya! Nyomorúság!
 (kicsinyítő szó.)
 Szokotyálódik (ol.) = lassan
 készül, hosszasan fontolgat.
 Szpurkál (ol.) = piszkál.
 Suta = ügyetlen.
 Surgyé = szalmazsák.
 Szuszek = gabnatartó láda.
 Szuriczál = szurogat.
 Szurogató = doktor, a ki ojt
 (Ozd.)
 Szurána (ol.) = szürkés, szeny-
 nyes fehér.
 Strapa = strapáczió, megvise-
 lés (olasz strapazzo.)
 Sindevész = sínlyik, csene-
 vészik. (Felenyed.)
 Tajna = víg, tréfás (dajna?)
 (Bükkös.)
- Tart = nőt házastársul.
 Testom = büszke, rátarti (Bükkös).
 Tézsza, ténzsola = szekér-
 rud (Nyvőr. XXII. 418.)
 Tetejibe = méghozzá.
 Tászli = kézelő, pánt.
 Tisztán, tisztára = egészen,
 bizonyosan. Tisztán meg-
 etted.
 Tisztátalan = rossz lélek.
 Tromfol el = elalkuszik.
 Toju, tolu = toll.
 Trébej = maláta-törköly.
 Tüzes malom = gőzmalom.
 Urkol = hurkol, hurkot csinál
 a varrásban.
 Űl = marad, vesztegel. Űjjen
 hejt! Űjjen oda többet is
 (táncszó).
 Űt = hajít, dob. Megütette
 a laptával.
 Utána megy = nőül megy
 hozzá.
 Valakiként = úgy mint va-
 laki szokta.
 Változó = fehérenemű.
 Várza (ol.) = éretlen káposzta a
 tövén.
 Vaskó = csizmatisztító kés.
 Varizsál = kotorász.
 Verpelkedik = vergődik
 (Medvés.)
 Virtyóka, birtyóka = féreg-
 től megszurt éretlen szilva.
 Vinyitura (ol.) = jövevény.
 Vokuna (ol.) = okuláré. (Szt.-Be-
 nedek.)
 Vers, versen = rend, sor, sor-
 ban.
 Viszlog = vonakodik (Medvés.)
 Varkulács = keresztleetlen
 gyermek.
 Zsingás = kényes, váloga-
 tós.
 Zsitár (ol.) = erdőpásztor.

Személynevek.

Férfi keresztnévnek leginkább a következőket választják: Pista, Mihály, Márton, András, György, János; ritkábban Lőrincz, Ferencz, Péter, Sándor, József. Rendes használatuk ilyen kicsinyített formában van: Pikó, Minya, Mihók, Marcsi, Peti, Lőke (Lőrinczke), Gyuri, Ferkő stb.

Szokottabb nőnevek: Máris, Máriskó (Mákó), Pendzsi, Pengó (Erzsébet), Rebi (Rebeka), Anikó, Julis, Rózsi, Juczi stb.

Mivel azonban egy-egy családnév annyira el van terjedve, hogy egyes helyeken pl. 10—12 család teszi ki a százakra menő törzsökös lakosságot; s mivel a fentebbiek szerint a keresztnevekből is csekély szám van közhasználatban: a legtermészetesebb szükség vitte rá az embereket, hogy az egyén szabatosabb megjelölése végett, a sok hasonló név között, megkülönböztető melléknevekről gondoskodjanak. Ezek közt legáltalánosabb az apáé, melyet egyszerűen megnevezve vagy birtokosraggal megtoldva tesznek a fiu neve mellé magyarok és oláhok egyformán. Így lesz aztán: *Kerekes György Józsi, Fülöp Minya Pistáéké, Kovács Sándor a Mórsié*, vagy kicsinyített alakban: *Minya Andris Pikó* stb.

Ezen megkülönböztetésen kívül nagy számban vannak olyan melléknevek is, melyekből az anyakönyvi névre egyáltalán nem lehet következtetni. A legkülönbözőbb természetű megnevezések ezek, melyekből néha a személy egy-egy tulajdonságát, sokszor azonban semmi egyebet nem lehet kiolvasni, mint a megkülönböztetés vagy csúfalkodás szándékát. Rendesen még gyermekkorban kapják e mellékneveket kortársaiktól, kik a felnőttébb korba is átviszik ezt a bizalmas szokást, még akkor is, ha a megkülönböztetésnek semmi szüksége sem látszik. Így lesz Kőmives Mihály Márton nevű fiából *Rózsa Minya Marcsi*, Sipos Ferenczből *Peti Ferkő Marcsi*, Sólyom Erzsébetből *Kaucsi Pengó*, Székely Istvánból *Kicsi Pikó*, a feleségéből pedig *Ricsi Pendzsi* stb. Ilyen mellékneveket Balázsfalu, Becze, Buzás-Bocsárd, M.-Csúcs, Felenyed, Forró, Istvánháza, Kutyalva, Lőrinczréve, Medvés, Miriszló, Ózd, Túr, Vajasad községek magyar lakosságáról közel 300-at gyűjtöttem egybe, melyeket a következő csoportokba osztottam:

I. Foglalkozásról vannak véve a következők: Ablakos, Bakter, Csiszlik, Deszkás, Bándás, Béres, Jáger, Diák, Kertész, Gazda, Katona, Mészáros, Major, Méhes, Suszter, Szitás, Zsandár stb.

II. Eredete vagy lakóhelyéről: Bogáti, Lapádi, Türi, Vingárdi, Forrás Pista, Réti P., Nyárádi, Pusztai, Kotyori (*kotyor* erdőrésztől), Cserei, Szöllősi stb.

III. Keresztnév megkülönböztetőnek használva: Bandi, Muki, Móni, Filip, Karcsi, Fóris, Loczój (Iaczi), Eleki, Jankó, Ferus, Balázs, Kristóf, Gyurka, Gyurkucz, Sendrik (Sándor), Kriska (Krisztina), Miczu, Miczucu stb.

IV. Személyi tulajdonságról vett jelzős megnevezés: Bitang, Dájna

(dalos), Buta, Csergő, Drága, Csalóka, Csinga (*csingi-ranga* hangutánzó-ból rövidítve = czafatos, rongyos), Butyikos (a pálinkás butykos mindig a zsebében volt), Bámbó (bamba), Bángó (banga), Czukros, Duczi (tömzsi), Didri (didergő), Ékes, Fürgi, Flinta (egyszemű), Füstös, Geczi (buja), Fitus, Hosszu, Hagymás, Kicsi, Piczi, Puczi, Pípos, Kuki (farkasnyaku lévén féloldalt nézett), Kurta, Lapos, Lőkös (Lőcsös), Pipás, Móka, Részeg, Monkós, Mézes, Kancsi, Góbé, Sántarag (sánta), Szupojkós (szűk száju), Tekerencs, Nagyhajú, Lumbos, Taligás (részeg állapotában taligán vitték haza), Vízis, Zabi stb.

Ide tartozik sok jelzős természetű, kényeztető, hangutánzó, sokszor értelmetlen vagy legalább megállapíthatatlan jelentésű elnevezés és gúnyszó, melyek többnyire a gyermek-korból állandósulnak: Árás, Bándri, Batyó, Burukk, Bizli, Banyáné, Borka (kicsiny), Barsai, Butula, Bubuj, Babaczi, Brucza, Czirdi, Csarapir, Csandri, Csána, Csináde, Csiripa, Czuki, Csucsuj, Csótya, Csiripiri, Csicsingát, Csábli, Danda, Flancsari, Fája, Friska, Gudri, Gripesa, Gurulya, Gyámbó, Hápertág (semmire való), Körcz, Kraczata, Kulkus, Kocskodáré (kappanhangu), Lepi, Locskaji, Lityi, Letta, Minczi, Mimi, Muka, Muklis, Muzuráné, Necsi, Pipei, Pulis, Puliczsi, Pirczi, Puli, Pipi, Pájik, Poczki, Puri, Pusztrunka, Ricsi, Romi, Rujka, Soldi, Szánász, Tutu, Pikula, Tifiri, Susuj, Kuszundi stb.

V. Népekről s nevezetes férfiokról: Rác, Tatár, Pilátus, Kosut, Tököli stb.

VI. Hasonlóságról: Metykó (ily nevű főhadnagyhoz hasonlít), Király (V. Ferdinánd arczképéhez), Csegődi, Gidáli, Misa (Misch nevű szászhoz) stb.

VII. Állatokról: Bagó, Balha, Bikáé, Bogári, Csuka, Csík, Czink, Görény, Hörcsög, Kakas, Kecske, Marha, Medve, Róka stb.

VIII. Növényről: Virág, Rózsa, Fuszujka, Kenderesi, Borzika, Repcse (Ózdon egy burján).

IX. Néhány étel nevééről: Cibire, Lepény, Galuska, Csócsa (gyermekpép), Koszt stb.

X. Egyéb jelentésű tárgyszó, melyet jelzős értelemben az illető tárgy tulajdonságáról használnak: Bunda, Csatak, Csőcselék, Becsü, Kanavász, Kucsma, Kinlódás, Hamu, Jukam, Palló, Fodor, Pap, (bőbeszédű), Mosadék, Fricska, Puszláb stb.

XI. Oláh eredetű vagy oláhos alakítása nevek: Abje (alig), Bágya, Blézsán, Brencsa, Dekuj, Drágon, Dólya (hülye), Hóra, Kólya, Hirbuj, Kréczuj, Putuj, Pikuj, Szekuj, Mutuj, Nyikuj, Mojsza, Minyucza, Stírbu, Krumpu, Méku, Makalá, Makáv, Kruczit, Gornjik, Parka, Séru, Skarka, Serbán, Sojmu, Glodán, Gálbin, Mimidán, Puturóz (bűdös dög), Kruczit, Stévár, Sojtán, Zmeu (lidércz) stb.

XII. Németből: Pugner, Sinder, Suller, Suszter, Kindrifikk, Minuser, Mekhel stb.

XIII. Szava-járásáról: Csábácsi, Hájdác, Supp, Perszi, Zsásza (czig. menj!) stb.

Helynevek.

A helynevek csoportjainak megalkotásában egyfelől a jelentést, másfelől a szóalakot is alapul vettem. Arra természetesen nem vállalkoztam, hogy a megyei magyar nép közt forgalomban levő összes helyneveket lejegyezzem; de ez szükségtelen is. Elégnek tartok a világos vonatkozású csoportokból megemlíteni annyit, a mennyivel a csoport természetét kellőképen igazolhatom. Arra azonban törekedtem, hogy az olyan nevek, melyek akár jelentésüknél, akár általánosságuknál fogva jellemzőbbek, vagy bármi tekintetben fontosabbak, mind együtt legyenek. Olyanok is vannak köztük, melyeknek jelentését ma már a nép sem tudja; s rövid idő alatt ezek sorába kerül a tagosítás által a mai nyelvtudatban élők tekintélyes része is. Az ilyeneket s a melyeknek magyarázatát sem a történelem, sem a szájhagyomány nem segíti, csillogással jegyzem meg.

I. *Geológiai és geográfiai vonatkozású elnevezések*: a) Akna kn.,¹ Kisakna kn., Vizakna kn., Bányák, Fenék, Kertfenék, Fok (marosi átjáró), Fügő, Gödör, Verem, s ezek összetételei; Gorgán (gyakori hegynév), Havas, Kisavas oldala, Halom, Hegy, Ó-Hegy, Aranyhegy, Vashegy, Bércz, Mcsúcs kn., Hosszuaszó kn., Kis-és Nagy-Horgas, Kő, Kőberek, Martfü, Nyerges, Oldal, Melegoldal, Szelesoldal, Kapusoldal, Padoldal, Pad, Rapó (hullámos talaj), Rakatás (ingoványos), Rakató kn., Ripa, Sósszék, Tóhát, Vár, Sóvár, Völgy, Elővég, Középany, Vulkan stb.

b) Alszeg, Felszeg, Malomszeg, Vajdaszeg, Alsó-, Felső-, Közép-, Kis-, Nagyláb, Harangláb, Barazdák, (Rezorák), Czikk, Gagyület, Hoszszutelke, Hosszurét, Apróföldek, Mál, Emál, Borjumál, Diónál, Rózsamál, Nyilak, Tanárok, Telek, Telekszik, Tóhely.

c) *Területviszonyt kifejező birtokos, jelzős, határozós összetételek*: Alájáró, Feljáró, Akasztódomb alatt, Beczei hegy, Bércz megett, Csombord előtt, Gombás előtt, Cserealj, Erdőalj, Fogadónál, Házutánvaló, Kereszt alatt, Kóbor alatt, Kutfalva kn., Sajtó alatt, Kőnél, Kőbányánál, Temetőnél, Nagy hidnál, Uj hidnál, Kis tónál, Tinódra rugó, Szárguldó utra rugó láb, Rétrejáró, Mál megett, Kertek megett, Hegy megett, Padon, Maroson tul, Torokba, Szilbe, Sósszékbe, Sósszék végibe, Patakok közt, Vízközt, Padon, Utközi erdő, Szőlők mege, Kertek mege, Házutánvaló, Malomut, Tövis ut, Pajták oldala, Malomrét, Méhkelence hidja, Szárazvám-patak, Szilvási erdők, Lapádi hid, Maroskert, Kiserdő, Országuti-, Gáldi-, Krakkói dülő, Szénafü utja, gödre, Hegyalja.

d) Csorgó (Cserged változatban is), Forrás, Vizes, Sajtó patak, Sospatak stb. Kutak a víz minőségéről és a tulajdonosról vagy készítőről veszik nevüket: Hidegkut, Büdöskut, Tejkut, Danczkai-, Bájki-, Vincze-, Göbecz kutja, Dán-kut, Ohábai-kut stb.

II. *A hely régi vagy mai növény-terméséről vett elnevezések*:

¹ Község neve.

Anyaerdő, Bányabükk, Berek, Birsalmás, Bordosom (ördög bordás), Borsós, Borsóföldek, Borzafa, Bükk, Bükkös kn., Bürkösláb, Csere, Cserés, Cserepad, Cseresnyés, Csojányos, Csombord kn., Csuhos (csuhu), Diód kn., Diómál, Füzes, Gombás kn., Gyertyános (ma kaszáló), Hagymásbükk, Háporton kn. (Hapurcum a régi iratokban; talán háporcsón = békabuzogány), Hanga, Káposztás, Káposztásvár, Kenderes, Kendernyilak, Kocsános malomut, Kotyina, (kóty = dinnye?), Körtvefája, Laskaerdő, Malozsavölgye, az ózdi völgy, mely ezt a nevét jó boráról vette. Kutak völgyének is nevezik, mert folyóvíze nincs, Magyarós, Meggyesdomb, Nyáras, Nyirhága, Nyirmező kn. Pusztaszőlő, Rekettyés, Peterzsejmes, Somos, Sompatak, Solymos kn. (Sulymos), Szénafü, Tövis kn., Tövises, Vaczkoros, Versengő, Rekettyés stb.

III. *Állatokról vett elnevezések*: Bagó, Bagolylyuk, Bagolyverem, Békamál, Borjuhatár, Csikos, Csikasztó, Csókaberek, Csukás, Csürkegödör, Darvas, Disznóheverés, Disznószer, Borzás, Ehbát, Farkasdomb, Farkasberek, Farkastelke, Hódas, Kabalás, Kecskés, Kecsekő, Kakukhegy, Kecskéfű, Kigyós, Kosárhely (juhkosár helye volt régente), Ludas, Réczéstó, Tyukok rétje (káptalani majorság helye N.-Lakon), Tinód, Vadverem kn. stb.

IV. *A birtokos nevével vagy egyéb tulajdonnévről vett elnevezések*: Apahida kn., Andrádi rétje, Asszonynépe kn., Asszonyerdeje, Balaskó (régii családnév), Balog, Bálint kertje, Balászfalva kn., Banczanya (Bancza családról), Benedek kn., Benkőgödre, Bolgárhegy, Besenyő kn., Biró csere, Czigányerdeje, Csekelaka kn., Czintos kn. (Jacintus, Hyacinthus), Damokos hegye, Déneságy, Enyed (Egyed) kn., Egyházdomb, Eszterházi utca, Esküdség lábja, Fülöp szőlője, Gergelyfája kn., Gillyén bokra, Ispánlaka kn., Istvánháza kn., Istvánházi erdő, Király erdő (kincstári birtok volt.) Kisek gödre, Kiss Péter utja, Káptalan kn., Kőmivesvölgye, Karácsonyfalva kn., (Carachini villa), Legények szénafüve, Lippai berek, Lőrinczréve kn., Mihályfalva kn., Miklóslaka kn., Magyarok szénafüve, Magyarhegy, Nemeshegy, Ózd (hagyomány szerint ily nevű vezértől Orb. B.), Örményszékes kn., Páter, Pap erdeje, völgye, Péterlaka, Podárkert, Pósakert, Somogyi (Mcs.), Szászpatak, Szentimre kn., Szentersébet kn., Szentistván kn., Szentbenedek kn. Szentkirály kn., Szentjakab kn., Tibor kn., Törökszállás kn., Tompaháza kn., Tróznér völgye, Vincz (Vincentius) kn., Vláháza kn., Vargatója, Veresegyházi patak, Zilahi patak, Oroszi kn.

V. *Egyéb jelentésű jelzős és jelzőtlen appellatívumok, főnévül használt jelzők*: a) Abroncsos, Bömbös, Bitang, Csicsaj, (Csecs alaku hegyalj), Csikordos, Csontás, Csutkás, Csiralló, Csengő, (visszhangról,) Déllők, Elekes kn., Fagyos, Fenes kn., Forró kn., Fürdő, Fulladó, Gondos, Hálás, Hágó, Hosszu, Kékes, Kieskies, Köves, Kurtákok, Kincses, Lótilalmas, Magló, Nagyborozdás, Peres, Pergelt, Poklos kn., Szalonnás, Széles, Sajgó, Tilalmas, Tisztás, Tordás, Zalogos.

b) Csámár kn.,* Csenger,* Csóra* kn., Gezse* kn., Halálpál,* Hari* kn., Gyanát,* Gyógy kn., Hesskihegy, Három földek (canonica portio), Humorics, Kápolna, Kaptár (talán ősmagyar temetkező-hely nevéből), Orbó* (Arbov r. i. kn. Süllye (Syle, Gyle r. i.) kn., Táté* (Thacey, Thatey) kn., Herepe (Herepal, Herepel r. i.) kn., Koncza kn., Szarakszó* kn.

c) Akasztófa, Allodiális rétek, Bélmező, Kapus-ut, Kiskapu, Nagykapu, Kiskerek, Megykerék kn., Kerennyil, Papuczi (Papolczi) rét, Sósrét, Széperdő, Ujfalu, Ujszőlők, Ujvár, Sarlószer, Vadászó domb, Vágott patak, Veresgyürü, Veresegyháza, Veresmart, Veres-patak.

VI. *Az elavult d) képzős helynevek*: Béld kn., Borbánd kn., (Villa Barbancina), Bocsárd kn., (Buchard r. i.) Csanád kn., Csufud kn., Csüged (Chigud r. i.) kn., Diód kn., Iklód kn., Gabud kn., Kisfalud kn., Kopánd kn., Koslárd kn., Gáld kn., Lapád kn., Sárd kn., Tinód kn., Várad kn., Vessződ kn.

VII. *Szászból magyarosodott helynevek*: Bilak (Viehlag), Frankut (Frauengut), Gálpritty (Goldberg), Hellós (Herrlos), Gerepen (Gerippe), Grintyen (Gründchen), Herzsa (Her schau), Spring kn., (Gespreng), Sorostély kn. (Schornstein, De Camino Superiore r. i.), Monora kn. (Mimerad, Dannesmarkt), Vingárd kn. (Weingarten), Varczagás (Schwarze-Gasse), Tót-utca (Totdengasse, temető-ut), Girbó kn. (Birnbäum), Drassó kn. (Troschen), Alamor kn. (Olmur), Borberek kn. (Burgberg), Holdvilág kn. (Halwelage).

VIII. *Szláv eredetű helynevek*. Ide azok a nevek vannak sorozva, a melyek nem pusztán mint szláv eredetű szók, mert akkor Akna, Gombás, Csombord, Karácsonfalva, Szilvás is felemlítendőek volnának, hanem valószínűen már mint szláv helynevek kerültek nyelvünkbe: Akmár kn., Becze kn., Berve kn., Abrudbánya kn., Csesztve kn., Czelná kn., Jézer (tó), Obrázsa kn., Strázsa kn., Krakko kn. (Krakow r. i.), Miriszló kn. (Miruslow r. i.), Szedinka, Székás, Zalatna kn., Paczalka kn., Szohodol kn., TÜR (Turek r. i.) Véza kn.

IX. *Dák folyó-nevek*: Maros, Olt, Ompoly.

X. *Bibliai név*: Efráim, Sinai hegy.

X. *Latin szó*: Igitur, Marosportus kn.

XI. *Oláh nyelvből vett s általánossá lett helynevek*. Gyakoriak: Buna, Bunezó, Húla, Lapoczán, Lunka, Livádia, Sészur, Szurduk, Virtóp, Dumbráva, Dósz, Ritkábbak: Krucsánál (Istv.), Huda (Csk.), Pleása (Nl.) Herepeszije (Ml.) Kopács (Mig.) Fácza, Hinszúr, Malaistya, Fámetya, Peszkeria (Szb.) Padura, Pepeniste, Kinepiste, Mákra (Istv.) Orzui (Tür), Czondré (Ózd), Fregásak, Fregári (Mir.) Tyikuj (M. Cs.) Podárkert (Csk.) Pér (Mig. és For.) Lákos (Iacus), Kornyajja, Limba, Leorda, Dofa (V.) stb. — Községnevek: Korna, Dálya, Csáklya, Tartaria, Muzsina, Mundra, Ohába, Preszáka, Galacz, Metesd, Trimpoel, Valea Doszuluj, Petrozsán, Ompolyicza.

XII. *Eloláhosodott vagy oláhoktól is használt magyar helynevek:* Lábu, Málu (Czl.), Határu (Igp.) Hotáre (Kisf.), Borszin (Kisf.), Doszu fereduluj (Bocs.), Intre fogadáje (Sztimre), Zalogos (Gáldfő), Sziget (Kosl.) Brazdita (Fen.) Akaszteu (Csf.), Bibi berk (Mikl.), Hosszudomb (Ispl.) Dupa Kapus, Nyiris (Vadv.) Dupa rit, Kalea csengi, Kaszta berkuluj (Aszn.), Teu Fosztonduluj (Herepe), Tormas, Dupa kalea Vadveremuluj (Fug.), Tonorok, Todu bíressi (Diód), Kosárkó, Bologó (Csákllya), Magyarátu (Oh.) Berku kovácsilor, Berku lui Ujvári, Nyiráló, Hotomfa (hántófa), Djalu hotánfi (Csongva.), Hargas teu (Mf.) Kiserdeu (Sztimre), Szakmány, Székelyhegy, Kerekteu (Buz. B.), Zselléri (M. Váradja), Fűzes (Csüg.), Gorgánu (Rakató), Kapu, Kincses (Borbánd), Szappanyita (Csk.), Dolia (Dülő) Remete, Tér, Csókás.

XIII. *Históriás elnevezések s egyes helyekhez fűzött néphagyományok.* Őrhegy (Ne. és Csk.), Traján-utcza (Zl.) Halálhegy (Mdv.), Tatárerdő (Csk.), Táborhely (Alv.), Vár (Ml. Istv.), Holt asszony árka (Fele.) állítólag megölt és kirabolt asszonyról, Zsidóhegy (Zl.), ide vonultak ki 1848. előtt a zsidók állítólag minden este, mert éjjelre nem volt szabad a városban maradniok.

Nagy és kis puszta (Mir.) helyén állott régen, a miriszlai ütközet előtt (1601.) a község, mely hagyományuk szerint hajdúváros volt, de emlékei mind elvesztek. Mikor aztán ezen ütközet alkalmával elpusztult, a lakósok beljebb a hegyek közé, mostani tanyájukra vonultak.

Kerek dombhoz (Bükkösön) az a monda fűződik, hogy az óriásleány felvitte a völgyből a szántóvető embert a hegy tetejére játékszernek s megmutatta apjának. Ez rosszállotta leánya tettét s a lábával a völgybe lökte az embert ekéstül; de vele együtt egy darabka földet is letaszított a csizmája orrával; ebből lett a kerek domb.

A Bilakon (Vajasd) egy török pasának volt a kertje; azért van még most is rajta a különös növényzet.

A Király ebédlőjén (Vajasd) Hunyadi J. ebédelt a szentimrei csata napján. Innen rohant le Kemény Simon Hunyadi megmentésére.

Magyarigen. Ennek a községnek a neve eredetileg Grabendorf vagy Krapendorf volt; de midőn a szászokat innen kiutasították, többen, hogy itt maradhassanak, magyaroknak vallották magukat s azon kérdésre: «magyar vagy-e?» igennel feleltek. Állítólag innen van a helynév.

Vásárdomb (Mig). Báthory Gábor fejedelem őszi vadászatai alkalmával Krakkótól Kecskékőig voltak a vadász-sátrak felállítva s ezen alkalmat a vidéki lakosok vásár tartására használták fel.

Oltján utcza (Sárd). Mikor az első román határőrezredet állították fel, az Olt vize melletti Kopácsel község lakóseit, mivel ott, állítólag, nem akartak fegyvert fogni, ide telepítették; ezen telepesekről nevezték el az új utcát.

Lőrinczrévét, mely község eredetileg sokkal beljebb, a hegyek közt, feküdt, állítólag Lőrincz nevű révészről, vagy a mi valószínűbb, révtulajdonostól nevezték el.

Alvinczen a pusztulásnak indult Martinuzzi-kastély a nép emlékezésének a középpontja. Ma is mutatják azt a torony-szobát, a hol tulajdonosát a halálos csapás érte. Állítólag a régi bolgár temető keresztje alatt volt néhány napig eltemetve.

Istvánház a határában terjedelmes földsánczok nyomai látszanak; lenn a völgyben pedig kerek dombok, melyek mesterséges eredetre vallanak. Orbán B. (Székelyföld V.) említ olyan néphagyományt, hogy a sánczok avar táborhely nyomai, a kerek dombok pedig tumulusok, hová a völgyben lefolyt ütközet halottjait temették.

Bervén, az Ohába fölötti határrészen kelet felé vízvezető csövek darabjait, kőbaltákat és kalapácsokat, M-Csúcsón a borzai hegyen, valamint a Lőrinczrévei és csekelaki határban is, cserépedény-maradványokat találnak földművelés közben. Hariban csúcsi Benkő Elek tagjában az ötvenes évek idején a zápor sok ezüstpénzt mosott ki; a Czuczulevő dombon pedig cserepeket és bronz-csákányt találtak. Ugyanott a Fikker J. tagjában kerek alaku dombtető Csetátye nevet visel; a néphagyomány ide török várat helyez, melynek kutba rejtett kincseiért a marosujvári bányászok az egész hegyet keresztbe-kasba furták. M-Lapádon a Vár nevű hegytetőn kiásott sírokban talált régi fegyvereknek és apró ékszereknek az emlékét őrzi a hagyomány. Ózdon is a Radák-kastély és ev. ref. templom dombján régi építkezés alapjaira, római téglákra, érmekre akadtak. Mindezekből a néphagyomány vagy a község régi helyére, vagy várakra következtet, a nélkül azonban, hogy ezen telepek ősi lakosairól bárminemű fogalommal vagy képzelettel bírna.

Kutyfalván a Papok erdeje a reformáció előtt itt birtokos Ferencz-rendi barátok emlékét tartotta meg. Ugyancsak Kutyfalván a Kólláb nevű dombon áll Pekry Lőrincz, ózdi birtokos, kuruczvezér, Imre nevű fiának siremléke, ki vadászat közben lelte halálát.

Az a régi római út, mely Apulumtól Marosvásárhelyig haladt, egynémely nyomaiban napjainkig is fennmaradt. Oláh-Péterlakát a Czigány földök nevű dűlőnél, Oroszit a Kertek alatt, Kutyfalvának Hosszu nevű határrészét érinti; Gezsének Ritu Janku és Dosz nevű határrészén vonult el Bogátig, s innen a Berek nevű sziget mellett egész a Marosig. Itt a hidfő egyes téglái még a század első felében meglátszottak. Ma már a Maros vize takarja az ókori civilizáció ezen nyomait.

Elbeszélő népköltészet.

Népünk gondolat- és kedélyvilága leghívebben a költészetében van kifejezve. A való élet a maga sokszoros szükségeivel és törvényeivel korlátokat állít reményeik, vágyaik, elhatározásuk és vállalkozásuk elé; és ők szívesen keresik fel a képzelet világát, hol szabadon mozoghatnak. Mint a gyermek, a ki élvezettel gondol a szép álmra vissza

s örömmel elszórakozik azon a gondolaton, hogy mi mindent csinálna akkor, ha hamarjában tömött erszény birtokába juthatna. A hősök törekvésében és küzdelmében, a melyet elbeszélnek, a saját vágyaik és viszontagságaik is ki vannak fejezve; a hős iránt való vonzódásuk valamely szép tulajdonságban talált tetszésüknek, a gonosz megbűnhődtetése erkölcsi érzetük öntudatlan megbotránkozásának és igazságosságának, a fonák helyzetek alkotásában való ügyesség s a fölöttük támadt kacagás egészséges jókedvüknek s átlagos elégedettségüknek visszhangja. Értelmük is fejletlen, nyelvük is szegény abban az irányban, hogy ők kedélyállapotokat, absztrakt fogalmakat egyenesen kifejezzenek s elemezzenek; de a hozzá való képet és eseményt, mely leghívebben magyarázza, megtalálják a természetben s életük folyásában ma is, mint az ókori nagy époszok népe megtalálta.

Népélet az egyetlen igazi talaj, melyben naiv világfelfogás s így naiv költészet születhetik. A mi népünknek fajával közös kedélymelegsége s így a költészetre fogékonysága is van; s e mellett általában sokkal tanulatlanabb, semhogy tudása a képzelet csapongását nagyban akadályozhatná. Az iskolában még keveset, vagy épen semmit sem tanult; a mennyit tud, azt őseitől hagyományképen vette át s hozzá épen úgy ragaszkodik, mint öltözetéhez, ételéhez és szokásaihoz; ismeretei ugyan tovább terjednek már a faluja tornyánál, de rendszeren a katonáskodás révén szerevén meg azokat, nagyon obsitos-izűek és könnyen elmosódnak az otthoni élet gondolat- és munkakörében, vagy a kellő tanultság és alaposág nélkül csak növelik a képzelet működését. Ilyen helyen terem az igazi naiv költészet, a hol a nép gondolkozása a saját kicsi külvilágán túl már a képzelet terén mozog. Ezt a képzelet-világot aztán a tudása körébe eső való színeivel vonja be s megterem az a bizarr vegyülék, hol a gazdag képzelet a szegény való köntösébe öltözött. A tudatlansággal kapcsolatos költői, különösen vallásos irányu képzelődésnek megvannak a durva hajtásai is, főkép a babonák között.

Képzeletük mellett az emlékezet ad legtöbb költői anyagot. Termérek hagyományt őrzött meg a nép öntudatlanul, a mit őseitől élő szóban örökölt. Ezek a hagyományok mind egy-egy szálát képezik azon vallásos mithosznak, vagy történeti mag köré csoportosult mondaköröknek, melyeknek összefüggése szerencsétlen körülmények folytán a tudatból kiveszett; de részei annál nagyobb terjedelemben s változatosságban önállóan is élnek és növekednek mindenfelé. Emberfeletti erők avatkoznak a világ folyásába, titkos, kimagyarázhatatlan utakon, a melyeket valószínűen az élőlőszóbeli előadás természetes menete századokon át nagyított ki csodás elemmé valamely történetből. «Megosztottunk a mithosz ősi leplén rokonainkkal, mely gyermekkorunkban betakart mindnyájunkat. Addig vontuk, fessegettük, míg végtére egy-egy darab foszlány szakadt a markunkba s egy-egy része vele azon csoda-alakoknak, melyek rá voltak hímezve. Kinek az óriás karja, kinek a sárkány

egy feje, vagy tündér-szem, boszorkány-orr, szárnyas ló, lábatlan madár, babszemjankó, hüvelykmatyi, varas béka, griff madár, esztelen nyul, tépett varju stb. E foszlányok toldozgatásából s a csonka alakok saját izlése szerint való kiegészítéséből állott elő a külön mesevilága.» (Szi-ládi Áron.)

Ezek a hagyományok ma már nagyrészt nincsenek is helyhez kötve, tehát nemzeti tartalom sincs bennük. Vándorolnak népeken és országokon keresztül; s ép oly nehéz az eredetükre rámutatni, mint a népnek, vagy egy-egy törzsnek az ősi lakóhelyét megjelölni. Hőst és cselekményt válogatás nélkül vesznek onnan, a hol legközelebb kaphatják; tehát vidékünkön az oláhok gazdag mondavilágából is, a kikkel helyenkint még saját fajuknál is többet érintkeznek.

A képzelet nemcsak a hagyományok részletezésében és bővítésében nyilatkozik. Megvan annak az eredeti termékenysége ma is. A közelmúltnak valamely érdekes eseményét, melynek hallomás útján tudomására jutott, részletezve, kiszínezve előadja a hallgatóságnak egy-egy jó elbeszélő s így megindítja az élszóbeli előadás által mondaképzés folyamatát, a melyben csodás erők már kevésbé működnek ugyan, de benne csak az esemény lesz történeti tény, részletei pedig mind képzeletiek.

Gazdag anyagot nyújt az elbeszélésre a nép vidámsága, a mely tréfás történeteket szívesen alkot valamely fonák helyzet vagy esemény körül s gunytárgyává teszi képzeletének ellenszenves alakjait. Így tréfálja meg a vénasszony, a cigány s a szegényember a papot, halált és az ördögöt; így szégyeníti meg a látszólag boldogtalan *hamutyka* csúfolódó s tudatlan princz-testvéreit találékonyságával s élceivel, a mel-lőzött árva a dédelgetett édes lányt szépségével és szerencséjével.

Ha népies elbeszéléseinket nevükkel jellemezni s osztályozni akarjuk, az általánossá lett *mese* elnevezést ebben a formában nem találhatjuk elég megfelelőnek, mert ezt a fogalmat az irodalmi szokás a merőben költött s erkölcsi okulás végett előadott eseményre foglalta le. Vannak ugyan ilyenek is forgalomban, mint «A medve, róka s a szegény ember»; de ez általánosan ismert mese, s még csak változata sincs olyan, mely e vidék különleges sajátja volna. Az is igaz, hogy költői igazság-szolgáltatás mindenikben van; de nem célja a didaxis, hanem csak a nép öntudatlanul működő helyes erkölcsi érzékének a bélyege van rajtuk. Állat is szerepel majdnem mindegyikben; de ez megint nem az állatmesével közös vonás, hanem metamorfózis, valószínűleg a lélekvándorlás ősrégi hitének a maradványa. Vannak vallásos irányu elbeszélések, leginkább Krisztus és Péter szerepelnek bennük; ezek meg már nem annyira époszi természetűek, mint inkább prózai nyelven előadott példázatok s a vallásos meggyőződés ápolására szolgálnak. Összefoglaló név gyanánt *népies elbeszélést* vagy *népmesét* használhatunk.

Tartalmuk és hangulatuk szerint négy osztályba kerítem a vidé-

künkön gyűjtött anyagot. Első a *hős monda*, melynek történeti vagy ősmithoszi eseményeit a népies képzelet kedvelt hősei: Lúfi, Napfi, Milinkucz, Jánoska, Vitéz Pál, mézáros legény; fehér, veres, zöld, fekete király; elátkozott s elváltozott királyfiak, stb. idegen vitézekkel, sárkányokkal, lüderczekkel, réz, ezüst, aranybikákkal győzedelmesen harcolják meg. A nagy szakállu öreg emberen s asszonyon kívül a csodás erejű ökör, bikácska, kutya, medve, tövis-disznó vannak a hősek segítségére, ha nagyon aggasztó helyzetbe kerül. Olyan elbeszélést, melyben sárkányról van szó, csak egyet találtam, két változatban; ez is általában ismeretes. Lüderczczel és ördögös szülével ismét csak egyben találkozunk. Tünderről Bükkösön hallottam, de nem ezen a néven, hanem *«háram csurdé liánról, a ki a víz (Duna) marttyán jácczadazatt.»* Annál többször fordul elő az ördög, vagy tisztátalan, a ki mindig ember-formában jelenik meg, s csak véletlenül ismerhető fel a saruból kifityegő farka végéről, vagy arról, hogy holtat eszik. Nem dolgozik általában az ember megrontására; sokszor segítségére van a hibáján kívül szerencsétlenné lett szegénynek; s a mikor működése ártalmas, akkor is valamely felsőbb hatalom kényszere alatt látszik cselekedni. Ide sorozhatók a bükkösi és istvánházi mondák az óriásokról és kutyafejű tatárokról, melyek már közelébb állanak a történelemhez, de nagyon hézagosak s alig maradt meg belőlük egyéb a nevüknél.

Második a *jelképes elbeszélés*, melyben a nép vallás-erköcsi felfogása a maga naiv alakjában, okulás végett, van előadva, elbeszélésbe öntve. Legszebb köztük az, a mely Mantelhár ágyáról, a pokol válogatott kínzásai közt a legkinosabbról, s azok, a melyek az üldözött árvának boldogulásáról s a gonosz mostoha bűnhődéséről szólnak.

Harmadik a *tréfás elbeszélés*. Általában is hajlandó a nép komoly, sőt érzelmes történeteibe is oda-oda szurni egy-egy kedélyes megjegyzést, a mely bizony nem mindig állja ki a jóízű kritikáját. De vannak egészen mulattatásra szánt elbeszélések is, melyekben cigány, pap, vén, lusta és hűtlen asszony, kiszolgált katona, ördög, hamutyka, és kacagni nem tudó királykisasszony, néha beszélő állatok is szerepelnek.

Negyedik fajtának veszem azon elbeszéléseket, melyek a monda alakulásának módja szerint, újabb történetekből, csodás vagy inkább ősmithoszi elem nélkül képződtek. Rémes rablótörténetek és egyéb gonosztettek, véletlen felgazdagodás, hirtelen haláleset, családi drámák, háborúk és katona-élet, uralkodók és országok nevezetes esetei járnak szájról-szájra az írástudatlan nép körében, melyekben maga az esemény két-három nemzedéken túl alig lesz többé felismerhető.

De midőn így a nép elbeszélő költészetében különbségeket állítunk fel, meg kell jegyeznünk, hogy a nép ezen különbségeket nem teszi meg s hogy ezeket a formákat nem is lehet egymástól biztos

határvonalakkal elválasztani. Jelképes elbeszélésben is vannak átváltozások; hős mondához is lehet csatolva valamelyes szimbólum; újabb historiákhoz is nagyon közel áll a csodaszerűség, habár emberfölötti erők nem működnek is bennük. Tréfás elbeszélésben pedig épen összevegyül mindenféle elem, hogy a derült hangulatot fokozza.

Az alábbi példákat úgy választottam össze az általam gyűjtött nagy népmese-anyagból, hogy mindegyik faj képviselve legyen. Nagyobb számban pedig azért óhajtottam felvenni, mert a nép gondolkozásmódját s előadásának tulajdonságait, a maguk közvetlenségében, így lehet legjobban szemléltetni. Tréfás népmesét is vettem fel néhányat. Kérem a tisztelt olvasót, hogy a szóról-szóra lejegyzett ezen mesékben, az elbeszélés hangjára nézve, a nép-jellemzés eszközei és céljai szerint, ne pedig a művelt izlés igényei szerint állapítsa meg ítéletét.

E példák szóhiven vannak ellesve a nép ajkáról, és fonetikus írással lejegyezve, mely közelebről jellemez. Ezen írás követelményeiből legfelebb ha ott engedtem valamit, hol a magyar élőszóbeli előadás általános tulajdonságai nyilvánulnak a mássalhangzók asszimilációjában; különösen ott, hol a szóvégző mássalhangzó a következő szó kezdő hangjához alkalmazkodik, s a hol a fonetikus írás a szöveg érthetőségét zavarhatta volna.

I.

Vót ecczê egy asszan, ajan szép vót, hogy a világan párja nem lehetett; de a jánya még ő nála is szebb vót. Mikâ a nap bútt fel, az asszan is felkótt az ágyából, fűsülkedett, sepregetett s szépen felőtezett. Mikâ fel vót őtözve, a szemetet a nap felé hánta s asz kérdészte tőlle: «Nap, nap, fínyes nap, van-é még szebb asszan, mint én vagyok?» Addig, míg a jánya kicsi vót, asz manta a nap: «Nincs te nállad szebb asszan, a merre én járak, nincs biz a».

Telik-múllik az idő s megnótt az asszan jánkája s mikâ esmét mekkérdeszte a napat, ez asz manta: «Szép vagy tésis, de a jányad még szásszarta szebb nállad is.» Nagyan megharagutt az asszan a jányára s abba járt, hogy elpusztíccsa. «Édes jányam — aszangya nékije — gyere mennyünk az erdőbe, hazzunk virágot, csájjunk kaszarút». Jól van, bétarisnyáltak s elmentek az erdőbe. Szedik a sak virágot, ecczê az asszan asz mangya: «Érigy jányam, né att mæsszire egy szép virág van, haczide nékem». «Ó édes anyám, gyere tésis véllem; egedül hagy mennyek?» «Érigy csak, mer megvállak.» Hát az asszan abba vót, hogy bújjék el s a jány pusztújjan el tava az erdőbe.

Elment a jány a virágér; de mikârrá elhaszta, mán az annyát suhun se látta. Keresi az annyát, tyáttaz, jár az erdőn, sír, búsul . . . s nincs az anya. Kæzeledik az öste, még sincs az anya. Már mas miccsájjan? A min jár mind bêtejebb s bêtejebb az erdőbe, kapatt egy kunyhót; abba lakatt egy vén vadász meg a fia; de egyik se vót a házba. A ján senkit se látatt s béményen, nincs senki, nem gyű senki

«Áj csak — gandâjja a jány — neki fagak s csállak vacsarát.» Csált vacsarát s megterített s éppog le akart ülni az asztalhoz, hát haza gyütt a fiatal vadász. Láttya az ablakból a lámpavilágat s gandâjja: «Aj istenem! ki lehet az? Hátha hazament már az öregem» s bénez az ablakan, de a jány mán akkâ a kemencze mejjé bútt.

Bémegy a legín s nem lát senkit. «Én istenem! hát emmi? nincs senki suhun s a vacsara az asztalan.» Meggyű a vén vadász is. «Né apám, aszangya az ifjú legín, az asztal terítve s a vacsara készen s nem látak senkit, a ki csálta.» «Hát meg kell keressük, mangya az öreg, itt kell legyen.» A legín tyáttaz: «Asszan, jány, ami vagy, gyere elé, mer ha nem gyűsz, van egy vasszáju kapóm, az az idegent szerte-szível tépi, azzâ kerestelek fel.»

Előlép a jány s az ifju ecczeribe mekszerette, megcélélte s mekcsákalta s kérte, hogy legyen felesége. A jány elbeszélte, hogy járt, mint járt az anyyával s asztán vegdégeskettek s a legín s a jány egy pár lettek.

Telik-múllik az idő. Az anyya sepreget karán reggel s kérdi a napat: «Nap, nap, fényes nap, van-é szebb asszan, mint én vagyok?» «Szebb a te jányad» — mangya a nap. Az anyya asz gandalta, hogy má' régen megették a vadak. Há' jártattya esmét az eszit, hagyán pusztícsa el a jányát. Sütett pagácsát méregből s élment a jányát felkeresni. Ráakadatt az erdőben, éppog egedül vót athan. «Jaj édes jányam, hát te mit gondaltál? huvá lettél? min kerestelek, sirattalak s nem kaptalak suhun se. Édes, kedves jányam, ha tunnád, mennyi bánatan mentem keresztül érted. Nesze, hasztam egy kis jó pagácsát néked.» «Nem kell nékem, édes anyám, van nekem jó ennivalóm.» Addig min kérte, a még rávette; ett a pogácsából s mekhótt. Az asszan élment s a jányát a tüzêjen hatta. Az ura hazamegy, meglátja a feleségit a tüzêjen halva. De sir, de búsúl, de van nagy bánatba, hogy ajan szép vót s mekhótt. Na miccsájan? na miccsájan? Hát vót a ház mellett egy vérfa s egy angyalfa; let'er két ágat, bémeyen s meksujtatta a hóttat s ecczeribe feltámadatt, de még szebb vót, mint elébb.

A anyya másnapra esmét czifrán felőtezett s elig várta, hogy a nap bújjan fel, sepregetett s a nap felé hánta a szemetet: «Nap, nap, fényes nap, van-é szebb asszan, mint én vagyok?» «Van biz a, a te jányad még miliamszar szebb.» Elindút esmét, hogy cölje meg a jányát. Vett cseresnyét s mekcsálta, hogy fullaggyan mek tölle. Bément a jányához, de ennek az ura asz manta: «Ne hogy töebbet béengedd az anyádat, kerges ki, ha még elgyű.» Az anyya kínálgatta a jányát, de az bé sem híta, csak a pitárban manta, hogy mennyen el, mer gyű mingyár az ura. Az asszan t'erülgette a szemeit, hogy így s úgy a jánya nem szereti s «Egyél édes jányam, csak egy szemet legalább, nesze» s bedugatt erőnek erejével egy szem cseresnyét; a cseresnye tarkán akadatt s mekfűlt. Az ura meggyű s bámúl, hogy fekszik a földenn a felesége s nem mazdul; adamegy s láttya, hogy mekhót. Sir,

bánkâdik, de nem tudatt segíteni. Nekiállatt s övekkaparsóba tette s nem temette el, hanem az ágya alá tette, hogy láthassa. Ecczer élment vadászni, hát a még tava az erdőben vadázgatatt, meggyütt a fiatal vadász édes anyja a háshaz. «Hun az én menyem? — aszangya — mer aszt irta a fiam, hogy mekházasadatt.» Meglâttya a kaparsót az ágy alatt s benne a szép fiatal asszant: «Kêjj fel — aszangya s rázza — kêjj fel na, ne bújj el azé, mē napad vagyok, na ne tréfâjj» s hátba csapta s kiugratt a cseresnye a tarkából s feltámadatt a fiatal asszan. De vót œrœeme az urának, hogy megérkezett! Ugyan œelte, csâkalta, de még az édes anyját is, hogy megmentette a feleségit!

Sepreget ám esmét a menyecskének az anyja s kéri a napat: «Nap, nap, fényes nap, van-é nállam szebb asszan?» «A te jányad százezerszer még szebb te nállad.» Elindul harmadikszar is a gyalázatas, hogy a jányát megrancsa. Ment s kapatt egy bagjat; mekkapta s lehúsztta a bőrit az bagajnak s élment velle a jányához. Éppeg külön kapta a jányát, mikâ a disznóknak enni adatt. Már akkâ egy kis gyermeke is vót. Adamegy hazzâ s «Jaj fiam — aszangya — te miccsâlsz?» «Adak a disznóknak. De anyám mennyen el, mer bé sem eresztem. Ajan szép kis gyermekem van, nehagy megrancsa.» De az anyja így édes jányam, úgy édes jányam: «Szeretném látni a kicsidet, tudam ajan szíp, min te vagy. Vezs le a gúnyádat s én felveszem a tiédet, te meg az enyímet, lássuk megesmér-e a kicsinyed?» Addig min beszét a jányának, hogy levetette a gúnyáját s ment az anyához, hogy az œvét vegye fel. A min hazzâ közeledik, ecczeribe rálapíttya a bagajbört s a jánya bagajjá csâlódatt s élrepült. Az anyja félvette a jánya gúnyáit s lefeküdedt az ágyába s a kicsi gyêrmekeket a kezibe vette, hogy ne sírjan. A gyermek szapni akart, de hunnat szapatt vóna? Há csak sirt, min sirt. Hazagyün a vadász s aszangya: «Jaj fiam, mé sir az a gyermek? aggy neki csicset.» «Jâba adak, mer nincs tejem, rasszú vagyok.» De a férfi nem œsmérte meg, hogy nem az ő felesége; még fiatal is vót, szép is vót s a fejit az ágyban bétakarta egy kendővel. Őste lett s a buhú élgyütt az ablakra. Vót a vadásznak egy nagy kutyája s mekszólította: «Alszal édes kutyám?» «Nem aluszam biz én, édes asszanyam.» «Sir a gyermek?» «Sir biz az édes asszanyam, min merôt sir.» Râszállatt az aklakra s élkezdi: «Ablakak nyíjjatak, tűz gyerjeggyék, víz melegeggyék, hogy feresszem meg az én kicsidemet.» Az ablak kinyillatt s a tűz melegedett s a buhú kecskebukát vetett s asszan lett s a gyêrmekeket mekferesztette, mekszaptatta s elâltatta. Esmét kecskebukát vetett s bagaj lett s az ura hamlakára szállatt: Sêrkenny, uram, sêrkenny, mer êgyüttem ecczê, még êgyüvek kécczê s aztán tœbbé sahasem.» Esz manta az urának, de az nem œbredett s a madár tava élrepült.

Másnap esmét sir a gyermek, sir; az asszan félvette, hogy mekszaptassa; de hát hunnat szapatt vóna, ha nem vót teje? Az ember is búszult, bânkódatt. Hât œstére esmét meggyün a bagaj s aszangya a

kutyának: «Alszal, édes kutyám?» «Nem alszam biz én, édes asszanyam.» «Sir az én kicsidem?» «Sir bizan, édes asszanyam.» Rászállatt az ablakra s élkezdí: «Ablakak nyíjjatak, tűz gyerjeggyék, víz melegeggyék, hagy feresszem meg az én kicsidemet.» Az ablak kinyillatt, a tűz meggyúlt, a víz melegedett, a madár kecskebukát vetett s asszan lett, a gyermeket mekszaptatta s mekferesztette. Asztán esmét bagajjá csálódatt s az ura hamlakára szállatt: «Sêrkenny, uram, sêrkenny, mer êgyüttem kécczê s még êgyüvek ecczê s asztán többé sahasem.» Êsz manta az urának, de az nem ébredett s a madár tava élrepült. De a vén vadász nem tudatt alunni s hallatta, a mit a madár beszélt.

Reggelig alutt a gyêrmek fájnul, reggel esmét sir; az asszan felvette, de a gyêrmek csak nem hâlgatatt. Búsul a gyêrmek apja, hagy miccsájjan már, hagy ne sirjan. Asz mangya a vén vadász: «Te fiam, mandak én egyget. Az êjjel nem aluttam s láttam, hagy bêgyütt egy bagaj, az ablakra szállatt s asz manta: «Ablakak nyíjjatak, tűz gyerjeggyék, víz melegeggyék, hagy feresszem meg az én kicsidemet.» Az ablakak megnyiltak, a tűz meggyúlt, a víz melegedett, a bagaj kecskebukát vetett s asszan lett, a gyêrmeket mekferesztette s mekszaptatta s a gyêrmek elalutt. Asztán esmét bagajjá csálódatt s a te hamlakadra szállatt s asz manta: «Sêrkenny uram, sêrkenny, mer êgyüttem kécczê, még êgyüvek ecczê s asztán többé sahasem. De te nem ébrettél fel s a madár elrepült. Tudad mit? — aszangya a vén vadász a fiának — ôste ne aluggyál s ha a hamlakadra száll, fag meg, hagy lássuk, mi van a dalagba?»

Ôste a gyêrmek esmét nem aludatt, de a fiatal vadász is ébren maradatt. Gyün ám a bagaj s mekszóllítja a kutyát: «Alszal, édes kutyám?» «Nem aluzsam biz én, édes asszanyam!» «Sir a gyermek?» «Sir biz az, édes asszanyam!» Rászállatt az ablakra: «Ablakak nyíjjatak, tűz gyerjeggyék, víz melegeggyék, hagy feresszem meg az én kicsidemet.» Az ablakak megnyiltak, a tűz meggyúlt, a víz melegedett, a madár kecskebukát vetett s asszan lett belölle, a gyêrmeket mekferesztette s mekszaptatta s a gyêrmek fájnul alalutt. Asztán esmét kecskebukát vetett s madár lett s az ura hamlakára szállatt s asz manta: «Sêrkenny uram, sêrkenny, mer êgyüttem háramszer s immár többé sahasem.» A fiatal vadász mekfakta a bagaj lábát, a mint repüni akart, s a madár kecskebukát vetett s asszan lett. Még szásszarta szebb vót, mint elébb. Vótak nagy cêrcembe, de tettek is rôlla, hogy több bajuk ne essék. A vadász az anyóssát lóhaz kötötte s izre-parrá tette.

(Magyar-Lapád.)

II.

Ecczê vót hó nem vót vót egy cêreg ember, a kinek anyyi gyêrmeke vót, mind a rastán a juk, de még egygê több. Ez az ember nagyán szegin vót. Élment hát, hagy keressen szógálatat, mê másként

nem tudatt volna élni. Há a min ment egy erdőn keresztül, tanálkázott az őrdeggel. Az őrdeggel asz kérdészte tőlle: «Hoá mész te szegín ember?» «Menyek, aszangya, hagy szôgájjak, mē nem tak másképpen megélni.» «Gyere szegín ember hazzám, mē nekem éppeg kell egy szôga.» Há émentek haza az őrdeggel a pakalba. Ecczē az őrdeggel élküdi az embert, hagy hazzan a kutró vizet. Az ember éjis ment, de a karsót étcerte s nem vitt vizet, henem vót neki egy rassz zsidóbicskája s azzâ kezdett vájkálni a kut mellett. Há az őrdeggel éppeg âra gyütt s meglátta az embert, hagy miccsál. «Há te ember, te miccsálsz itt? Mé nem hazal vizet, mē tám kell a viz, hagy igyunk.» «Há né, aszangya az ember, étcertem a karsót s asztán, hagy ne még mennyek haza, há éviszem az egész kutat.» «Jaj szegín ember, ne hagy éhazd a kutat, mē viszek én vizet s éviszlek téged is.» Ezután a szegín embert nem még kütték é vizér. — Ecczē elkütte az őrdeggel a szegín embert az erdőbe, hagy hazzan ekkiesi fát. A szegín ember éjis ment, de nem tudatt vágni, há nem is vágatt, henem leüt s pipázatt, mint az őrdeggel emberek. Há ecczē égyün az őrdeggel s lássa, hagy nem vágatt az ember fát s kérdészte tőlle, hagy mé nem vágatt még fát? «Há tám még nem futatt él ez az erdő, még tudak én vágni» s út még ekkiesit. Az őrdeggel kezdett húzni egy csomó fát gyükerestő. Ecczē jaz ember feláll s kezdi tépni a magyaró fának a haját s csál belölle ketélt. «Miccsálsz te szegín ember?» kérdészte az őrdeggel. «Há né csállak ekketélt, hagy tépjem ki az egész erdőt, mē tám nem járak én annyit ide; hagy vigyem haza mind.» «Jaj te szegín ember, aszangya az őrdeggel, hadd é, mē viszek én fát, nehagy kitepd az egész erdőt! s még téged is haza viszlek.» «Na jár van, de nehagy megbatalj, hagy leessem!» Há amin haza értek, aszangya az őrdeggel az annyának, hagy: «Né ez az ember minket megœl, mē még erősebb, min mük, mē haza jakarta hazni az egész erdőt, kergessük é.» Há megegyeszttek, hagy az íjjel, má mind ma íjjel, œljék meg tüzes csákányakkâ. Esz meghallatta az ember, neki fagatt s az ágyába tett eddarab fát, hagy gandájják, hagy ő van att. Ő bébútt az ágy alá egy tekenyő alá s att pipázatt. Há tava éfél-tájt gyűnnek az őrdeggelœk, hagy œljék meg a szegín embert. Há lellem! azak az őrdeggelœk kezdik, jaj istenem! a tüzes csákányakkâ űtni, a még a fargácsak szœktek fel s akkâ aszangya az őrdeggel: «Má haggyuk é mē né a csantyai má mind pazdarjává csállottak, má tám csak mekhót.» Há az őrdeggel ember tava riggē felé, a mikâ még a kakas nem kukarékalt, fékel s bemenyen a pitárba s csál ejjó tüzet s meggyujtatta a pipáját s kezdett pipázni. Há a mikâ meglássák az őrdeggelœk, hagy az ember még él, nagyon megijjettek, hagy má megœli œköt s béhították a házba s megbecsülték s kérdészték tőlle, hagy hagyán aludatt az éjjé, s nem csipték-e ja balhák? «Vaj biz az úcsiptek, hagy nem is tuttam alunni tőllek; én nem is tudam, mē tám eddig nem csiptek ecczē sem.» Há nagyon megijjettek az őrdeggelœk, hagy mijjen erős ember lehet, mikâ œk hagy űtették s mégis asztat mangya, hagy csak

a balhák csípték. «Há szegín ember mit aggyak, hagy êmeny, mê má elengellek, mê elég jár szógáltá, há mit aggyak? Adak egy fél véka pínzt.» «Mi egy fél véka? aszangya a szegín ember, annyié még fé se kelek.» «Adak egy vékát.» «Egy vékáér mékki sem menyek.» «Há adak kettőt.» «Na nem bánam, de hazd is haza.» Az œrdœg haza is vitte s a szegín emberbœ gazdag lett. Itt a vîge, fuss ê velle.

(Tür.)

III.

Eccê vút êsszegín ember meg êsszegín asszan; de nem vút egy csepp gyerekük se. Aszangya az ember: «Hallad-e feleség? menny el a templamba az eggyik útan, majd én menyek a másik útan s a mit kapsz, kutyát, macskát vaj bármit, hasz haza, hagy legyen nekünk is valami gyerekünk. Elindúnak két útan s a vén ember kap ettevis disznót eggy agyag-jukba. Hazaviszi s «Na vén asszan! kaptál valamit? mer én kaptam né ettevis disznót. Mas mán van nekünk is gyerekünk.» Hát az a tevis-disznó megvót átkazva, az elébb kiráíjfi vót. Aszangya a tevis-disznó: «Apám s anyám vegyen disznókat s legyünk disznópásztarak.» «Ó édes fiam, aszangya a vén ember, ládd mi vének vagyunk, ki hajtya ki a disznókat?» «Kihajtam én, mangya a tevis-disznó.» Há jó van, vett a vén ember disznókat. «Vett édes apám?» «Vettem fiam.» «Jó van apám, ha vett, vegyen még egy fehér kakast, egy veres kakast, egy fekete kakast.» Vett s a tevis-disznó min kurálta a kakasakat s vitt nékijek, hagy egyenek s igyanak. Tœt-mút az idœ s tavasz lett, a disznókat ki kellett hajcsák. «Hát ki kœrtel?» kérdi a vén ember. «Kœrtelek én, csak aggya ide, édes apám.» Felül a tevis-disznó a ház tetejire s kœrtel; asztán ráül a fekete kakasra s kihajtya a csârdát s mikâ kiértek az erdœbe, bécsállódik a lapiba s a kakast megkœti. — Abba az idœbe háram nap vút eggy esztendœ.

Éppeg a fekete kiráj utazatt abba az erdœbe s att érte a seticcség. Elkœdi a kacsissát, hagy keressen valakit, hagy vezesse ki az erdœbœ «Menny el, aszangya, kapj valakit, hagy kivezessen.» A kacsis megyen s tanálkazit a tevis-disznóval. «œgyêj te, aszangya a kacsisnak, nehagy rám lépj, mer ugy váglak pafan, hagy egyik szemed a másikat veri.» A kacsis néz, hunnat beszének s megláttya: «Ki s miféle vagy te tevis-disznó? Nem tunnád kivezetni a fekete kiráíj az erdœbœ?» «Vaj ki, ki bizan, mér ne? csak aggya ide a fekete kiráj a jányát feleségül s a fele kiráíjságát.» «Na csak szaparán, mer adaggya; hanne adná!» «Elébb csájjunk írást, akkâ maj kivezetem, de addig nem.» Elmegy a kacsis vissza. «Na kaptál valakit?» «Kaptam egy tevis-disznót, de né esz meg esz kéri.» «Csak mangyad, hagy megkapja» s csál írást, a kacsis elviszi a tevis-disznónak. «Nékem efféle írás nem kell, aszangya, kœtlevelet kell aggyan, hagy a jányát s a fele kiráíjságát adaggya.» Mit vót miccsájjan? adatt kœtlevelet s a tevis-disznó kivezette az erdœbœ.

Öste hazahajtya a csârdát s asz mangya az apjának: «Edes apám, hânaprâ aggyan enni a veres kakasnak, hogy mennyek avval.» Másnap felût a veres kakas hátára s kürtelt s kihajtatta a disznókat az erdêbe. A kakast megkötötte s ő maga bécsálódatt a lapiba.

Akkâ meg a veres kiráj utazatt s a seticcség az erdêbe érte s eltévelyedett. Elküdi a kacsist, keressen valakit, hogy vezesse ki az erdébô. Megy a kacsis s mekkapja a tevis-disznót, de elősszer nem látta meg a lapiba. «Ügyêjj te, aszangya a kacsisnak, nehangy rám lépj, mer ugy váglak pafan, hogy egyik szemed a másikat veri!» Hát te kis tevis-disznó, téged nem is láttalak! Né a veres kiráj bétévedett az erdêbe s mas nem tud kigyünni, nem tunnád kivezetni?» «Vaj ki, csak aggya nékem a jányát s fele kirájságát, de írást csájjan, mer különben nem mazdulak». Visszamegy a kacsis s êlmangya s a kiráj ád ekkiesi írást. «Nem kell efféle írás, mangya a kis disznó, tiszta, jó írás kell, kötlevél». Miccsájjan a kiráj? Kűdett kötlevelet s a tevis-disznó kivezette az erdébô; avvâ ráugrik a kakasra s hazahajt. «Édes apám! aggyan annak a fehér kakasnak, hogy mennyek véle is.» Az öreg adatt s reggel kapja magát a tevis-disznó, felszœkik a fehér kakasra s kürtel s kihajtya a csârdát az erdêbe. A kakast mekköti s ő maga elrejtôszkedett a lapiba.

Hát a fehér kiráj éppeg akkâ utazatt a jányával s bésétítédett az erdêbe. Elküdi az inassát. «Menny, aszangya, kapj valakit, hogy vezessen ki az erdébô». Az inas elmegy, hogy keressen velakit s rátanát a tevis-disznóra, de a setitbe nem látta mingyár. «Ügyêjj te, nehangy rám lépj, mer úgy váglak pafan, hogy egyik szemed a másikat veri! Ki s miféle vagy s mi járásad vagyan êrre?» «ÉN a fehér kiráj inassa vagyok; né az uram így is így járt, nem tunnád kivezetni az erdébô?» «Vaj ki, csak hazz eggy írást, hogy a jányát s fele kirájságát nékem aggya». Elmegy az inas vissza s a kiráj kérdi: «Kaptál?» «Vaj igen, kaptam egy tevis-disznót, de né mit kíván? Hagy felséges kiráj! a jányadat ad néki s a fele kirájságát». «Adadam, ha úgy lesz istentől rendêlve». «De nem úgy, henem írást kér a dalagró». Kérdi a jányát a fehér kiráj: «Na jányam elmész utánna?» «Élmegek, ha istentől így lesz rendêlve». A kiráj megatta az írást s a tevis-disznó kivezette az erdébô. Asztán neki fagatt, félkapatt a fehér kakasra s êlhajtatta a csârdát haza.

Mikâ haza értek, aszangya: «Na lássa édes apám, hogy megérisztem a csârdát. Mas mán êtôt az esztendô, vegyék fel a fizetést. Nékem peddig keressenek szekeret, hogy mennyek s házasaggyam meg». «Ó fiam! mangya az annya, ki gyünne te utánnad?» De azé csak hasztak vaj öt szekeret másnap riggêre. A tevis-disznó félkapatt a fekete kakasra s êlment elősszer is a fekete király házába. — Hát attan bétüsselték a kaput, de a tevis-disznó megsarkantyusza a paripáját s bérepült. «Na né! én vezettem ki az erdébô s mast ugyan szépen várnak a vélegínre, még asse gyű, a ki a lavamat élvegye. Nem azé

gyüttem, hogy itt űjkek». Kérdi a fekete kiráj: «Itt esküsztek meg, vaj athan?» «Athán, mē megátkazatt a papam, hogy att eskügygyek, a hun kereszteltek». A fekete kiráj felpakal egy falka gúnyát s pínzt s a jányát s útnak indútak. Az első szekéren ment a mennyasszan s a tevis-disznó a fekete kakason út s adaruktatatt a mátkájához. «Szereccz ingemet lélkem?» kérdi a jánt. «Ó mennyen isten csúfja; ne is lássam». Mekharakszik a tevis-disznó s levetkeszteti a jánt s visszakergeti az apjához; a szekereket peddig s a sak drágaságot élvitte haza.

Mikâ haza értek, aszangya: «Na apám! mas van pínz, má csak asszan kell. — Hânap riggère hazzanak négy-öt szekeret, hogy menyenyek a veres kirá jányáér». «Ó fiam, fiam, aszangya az anya, hogy tunnád te aszt êhazni!» de azé csak a szekereket êlhaszták. Riggê felül a veres kakas hátára s mennek a veres kiráj ârszágába. Hát a kaput att is bétüsselték s nem tudatt bémenni, A tevis-disznó fakta magát s bérepűt a kakassal. «Na né! én vezettem ki ôköt az erdebő s mast ugyan szépen várnak a vélegüre, még asse gyű, a ki a lavamat élvegye. Nem azé gyüttem, hogy itt űjkek; van nékem egy vén apám s anyám, azakra kell ügyêjkek». Kérdi a veres kiráj: «Itt esküsztek vaj athan?» «Majd athán, mē megátkazatt a papam, hogy att eskügygyek, a hun keresztêltek.» A veres király fêlpackal egy falka gúnyát s pínzt s a jányát s utnak bacsáttya ôköt. Az utba mikâ mennek, ada megy a tevis-disznó a kirá-jánhoz s kérdi: «Szereccz-e lelkiem?» »Menny el példa, ne még közelébb gyűjjél». Mekharakszik a tevis-disznó s ecczeribe visszakergeti a jánt az apjához, a szekereket s a sak drágaságot élvitte haza. «Na édes âpámék mán vagyan mibő éjjenek. Nékem meg csájjanak eggy ajan házát, mint a fehér kirájé, mer én a fehér kiráj jányáér menyek, hogy mire meggyüvek, kész legyen. Hazzanak még kétannyi szekeret, mint az elébb s édes apám aggyan enni a fehér kakasnak.

Hazatt az apja tizenkét szekeret s a tevis-disznó rászokott a fehér kakasra s kamendéraszta ôköt, hogy mēre mennyenek. Há a fehér kiráj palatájában nyitatt kapuval várták s mindent készítették a vendékségre. Migyár élvették a lavát s bévítették a hambárba, hogy egyék. De a tevis-disznó asz mangya: «Nem azé gyüttem, hogy itt űjkek, mē van nékem cereg apám s anyám s azakra kell ügyêjkek. Én a fehér kirá jánya után gyüttem.» «Na ne siess édes fiam, mangya a kiráj, űj egy cseppet nálunk is. Hát itt esküsztek meg?» «Itt esküszünk, felséges kiráj apám! s nagy vendékséget csáltak. A vendékség után felpakaltak sak mindent a tizenkét szekérbe s att diskuráltak. Éppeg az nap tőt bé a hét esztendő, a meddig a tevis-disznó el vót átkazva.

Mikâ haza értek, mán akkâ kész vút a szép ház, éppeg ajan vút, mint a fehér kirájé. Aszangya a tevis-disznó: «Édes âpámék fekügygyenek ebbe a házba, maj műk a másik házba menyünk» s bémentek s lefeküttek. Elévesz a tevis-disznó egy nagy kést s aszangya: «Szüvem, szerelmem, mikâ pant tizenkét ára lessz, szurj belém, hogy

egy csep vér gyűjjen; de ne feletkezzél meg, mer akkâ még hét esztendőöt kell, hogy ebbe a farmába legyenek.» Alutt a tevis-disznó s a kiráján, már mint a felesége, sajnáta, de azé pant tizenkét ârakâ beszúrta a nagy kést s ecczeribe egy csep vér kihullatt s abba a pillanatba kirájfi lett belőlle. Riggê sír az apja, sír az anya, hogy huá lett az é drága tevis-disznójjak. Jába mangya a kirájfi, hogy «Né én vagyok a fiuk, csak el vâtam átkazva,» mégis csak siratták az ő drága tevis disznó fiukat. A kirájfi irt az ő apóssának, hogy gyűjjen s nézze meg, mijjen bâldagságba vannak, s el is gyütt s œrvendett, hogy ijen jó vége lett a dalagnak. Meghallatta a fekete s a veres kiráj is, hogy mi lett a tevis-disznóból s eleget bánták, hogy nem az ők jányak lett a felesége.

(Medvés.)

IV.*

Ecczê vút egy veres kiráj meg ezzöd kiráj. A zöd kirának vút háram fia, mind a hárman fâin legények vútak. Ecczê asz mangya a nagyobbik fiának; «Ha lefekszel, mand el az álmatat,» Lefekszik a fiú s álmatatt. Kérdi az apja: «Hâ mit álmatattál.» «Én aszt álmatattam, hogy aggyan nékem annyi katanát, hogy legyenek, mint egy fél kiráj.» Adatt neki s lett mint egy fél kiráj. A középsének is manta: «Ha lefekszel, mand el az álmatat.» Lefeküdettt s álmatatt: «Na s mit álmatattál?» kérdi másnap riggêl az apja. «Aszt álmatattam, hogy aggyan nékem hat œkrœt, hogy legyenek, mint egy fél gazda.» Hátra vút a lekküsebbik fiú, ennek a neve Milinkucz vút; ennek is manta az apja: «Ha lefekszel, mand el az álmatat.» Lefeküdettt ez is. Másnap kérdi az apja: «No s mit álmatattál?» »Mit álmatattam? Az én álmatam nagyobb, mint az apám feje.» Tette a tœmlœczbe egy hónapig s kérdészte, de a fiu mást nem mandatt, mint hogy: «Az én álmatam nagyobb, mint az apám feje.» Megin csak ütette-verte, há gyün a veres kiráj s kérdi: »Mê vered aszt a gyêrmeket?» «Hâ hann verném? mikâ né asz mantam, hogy feküggyenek le s a mit álmatadnak, mangyák meg nékem s mind êlmanta, csak ennem akarja.» «Acza nékem, hátha nékem megmangya.» Kérdi, faggattya, de a gyêrmek csak abba marad, hogy az ő álma nagyobb mint az apja feje. Êlvitte magával a veres kiráj, hogy maj csak meg-gandalkazik a gyêrmek. Kérészte, faggatta, hiába. Mekharagudatt a kiráj: «Mas mingyâr bérakatlak a kэфalba, ha meg nem mandad.» Nem manta meg, hát a veres kiráj megállatta, a mit mandatt s kémiveseket hívutt s bérakatta a falba. De vót êjjánya a vœrœs kirájnak s Milinkucz s a lány mekszerették egymást és mast a ján fizetett a kémíveseknek, haggyanak ennyilást a falba. Ugy is lett, hattak ennyilást s a jány enni vitt néki fájnul mindennap.

* Más változattal M.-Lapádon.

Telik-múllik az idő s ecczê a zöd kiráj kűdett háram batat a veres kirájnak, hagy pecsétêjje meg, mêtjik a kűssebb vége s mêtjik a nagyobb vége. A jány êlmanta Milinkucznak: «Né mit kűdett apád s mas nem tuggyuk miccsájjunk?» «Hát aszangya Milinkucz, semmi egyebet ne csájjatak, min tegyetek kádba vizet s beléje a batat, a mêtjik vége fennmarad, az a kűsebb, a mêtjik lemerül a vízbe, az a nagyobbik.» Mácczâ kűdett háram csitkót, egyy évesset, két évesset, háram évesset, hagy pecsétêjje meg a veres kiráj, hagy mêtjik hány esztendős?» A veres kiráj nem tutta, miccsájjan s a jány esmét êlmanta Milinkucznak. Aszangya a fiu: «Ne féjjen apád! csak tegyen egy tekenyőbe zabat, egybe razsat s egybe téjet. A háram esztendős a zabra, a két esztendős a razsra s az egyy esztendős a tere megyen.» Eszt is megfejtették. Harmadiksza meg aszt kivánta a zöd kiráj, hagy a veres kiráj léjje ki a szájából a falatát kilenczven arszágan keresztül éppeg husvét napján. Na mas mivé lesz szegin veres kirá? Mêt megűzente a zöd kirá, hagy elveszi az arszágát, ha esz nem tuggya mektenni. A jány esmét panaczkadik Milinkucznak. «Na mand apádnak, hogy bacsássan ki minden fagjat, s tán azak kœzt kápódik vaj egyy, a ki a lœvést mekcsájja. A jány êlmangya az apjának s kiszabadítottak minden fagjat, de egyyik sem tutta mekcsálni. Aszangya a jány: «Még egy van.» «Hun van?» «Hát a kőfalba bérakva, a Milinkucz.» «Jaj! aszangya a veres kiráj, eddig még para sincs.» De így s úgy csak mekcell nézzék, hátha még él s kibantatták a falat, hát at vót a Milinkucz! haja, szakálla megnőt, egész a fédig ért. Kivették annat s megnyiratták fájnul s a Milinkucz csát ennagy állást s éppeg husvét napján kilétte a zöd kiráj szájából a falatát.

A zöd kiráj megbúsúlt, hagy nem tudatt a veres kirájan kifagni. Hát esmét aszt űzente, hagy várja egész népével vendékségbe. Milinkucz asz mangya: «Jó van, majd én êlmegek.» Béfagatt jó négy lavat a karuczába s elindút. Há a min mentek, tanálkasztak egyy emberrel, a ki egy szunyagnak szurannyal a szűvit szuriczálta. Megállittya a fiu a karuczát s nészte s csadálkazz. «Ne csadálkazz én rajtam, henem inkább csadálkazz Milinkuczán, a ki a zöd kirájnak a szájából a falatát kilétte.» «Én vagyok az a Milinkucz.» «Vigyél el ingemet is, mêt bizan nem jó lessz a dágad.» Hát êlvitte magával. Mennek tuvébb s tanálkazznak egyy emberrel, a kinek malamkő vót a lábára kœtve s mégis a nyulat rugdasta. Csadálkazz Milinkucz az emberen, hagy ajan gyarsan tud futni. »Ne csadálkazz én rajtam, henem inkább csadálkazz Milinkuczán, a ki a zöd kirá szájából a falatát kilétte.» «Én vagyok az a Milinkucz.» «Na ha te vagy, hát vigyél el ingemet is magaddal, mêt nem jó lessz a dágad.» Eszt is êlvitte magával. Mennek, mennek s kapnak egy embert. Ez az ember kilenczven eke után eszi meg a barazdát s mind asz káttya: «Jaj, de ehethém!» Milinkucz csadálkazz rajta. «Ne csadálkazz én rajtam! — aszangya az ember — henem inkább csadálkazz Milinkuczán, a ki a zöd kirá szájából a falatát ki-

létte.» «Én vagyok az a Milinkucz.» Na ha te vagy, vigyél ingem is magaddal, mē nem jó lessz a dâgad.» Eszt is élvitte a Milinkucz magával. Mennek tuvébb s kapnak eggy embert, valamennyi viz mind a szájába fajt, mégis asz kátatta: «Jaj be ihatnám!» Milinkucz csadálkazzott az emberen. «Ne csadálkazz én rajtam, aszangya az ember, henem inkább csadálkazz Milinkuczán, a ki a zöd kirá szájából a falatot kilétte.» «'Sz éppég én vagyok az a Milinkucz.» «Na vigyél magaddal ingemet is, mē bizan nem lessz jó dâgad.» Aszt is élvitte magával. Hát ahagy mennek, mennek, tanálkazznak eggy emberrel; 99 tűz ég mellette, 99 kazzók rajta s mégis fázott. Milinkucz csadálkazzott. «Ne csadálkazz én rajtam, henem inkább csadálkazz Milinkuczán, ki a zöd kirá szájából a falatot kilétte.» «Éppég én vagyok az a Milinkucz.» «Na ha te vagy, vigyél ingem is magaddal, mē bizan nem jó lessz a dâgad.» Eszt is élvitte. Mennek tuvébb s kapnak eggy embert, a ki eggy macsukával* dab keresztül a világon s nincs huvá dabjan. Milinkucz megáll s csadálkazzik. «Ne csadálkazz én rajtam, aszangya az ember, henem inkább csadálkazz a Milinkuczán, a ki a zöd kirá szájából a falatot kilétte.» «Éppég én vagyok az.» «Na ha te vagy, vigyél ingem is magaddal, mē bizan nem lessz jó dâgad.» Hát eszt is élvitte. Mennek esmét s kapnak eggy embert, a ki néz a világon keresztül s nincs huvá nézzen. Milinkucz csadálkazzik. «Ne csadálkazz én rajtam, aszangya az ember, henem inkább csadálkazz Milinkuczán, a ki a zöd kirá szájából a falatot kilétte.» «'Sz éppég én vagyok az.» «Na ha te vagy, vigyél ingem is magaddal, mē bizan nem jó lessz a dâgad.»

Mennek, mennek s adaérkeznek a zöd kirájhaz vendékségbe. «Na vigyetek ki 90 œkroet, 90 sütet kinyeret, 90 hardó bart», aszangya a kiráj a szalgáinak, de maga nem ment ki s mán elébb csálatatt egy nagy tiszta vaskemenczét. Kivitték az ételt s italt s asz mangya, a ki 90 eke után a barazdát ette s min mégis ehetnék vút: «Na csak hamar egyetek, mē ha én hazzá fagak, nem marad néktek semmi ecczeribe.» Az a ki minden vizet megivutt s mégis ihatnék vút, aszangya: «Na csak hamar igyatak, mē ha én neki fagak, néktek semmi sem marad» s ecczeribe élfagyasztatták a sak ételt s italt s kütték bé a szalgát: «Menny szaparán, rest partéka, mangyad az uradnak, ha vendéget hívú, küggyen ételt s italt.» Megijjett a kiráj s béhivatta ökö, de a szalgáknak mekparancsalta, hagy a min bélépnek, rakják a vaskemenczébe s a kavácsak fújják a tüzet, hagy égjenek meg. Bé is rakták s a kavácsak fútták a tüzet. Mikâ mán meleg vút, a 90 kazzókas fútt eggyet a bal óra jukán s ajan hideg lett, hagy fatytak meg a kavácsak s a kemenczébe is reczkettek. A 90 kazzókas fútt eggyet a jobb órajukán s ecczeribe bémelegedett az egész ház. A zöd kiráj riggê aszangya a béreseknak: «Asztán a csuntakat hányyátek ki a kemenczébő!» Mennek a béresek, hagy hányyák ki, bénéznek, hát láttyák, hagy minnyá-

* bunkós bot.

jan élnek s egészségesek, semmi bajak sincs. Mangyák a kirájnak, hogy né nincs semmi bajak. A kiráj megijjett s kérte az engedelmet, hogy így s úgy nem esmérte, hát legyen jó szüvel éránta s maraggyanak nálla még vendégeknak.

Jó van, hát att marattak, de a zöd kiráj mind abba járt, hagyjan fagjan ki a vendégen, mē nem tutta az igasságot, hogy kicsada. Hát, asz mangya, kűggyenek vizér mind a ketten s a mējjik cseléggye szaparábban meggyű, az lessz a nyertes s a másiknak a fejit levággya. A kiráj élküdtett eggy cœrdœngœs szülét, a kirájfi peddig élkütte aszt, a ki a malamkœvet rugdasta. A viz egy annyira vút, mind ide Iâpád. Az cœrdœngœs szüle felút a szénvanyóra s ugyan eliparkadatt, de az ember lehánta a malamkœvet s ecczeribe athan vút a vízzel. Asz mangya mast a fiú a kirájnak: «Tedd a fejedet a kűszebren» s a min letette, a kard fakát rátette a nyakára. «Fél-e kend?» «Ha félek, ha nem félek, minden félségen túl vagyok.» «Kējjen fel édes apám, mē né, én vagyok. Megmantam, hogy az én álmam nagyobb, mint a maga feje.» A zöd kiráj megœrvendett s elhítták a veres kirájt is, a Milinkucz êvette a jányát. Tajás-hajba keverettek, viz fenekére ereszkettek s mast is élnek, ha meg nem háltak.

(Medvés.)

V.

Vót ecczē eggy cœrœg-cœrœg szegin ember s eggy cœrœg asszan; nem vót csak e' malaczacskájuk. Asz mangya az cœrœg ember: «Te asszan, ne éjjük meg eszt a malaczat, a meddig a seggin nem faj ki a zsir.» Jó van, hát nem œlik meg. Kimegy ecczē az cœrœg ember, hogy vágjan fát. A min vágja a fát, kœpœtt eggyet a fédre s a malacz éppeg adament s beléút. Az asszan meglátta, hogy a malacz seggin valami fehérség van, asszangya a társának: «Te cœrœg, űssük főbe a malaczat, mer né kifaj a zsírja.» Jó van, megéték, az asszan sűtett-rántatt hust, placsintát; bart hazatt; a hust a kemencze tetejére, a placsintát a kemencze alá, a bart az ágy-lábhaz tette. Aszangya a társának: «Gyere mennyünk az erdébe, hogy hazzunk fagvájót, mer miccsálunk, ha nem lessz.» Êczammagnak az erdébe s tanálkznak az útann egy kúdussal, mekszöllítyák: «Te kúduš, huá mész?» «Há né menyek, aszangya, kúdúni.» «De nehagy bémenny a mü házunkhaz, mer né mük az erdébe menyünk, hogy hazzunk fagvájót. A mü házunk it meg it van s éppeg malaczat étünk, a hus a kemenczében, a placsinta a kemencze alatt s a bar az ágy lábnaál van; nehagy megedd, azé mangyuk, hogy az a müénk.» «Dehagy menyek, a világér se menyek» s azzal elvátak, a kúduš a faluba, az cœrœgœk az erdébe mentek. A kúduš egenest abba a házba ment, a hun az cœrœg emberek laktak s bément s a mit mekkapatt kít megevett, kít elrakatt s nem hagyatt semmit. Haza gyűnek az erdebő, há nincs suhul semmi. Huvá lett? ki ette

meg? A kúdos bizanyassan nem, mē annak megmanták, hogy bé né gyűjjen. Aszangya az asszan: «Te cœrœg, néz csak, mennyi légy van itt; semmi sem ette meg, csak a legyek.» Neki fagnak, hogy a legyeket meggyilkalják: «Vedd a kœtœ-fejszét, eggy éppeg a hamlakaman van, asszangya az asszan, gyere s üsd meg.» Az ember úgy megütette a fejszével a legyet, hogy az cœrœg asszan ecczeribe mekhót. Mas már az cœrœg egyedül maradatt, êtemette az asszant nagy bánatas szüvel s nem tutta, miccsájjan a nagy magánasságba. Hát êlment, hogy nézzen valami után s tanálkazatt a sánta rókával. Kérdi a sánta róka: «Mér busúsz te vén ember?» «Hagy ne busúnék, mer né mekhót az cœrœg társam.» «Ne busújj, végy el ingem, mer én elmenyek utánnad.» «Jó na, legalább nem leszek egedül.» Ahagy mennek haza, asszangya a sánta róka: «Na cœrœg, mas csájjunk egy kis vendékséget, híjjuk el az én atyámfiat, mer né úgy dukál.» Vót az embernek két méhe, az eggyiket felvêrték s a róka kiment s eggyet arditatt s ecczeribe at vót minden róka. Êttek-ittak s lakmárasztak. Nézi az cœrœg ember: «Te feleség, asszangya, én mekhalak, nyúttóasztassál ki a kemencze mejjé. Lefekszem jószántamból, tudam úgy is, hogy mingyá mekhalak; a kœtœ-fejszét tedd a fejem alá, az legyen a párnám.» Béfekszik az cœrœg a kemencze mejjé s a róka a fejszét a feje alá tette. A róka asz gandalta, hogy már mekhót, mikar az ember nem mazgatt s elhítta az atyafiait a temetésre. Felvêrte a másik méhet s aszanta: «Egyetek, mer van elég.» Gyűnnek a rókák kaczagva, tánczalva s tanálkaznak egy sánta nyullal. Kérdi a nyúl: «Huvá mentek, róka kamák, ajan nagy cœrœmben?» «Ha tunnád, tésis gyűnné; megyünk temetésre, jó életre.» «Vigyetek el ingem is, mangya a nyúl, leszek papatak.» «A biz a jó lessz, legyen pap is kœzœttünk». Neki fagatt s elment véllek a nyúl is. Mikâ béértek a háshaz, a pap nem ment bé, mē látta az embert, hogy néz. Mikâ megették a mézet a rókák, asszangyák: «Na énekjűnk s asztán a pap prédikájjan». A rókák ârditattak s az cœrœg ember min nészte, hogy miccsálnak. A nyúl rákezdi (énekelve): «Câtre munte, câtre munte, che ômu nu e mort, mună închide usa închide de vulpe bunde face, din popă guleru pune». (Fel a hegyre, fel a hegyre! mert az ember nem halt meg, kezével az ajtót becsukja, a rókából bundát csinál, a papból meg gallért tesz reá.) Az cœrœg bécsapta az ajtót, bérántatta a papat, a rókákat meg a nyulat is min megœlte. A felesége kœnyœrgœtt néki: «Én vagyok a feleséged, ingem ne üss.» De az cœrœg nem hâlgatatt rá, aszt is megœlte s valamennyit megnyúsza s s kapatt a bőrekér e' csumâ pínzt.

(Magyar-Lapád.)

VI.

Vót ecczer eggy ember s annak vót e' jánya. Az ember cœzvegy vót s másacczar is mekházasadatt s êlvett a szamszéggyából eggy cœzvegy asszant, ennek is vót e' jánya. Az ember sahase vœhetett a

jányának semmit; a mastahája min szitta-karhalta. Az édes jánya szép vót, az asszanyé csúf, de azér mégis a másikat csúfalta s rangyas, mucskas gúnyát adott nékie. Tőt-mút az idő, nagy ján lett mind a kettő. Élment ecczer az ember a vásárba s a felesége min manta nékie: «Eszt végy a jányamnak, aszt végy a jányamnak.» «Hát te mit mansz?» kérdi a maga jányát. «Vegyen bár csak e' diót nékem», aszangya a szegín jány, mer félt a mastahájától. Az ember mindent vásárolt a mastaha jányának, a maga jányának csak e' diót hazatt, aszt is az útan kapta. Athan elészedi a sak czifraságat, a mastaha felczifraszta a jányát, a másik csak mekhunyászkadatt s dógazatt s mintha nem is látná a sak minden szépséget. «Né fiam, neked is hasztam e' diót», mangya az apja. «Jó, hagy bár eszt is haszta» s koeszœni s êmenyen a kërbe a dióval s elûteti. Ajan kedves diófa vót, hagy egy-két esztendő alatt nagyra felnött s nagyán sak diót termett. Az atya is œrvendett nékie; de a szegín jánnak errő sem lehetett enni, peddig az ő diófája vót, csak úgy vaj egyyet, vaj egyyet. Tőt-mút az idő s legínyek jártak a hászhaz, de min csak az árvát kérték férhez. Az asszan bédukta a mastaha jányát a kád alá, csak a magáét mutagatta, czifrán őtesztette; kuruzsálta a legínyeket, hagy az ő jányát szeressék. De nem kérte senki, min csak az árvát. Mekharagutt s abba járt, hagy pusztíthatná el?

Vasárnap haz a mastaha egy fé kupa barsót s béhánnya a tűzbe s aszangya a jánnak: «Na válagas ki s főz meg délebédre, mire a templambó kigyűvek, mē külemben nem áll a fejed, a hun áll». A jány êkeszte a sirást, sirt keservessen, hagy a barsó att ég el s hagyán válassza ki s mikar tuggya mekfőzni? A min sir, bérepül két galamb s a ján vállára száll s asz kérdi: «Édes asszankám mé sir ajan keservessen?» »Hagyne sírnék, mikâ né a mastahám béhánt egy fé kupa barsót a tűzbe s mekhatta nékem, hagy válagassam ki s főzzem meg délebédre». «Â édes asszankám, sase búsujjan, mē kiszeggyük s az ebédet is mekcsájjuk. Csak gyűjjen mast a diófához a kërbe.» Lementek s a diófa kinyillatt s vót benne egy rendbéli ezüs-gúnya. Aszangya a két galamb: «Ájjan, hagy őtesztessük fel s mennyen a templamba; de lekhamarább kigyűjjen, hagy mire a mastaha s a jánya meggyűnnek, tuggyuk levetkesztetni.» Ugy is tett, felőtesztették s elment a templamba tiszta ezüs-gúnyába s mikâ bélépett a templamba, az egész folkött a székekbe, úgy koeszœntek, mer ajan vót, mind egy herczegné. A templamba fiatal urak is vótak; egy kiráji is, ez mingyár az első szempillantásra mekszerette s tudakalta: «Ki ez?» de senki sem esmérte. A jány, mikar a templamzárásnak vége vót, hamar kisietett, haza ment s a diófahasz futatt, levetkezett, béfutamadatt, hát már az egész délebéd kész vót s az asztal is meg vót terítve. Koeszœnte szépen a galambaknak, hagy kiségitették a bajbó. A galambak élmentek s a jány esmét felőtezett szennyesbe s éppeg ajan mucskas vót, mint az előtt. Haza ment a mastahája a jányával, czifra vót a jány, de azé senki sem szerette. Neki fagatt a mastaha: «Na mucskas mekcsáltad a délebédet?»

«Meg», aszangya a jány. Basszankadik a mastaha, hogy nem tudatt kifagni rajta. «Na mucskas, aszangya, te nem láttál, a mit mű láttunk.» «Hát mi vót, hátha láttam» mangya a jány. «Ajan szép kirá-jánt, ezüsbe ötezeve, ki tuggya, mijjen gazdag kirá jánya vót?» «Aszt én is láttam.» «Menny ê te mucsak, ugyan hunnat láttad vóna?» «Hát az ól tetejirő.» A mastahája ecczeribe lebantatta az ól fœdelit, hogy tœbbet ne láthassa.

Meggyűtt a másik vasárnap. A mastaha hazatt fé kupa lencsét s béhánta a tűzbe, s aszanta a jánnak: «Na szed ki mucsak s csáj j belőlle délebédet, ha nem lesz kész, mire én meggyűvek, vége az éle tednek.» Sirt a ján keservesen, sirt kegyetlenül, hogy mi lesz mas már velle; hát bérepül esmét a két galamb: «Ó édes asszankám, mê sir?» «Â lelkeim! hanne sirnék, mikâ né mit parancsolt a mastahám» s mangya. «Már mas mit tévő legyek?» «Ne busújjan édes asszankám, csak menyen a diófához s ötezzék fel, maj műk mekcsájjuk, hogy kész lesz a délebéd.» Lement a diófához, a diófa kinyillatt s tiszta rézgunyát kapott benne. Felőtesztették s êlment a templamba, senki fel nem esmérte, azt hitték, hogy kirá-jány s felkőtek ugy kœszœntek néki az emberek. Mikar a templamazásnak vége lett, elősszer kigyűtt s haza sietett s levetkezett s látta, hogy az ebéd készen van s meg is van terítve az asztal. Haza megy a mastahája s basszankadik, hogy a jánt esmét nem tutta mekfagni. «Na mucskas, aszangya, te bezzeg nem láttál, a mit műk, egy szép kiráj-kisasszant tiszta rézgunyába fel- ötezeve, mindenki csudálkazatt.» «Aszt bizan én is láttam.» «Hunnat te mucskas?» «Hát a kapu tetejirő.» Ecczeribe ment az asszan, s levákta a kapu tetejit, hogy tœbbet ne láthassa.

A kirájfi azalatt min kereste-kutatta, hogy ki s huvá való az a ján, a kít a templamba látatt, de nem kapta mek suhun. Gandalkazatt, gandalkazatt, hát csáltatatt szurkat, hogy másnap vigye a templamba.

Harmadik vasárnap a mastaha riskását œntett a tűzbe s mekpa- rancsolta, hogy mire kigyűn a templambó, ki legyen szemelve s kész legyen a délebéd. Sir a ján, sir kegyetlenül s bérepül a két galamb, «Mér sir asszankám aj keservesen?» «Hagyne sirnék, mikar a mas- tahám né béhánt a tűzbe egy fé kupa riskását s mas ki kell szeggyem s mekcsájjam a délebédet, mire kigyű a templambó. Már mas miccsáj- jak?» «Sase busújjan, hanem mennyen le a diófához, s ötezzék fel s mű mekcsájjuk az ebédet.» Lement a diófához, a fa kinyillatt s felőte- zett a ján tiszta aran-gunyába s êlment a templamba. A kirájfi meg- várta s utána ment bé a templamba s kenőcset tett a templam küsze- bére. Mikâ kigyűtt a ján, hogy siessen haza s kilép a templam ajta- ján, már a partikusnál lemaradatt a tapánkája. De ő nem nézett vissza, mer a galambak mektiltatták nékie, hanem strimflibe futatt haza. A tapánkája at maradatt s a kirájfi êlvitte magával. A ján készen várta a mastaháját, az ebéd mekfözve, az asztal mekterítve. Gyű a mastaha: «Na mucskas, mekcsáltad az ebédet? Mas láttunk mű szépet, tiszta aran-gunyába egy princz-kisasszant, ajan szép vót, hogy a világan

nincs több. Leesett a tapánkája s ennek meg ennek a kirájnak a fia felvette a tapánkát s magával vitte. Mast abba jár, hogy fêlkeresse, találna-e valakinek a lábára, s az lesz a ki a templamba vót. Bizanyasan feleségül is veszi, mê nagyon mekszerette. Na mucskas, esz csak nem láttad». «Láttam biz én a ház tetejirő». Ecczeribe lebantatta a ház tetejét, hogy ne lássa többet.

Neki fagatt a kiráji s járt házról-házra, hogy kinek jó a papucs. Mekhallatta a mastaha s az árvát élvitte egy cigány-putriba, mer látta, hogy kicsi lába van. A maga jánya lábát min csálta, farakta; de azé nem tanát rá a papucs. Hát hunnat tanát vóna?! Senkinek se tanát. Hát kikattyantatta valaki a kirájinak, hogy esz s ez az ember élvitte a jányát a sátarasakhaz, hogy nehagy az ő lábára tanájjan a tapánka. Neki fagatt a kiráji s bément a sátarasakhaz: „Hun van az a jány, a kit egy ember ide hazatt, hogy dugja el“. „Én vagyok“, mangya a ján. „Hacza ide a lábadat.“ Rámérte a tapánkát, hát éppeg tanát. „Na te vagy az enyém, te légy a feleségem.“ Hazavitte az apjához s asz manta: „Élveszem a jányát feleségül, mer ezé vót a tapánka.“ Elmátkásattak mas már, de a mastaha mind abba járt, hogy az ő jányát vegye el. Dukta a másikat a kád alá, a magáét cifrázgatta, de a kirájinak csak a másik tecczett, akármijjen gunyába vót is. Ecczer a mastaha aszangya: „Gyűjjenek, mennyünk látogatni“ s élvitte a kirájit s a jánt egy asszanhoz, a ki kuruzsaló vót. A ján mast is csak ajan mucskasan vót, min mikâ dógazatt, mê nem attak neki más gunyát. Micesált, mit nem csált az asszan, ki tuggya, ecczê csak a kiráj urfiból ződ madár lett, s élrepűt az ablakan. De minden öste élment a jánhaz s beszélgetett véle az ablaknál. A mastaha eszt is megirigyelte, bészárta a szegín jánt a taramba. A szegín ján egyedül vót a taranba, dúdalt, siratózott. Enni is csak annyit attak éppeg, hogy meg ne hájjan.

Vót a tarany előtt egy nagy jegenyefa kiződülve. Hát ecczer a ződ madár adaszáll, csirikal s mekhallatta, hogy van valaki a taranba. Rászállatt az ablakra s meglátta: «Hát te itt vagy? Nem hákhatná fel magasabbra, hogy beszélgeessünk?» A ján fêjebb hágatt s beszélgettek. A ződ madár érepült s elemőzsiát hazatt a szájába s asztán máskar is min hárta s jó tartatta a jánt. Ez már akkar egésszen el vót hitvankazva s lassankint megépült s mekszépült. A mastaha kérdi a jányát, mer asz hardatt ecczer-ecczer egy kis kinyeret mit a taranbaz, hogy él-e még? «Még ugyan hogy él, egésszen meg van hívva.» «Mi lehet az, gandájja a mastahája, hogy az ételt, a mit viszel, mek se eszi s még is meg van hívva? Mivel él az? Tudad mit jányam? lesd meg, hájj attan.» Gyütt a ződ madár, csirikalt s a ján asz manta a tesvérgyinek: „Alugyál esszem, alugyál két szem; alugyál esszem, alugyál két szem“ s a mastahájának a jánya elaludatt s nem látatt, nem hallatt semmit. Kérdi az annya s hogy vót? mint vót s mit látott? A ján aszt manta, hogy ő nem látatt, nem hallatt semmit, csak annyit tud, hogy a tesvérgye min csak asz mandagatta: „Alugyál esszem, alugyál két

szem.“ „Tudad mit, aszangya az anyya, tegyünk még egy szemét s akkor a harmadikkâ maj láccz.“ Őste esmét adament a taranhaz s at maradatt. Mikar a zöd madár csirikalt, a jány a taranba esmét mandagatta: „Alugyál esszem, alugyál két szem“ s a két szem el is aludatt, de a harmadikkâ látatt, meglátta a zöd madarat, hagyán beszégetett a mátkájával s êlmanta az anyjának. „Jó, hagy tuggyuk, majd eligazityuk.“ Neki fagatt az asszan s a mi kasza, baratva, kés csak vót, mind cösszeszette s mind rárakta a jegenyefára. Őste megin adarepút a zöd madár, rászállatt a fára s a sak kés, baratva cösszevagdalta s megnyameradatt s leesett. Adaveszett s elpusztút vóna, ha ârra nem járnak a szárnyas békák s a szárnyas egerek. Mangyák neki: „Hát te miccsálsz itt?“ „Né hagy vagyok“ s êlbeszéli. Êlvitték a zöd kirájhoz egy havas âjjába s gyógyitatták, hát sakára meg is gyógyút.

A jány cœrekkóctig várta, de a legín nem menyen, nem menyen. Kieresztették a taranbó s asz manták neki, hagy a mátkájja élpusztút, mekhót. De a ján nem tudatt belényuganni, êlment, hagy keresse valahun ezenn a világan. Elindút s elérkezett egy nagy erdőbe s egy hejt világot látatt s bément. Hát attan egy csúf vén ember lakatt, egy szeme vót a hamlakán: „Bácsika lelkem!“ szóllíttya a ján. „Ó te földi lélek, hal jársz itten, mikar êrre nem jár senki?“ „Né így s így jártam s elmangya rendre, a min történt s hagy a zöd madarat keresi, ha utba igazittaná. Sir a ján, bánatas vót nagyon, nem ett s nem ivutt semmit, csak sirt keservessen. Az cœreg mekszánta. Ó lelkem, aszangya, a zöd madarat éppég it vitték el a szárnyas békák s a szárnyas egerek, eggy éjjel még nállam is háltak.“ „Hát mas mœrre vagyan?“ kœrdi a ján Eligazittatta az cœreg s a ján elment a szárnyas békák s egerek ârszágába, at mekkapta a szeretőjtit s egybe megesmérte, mán meg is vót gyógyulva. De a legín nem esmért rá a szegín jánra, mœ lét eszten-deig bânkódatt s utazatt s kereste s elváltazatt. Kœrdi a zöd madár: „Hát huvá való? vajjan nem ârra, a huvá én vagyok?“ Êlbeszélte a ján, hagy mind aszt a bizanyas zöd madarat keresi, a ki neki mátkája vót, mind azután jár s nem tanájja. „Jaj lelkem, éppég én vagyok s megœlelte, csókalt a jánt, hagy ajan húséges vót hazzája. A madár-ból esmét kirájfi lett s visszamentek s a diófát kivákták, a sak drága kincset kiszették s a sak gúnyát; a kirájfi az árva jánt elvette feleségű s ez mai napig élnek, ha meg nem hóttak.

(Magyar-Lapád)

VII.

Tél vót, nagyon hideg vót, a liányak fanóba jártak s minden szambat este mullacsságot csáltak. Mindegyik liánnak vót szeretőjje, csak a lekszebbnek nem vót, mer nagyon szegín vót. A szegín liány elbusúta magát, mer a többiek min csúfálták. «Istenem, istenem! mivel érdemeltem én eszt tetőlled, hagy ijjen csúffá leszek? Istenem, aggy

nékem is valakit, már nem bánam, ha maga az cœrdœg lessz is.» Meg is halgatta a kérésit. Másnap öste, mint rendessen, elment a fanóba s éppég szambat vót, hát mullactság is vót. Hát a min mullatnak, gyün egy ügyes legín, senki se látta eddig s mind a szegín liánnyal beszélgetett s mindig véle tánczalt. Más szambatan is elgyütt s hazakísérte s ecczer min másszar csak véle mulatott. Hát mas már vót a liánnak szeretõjje, cifrálkadni kezdett s a legín házát épített néki, de a nevit senki se tutta, se aszt, hogy huvá való legín. A fanóbéli liányak haraguttak mast s ki akarták a szegín liánt a falubó kergetni. A lián jó sarát mektutta a keresztannya is, elment hazzá s tudakazódatt: «Hát, aszangya, hunnét veszed te aszt a sak pínzt, hogy ijjen cifrán õtezel s házad is van, meg minden a világan?» «Hát, aszangya a lián, egy szép legín szeretõm van s az ád nékem mindent.» «Hát, aszangya, ki s miféle az a legín s mikâ gyün hazzád?» A lián a nevét nem tutta, hanem asz manta, hogy szambat estén szakatt gyünni. «Na mutasd meg nékem aszt a legínt, mett szeretném esmérni.» Szambat öste csakugyan elgyütt, a lián a keresztannyt bébujtatta a kamrába s mikar a legín gyütt s ment, láthatta. «Na te lián, asz mandam néked, hogy ne menny utánna, mer ez maga az cœrdœg, aszangya a keresztannya. Hanem tudd meg, hogy huvá menyen, mikâ tetõlled elsiet.» «Hát hagyán tuggyam meg, mikâ nem mangya?» kérdi a liány. Aszangya az asszan: «Hát kœss egy gambajégat a czandrájára s a huvá menyen, tésis menny utánna.» Ugy is tett a lián. Szambat öste, mikâ a legín bucsúzódatt, a gambjába gambajégat akasztatt s utánna ment. Hát láttya ám, hogy a legín egenest a temetõbe ment, at sirt bantatt, kivett egy halattat, leszakasztatta a czambját s ett belõlle. A lián reczketett, úgy megíjjett s bébujt a sevín mejjé. Szambat öste megin gyün ám a legín, de a lián nem vót szüves hazzá, min máskar. «Mi bajad Máris?» «Ninesen semmi bajam nékem», mangya a lián, de csak nem tudatt ajan szüves lenni, min máskar. «Te láttál valamit, mangya a legín, man meg, mit láttál?» «Nem láttam semmit, hát nem is mandhatak semmit», aggya a szót a lián vissza. «Na ha nem mandad, hát mekhal édes apád.» Csakugyan úgy is lett, még az másik héten mekhât az édes apja s el is temették. Más szambat öste megin gyütt a legín s faggatta a liánt: «Man meg, mit láttál?» «Nem láttam semmit», mangya a lián. «Na ha nem mandad meg, mekhal édes anyád» s a kœvetkező héten mekhót az édes annya s el is temették. Másik szambat östén esmét kérdi a liánt, mit látatt? s a lián csak mind abba van, hogy nem látatt semmit. «Ha nem mandad, tésis meghósz.» «Nem bánam, aszangya a lián, nem láttam.» Pénteken elmenyen a lián keresztannya, hogy lássa, mi van vélek, hogy úgy pusztulnak eggyik a másik után s a lián elmangya, hogy õ is mek kell hâjjan, de asz nem manta, hogy mé. A keresztannya gondalt valamit, hogy ez nem rendes dalag s aszangya: «Hagy meg, hogy ne a templamba énekêjjenek s ne is harangazzanak, ne is az ajtón vigyenek ki, hanem az ablakan s ne a temetõbe temessenek,

hanem ötven lépésre a temetőtől.» Ugy is történt. Mekhót a lián, kinyuttóztatták s életették; de nem az ajtón vitték, hanem az ablakban; nem is harangasztak, nem is énekelték el a templomba; s nem is a temetőbe vitték, hanem a temető-sánczba az út mejjé. Telik-műllik az idő, ecczer egy gazdag gróf utazik az út mellett s meglát a sánczba egy szép tulipánt virágot, éppog a szép lián sirján nőtt. Megállíttatya a kacsit s asz mangya a kacsisnak: «Te Jancsi, ereggy szakics le aszt a szép tulipánt unnat, mē nagyon szép virág.» A kacsis menyen, de nem lát semmiféle virágot. Kiugrik hát a gróf s leszakíttya maga s a kebelére tűzi; mikâ peddig haza ért, vízbe tette s öveges szekrénbe zárta. S at virított a tulipán s nem hervadott el. Ecczē csak abba a szabába terítettett, a hun az öveges szekrény állatt. Az ételt bevitték s mikâ bemenyen a gróf, hát láttya, hogy az ételek el vannak fagyasztyva s az edények szennyesek vótak. A gróf híjja az inassát: «Hát te így s úgy, érre meg amárta, hát hogy merted te megenni az ebédemet?» Az inas asz manta, hogy ő bévitte s at hagyta s nem ett belőlle s nem tuggya, mi történt az étellel. De az ura: «Te talvaj gazember, a mi vagy!» s megverte. Az inas gandalkazatt a dalag mián s mikâ másnap bévitte az ételt, lesbe állatt a kócsjukhaz. Hát uramfia mit látatt? Felpattant a szekrén, kiugratt belőlle a tulipán, hármat kecskebukázatt s egy szép lián lett belőlle s leült s ett s ivutt. Ecczeribe elmanta a gróf úrfinak, hogy né ki fagyassza az ételt s italt. Az úrfi nem akarta hinni a dalgat s gandalta, hogy csak hazudik az inas. De az inas aszangya, hogy csak siessen, mas megláthattya. Lesték mind a ketten s úgy vót, ahagy az inas manta. Másnap esinét bevitték az ételt s az inas kigyütt s a gróf úrfi az ajtónál leste. Mikar a tulipán kecskebukát vetett, az úrfi hamarassan bétappantatt s mekfakta; már nem tudatt visszacsálódni virággá s lián maradatt. Kérte a gróf úrfi, hogy legyen felesége. «Nem lehet, aszangya, hét esztendeig s hét napig», de már akkâ nem sak hibázatt, hogy bétött az idő. A gróf úrfi asz manta, hogy ő megvárja. Csakugyan bé is tótt a hét esztendő s hét nap s esküvőre mentek. Nagy hire ment az esztek mindenfelé, sak nép gyütt a vendékségre; hát amin mennek a templomba, eléjükbe ment az a legín, a kivel a fanóba megesmérkedett. Ez a legín az cerdög vót. «Na mas man meg, mit láttál?» Nagyan megijjett a lián s elmanta, hogy ő utánna ment s látta, hogy a temetőbe egy sirt félbantatt s egy czambat megett s nagyon megirtózzatt. Mikar eszt így elmanta, megráczkódatt a legín s kirájfji lett belőlle. «Én, aszangya, el vótam átkazva avval a feltétellel, hogy ha valaki hét évig s hét napig mektuggya tartani, hogy mit látatt. Te mektuttad tartani s te mentettél meg. Már mas hagyán köszennyem meg néked eszt a hazzám való nagy jószágadat? Én kirájfji vagyok, s ha elgyüssz utánnam, feleségű veszlek.» De a lián a grófat választatta, mer asz mekszerette. A kirájfji sak fődet adott nékiek, nagy vendégséget csaptak s mast is élnek, ha meg nem hótak.

VIII.

Vót ecczer eggy ember meg eggy asszan. Az asszannak meghót az ura, az embernek meg a felesége. De az embernek maradatt ekkicsi fija meg ekkicsi jánya. Há szegín feje kinyeret akart sütni, mē nem vót, mit egyenek. Átküdette a fiját a szomszédba, az asszanhaz, a kinek az ura mekhót, hát ez is egedül maradatt, hagy aggyan lapátat, szénvanyót. Az asszan aszt izente vissza: „Vegyen el apátak, maj lessz szénvanyója is, lapáttya is, meg az is, a ki bévet. Nektek is jó lessz a dógatak, tébe-vajba feresztelek, hasábfávâ kenegetek.“ A gyêrmek nem értette meg szegín, hagy mijjen jó lessz a dógak, emanta az apjának. Az ember is unta már a magányas életet, nem is tudatt a házi munkához, hát feleségül vette. Êtek, édegétek eddarabig, ecczer csak mekszóllal az ember: „Jaj, édes feleségem, de nagyon ehetném ekkis placsintát.“ Aszangya rá asszan: „Pusztícса el kēd a gyerekeit, akká maj kap placsintát, de addig nem.“ Mit vót mit tenni, kivitte a két gyêrmeket messze bé az erdőbe s aszanta nékijek: „Várjatak csak itt, majd én tuvébb menyek favágni, asztán maj ha haza felé indulak, ide gyüvek értetek.“ A két gyermek hát att maradatt s az ember tuvébb ment; de nem vágatt ám fát, henem egy barszipót a fára akasztatt, hagy a szél min verje a fához. Ada is verte s a gyêrmekek asz gondalták, hagy az apjuk még min vágja a fát. Öste asztán észrevették, hagy egedül marattak s elindultak hazafelé. Mikar a házakhoz értek, bénésztek az ablakan, hát éppeg akkar ette az apjak meg a mastahájjak a placsintát. Ecczer csak mekszóllal az apjuk: «Bárcsak itt vóna az én két kicsi gyêrmekem, hagy adhatnám nékijek eszt a kicsi maradékat.“ A gyêrmekek meghallatták s mingyár békátattak az ablakan: „It vagyunk édes apám, csak eressenek bé kéték.“ Bémentek s jólaktak s nem vót semmi báj. Megin csak édegének eddarabig, esmét ehetnék vót az ember placsintát. De az asszan megin csak asz manta: „Pusztícса el kēd a gyerekeit, mer akká lesz placsinta, de addig nem.“ Hát csak êvitte ôköt esmét az erdőbe; de a kis ján akas vót, hamut akart vinni, hagy visszagyühessenek. Hát az utra akarta hinteni a lélkem. Rákátatt a mastahájjak: „Karpát, kurva, karpát, nem hamut“. Hát karpát vittek s êlhintették a lélkeim az útra, de a sánta róka min felnyalta. Igy asztán, mikar az apjak az erdőbe hatta ôköt, êltévelyettek. A min mennek, mendegének, má nagyon megéhültek, szamjasztak szegények, hát tanának egy œkœrnymba vizet. A kicsi fiú inni akar, de a jány aszangya: „Ne igyál édes testvérem, mer œkœrré váltazol.“ Tuvébb mentek, tanának egy farkasnyamat, abba is viz vót. Itt esmét akart inni a kicsi fiú. „Ne igyál édes testvérem, mē farkassá leszel.“ Megin csak tuvébb mentek s tanátak egy szarvasnyamat, abba is vót viz. De már a kicsi fiú nem álhatta a szamját, ivutt a vizbõ. Hát uramfia! ecczerre szarvassá csállódatt. A kicsi ján nagyon êlszamaradatt, de hát miccsájjan? Ruhát kötœtt a szarvára s annál fogva vezetgette,

Nemsaká asztán tanátak sak-sak szénát, ada bébújtak s hét esztendeig mind at vótak. Ecczê csak vadászak gyűttek nagy csatával az erdőbe s att a széna mellett telepettek meg. Aszangya az úrfi, a ki vadászatt: «Te, Jancsi, aggyatak cipót azoknak a kapóknak, hagy egyenek.» Az egyik kapó adament a szénához, hagy att egyék. Hát a szénábó csak kinyúlik egy fejr kéz s a cipót élvezi a kapótó. A kapó visszamegy s az úrfi megláttya, hagy nem eszik. «Há Jancsi — aszangya — ennek mé nem attatak?» «Attunk biz istállam.» «Há nézz utánna, huvá lett az étele, mē még nem ehette meg.» Adamegy a szénához, há csak lássák, hagy kinyúlik egy szép fejr ján-kéz. Adahíja az úrfit s nagyba kérdezőskönnnek «kik vattak? mik vattak? mit kerestek?» s híjják őket, gyűjjenek elé! de a jány aszangya: «Nem mehetek, mē csoré vagyok.» «Ne nesze a köpönyegem», aszangya az úrfi s adavetette, asztán élfardút, hagy a ján kigyühessen. Mikar visszafardút, hát elállatt a szemeszájja, ajan szépséges szép teremtés állatt előtte. Az úrfi ecczeribe megszerette s aszanta nékie, hagy mennyen hazzá feleségül. A jány aszanta, hagy van néki egy kedves szarvassa, aszt ő nagyon szereti, hagy ő aszt így s úgy nem hagyja. Addig-addig, míg végre mégis beléegyczett, az úrfi is derék legín vót, de csak avval a szóval, hagy a szarvast is magával viszi s nagy hitet mandatt, hagy nem lesz bántódása. Az úrfi gazdag vót nagyon, élvitte a jánt az udvarába, att meghiteltek s nagyon, de nagyon baldagul étek. Egy esztendőre született ekkis fiacskájjak s mas még jabban szerették egymást. De vót egy gazdasszan, meg a jánya; az asszan eszt a jányát akarta feleségül annak a bizanyasnak. Ez a ján mind abba járt, hagyán ártasszan annak a derék szép asszannak. Hát ecczer, a mint az asszan a tó partyán sétát, a ján bélökte a tóba s egy nagy hal mingyár békaptá. A ján pedig felőtezett a gunyájába s lefeküdet az asszan ágyába s beteggé csálta magát. Haza gyün az úr s aszangya: «Jaj lelkem feleségem, de elváltasztál!» «Bizan lelkem elváltasztam, mer ugyan rasszú vagyok; de jabban leszek, ha a szarvas husából eszem.» «Jaj lelkem, aszangya az úr, hát emlékszel, mejjen nagy hitet tettem, hagy saha nem bántam a szarvast? Asztán mas mégis te magad kívánad?» De az asszan, má mint az a hamis, min csak abba járt, hagy néki a szarvas husából aggyanak, mer akkâ meggyógyul. Mit vót mit tenni? Hivatták a mészárosakat, hagy cöljék meg. De a szarvas élfutatt töllek a kerbe, köerülfutatt a tó mellett s asz manta:

«Jer ki néném, hé Baranka!
Tóté fenékérő, czakhelnek gyamrábó,
Mett elkészítették az maras menenczét,
Kibe az én piras vérem riggere kiencsék.»

Mas hát a szarvas megszabadút, de az a rasszféle csak nem nyugadatt, hagy ő a szarvas husából egyék. Hát hittak négy mészárosat, de a szarvas megín csak élfutatt s lement a tó mejjékére s hitta a nénnyét. Hát meghallatták a beszélgyét s annat tutták meg, hagy a tóba

van az asszan. Kifakták a halat, ez asztán kiakátta az asszant, még sakkal szeb vót, mint azelőtt. A gazdasszan jányát pedig lófarkára kötötték, mekkerülték véle háram versenn a várast s izre-parrá csálták. Ugy kellett neki!

(Magyar-Lapád.)

IX.

Vót ecczer egy faluba ejjó tánczas ember, felesége is vót. Élment a hire messzire, hogy ajan jó tánczas vót. Ecczê csak vendékségbe menyen a feleségivel, hát adagyütt ellegin, a ki még szásszarta ügyesebb vót s jabban is tutta a tánczat. De az az ember mingyár felesmérte, hogy tisztátalan, mer hátul kilógatt a farka a bacskarábó. Há táncz közbe rákátatt a legínre: „Czimbara dugd el a bacskar-szjúdat!“ Esmét csak tánczalnak s esmét csak kilóg a farka: „Czimbara, aszangya az ember, dugd el a bacskar-szjúdat.“ Harmadikszar is, kilógatt a farka s már abba vót, hogy szóllicsa meg esmét a legínt; de a legín észrevette s asz manta: „Na hadd el, mer hónap délbe at vállak a feneketlen tónál, asztán te is at légy, mê külemben a fejed nem áll a hun áll. De hazd el magaddal aszt is, akki legjabban szeret.“ Élment az ember haza s asz gandalta, hogy őt a felesége szereti legjabban, hát azt viszi magávâ. Másnap elindúnak a feleségivê s mennek, mennek, végre elértek a feneketlen tó partyára. Eczczê csak az ember nagyán ásítazni kezdett, mê fáratt vót, messziró gyütték s aszangya a feleséginek: „Keress a fejembe s ha elnyamna az álam, hát mikar a legín meggyű, kőccse fel; addig tám âlszam eggyet.“ Hát csakugyan el is aludatt s közbe meggyű a legín, az a tisztátalan. Kőcszen a menyecskének s ez is szemre való vót s elkezd ám véle incselkedni, megcspikette s mulatatt véle. De az asszan az urát nem kötötte fel. „Tudad, mit mandak én te néked? Hánynyuk belé az uradat ebbe a tóba s asztán légy az én feleségem. Az úrad csak nagy gazda vót, de én meg ezüsbe-aranba faglállak.“ Az asszannak nem sak beszéd kellett, csakhamar ráállatt s adavitték az embert a tó széjire, hogy béhannyák. Hát a mind at feküdet, a legín megrugja ám az embert, hogy kőccse fel: „Kêjj fel czimbara, aztán hónaprá tizenkét órakar gyere esmét, de avvâ, a ki tőged igazán szeret, mer a feleséged nem szeret.“ Élmennek haza s másnap kimenyen az édes anyyâ. Asz gandalta, hogy tán az édes anyya csak szereti. Esmét elaludatt s a legín a tulajdan édes anyyát is megrantatta; annak is aszt az ígéletet tette, hogy élveszi. Ada vitték az embert a tó széjibe, hogy béhannyák. A legín esmét csak megrukta, hogy kőccse fel: „Kêjj fel czimbara, asztán hónap gyűjjél avvâ, akki tőged igazán szeret, mer az anyád nem szeret. Megin csak élmegey haza s min csak gandalkazik, hogy má mas kivel mennyen, mê senkije sincs. De jába gandalkadatt s gyütt az idő s kellett, hogy mennyen. Nagy szamarán bétett egy darab kinyeret a tarisnyába s utnak indul s hátra se néz, ugy elgandalkadatt, hogy

lesz s mint lesz. Ecczê csak észreveszi, hogy gyű hátul valaki, hátra-néz, hát a kutyájja. Eleget kergette vissza, még hajigált is rá, de nem ment. Adaér a tóhaz s esmét elálmasodik, s a kutya adafekszik a lábához. Megérkezik a tisztátalan legín s mikâ meglássza a kutya, keszte kœrmœlni a gazdáját: „Na látad, aszangya az embernek, mast az ecczer avvâ gyütté, ki téged igazán szeret. Látam, hogy jó ember vagy, mer a kutyád szeret; szerencséd, hogy velle gyütté. Na már mas mit aggyak én tenéked, mit kívánsz töllem? Adhatnék én sak pínzt, de inkább asz kell, hogy kérjed, taniccsalak meg minden nyelvre, a mit az állatak beszélnek.“ Az ember hát esz kérte s a legín megtanította, hogy az állatak mit szaktak beszélni. De aszt is megmanta nékie, hogy senkinek el ne árújja, mœ mingyâ mekhal. Haza megy a szegín ember, aztán csak édegét csendesen. A felesége azonközben terübe esett. Ecczê csak mekhâjja, hogy it meg it vendékség vagyan. „Na feleség — aszangya — mennyünk el a vendékségbe. Én felülek a csitkóra, te meg újjé a kanczára, az jó jámbar pára s aztán mennyünk.“ Úgy is történt. Hát a min mentek, a csitkó elébb kikapatt a tetőre s nagyat nyerített vissza. Hát asz nyerítette vissza, mer az ember tudatt a nyelveken: „Gyűjjen anyám gyarsabban, mœ né nagyon élmarrannak.“ Visszanyerit rá az anya: Te könnyen beszélsz, mœ te csak egy terüt viszel, de én asszant is, gyereket is, meg a csitkómat is, negyed magammâ járak.“ Mer a ló is éppeg csitkós vót. Az ember, mikar eszt a szót hallatta, hát nagyat kaczagatt. Az asszan kíváncsi lett s kérdészte az urát, mit kaczag? „Hát semmit“, mangya az ember. „Na de csak man meg, mœ te valamit kaczaktál.“ „Hadd ê, majd athan megmandam.“ Mikar a vendékséknek víge vót s hazaérkesztek, az asszan még min nem felette el s esmét csak unszalta az urát, hogy mangya el, mit kaczagatt. „Addig nem mandam el, még a gabnámat meg nem őrelem.“ Megőrelte s élment haza s az asszan esmét csak kérdi, „Várj — aszangya — addig, a még hazak egy hardó pájinkát, asztán maj megtudad.“ A pájinkát is meghaszta s az asszan csak unszalta, csak vallatta, hogy mit kaczagatt? Az ember látta, hogy nem szabadúhat tölle s asz manta, hogy még az œkreit s a vagyannyát nézi meg; mœ tutta, hogy asztán mekkel, hogy hajjan, mer asz manta az a tisztátalan legín. Kimenyen az udvarra, att feküdet a kutyájja, nagyon szamaró vót, a kakas pedig repdesett, mintha víksága vóna. Aszangya a kakas: „Â te balan kakas, mit kukarékalsz, mér vagy ajan víkságba, mikâ tudad, hogy szegín gazdánk mekkel hâjjan?“ „Hadd él, aszangya a kakas, éppeg aszt kaczagam, hogy nem tud magán segíteni ebbe a bajba.“ „Hát te hagyán segittené?“ kérdi a kutya. „Én-e? hát fagnék egy szijút s jól élverném az asszant, ússegittenék a baján.“ Az ember tutta, hogy mit beszélnek egymás kœszt s bément, elövet egy szijút s jól élverte a feleségit s tœbbet se kérdészte az urától, hogy mit kaczagatt.

X.

Vót ecczer egy pap, vót néki felesége, de az ajan jó féle vót, szeretőt tartatt. A pap ment a dógasakkal a mezőre, az asszan pedig mulatatt a szeretőjével. A pap nem ett a dógasakkal s haza ment. Hát mikâ haza menyen, az asszan nyöcög, rasszú van, le van feküve. «Nem hasztál semmit? Mer né halak meg, ajan beteg vagyok.» «Hát mit hasztam vóna?» «Menny el a fekete tengerre, haz nékem annat szöllöt, mer külemben halak meg.» «Hagyan haszhatnak én tenéked szöllöt, mikâ nem is tudam, hogy az a tenger mërre esik.» Az asszan nyöcögött s panaszt, hogy az ura nem szereti s hogy ő mekhal, hát a pap elindút, nem vót maradása. A min menyen, tanálkazit egy cigánynyal, ennek vót egy zsákja meg egy hegedűje. «Jó napat, tiszteletes uram!» «Isten álgya.» «Hát huá mennyen ajan szamarkadva?» kérdi a cigány. «Ne is kérdezd, ada menyek, ahal emberi lélek sase járt». Addig-addig kérdezősköedik a cigány, míg a pap elangya, hogy a felesége beteg s szöllöt kívánt a fekete tenger méjjékiró s ő mast azé menyen. «Na tiszteletes uram, né mennyen egy lépést se tuvébb, mer én meggyógyítottam.» «Menny él, ne tréfájj, hagyan gyógyittanád te meg?» «Na csak haggya rám, mē meggyógyítottam.» Hát a pap hisz a cigánnak s visszafardul. Mikar a faluvégre érnek, aszangya a cigán: «Na tiszteletes uram! hát messze lakik-e a faluvégtől?» «Nem nagyon messze.» «Na hát akkâ bújjék a zsákamba». Bébujt a pap s hátára vette s ment a pap házába. Hát a papné, uramfia, nagyba sütegetett, fargalódatt, a szeretője is at vót. Piras vót a két arczája a papnénak, maj kicsattant. A cigán adaállatt az ajtó elé s hegedüni kezdett. «Ha te ha! aszangya az asszan, hegedüst hallak, béhivam, had hegedűjjen. Na cigán, hegedűj, mekfizetek, öt pengőt adak. Mi van a zsákadba?» «Hát mind a szegín ember, belérekam a mit kapak.» «Na tegyük a kamarába.» «Jó heje lessz itt a kemence mellett is, ada állítottam» s ada állittya a kemence mejjé a papat a zsákkal s a zsákat kihatatta, hogy kilátassan. Attak a cigánnak, hogy egyék, attak nékie placintát s eccsupar bart. Ették s ittak s mulattak. Félscökik a papné s dúdal nagy kedvibe: «Colo sus mai in sus che barbatu nu se dus, după strugurer demare, o móre drácu pecale. (Csak hangosan, még hangosabban! az úram elment a tengerre szőlőért, bár az ördög vinné el az utban!) Rá a cigány: «O vai dragce sacu meu, veđi ce face betegül teu, țipe sacu pe baltacu, ș apucă de betegül». (Ó drága zsákocskám, látod, mit csinál a te beteged? fogd zsák a baltát s láss a beteghez!) Aszangya a papné: «Mit beszélsz te cigán?» «Hátha tiszteletes asszammak van etyáttása, nekem is van ettyáttásam.» A pap pedig ucczu, a min meghallatta a tyáttást, kiugratt s az asszant meg a szeretőjít kiverte a házból.

XI.

Vót ecczer eggy ember, annak vót e' jánya, a felesége mekhót. Egedül nem élhetett, mer nem tudatt a házi dalaghaz, a jány is kicsi vót, hát mekházasadatt. Elvett eggy æzvegy asszant, ennek is vót e' jánya. Az asszan nem szerette az embernek a jányát s nem vót maradása az embernek, hagy küggye el a jányát szógáni. Mit vót miccsálni, a szegín ján el kellett mennyen szógáni. Sütett a mastahája hamubó pagácsát s elbacsátatta. Elindút a kis ján sírva, hagy mas világgá kell mennyen a mastahajáér. Ment, ment s elérkezett eggy erdőbe. Éhes is vót, fárat is vót s leült, hagy egyék. Hát a mint elévette a hamupagácsát, adament egy macska s «Miáu, miáu» kért enni. A ján adatta néki a pagácsát. «Nesze neked is, szegín macska, egyél tésis.» Hát ecczerre ajan nagy tiszta búza-pagácsa lett belőlle, mint egy malamkerék. Ettek s jóllaktak s bément a jány a kis macskával egy kunyhóba s at szamarkadatt, hagy miccsájjan, mer a mastahája őt nem nészheti. A kis macska felszöckœtt a kemenczére s melegedett. Ecczê csak az ajtó előtt mekszóllal a medve: «Tángyér talpam, lambas farkam, szép szeretôm, jány mátkám, nyiss ajtót, eresszél bé.» «Jaj édes piczikém, aszangya a jány a kis macskának, mas miccsájjak?» «Há miccsálnál? ereszd bé.» Bégyütt a medve: «Tángyér talpam, lambas farkam, szép szeretôm, jány mátkám, tégy széket, hagy újjek le.» A ján megijjett szœrnyen s a kis macskát czirógatta: «Jaj édes piczikém, miccsájjak mast?» «Miccsáj? Hát hallad, hagy mit kér. Tégy széket!» Széket tett s a medve leült. Megin csak kezdi a medve: «Tángyér talpam, lambas farkam, szép szeretôm, jány mátkám, aggyál vacsarát.» «Ó édes piczikém, hát miccsájjak?» «Aggyál vacsarát, ejsze van még a pagácsádból.» A jány elibe tette a pagácsát, a medve eszik, de meg se lácczik, hagy fagyatt vóna. Esmét szól a medve: «Tángyér talpam, lambas farkam, szép szeretôm, jány mátkám, vess ágyat.» «Ó édes piczikém, mas miccsájjak?» «Hát vess ágyat», biszattya a kis macska. A medve lefekszik. «Tángyér talpam, lambas farkam, szép szeretôm, jány mátkám, gyere, feküggj mellém.» «Jaj lelkem piczikém, nész csak mit kíván töllem, én mekhalak a szégyentő s félelemtő.» A kis macska aszanta: «Hát hallad, mit kér, hát csak fekügy le.» A jány lefeküdt s féttibe nem sakára elaludatt. Felébrednek s a jány nem tuggya, hal vagian, ajan szép házba vagian, hagy csupa gyœnyœrűség, szép udvar, sak pínz s mellette eggy szép férfit látatt. «Ó édes piczikém, hát én êjjen baldag vagyok?» A kis macska aszangya nékie: «Ez itt a te urad s a mit láccz, az mind a ti vagyantak.» Felszerken a férfi, hát eggy szép kiráji vót, a ki el vót átkazva. «Na fiam, aszangya, fagjunk bé s mennyünk apádékhoz.» Udvar vót, kacsi, kacsis ecczeribe kész vótak, felűtek s élmentek a jány apjához. Az apja sem esmérte meg, ajan szép vót a jánya. «Édes apám, aszangya, az ur Isten ő felsége baldaggé tett, nem hagyatt el a szerencsétlenségbe.» A házba bé sem mentek, mett

a mastahájját nem akarta látni s visszazindútak. Az ember élbeszélte a feleséginek, hogy s mint járt a jánya. Az asszan is neki a jányának: «Erigy szógám tésis, hogy néked is szerencséd legyen.» Sütett a jányának tiszta buza pagácsát, de még sűrű szitán szítálva s elkütte. Ment a jány s bėjutatt az erdőbe s leült, hogy egyék, mē fáratt vót. Adament a kis macska s «Miáu, miáu» kért enni tőlle is. «Menny el te csúf macska, hogy adnék s mit adnék? mikâ nékem is kevés» aszangya s eléje dapta a maradékat. Elindút tavább s a kis macska kérte: «Vigyél el ingem is magaddal.» Mentek s elértek ők is a kunyhóba, ada bémentek s a jány esmét ett s a macskának adavetett egy falat haját. Há gyű a medve: «Tángyér talpam, lambas farkam, szép szeretóm, jány mátkám, nyiss ajtót, eresszél bé.» «Jaj édes miczikém, miccsájjak mast?» kérdi a kis macskától. «Bújj seggembe, nem attá pagácsát.» Azzal bérantatt a medve s szerte szórta a jánt, izre-parrá tette.

(Magyar-Lapád.)

XII.

Egy legín hallatta, hogy a pakalba a lekszcernyűbb égés, ha valakit a Mantelhár ágyába tesznek, hát ő elindút, hogy lássa, mijjen az a Mantelhár ágya. Elindút s a min ment, elérkezett egy nagy erdőbe egy háshaz s at szállást keresett. Az ember nem vót athan, csak a felesége s aszangya nékie: «Utas ember vagyok, béöstélettem, aggy reggelig szállást.» «Adnék én jó szűvel, de az én uram már kilenczvenkilencz embert megcölt, én sajnállak, hogy téged is megcöljen, ijjen szép ifjúlegínt. Még egy karójja üres, bizanyasan ráhúz téged, ha itten tanál.» «Törtinjen, a mi Isten ő felséginek tecczik, egy életem s egy halálam, én it maradak.» Hát at maradatt. Öste lett s meggyütt az ember. «Há te micsa járásba vagy? éppeg egyy ajanra van szükségem, a mijjen te vagy.» «Há jó, aszangya, csáj vellem, a mi néked tecczik.» «Hát mi járásba vagy itt mifelénk.» «Hát én éppeg a pakalba menyek, hogy lássam, mijjen a Mantelhár ágya.» «Na hát ha adamész, aszangya a gyilkas, csak menny, de asztán visszafelé érre gyűjjél, hogy mangyad el nékem is, mit láttál.» «Jól van, visszagyüvek», aszangya a legín. Asztán sütettek-fősztek s jól tartatták a legínt, hogy visszagyűjjen. Riggê jó hajnalba útra indút s elment a pakalba. Kérdeszték az cœrdœgœk, hogy mit keres itt, a mœrre még a madár se jár. Aszangya a legín: «Látni akartam, hagyán vattak s meg akaram nézni, mijjen a Mantelhár ágya.» Megmutatták néki az egész pakalt s kinek miféle égése van. «Hát mutassátak meg mas már a Mantelhár ágyát.» «Ne kívánd látni», mangyák az cœrdœgœk, nagyon sújas-keserves az, még látni is. De a legín min csak azan vót, hogy nékie mutassák meg. Hát megmutatták nékie. Aszt az ágyat már hét esztendeje hevítették s merőbe piras langat csáltak s mikâ mekhal, egenest beléteszik a langak kezé. Mikar a legín jó megnészte, elindút visszafelé. Uttyába tanálkazatt egyy

œrœg-œrœg embêrrel. «Hát te mi járásban vagy êrre?» kéri a legínt. A legín élmanta, hogy mœrre járt s asz kérdészte az œrœg rendű ember-től: «Há nem lehetne az, hogy annak a Mantelhárnak a sak bűnyye megbacsáttódik?» «De lehet, aszangya az œrœg ember. Vigyen egy száraz almafát, a mejjik mán üszkes vót, a keresztes útba s œntœzze a kœnyvivel addig, hogy az az almafa kizödűjjen s almát teremjen. S akkâ rázza meg a fát s ha lehull minden alma, nem marad egy bűnyye sem; de a mennyi fenmarad a fánn, annyi bűnyye nem bacsáttódik meg.» Mekkœszœente a legín s elbucsúzott az œrœgtől s visszament ahaz a hászhaz, a hun szállása vót. «Na megjártad?» «Meg», aszangya a legín. «Na s mit láttál?» kéri az ember. A legín elmanta, hogy mit látott a pakalban. «Há nem bacsáttódik meg Mantelhár sak bűnyye semmiképpen sem, hogy attól az ágytól megmenekegyék?» «Há né mit mandatt egy œrœg ember, a kívül tanálkasztam az útban. Ha egy üszkes almafát addig œntœz a kœnyvivel, hogy kizödűjjen s almát teremjen, asztán megrázza a fát s a mennyi alma leesik, annyi bűnyye megbacsáttódik, a mi fenmarad, az nem.» «Na hát, aszangya az ember, tud meg, hogy én vagyok az a Mantelhár, a kinek aszt az ágyat hevítik. Én már kilenczvenkilencz embert gyilkaltam, apámat s anyámat is megœltem s mast elmenyek, hogy jóvá tegyem.» Meg is tette, elbucsúzott a feleségítœ, vett egy száraz almafát, elűtette a keresztes útba, letértyelt melléje s tœrgyen álva sirt s addig mind œntœszte a kœnyvivel, hogy kizödűt a fa. De sak idœ eltœt addig, a legínbœl ember lett s a Mantelhárról egészen mekfeletkezett. Ecczer éppeg abba az erdœbe utazik s meglát messzirœl egy szép almafát tele szép, piras almával. «Te kacsis, aszangya, mennyi ada s hacza nékem egy pár almát arról a fárœ, mœ nagyon szépek, mekkivántam.» A kacsis adamegy s vissza is gyű, de nem hasz semmit. «Nem merek én adamenni, ajan csűf állat vagy ember van alatta, nem vethetek rólla.» Leugrik az ember, eszébe jutott az egész dalog s adamegy a fához, hát láttya, hogy egy nagyon vén ember tœrgyel, hasszu fehér haja s szakálla vót, de azér megesmerte. «Ej Mantelhár, hát te vagy itt? ráz meg a fát, az alma már megérett mind.» «Nincs erœm, aszangya Mantelhár, henem tœgy jœt véllem s ráz meg te helyettem.» Megrászta s minden alma lehullott, csak kettœ maradt fenn éppeg. «Na Mantelhár ez a te bűned. Aszt nem bacsátta meg az Isten, hogy apádat s anyádat megœlted.»

(Magyar-Lapád.)

XIII.

Krisztus Urunk járt még akkor a földenn, mint minden ember, földi gűnyába œteszkedve. Gandalja egy szegín ember, a kinek athan nem ment a dœga, œmenyen œ szerencsét keresni. Hát ecczœ csak tanálkazit Krisztus Urunkkal. Mekszœllítya Krisztus Urunk az szegín embert, mi járásban van? Aszangya a szegín ember: «Menyek szerencsét

próbáni». «Én is mennyek, aszangya a Kr. U. s így mehetnénk mind a ketten. Mikâ mán jó darabat mentek, hát ecczê látnak egy tehenet, a mejik a mezőn legelt, de senki sem vigyázatt reá. Aszangya Kr. U. «Te szegín ember, aszangya, űljük meg eszt a tehenet és süssük meg mer nagyon éhes vagyak, a bőrit asztán elaggyuk s veszünk rajta daktari gúnyát.» Kr. U. evvel csak ki akarta esmérni a szegín ember lelkit. Aszangya a szegín ember: «Hadd êl, tám ez a tehén egy szegín ember egyetlen gazdasága s az a szegín ember nem tunna aztán miből élni.» «Nem baj, aszangya, keres az maj magának kinyeret.» Hát levágják a tehenet s meksütik nyársan. Mikâ mán meg vót sütvé, elfardút Kr. U. s a szegín ember, ki nagyon éhes vót, ecczeribe béfalta asz tehén veséjét kenyér nékü. «Hát man csak szegín ember, aszangya Kr. U., hú van a tehén veséje?» »Nem tudam, mê nem látam, bizan nem vót,» aszangya a szegín ember. Kérdi tőle Kr. U., de csak min tagatta. Asztán leültek s majdnem az egész tehenet megették. Mikâ mán jóllaktak, elküdi Kr. U. a szegín embert, hagy aggya el a tehén bőrit, hagy vegyenek rajta daktar gunyát. Kr. U. akarattal éppeg ada kütte eladni a bőrit, a kitő ellapták a tehenet. Mikâ bényit a kapun s a tehén gazdája megláttya a bőrit, mingyár a bírőhaz szalad s megmangya nékie, hagy megkerűt, a ki a tehenét ellapta. Tagaggya a szegín ember, hagy biz ő nem lapta, ez az ő tehenének a bőre, bé akarták viinni a bœrtœnbe a tœrvín elibe. Ecczeribe csak bé tanál gyűnni a szegín ember tehene, mê mikâ Kr. U. meglátta a bajt, csudát mívelt s béterelte a tehenet. Hát megveszik tőle a tehén bőrit s kieresztik. Kűvűl tanálkazit Kr. Urunkkal, a kirő nem tutta, hagy Isten s megmangya nékie, hagy majdnem a tœrvín elibe kerűt. Hát êlmennek s a városba, vásáralnak daktari gunyát. Ecczêrre csak hâjják, hagy egy gazdag liánya igen beteg, hát ada mennék, s kér Kr. U. egy űstet s benne téjet. Felfárralja a téjet s bémártya a szegín beteget s ecczeribe egéséséges lett. Már mas kérdi tőllek a gazdag ur, hagy kérjenek akármit, mer megaggya nékik, a mé a liányukat fégyógyították. Aszangya a szegín ember: «Had kérjek én!» aszangya Kr. U. «Had csak, mê kérek én.» Megengedi a szegín ember s hát Kr. U. egy darab sajtat kér. Mekharagudatt êrre a szegín s œsszesziggya. Mennek tűvébb egy más városba, a hun hallatták, hagy van egy beteg liány. A szegín ember, a ki gandalta, hagy ő is tud gyógyítani, kéri Kr. Urunkat, hagy engenné meg őt gyógyítani. Megengedi Kr. U. s kér ő is egy űstet, belé téjet. Felfárralja s bœteszi a beteget. Mikâ bœteszi a szegín ember, mett nékie nem vót krisztusi ereje, hát megfarrassza s a liány mekhal. Viszik a szegín embert tœrvín elibe, asztán viszik az akasztófára. Mikâ mán mennék s felâkarják akasztani, gyű vœllek szembe Kr. U. s kérdi, miccsált ez az ember? Hát megmangyák néki, hagy né miccsált. Kr. U. asztán asz mangya, ejsze a liánnak semmi baja. Ecczêrre gyű vœllek szembe a lián s ugy látták, hagy semmi baja. Szabadan eresztették a szegín embert. A gaz-

dag ur aszangya: «KérjeteK mast, a mit akartak, megadam.» Aszangya a szegín ember, hagy ő fag maj kérni; de Kr. ecczêre at vót s kinyeret kért. A szegín ember láttya eszt s cœsszesziggya Kr. Urunkat, kiról nem tutta, hagy Isten, még az annyába is kütte. De Kr. Urunk hagyta őt átkazódni s tuvébb mentek. Utkœzben a szegín ember éhes lett s kiette a kenyér belit. Mikâ Kr. U. a kenyeret felvákta, nem tanáta meg a belit s kérdi, huvá lett a bele? «Aszangya a szegín ember: «Nem tudam, nem láttam s nem vót.» Haragudatt Kr. U. s mentek egy más várasba, hun esmét Kr. U. meggyógyitatt egy liánt. Mikâ kérni akartak, aszangya a szegín ember: «Kérjél jót és sakat mer szájba kaplak.» De Kr. U. egy kapát kért, mire asztán a szegín ember Kr. U. az annyába kütte. Kr. U. nem hallgatatt rá s tuvébb mentek. Ecczêre csak aszangya Kr. U.: «Te szegín ember, it van egy üst aranynyal, ássad ki, êrre kellett nékem a kapa.» A szegín ember csak ás, csak ás, de nem tud méjjebbre menni. Erre kiveszi Kr. U. asz kapát, eggyet-kettőt ás s mingyár megakad az üsten. Kiemellik asztán s tanálnak benne sak aranyat. Megœrvœndett ennek a szegín ember s mingyá elkérte a részit. De Kr. U. nem is halgatatt rá, henen a tanált aranyat háram részre asztatta. Kérdi tölle a szegín ember: «Minek csálsz háram rakást, tám csak ketten vagyunk.» Aszangya Kr. U.: «Eggyet nékem, a másikat néked s a harmadikat annak, a ki a vesét s a kinyeret megette.» Mas látta a szegín ember, hagy elôtte Kr. U. áll, térgyre esik, engedélmel kér minden vétkiér. Mikâ megígérte, hagy minden hibáját jóvá teszi, megengedett nékie Kr. U., nékie atta az egész aranyat s a szegín emberböl gazdag lett. Itt a vége.

(Miriszló.)

XIV.

Vót ecczer egy jó gazda ember, a felesége egy kicsit világicska vót, de az ura nem sakat tett felölle. Aszangya ecczer a szógájja. «Gazd' uram, ekkis baj van nállunk.» «Micsa te?» «Hát nem is tam, hagy megmangyam-é? Hát né kutya van a kêrbe, háram pap jár az asszanhaz.» «Ne beszéj, nem hiszem én asz te.» «Nem hiszi?» aszangya a szóga. «Hát megmutatam, hagyán van a dalag.» Hát kœzeledik a vásár s aszangya a szógájja: «Na gazd' uram, itt az idő, mas mennyünk a vásárba, de a faluvégénél várakazzunk osztég s akká gyűjjünk vissza; megláttya, igazam vót, itt lessz a háram pap.» Bétarisnyál az asszan: «Soká ada lesznek kêték úgy-é?» «Hát úgy né, a hagyán dógunk akad.» Elmennek s a falu végén ülnek östig s akká, kilencz óra tájt, visszagyűnnek. Hát adamennek az ablakhaz, gyertya-világat látnak s a firhang le van eresztve. «Na gazduram, aszangya a szóga, mit mantam?» s békukucsálnak az ablakan. Hát egészen ugy vót, az asszan kœzbul, a papak kœrülötte. «Na szógám, már mast ájj ide a vasvillával az ajtó mejjé, legalább ne mennyenek úgy né szárazan.» A gazda bément s

«Aggyan Isten»-nel békoeszcent; hát vót nagy hábaruság, de szögdestek, de bújtak az ajtón, ecczeribe tiszta lett a ház. Mikâ kigyün a gazda, kérdi a szógájját: «Hát elfutattak? s ütettél rajtuk vaj egyet?» «Nem futattak biz azak, mer min mekhót.» «Na bé kell huzni hamarassan ebbe a rasz pinczébe, hogy meg ne lássa senki.» Béhuszták s at hatták. Érkezik ám nemsokára egy katana s szállást keresett. «Nem kaphatnék itt éjjeli szállást gazd' uram?» «Vaj igen vitéz uram, hagyne, jó szűvel.» Ellátták vacsarával, ett s ivutt jó bőven. Aszangya a gazda: «Vitéz uram, mandanék esszót. Esszerencsétlen pap êrre járt s itt meghót, szász farintat adak, tegye el valahuvá.» «El én akár kettőt s hun az a pap?» Kihazza a gazda, felteszi a katana hátára s az êlvitte. Mikâ gandalta a gazda, hogy gyű vissza, más papat tett ada s aszangya a katanának: «Vitéz Uram! itt a pap, peddig nekem aszt ígérte, hogy elviszi.» «Hiszen éppeg mas daptam a Marasba, hát hagyán kerühetett vissza?» Esmét csak felveszi a másik papat is, aszt is elviszi; de ennek a hejire is tett a gazda egyet, a harmadik papat. Gyün a katana vissza, hát megláttya újra a papat. Káramkadik, átkazódik, hagyán lehet itten, mikar ő így s úgy mas hajította a Marasba. Viszi harmadikszar is a Marasba s mikâ gyű vissza, haz a büne egy szerencsétlen alá papat lóhátan. Rátámad a katana: «Az apád Krisztussát, hát te így lóhátan jártál előttem?» Avval lerántya a lâró s béveti aszt is a vizbe s asztán fejül a lavára s bévákta a gazdag udvarába. «Ej gazduram! hát azér tudatt ajan hamarassan visszagyünni, mer lâhátan járt, tudam tœbbet nem jár vissza.» Gandâjja a gazda: «Ej füzessem ki eszt a katanát, mer még én is bajba kerülek; nem elég háram? é kême még a negyedik papat is eltette s a lavát is elvette.» Kifizette a szász farintat s a huszár rácsimpejkedik a lâra s aló elvákta. Így nyerte meg a szász farintat s a lavat.

(Miriszló.)

XV.

Né újjár ecczer egy ember, hogy nem vót cseléggye, csak ketten vótak, az ember meg a felesége. Fagadatt egy kis hónapas cselédet s elment véle szántani. A min szántanak, kegyetlen csúf idő lett s mind esett az eső. Az ember baszankadatt s haragudatt a fõggyire, hogy az eső adaszarította. «Légy az œrdœgé», aszangya, már mint hogy a fõggye. Persze nem gandalt ârra, hogy mi lessz ebből. Ecczeribe, a hogy kimanta eszt a szót: «Légy az œrdœgé», at termett az œrdœg s êlfaglalta a vén ember fõggyit. Hát jó van, ez mas má megvan, de az asszannak, a feleséginek, nem szóllatt rólla semmit. Êlkœzeledett mán az aratás ideje, innen s annan váktak már egy-egy kalangyát. Aszangya ecczer a vén-asszan az urának: «Te ember! van ugyan még néhány véka buzánk, de azé csak eriggy, néz meg, hun van jabban megírve, unnat asztán maj vágunk egy-két kalangyát.» Megnézi a fõggyeit, hát éppeg abba vót a legszebbik buza, a mejjik az œrdœgé lett. Elmegy s megmangya,

hagy né it s it van a lekszebbik buza, de az cœrdœgről esmét csak nem szóllatt semmit. «Na fagjad, itt a salló, mangya a vénasszan, fâjjâl egyyet s vâgjâl egy-két kalangyát. Csak vâgagassad, majd én is menyek, csak valami ebédet csállak.» Kimenyen az ember a fœggyire s vâg egy-két marakkal, hát ecczer csak att áll elœtte az cœrdœg: «Miccsâlsz te it, vén ember? Hát nem nékem attad eszt a fœdet ekkar meg ekkar? Takaraggyâl mas mingyâr innen.» Az ember sem akârja ajan kœnnyen at hagyni a fœggyit, az cœrdœg is erœskedik; addig-addig, hagy meggyün a vénasszan. «Hât te miccsâltâl eddig, hagy csak ennyit vâktâl?» «Nem is kérdenéd, ha tunnád. Hât né így jártam az cœrdœggel» s el-mangya, hagy basszúságába ecczer asz manta a fœggyire: «Légy az cœrdœgê!» s mas mân az cœrdœg egêsszen magânak tartya: «Nem így lessz a! maj meglâtam én, miféle cœrdœg az!» mangya a vénasszan. Fagja a sallót s elkezdi vâgni a fûzât. Adamegy az cœrdœg: «Hât te vénasszan! miccsâlsz itt az én fœdemem?» «Na hát a tiéd lessz, ha eszt a jukat itt né (hátra mutat) bœfarrasztad, addig nem. Mas peddig takaraggyâl innen!» Az cœrdœg min járta a sak patikát, mindenféle huzószert hardatt, az eggyik hûszta s a más tágította, hát csak nem lett a dalagbó semmi. Neki busúta magát az cœrdœg. Êlment idegen arszâgakba arvasságot keresni. Tanâlkazik uttyába egy fasógémmel. Lâttya a madâr, hagy mijjen szamaró az cœrdœg s megszôllította: «Huvá, huvá cœrdœg kama?» «Né hagy jártam» s el-mangya «mast arvasság után járak.» «Hât csak ez a baj?» mangya a fasógém, «na gyere vissza, mer én segíttek a bajadan, összehúzam én.» Visszamennek s a fasógém bényúttya a hasszu nyakát s eggyik felœl ârra, más felœl emêrre húzza, mind ránczigâjja, hagy œsszehúzza. Ecczer csak nagyat fingik a vénasszan s ajan bûdes lett, hagy nem tuttak maradni. «Gyere innen kamám», mangya az cœrdœg, «mer még kihasad s asztân miccsâlunk vêle?» Ugy elfutattak, hagy sahase látták tœbbet. Így mentette meg a vénasszan a fœggyit az cœrdœktœ.

(Miriszló.)

XVI.

Vót ecczer esszegín ember s annyi gyereke vót, hagy utâjjára az egész falu kamâja lett. «Istenem uram, panaszáta a feleséginek, mân mindenkit mekhítottam kamânak s mék csak eccsürke-fiút se attak.» S mikâ még eggyereke lett, aszangya: «Êlviszem én mast más hejré a gyereket, attan szerzek kamát.» Úgy is tett s êlvitte a gyereket más hejré. A min ment, tanâlkazatt Krisztus Urunkkal, vele vót Szenpéter is. «Huvá mîsz te szegín ember?» kérdi Kr. U. «Hât né, aszangya, így s így jártam, mân az egész falut mekhítottam kamânak s mék csak eccsürke-fiút se attak. Hât mas másfelé viszem, tám ígérnek valamit.» «Nemenny te sehuvá, add ide nekünk, maj mûk mekkeresztêjjük.» Úgy is lett, Kr. U. lett a pap, Péter peddig a keresztapa. A gyereket êl-

neveszték Vitéz Pálnak. „Na Péter, aszangya Kr. U., hát mit igérjünk mast ennek a szegín embernek?“ „Hát igérjünk neki, aszangya Péter, egy barnyút s esztendőre a barnyú alatt barnyú lessz. De úgy vigyázz rájak te szegín ember, hogy saha ecczêre mind a kettő mekkœtve ne legyen, se mind a kettő szabadan ne legyen.“ A gazda mekkœszœente s gandaszta s ügyelt rá egy ideig s a barnyú felnœtt s esztendőre barnyú lett a barnyú alatt. Hát ecczê csak úgy felejtette, hogy mind a kettő szabadan maradatt a pajtában. Riggêre se tehén, se barnyú. Búsult eleget, kereste is a szegín ember, de suhun se kapta meg a tehenet s a barnyút. A kis fiú ezalatt nagy legín lett s egy gazdag hászhaz járt, hogy kérje meg a liánt. De a liánt nem akarták hazzá adni s aszanták a legínnek: „Keresztapád adatt egy tehenet, ârra se tudatt az apád ügyêlni.“ Elbusúta magát a legín, mer nagyon szerette a liánt s haza ment s kérdészte az apját: „Édes apám! adatt-e kênnek tehenet a keresztapám?“ „Dehagy adatt, nem adatt biz a semmit.“ Tagatták nagyba, de a fiú nem akarta nékiek êlhinni. Mas miccsájjan? Hát mit vôt miccsálni, beteggé tette magát. „Mi bajad lelkiem fiam, siránkazatt az anyya, mit aggyak, hogy meggyógyújj?“ „Mekhalak édes anyám, ha csicstejet nem adnak“, aszangya a fiú. „Adak fiam, adak, csak ne hâjj meg.“ „De csak úgy használ ám, ha édes anyám a csûr talpán keresztül aggya a csicstejet.“ „Â édes fiam, de különös kívánságad van“, de a fiú addig min manta, hogy mekhal, hogy az anyya ráállatt s a fiú a csûr talpát felemêlte. Mikar az anyya adahajalt, hogy a csûr talpán keresztül aggya a csicstejet, a fiú ráeresztette a talpat. „Jaj édes fiam, aszangya az anyya, nehagy rám bacsásd a talpat, mer ecczeribe halált halak.“ „Nahát édes anyám, mangya meg, adatt-é a keresztapám nekünk tehenet?“ „Nem adatt fiam, dehagy adatt, bár adatt vóna!“ A fiú még jabban ráereszti a csûrtalpat. „Na édes anyám, adatt-é a keresztapám nekünk tehenet?“ „Adatt fiam, adatt, csak ne ereszd a talpat.“ „Hát huvá lett?“ „Hát né édes fiam, így s így járt apád, ecczer úgy felejtette, hogy nem kötœtte meg s asztán a tehén is, meg a barnyú is elszaladatt.“ Na hát, édes anyám, csájjan nékem egy pagácsát s tœccsen meg egy palaczkat bârral s asztán elmenyek keresni.“ „Nincs ám nekünk, fiam, se barunk, se málêlisztünk.“ „Hát csájjan hamubó s ha bar nincs, jó lessz eczet is.“ Csált az anyya hamubó pagácsát s telitœtett egy palaczkat eczettel s bétarisnyált s a fiú elindút. Ment, ment sakáig s tava egy nagy hegyet látatt, a tetejin meg tûz égett. At vôt Kr. U. s Szenpéter, de a fiú nem esmérte ôköt. „Aggyan isten œereg apó, így szœllíttya meg a legín, nem adnának nékem éjjêre szœllást?“ „Jó szûvel adunk, hanne adnánk, it megmaradhatal véllünk, újjêl ide a tûszhez.“ A legín éhes vôt, de szêgyenkezett, hogy elévegye a tarisnyából, mer nem tutta, mi van benne, csak marzsalékat csipegetett s úgy falt belœlle. „Agy nekünk is abból, a mit eszel“, aszangya Kr. U. „Magam sem tudam, mi van a tarisnyába.“ „Se baj, mûk is megesszük, mûk se halunk meg tœlle, ha neked jó, ejsze mûk is csak szegín utas

emberek vagyunk.“ Kivette a legín, hát mi vót a tarisnyába? Hát ajan fehér pagácsa vót, mint az alabástram, a palaczbba peddig a legjabb veres bar vót. Ett s ivutt belőlle mindenik s jó is lakatt, még is egészbe maradatt a pagácsa is meg a bar is. Kérdeszték a fiut, mikâ mán óllaktak: „Hát te fiam, mi járatban vagy? mi hardaz ozenn a messze tájékan?“ A fiú eléatta a dalgát, hagy az apja barnyút kapatt az ő keresztapjátó, de az elszaladatt tőllek, mer az apja nem ügyelt rá s mast keresi a barnyút a barnyújával. „Tuggya isten mekkapam-é valaha“, aszangya a fiu bánatasan. „Ne búsuj, aszangya rá néki Kr. U., én vagyok a te papad, ez meg itt Szenpéter, a keresztapád“. Éppeg egy pankan vótak, alul egy csârda legelészett. „Látad aszt a csârda tehenet, ez az, a mit mük a te apádnak attunk. Az egész csârda attó szaparadatt. Mas fagad meg, a mit mük tenéked mândunk. Mast éppeg álló dél vagyan. Rug meg annak a tehénnek a bal szarvát, a mejjiken a harang vagyan s asztán fus hazáig, a meddig csak a kaputakan bé nem érkezel; de nehagy visszanezz, mer abba a minutumba mekhósz.“ Úgy is tett a fiu, a hagy Kr. U. manta. Ada ment a tehénhez, meg-rukta a bal szarvát s az mingyár le is tœrœtt, felkapta a fiú a szarvát s futatt, az egész csârda meg utánna. A fiu nem nézet vissza, csak mikar athan vót s béreteszelte a kaput. Az egész csârda rárahant a kapura s a csârda vezére, Rigó vót a neve, aszanta: „Szerencséd, hogy vissza nem nésztél, jaj lett vóna a te életednek. Mas ne féjj, mük minnyájan a tiéd vagyunk.“ Sakat eladatt belőllek, hagyatt magának is, nagy gazda lett a fiúbó s apját-annyát is jó módba tette.

Hát ecczê gyün egygy irás egy gróftó, a kinek Barna nevű œkre vót; abba az irásba az vót: „Ha valakinek van egygy œkre vagy tehene, a mejjik megveri az enyémet, adadam néki; ha nem veri meg, élvezsem az œvét is.“ Rigónak külen istállója vót, mindennap megett egy véka tüzes szenet. Bémegy a gazdája, hogy aggyan enni, de nagyon bús vót, hagy aszt az irást kapta. „Mér búsús kis gazdám?“ kérdi a Rigó. „Hagy ne búsulnék, né mijjen czédulát kaptam.“ „Sase búsujj, mê nem hágy el az Isten.“ Ki vót tűzve az idő s az óra, hagy mikâ birakazzanak a Virág s a Barna; aszangya a Virág a gazdájának: „Tud meg, hagy a késed legyen jól kifenne s bújjál egy bakarba s mikar mü ketten birakazunk, ha látad, hogy a két fülem le lesz ereszkedve, tésis ereszd magad a késedbe, mer akkâ vége nekem is.“ Össze- csapnak, de verekesznek, de ütik egymást, hanem a Rigónak fennáll mind a két füle. Ecczê a Rigó neki fagatt s úgy mekcsapta a Barnát, hagy segre esett. Hát a Rigó lett a gyósztes s a gazdája bœhajtatta mind a kettőt a pajtába.

A gróf erőssen restollette a vereséget s mindenképpen le akarta nyerni a legínt s asz manta néki: „Na az œkreœm már œlnyerted, hát van nekem mast egy láb földem, mennyi pínzér szántad meg? Ha egy nap alatt megszántad, annyit adak, a mennyit csak ez a két œkœr élvisz.“ A legin mekkérdeszte a Rigó œkrét, hagy miccsájjan? „Bátran œlfagad-

hatad, csak szerez bé vasekét s vas patingat.» A legín bészerezte s kiment a két œkœrrel szántani. De az a föld akkora vót, hogy egy nap alatt lóhátann is elig lehetett mekkerüni. Hazzáfaktak s úgy iparkattak reggeltõ délig, hogy elig maradatt hat fardulás. A dalag mas már úgy állatt, hogy a fagadás meg van nyerve. Ugyan meg vót ám ijjedve a gróf, mind abba járt, hogy a legín ne szánthassa fel. Délbe mikar kifakta az œkœrœket, hogy egyenek s õ is egyék, a gróf álamterjéket tett az ételbe s a szénába. De a Rigó úgy eldapta a szénát, hogy senki se látta tœbbet. A legín adott másikat néki s maga is falt valamit, de mingyá nehéznek érezte a fejit, hogy ledõlt s elaludatt. Az œekrek ettek-ittak s pihentek s a legín mindegyre aludatt. Már a nap is suhant lefelé s még sem köt fel. A Rigó asz mangya a társának: «Nekünk is, a gazdánknek is vége lesz, ha fel nem sœrken. Csájjunk mük valamit, hogy ébreggyen fel, mœ bizanyasan meg van rantva. Hát neked, aszangya társának, micsa kurázsíd lesz, hogy megmegmenesük a gazdánkát?» «Én akkarát árdítak, hogy mingyá lábra szœkken. Hát neked micsa kurázsíd lesz?» kérdi a másik. «Én, aszangya a Virág, a Nap után nyúttam a bal szarvámát s visszahuzam éppog keletre.» Úgy is tœrtint; az egyik akkarát árdítatt, hogy a legín ecczeribe tâlpra szœkkent. «Jaj édes œekreim, elaluttam, jaj már a nap is megyen le, mi lesz már mas véllem?» Fagja magát a Rigó, felnyúttya a szarvát s a napat éppog keletre hánnya vissza s hamarassan œlvégeszték még a hat fardulót, a mi nem vót még felszántva. Aszangya a legín, mer jó szüve vót: «Jaj, aszangya, megátkaznak ingem a nap-szamasak, hogy a napat keletre vitted.» Hát a Rigó esmét felnyúttya a szarvát s a napat ecczeribe visszahányta napnyugatra.

Ijjenfarmán a gróf esmét œlvesztette a fagadást. A legín meg-rakatt esszekeret a gróf pínzivel, de nem merte már rakni, félt, hogy az œkœrœk nem birják el. Aszangya a Rigó: «Mikâ látad, hogy a fülem leeresztem, akkâ tœbbet ne rakj, de addig rakhatad.» Mán a gróf minden pínzét felrakták s a füle még se kanyút le. Aszangya a gróf: «Mas már mindenem a tiéd, hát maraggy a grófi telekbe.» «Nem kell nékem a vagyanad, elég nekem az, mi a szekéren van. De asz tanúd meg, hogy tœbbé ijjen fagadást ne tégy.» Azzal œlment a két œkrivel s a szekérrel s nagy gazda lett belõlle.

XVII.

Vót ecczer egy szegín ember s az œment a szamszéd emberhez, a ki gazdag vót. Aszangya nékie, hogy hát né itt van az innep, aszangya, s õ is szeretne egy kis pájinkát inni. De nincs egy pótrája se, a mejjiken vehetne. Hát kéri a szamszéd urat: «Legyen ajjan jó, édes szamszédúr, szeretnék ekkis italt a háshaz, hát kérnék egy pótrát kœccsen, majd idõ mulva visszaadam.» A szamszéd adott a szegín embernek kœccsen egy pótrát. Gyütt az idõ és az nap s a szegín ember nem tutta

asz pótrát mekfizetni, mer nem vót, hunnat. Hát adahijja a feleségit s aszangya: «Nem tudam a gazdag ember pótráját visszaadni, hát meg kell hájjak. Már mas ha én mekhalak, aszangya, neked nem kell asz pótrát mekfizetni s ingem temessél el tisztességgel.» Hát mekhal a szegín ember s kinyuttóasztassák, min rendessen, de az úgy halgat s eltemetik a templamba, mer akkar az embereket nem a földbe, hanem a templamba temették. Mikar a temetésből elmentek, hát elbújt a gazdag ember a padak közé, mer, aszangya a feleséginek, nem hatyhattya asz pótrát a szegín embernek, hanem leveszi, aszangya, az vámat rólla. Att maradatt östig, hagy az emberek ne lássák haza gyünni. Hát mikar besetidett, bégyű tizenkét talvaj sak arannyal s drágasággal. Megijjett érre a gazdag s elbújt a padak alá. A tizenkét talvaj rakatt nagy tüzet s ettek s ittak. Mindenki az evés alatt elmanta az napi tetteit, hagy s min történt. «Hát, aszangya az eggyik, én ma kaptam egy fejszét s az ajjan éles, hagy keresztül vággya még az vasat is.» Aszangya rá az másik talvaj: «Próbáld meg az új kaparsón, hagy keresztül vággya aszt tevig?» Megijjett érre a szegín ember, mer nem vót meghalva s féttibe adakáttya: «Héj halattak, aszangya, kêjjetek fel, mer itt van az ideje s mennyünk!» Megijjett érre a tizenkét talvaj s kifutatt mind s at hatyta az egész aranyat s drágaságot. Bézárta mast a szegín ember asz templam kapuját s tanálkazit az gazdag emberrel. «Hát, aszangya, mas már elmentek a gaz talvajak, asztaszakaggyunk mük itten.» Asztaszakattak s mindenkinek etyfarmán jutatt az drágaságbó. De a gazdag mast is akarta asz pótráját. «Ad meg, aszangya asz pótrámat!» «Nem adam», aszangya a szegín ember. S így kábáltak a szegín s a gazdag. De a tizenkét talvaj sajnálta a sak drágaságot s aranyat, visszagyüttek, de mer bé vót zárva a templam ajtaja, hát fellépett az eggyik az másik négynek a vállára s bénészték. Akkar még min kátazatt a két ember asz pótráér. Mekhâjja az legalsóbban álló talvaj, hagy azak egy pótrán veszekesznek. «Jaj bé sakan vadnak, hagy még egy pótrán is veszekesznek!» Ucczu vesd el magad! és fakta magát kiszöcköett a sarból s at leesett a többi mind. A lekfelső még az lábát is eltörte. Mikar a talvaj mind elment, hát ada aggya a szegín ember a gazdagnak az ő pótráját. Haza ment mind a kettő s sak drágaságot vittek haza. Így lett a szegín emberből gazdag ember.

(Magyar-Lapád).

XVIII.

Vót eczzer egy kiráj s annak ejjánya, aki ajan szép vót, hagy szebb nem állatt az egész világan, de az nagy szépsége mellett nem tudatt kaczagni. Nem tudatt senki ajat csálni vagy szóllani, hagy a szép kisasszan kaczagjan. Az öreg kiráj férhez akarta anni, de a ján csak ajan után akarna menni, a ki őt kaczagásra tuggya csálni. Gyütt a sak princz a kiráj udvarába, de egy sem tutta mekcsálni, hagy

kaczagjan. Hát kihirdette a kiráj az egész világon, hogy annak aggya, a ki mekkaczaktassa. Hát hájja ám a dalgat egy özvegy kirájné s adaszól asz háram fiának: «Mennyetek, aszangya, tü ketten», mer a harmadik ajan hamutyka vót, mindig hamuba jácczódtat, «és próbáj-jatak tük is szerencsét.» Elmegy ám a két nagyobbik, hát sir a hamutyka is, hogy ő is vélek menyen. Hát engették az óeregek s az, mivel rest vót, hátul gyütt s mindig elmaradt. Ecczerre adakáttya a két bátyának: «Hej, aszangya, kaptam valamit.» «Há mit kaptál?» kérdi a két bátya. «Kaptam eddaranyat», pedig a mit kapatt, egy rangyas szeg vót. «Kaptál te ödönget, nem daranyat», aszangya a két testvér. Asz fiatal hamutyka felmutattya a razsdás szeget. «Hát ezer állitattál meg bennünköt? az nem darany, az egy razsdás szeg.» De azé nem hajította el, hanem tette a mellén-zsebébe. Hát mentek esmét s adakáttya asz hamutyka: «Kaptam valamit.» «Há mit kaptál?» «Há kaptam eddaranyat», pedig egy rasz tajás vót, a mit kapatt. Megállatt a két nagyab testvér s nézik, mit kapatt, hát láttyák, egy rasz tajást. Haraguttak s szitták-mucskalták s tuvébb mentek. De asz hamutyka eltette az rasz tajást is a zsebébe s sietett mast, hogy a bátyáival egy sart mennyen. Mikar hejt vótak asz kiráj udvaránál, aszangya a kirájfi: «Sz . . hatnék» aszangya. «Hát, mangya asz két bátya, hát vedd a sipkádát», s a hamutyka tette, mind asz két bátya nékie manta. Asztán fakta a sipkát s a hóna alá tette. Bémennek a kirájkisasszanhaz s a hamutyka ada út a földre s nézste, hogy spaczirazik a két bátya a kirájkisasszannyal, meg frájjaival. A kirájkisasszan felemelte az sleppes ruhájját s kilácczatt az aranyas pántaflí s a fejér strimfli. Aszangya a hamutyka: «Mijjen fejér lába van a kirájkisasszannak.» «Jaj, aszangya a kirájkisasszan, nagy tűz van alatta.» «Hát akkar, aszangya az hamutyka nékie vissza, süssük meg eszt a tajást» s adanyúttya a rasz tajást. «Nem lehet, aszangya a kirájkisasszan, mer juk van az üsten», Kaczagatt a hamutyka s aszangya: «Van itt esszeg, avval bé lehet dugni.» «Sz . . t lehet», aszangya a kirájkisasszan. «Van az is», aszangya a hamutyka s adadabja a sipkáját a pádimentamra s a kirájkisasszan egész ruháját, pántóflíját strimflijét elmucskasította. Évvel a hamutyka nevetésre csálta a kirájánt. A kiráj mingyár adaatta asz hamutykának asz fél országát s a jányát feleségül s a hamutykából kiráj lett.

(Magyar-Lapád.)

XIX.

Hát vót esszegín embernek egygy egyetlen csemetéjje, egy fiacs-kájja, már pedig mint asz fiu félcseperedett, mangya az apja: «Hát fiam jó lenne néked cselédnek menni.» «Hát jó van, aszangya az legín, de mijjen cselédnek mennyek?» Kavács nem akart, mer nehéz a pórej, szabó nem szeretne lenni, mer mekszurja asz tő; timár meg azér, mer megrantya a bűdesség. «Hát menny, aszangya az apja, mészáras-

cselédnek.» «Na jó, mangya, mészáras-cseléd szeretnék lenni» s apja béaggya mészáras-cselédnek. Az első évben mint inas vót, mikar pedig az egy év elmúlt, hát a szegín ember fia már mészáras-legín vót, mer ő bizan egy fant, két fant, öt fant, tisz fant hust egybe vákta ki; akármennyi légyen, ugy, hagy az egész nép hazzá ment s nagyon szerette. Mangya nékie az ura „Maragy nállam még érre az évre is, s mer nem vót béred, mégis kapsz szász farintat. Maradatt a legín s kapott érre az évre is szász farintat. Telik-mullik az idő, bétőt az esztendő is, a gazda marasztalta s adatt még szász farintat. Mikar ôlment, a gazda mer szerette, adatt nékie egy szürke paripát s egy nagy kutyát, a mi minden mészárasnak nagy cörcem, hát ezekkel tuvébb indult s egész napnyuktáig ment. Östére békapott egy rappantat nagy erdőbe s már reggeltől östig, egész nyalcz óráig ment, de suhun se látatt se házat, se falut. Ecczer csak csillagzik valami gyartya-világ fárma, vót pedig az egy szép nagy ház, vasrácsas vót a kapuja. A járkálástó el vót fáradva, hát gandájja: „Bémények biz én.“ A mint hazzá lép a kapuhaz, felnnyilik az magától s ő béményen s leszáll az laváro s aszt elvitte valaki, de ő nem látatt senkit. Kinyillatt az másik ajtó is, esmét béményen a nagy szép s aranyas-ezüstes szabába, de megin csak nem kapott s nem látatt senkit. Béményen a fényes szabába, hát mikar mindent jó megnízett, leült s esmét nem látat senkit. Kutyájja s ő maga is egész nap nem ett s ivutt semmit, hát mekkivánta minkettő az eledelt, s elig hagy mekkivánta, kapott hátul egy mészárszéket s vágatt magának s a kutyájjának egygy-egy fantat. De a hagy kivákta, valaki a hust elvitte meksütve haszta vissza fáin kinyérrel s az asztâra tette. S asztán ettek s jólaktak. Az eledelre mekkivánta a legín a bart s láttya a kelnérájt, bément s vett magának egy féliter. Megin mekkivánta s megin bé ment, hagy vegyen még egy féliter. Êrre egy nagy ember felkótt a rács mejjül s ada káttya nékie: „Nem elég, hagy kitarattad magad s a kutyádat hussal s vettél egy féliter bart s mas még egy felet akarsz venni?“ Mekharagudatt a mészáras legín, s a zsebébe markalt s marék pínzt szórt az asztalra s elment. A kapuhaz esmét valaki adavezette az lavát s a kapu magától megnyilt s ő kiment. Kívül vette csak észre, hagy biz a kutya benmaradatt s mikar a háztól elment, hallatta az nyöcszöergésit.

Ment esmét az erdőbe s a keresztes utan gyütt egy cöreg rendű ember egy kis kutyával. Hát, gandájja magába, ha nem is nagy kutya, de a mé kicsi megnő“ s mekszóllíttya az cöreget. „Öreg apám lelkem, aggy isten jó napat.“ „Köcszöncem öcsém, s mi járatan vagy?“ „Hát biz én mészáras szalgálatat keresek s elvesztettem a kutyám. Nem aggya kend el asz kutyájját?“ „El biz én fiam.“ „Na mi az ára lelkem apám?“ „Ennek se több, se kevesebb, 100 frt az ára.“ Atta néki a szász farintat s asz kutya mingyár utánna gyütt. „Hát minek híjják eszt a kutyát?“ kérdi a legín. „Mangyad nékie csak: „Tarcas meg“ s itt van essip, fúj belé, ha elveszted s mingyá visszagyün.“ Tuvébb menyen az cöreg s

a legín, hát elig harmincz lépésre esmét lát egyg öreg embert ekkis kutyával. „Hát, gandâjja, megveszem eszt is, ha alsón aggya.“ „El-aggya lelkem öreg apám eszt a kutyát?“ „El én, fiam.“ „S mennyi lessz az ára?“ „Szász farint az ára, egy piczulával sem alsóbb.“ Megveszi eszt is a legín. Kérdi az öreg émbert, minek híjják? „Mangyad csak nékie: „Fag meg“ s it van essip, ebbe fúj bé, ha elveszted, mingyá meggyün.“ Csadálkzik az legín, hagy van neki ajan sak pinze, mikar sakat adatt a kacsmárasnak s a két kutyáér fizetett szász-szász farintat. Hát menyen tuvébb s gyün megin ötven-hatvan lépésre egyg öreg émber egy kis kutyával, hát, gandâjja az legín, hagy megveszi eszt a kutyát is, ha ide aggya hatvan-hetven farintér, akkor legaláb lessz háram kutyája, „Öreg apó! álgya meg az isten, mit kér ezér a kutyáér?“ „Hát kérek szász farintat.“ „Igen sakat kér öreg apó, de ha ide aggya hatvan farintér, megveszem eszt is a kettő mellé.“ „Se hatvanér, se hetvenér, se nyóczvanér, se kilenczvenér nem adam, csak százér.“ Sakâlta az legín s at hatyta. „Nem még veszem meg“, gandâlta s ment. De a kis kutya min csált a fejivel, mé nem vette meg ötet is, meksajnálta a legín s visszament s megvette. „Öreg apó! álgya meg az isten, minek híjják eszt a kutyát?“ Mangya az öreg: „Mand neki csak: „Szaggas szójjel“, s nesze, vedd eszt a kis sipat s ha elveszted a kutyát, fúj belé s visszagyün az mingyár.“ Avval köszönt s a kis kutya előre szaladatt s mutatta az utat s a másik két kis kutya aldalt ment s ő a kis kutya után.

A min mennek sakáig, hát a keresztes után nagy lárma hallatódatt, hát az cœrdœgek kirájja gyütt nagy terentúcziaival. A legín bémenyen a házba s várja ôköt. Az cœrdœgek kirájja jácczódatt kártyában az veres kirájjal s elnyert tôle háram társzekér pínzt és az liányát, azér ajan jó félbe vótak. Kúdi ki a legín az egygik kutyájját: „Na te Tarcs meg!“ kiment asz kutya s az népséget hejt tartatta; hajigájják, de nem menyen. Kigyün az legín s mektámaggya az cœrdœgek kirájja, hagy hagy merte az egész menetet hejt tartani. Hát neki fag s hajigájjá ám asz háram kutya s ide s tava s minnyájakat felfardítatta s mind esszakasztó szálíg min mekhót, csak egy nem, az maradatt a nyamarult a lábán s asant el a társzekérré kapaczkadva. Az cœrdœgek kirájja visszament, hagy hazza a másik társzekeret az veres kiráj liányával az erdõb s hazza az cœrdœgeket. Halja az legín az lármat s asszangya asz „Fag meg“ kutyájának: „Menny szógám s tarcsd ôköt hejt!“ Meggyün a csapart és a lakadalam az cœrdœgek kirájjával s asz társzekerekkel s az elnyert veres kiráj liányával s asz kutya min hejt tartá. Az cœrdœgek kirájja szitkazódatt s így s úgy haragudatt s kigyün az legín s sziggya, hagy így s úgy hagy merte ôköt hejt tartani. Az legín intett az veres kiráj liányának, hagy szájjan le s akart a kiráj-liány, de nem mert, de az mészáros-legín leemelte s bévezette a házba. Átkazódatt az cœrdœgek kirájja s fenyegette az mészáros-legínt, hagy így s úgy. De az mészáros-legín bément az kiráj-liánnyal asz házba s beszél-

tek s frustakaltak s mullattak. Az mészáros elkérte az liántól asz szép gyűrűjét s az ada atta s az fájin sejem zsebkendőjét élvezte. Hallacczatt asztán újra nagy lódübergés és lárma, gyűtt egy nagy csapart, érre az mészáros-legín kikütte a „Tarcis mek“ kutyájját s esz hejt tartá az nagy csapartat. Gyűtt pedig az veres kiráj két társzekere pínzzel, hagy kiválcsa a liányt. Kérdi az mészáros-legín, hagy ő kapná meg asz két társzekeret, ha visszaadja asz kiráj-liánt? Azak asz mandatták, hagy az cœvé lesz mind. Hát mutagattya az liányt s megesmérik azak kedves princznéjeket. Béhazattya az legín asz paraszt kacsisakat és kérdi töllek, vajjan haza viszik-é tisztességgel s épségben? Azak megesküsznek a fakeresztre, mit az mészáros-legín csált. A liány megígéri, hagy hét esztendeig fag az mészáros-legínre várni s addig nem szabad férhez mennyen, mer így s úgy faggya megbüntetni. Menyen mast az mészáros-legín az cœrdœgœk kirájájahaz, vezetí asz kis kutya. Halja az cœrdœgœk kirájja s mekparancsalja, hagy rakjanak cœssze kœveket s vasakat asz kapukra, hagy bé ne gyühessen. Menyen az első kapuhaz, már mas „Fag meg“ aszangya asz kutyának s az megrázza s kifardul a sarkábó mind a két kapu s cœsszeesik, de a kutyát is megüti s megdœglik. Maradatt más két kutyájja s fagja az dœglettt kutyát a farkánál s kihúzza s a sánczba hajittya. Menyen a másik kapuhaz s a másik kutya eggyet rántatt asz kapun s a kapu leütette aszt is s megdœglettt. A legín a sánczba dapta aszt is. Mán csak egy kutyájja vót s mentek a harmadik kapuhaz s a „Szaggas széjjel“ kifardította asz kapufélfát sarkastó s asz kapu a kutyát agyanütette. Kœrűlfagják már mast az cœrdœgœk s viszik az cœrdœgœk kirájájahaz. „Nekem hânap riggê — mangya az cœrdœgœk kirájja — sûtve hazzátak fel frustukra, de ne sakáig várjak.“ „Ó cœrdœgœk kirájja, mangya a legín, engegy meg nékem.“ „Nem engedek meg, mer nincs lelkiem; vegyétek és verjétek vásra!“ Másnap mikar a sûtő-kemenczébe akarták vinni, kéri az cœrdœgszalgákat: „Kœnyœrűjjetek ifju lelkemen!“ „Nem lehet, mer nincs szűvünk.“ „Hát barátaim, aszangya az mészáros-legín, engegyétek meg, hagy asz kirájahaz mennyek.“ „Asz sem lehet, mer téged csak sûtve akar látni frustukra.“ „Na hát engegyétek meg, mer nincs sem apám, sem anyám, csak Istenem, hagy hangasztassam meg az lelki csengetyűmet.“ Megengették s mekszóllal a sípan s meggyün szaladva a „Tarcis mek“ s lába kezé furakadik s az cœrdœgœk nem látták, mer mind az arczájját nésték. „Na mas már mennyünk“, mangyák az cœrdœgszalgák. „Engegyétek meg, hagy elhúzzam a gyülekezőt is.“ Mekfűjja a sipat, hát ecczerre at vót a második kutya, a „Fag meg“. Eszt sem látták meg. „Na mas már mehetünk“, sürgelõnnek az cœrdœgœk. „Még csak aszt engegyétek meg, hagy fűjjak asz halatti atamra.“ Mekfűjja a sipat s adafutatt asz harmadik kutya is; mas már mind a háram eggyütt vót. Mennek az cœrdœgœk kirájájahaz s a kiráj nem láttya a kutyákat, mer hátat fardított nékiek. Kérdi a mészáros-legín: „Megengeccz nékem, cœrdœgœk kirájja?“ „Nem engedek, mer nincs lelkiem.“ Érre az mészá-

ras-legín: „Ha te nem engeccz, én sem engedek“ s rászóllatt asz kutyájára: „Tarcz meg!“ A kutya úgy megragatta, hogy nem tudatt semmit cselekenni. „Hát ha engeccz, jó; ha nem, nem.“ „Engeggy meg, kedves mézárás-legín!“ „Megengedek, de csak úgy, hogy te cœrœk időre innen elmész s az arszágadat nékem átadad s háram óra alatt egy kő se legyen a másikan, mer ha nem, vége az életednek.“ Mekparancsalta asz kiráj a cselédeknek s az cœrdœgœeknek s mentek dógazni, de nem igen vót kedvekre az munka. Kűdi ki a legín az eggyik kutyát, nézze meg, hogy dógaznak s láttya, hogy csak egy-kettő dógazik. Bémenyen s megmangya az urának, asz peddig kigyün s mangya: „Ha ez így megy, akkor háram esztendeig kell várakazzunk“ s láttya, hogy kettő diskurzusban van. Kűdi megint asz kutyákat, hogy vigyázzanak. Ezek dógasztak s mikar öste kész vótak, az cœrdœgœek kirájja átadatt egy-két levelet, hogy az cœrdœgœeknek semmi dóga sincs minden időbe. S hát êrre êlmentek az cœrdœgœek; mikar peddig már elindaltak s eltakarattak, gyűtt egy huszár-csapat s kasztat keresett magának. Az mézárás-legín nem esmérte asz katanákat s adatt nékiek vacsarát. De aszt akárta, hogy nállak lakmárazzék, hát meghítta az generállist, az őrmestert s hadnagyat, de ő nem tutta, hogy mejjik mijjen, azér a káplárt kihítta s mekkérdeszte s annak a beszéggyiből kitutta, hogy ki ez s ki az s mekparancsalta, hogy maraggyanak mind östig s tuvébbre is, „mer én, aszangya, elmenyek s csak sakára gyűvek vissza, addig, mivel a legínség ki van fáradva, pihennyenek s kapjan mindegyik egy fél fant hust s egy fél kupa bart“.

Az mézárás-legín felőteszkedett szép princzruhába s feléje az mézárás gunyáját s ment az veres kirájhaz s annak az liányáhaz, mer hat év megvót már egészen s a hetediknek is az utolsó napja meggyűtt. Asz kutyáival, hal az veres kiráj lakatt, bément abba a faluba egy kis sikátarba s a falu végén kért eggy cœreg mámitó szállást. „Lelkem cœreg mámi, aggyan kend nekem ma ícczakára szállást.“ „Lelkem fiam adnék, de nincs más, csak ez a fapad.“ „Ez is elég lessz a kipihe-
nésre“ s lefekűdett asz fapadra alunni. Mikar felkűtt s bégyűtt asz háram kutyájja, mangya az cœreg máminak: „Lelkem cœreg mámi, hazzan a csűrből egy kasarat.“ „Nincs nekem fiam kasaram, csak egy régi rassz.“ „Hazza bé, lelkem édes anyám.“ Béhaszta s asz „Tarcz meg“ kutya nyakára akasztatta s aszangya nékie: „Menny bé az veres kiráj palatájába s ted fel az lábadat asz kiráj-liány mellett az asztálra s az mézárás-legín levelet tett bé asz kasárba, a miben eszt irta: „Édes, kedves szűvem, szerelmesem, a mióta én tíged nem láttalak, nem ettem s nem ittam még egy cseppet sem, hát azér tégy ebbe asz kasárba izibe háramféle ételt s italt. Bémenyen asz kutya asz kapun s már a mennyegző fajt, mett az veres kirá-liánya akart házasadni s fétette az asztálra az lábát. Asz kirá-liány megesmérte asz kutyát s tett izibe háramféle ételt s italt a kanyhából asz kasárba. A veres kiráj peddig haragudatt, hogy micsa dalag esz, hogy a kiráji szabába kutyák gyün-

nek s mekparancsalta az silbakaknak, hogy ne eressenek bé egy kutyát se asz kiráji udvarba. Az mészáras-legín ett s ivutt asz kúdettt ételekbő s italakbó s adatt asz kutyáknak is.

Hívja megín asz „Fag meg“ kutyát asz kasárral s írja néki az levelet: „Jaj szívem, szerelmem! evvel az étellel s itallal csak az egyik fagamat ásztattam meg, hát ha már kúttél, kúggyél még, hogy a tőbbi fagamat is megásztathassam.“ Az öreg kiráj látta eszt a kutyát, hát kérdi: „Micsa dalag esz, hogy esmét kutya gyühetett bé asz palatámba? Gyarsan meg kell celni eszt a döggöet s asz silbakakat mekkettősztetni.“ „Kért a kirá-liány gráciát asz kutyáér s gyarsan kiment asz kanyhába s adatt asz kiráj s kúdettt még tőbb ételt az mészárasnak, a ki mast elkútte a „Szaggas széjjel“ kutyát. A kutya ment s a silbak nem eresztette bé asz kapun, hát elpusztította a silbakat s vitte a levelet, a miben aszt írja asz kirájkisasszannak: „Lelkem szerelmesem, ha megásztattad két fagam, ásztasd meg a harmadikat is, kúggyél még egy kasárral az ételbő s italbó.“ Hát harakszik asz kiráj s mekparancsalja, hogy mennyen egyy egész csapat huszár s keresse fel aszt a háram döggöet s puszticcsa el s a gazdáját hazzák fel é hazzá.

Mennek asz huszarak s néznek minden házba, de nem kapták meg; gandájják az legínyek, hogy má nem kapják, akarnak haza menni. Ecczerre láttya az egyik köeshuszár a kis sikátarban aszt a kis házat s bénéznek az ablakan s láttyák az mészáras-legínt s a kutyákat enni s inni. Bémege az őrmester: „Hát, aszangya néki az őrmester, te rangyas mészáras-legín, a mi te vagy, hogy mered te a te kutyádat a veres kiráj palatájába küdeni. Már mast elpusztultak tésis meg a kutyád is.“ „Hát lelkem édes őrmester uram! nem bántattam én senkit, ne is báncsanak ingem.“ „Csak imátkazzál“, aszangya az őrmester, de a mészáras int a kutyáknak s csak egy maradatt hirmandónak, mind elpusztultak s az az egy szaladatt a vöröes kirájhoz s így szóllatt: „Jaj gráciát kérek fejemnek, aszangya, mind elpusztultak a mű huszárjaink s csak én menekültem meg, de nem az én vitézségembő.“ „Hát bizan esszép dalag, aszangya a veres kiráj, egy paraszt ember s egy mészáras-legín elpusztította az egész huszár-csapatunkat. Bizan jabban akaram mektunni, ki valna ez s így s úgy káramkadik s adaszól asz főgenerálissának: „Hallad szógám főgenerális, mennyél te ada egy csapat huszárral s ha így vót, hídd ide aszt a legínt!“

Menyen a főgenerális a falu végire, hát láttya aszt a sak hót huszárt. Bémenyen s szóllította az mészáras-legín s így s úgy „Gyere a veres kirájhoz, mer meg akar látni.“ Aszangya a legín: „Kegyelmes főgenerális uram, mangya asz kirájnak, hogy ha meg akar látni, gyűjjen ide s akkâ meglát.“ A főgenerális, mer meglátta asz háram kutyákat, félt s elmenyen a veres kirájhoz, hogy né mit izent a mészáras-legín. Asz gandájjja, hogy ez valami nagy ember lehet, hát adaszól a kacsisnak, hogy fagja bé az aranyas kacsit a lekszeb lavakkal. Fejüteti a veres kiráj a lányát s a kacsis adahajt a mészárashaz. Mikâ bégyütt

asz kiráj, levetette a mészáros-gunyát s at vót fényes princzruhába. Láttya eszt a veres kiráj, letérgyel előtte, mekkéri, s adahívja a liánya lakadalmára. A liány ada se gondalt a lakadalamra, a nyakába ugratt s meksókalta. Harakszik s néz a kiráj, hogy csókalthatta meg asz kirájfit, mer mas már avvót, hát êlmeséli az kirákisasszan, hogy ez vót, a ki kivette az œrdœgœk kirájjának a kezébœ s csak eszt akarja férnek. Megœrül ennek asz kiráj s viszi a kirájfit a palatájába s kœrdi az útan: „Hát nem az a két akasztófa kacsis mentett meg téged az œrdœg-kiráj karmaibó?” „Nem, felséges apám.“ Haza gyűnnek s kœrdi asz kiráj a két kacsist: „Hát ti vettétek el a liányamat az œrdœgœk kirájjátó?” Aszangyák azak: „Igenis mük vótunk, felséges kiráj.“ Na akkor haraggal előlép a mészárasból lett kirájfi s adaszól: „Hát gazember talvajak, a bœrtœnbe véletetek! Hát nem esküttétek tük, hogy hűségessen megmangyáatak az igazat?” Bévájják tœredelmesen, de azé viszik œkœt a nagy bœrtœnbe. „Hát lelkiem kirájam, aggyan nœkem mast egy kacsit s négy lavat s egy kacsist, hogy vigyem haza a feleségem az én arszágamba, ahun az œrdœgœk kirájja lakatt.“ Adatt a kiráj s mentek hazafelé, mikâ mân messzire vótak, látatt a kirá-liány egy nagy pirasságot s kœrdi asz férjœt: „Édes lelkiem férjem, nem gyujtatta fel az œrdœgœk kirájja az arszágadat, mer ajan piras az ég?” Aszangya az uj kirájfi a kacsisnak, hogy siessen. Mikâ mân kœzelébb gyűttek a háshaz, att asztán láttják, hogy biz az nem egyéb vót, mint az aranyas-ezüstes fedél csillagása. Mikâ haza gyűttek, lefekűttek, a kirá-liány más szabába s a kirájfi a háram kutyával más szabába fekűdett. Ecczer csak felkél asz háram kutya és lett belœle háram szép urfi. Mikar a szabába léptek, lármát csáltak, fellármászták asz királyfit s asz gandalta, hogy visszagyűtt az œrdœgœk kirájja, s kimegy az udvarra, att megint csak kutyák lettek az urfiakbó. Kœri asz háram kutya az mészáros-legínt: „Lœvess mükœt agyan, s temess el bennünkœt a ganédambra jó méjjen.“ Aszangya asz kirájfi, hát így s úgy œ biz aszt nem teszi, mer bizan œk mentettek meg a haláltól s hasztak néki annyi szerencsét. Mikâ még kœrték az legínt, hát mangya az: „Na jó, ha akarjátak“ s fakta az aranyas fegyverét s egy lœvéssel agyanűtette mind a hármat s maga temette el œkœt a ganédambra. Ment erre megint alunni, de bégyűttek háram legínyek kiráji gunyába. Gandájja asz kirájfi megint, hogy gyűttek az œrdœgœk. De az eggyik kirájfi elmeséli, hogy œk vótak a háram kutyák s az apjukkal el vótak átkazva s csak akkâ vehetik fel az emberi fârmájukat, ha egy más legínek kiráji ârszágot szereznek s magából kirájt csálnak. Aszangya, az a nagy erdœ a keresztes utnâl, a hun tanálkasztak, az az apja ârszága, s a sak fa benne az mind nép. Őrűl ennek a mészárasból kirájfivâ lett legín s aszangya, maraggyanak nálla egy pár napig, de azak nem akártak s hazamentek arszágukba kirájnak, mer az apjuk mekhót s s mast is œlnek, ha meg nem hótak.*

(Miriszló.)

* Tœbb változatban beszélik a vidéken, nevezetesen Hariban s M-Lapádon, egy változatban meg van a Gyulai-Arany-fœle népkœltési gyűjtemény II. kœtetœben.

XX.

Vót ecczer egy szegín ember, nem vót semmije, az Isten világán semmije, csak ekkiesi bikácskája. A felesége is mekhót, az után maradatt ekkiesi árvájja, kis fiu vót. A szegín ember nem sakára megin mekházasadatt s a kicsi fiunak szegínnek mastahája lett. Rasszu bánt a kicsi árvával, még enni sem adatt nékie. A fiucska csak sirt, csak sirt, egészen élbusúta magát. Csak a bikácskával szeretett eggyütt lenni, enni adatt neki s egészen összeszaptak. Ecczer a min sír esmét a kicsi fiú, csak megszóllal a bikácska: „Mi bajad van, kicsi gazdám? mé busúsz mindég?” „Hagy ne sirnék, hagy ne busúnék, mikar a mastahám ajan rasszú bánik véllem, hagy még ennem sem ád.” „Na ne busúj, mer segíttek én te rajtad. Csavar le a bal szarvám, lessz att enni való elég.” A kicsi fiú szót fagadatt, lecsavarta a bikácska szarvát, hát csak elállatt ám a szemé-szája, annyi mindenféle jó vót benne. Vót at takány, puiszka, meg sak sütemín, meg minden a világán. Igy asztán jól étek s a kicsi fiú meg a bikácska még jabban összeszakatt. Henem a mastaha eszt is megirígyélte. Addig-addig s min manta az urának, hagy szeretne enni a bikácska húsából. Az ura sajnáta, de végre is rállatt, hagy aggyák el. A kicsi fiú meghallatta s nagyán élbusúta magát. „Mit busúsz kis gazdám esmét?” kérdi a bikácska. „Hagy ne busúnék, mikâ téged elakarnak pusztítani, hagy a mastahám egyék a husadbó.” „Sase busúj azé, henem újj fel a hátamra, majd élviszlek én téged innen messzére, hagy saha műköt meg ne kapjanak.” Ugy is lett, a kicsi fiú felút, a bikácska asz kérdeszte: „Hagyan vigyelek? mind a szél, vagy mint a gandalat?” „Ugy mint a gandalat.” Hát élvitte, mind a gandalat, tava, egy nagy erdőbe s at békességben éltek. A bikácska éljárt legelészni s a kicsi fiúnak adatt effuruját, hagy fújjan belé, ha valami baja lessz. „Csak, aszangya, sakat ne furujázzass, mer ellenségeim meghâjják.” Hát ecczer, mikar a kicsi fiú kedvire jólakatt, élkezett ám hangasan furujázni. Mekhallatta az aran bika s adament a fiúcskához s mekkérdeszte, hagy mit keres itt? hagyan kerút ide? A fiucska élmanta a dalgat, a hagyan történt, hagy őt a bikácska haszta ide. „Na hát man neg a társadnak, hagy hónap délbe legyen att az aran hidnál, meg akarak véle verekenni, lássam, mijjen ügyes legín?” A kis fiú erre ajan szamarán kezdett furujázni, hagy a bikácska ecczeribe att termett. Míngyár kérdeszte is, mér ajan szamaró. Hát csak élmanta, hagy az aran bika né mit izent. „Azé te csak ne busúj, mer megleszünk valahagy. Másnap délbe élmentek az aran hidra, vártak eddarabig, hát ecczer csak nagy földingás koeszt megérkezett az aran bika. Élkesztek verekenni, sakáig verekettek, mer mind a kettő nagyán erős vót; de a kis bikácska mégis erősebb vót. Ugy verte a másikat a sánczba, hagy at pusztút el. Hát ez mas mán megvót; de a bikácska megmanta a kicsi fiunak, hagy máskar ne furujázzan ajan hangasan. Édegétek eddarabig, a bikácska éljárt legelészni, a kis fiu pedig, mikar

chethnék vót, lecsavarta a bikácska bal szarvát s at minden jót kapatt. De eszibe tartatta, hagy nagyon hangasan ne furújjazzan. Ecczer csak esmét élfelette s a min jókedvűen furújjazgat, előtte terem a rézbika. Ez is kérdezetgi, hagy s mint s aszangya: „Na csak küdd el a társadát hónap délbe a rész hidra, lássam mijjen legin; de el ne maraggyan, mer a feje nem áll att a hun áll.“ Megin csak ugy törtint, mint előszer: ôlmentek s birakasztak sakáig a rész hidnál s má nagyon fárattak vótak, de a bikácska mégis a sánczba verte a rézbikát. Harmacczar is egészen így törtint a dalag, akkar meg a rangyas bika hitta a kicsi bikácskát verekenni a rangyas hidra. A bikácska éreszte, hagy nem jó lesz a dalag s asz manta a fiucskának: „A más kettővel csak könnyen elbántam, de ez ecczer nehezen lesz a dalag. Ha a rangyas bika leverne ingem, ved le mind a két szarvamat s ha enni akarsz, akkar mindig a bal szarvamat csavard le, de addig fejed ne legyen, hagy a jobb szarvamat is lecsavard, a mig meg nem házasadal.“ Másnap dél felé kimentek a rangyas hidra s várakasztak. Hát gyün ám nagy zajjal a rangyas bika s el kesztek verekenni. Ma délután vót az idő s még min verekettek. Pihentek egyet s esmét hazzáfaktak. Ecczer csak megfakta a rangyas bika a kicsi bikácskát s a sánczba hajította, hagy at pusztút el. A kis fiu szamarkadatt, de mit vót mit tenni? levette a két szarvát s ment a faluja felé. Mikar megéhült, lecsavarta a bal szarvát s at vót a terített asztal mindenféle jóval. A min jóllakatt s heverészett, êgandókadatt, mi lehet a bikácska jab szarvába. A kívánság rávitte, hagy aszt is kicsavarta. Hát annyi marhák, juhak gyüttek ki belőlle, hagy az egész térség tele lett véllek. Megijjett a fiucska hagy má mas miccsájan ennyi temérdek jószággal. Min téringette, téringette, de nem tutta behajtani. A mind így vesződik s busul, hát gyün ára eggy öreg rendü ember s kérdi a fiucskától, hagy miccsál? mit busúl? Élpanaszlaggya a baját, hagy: „Né kieresztettem eszt a sak jószágot s mas nincs istenem s emberem, hagy behajcsam.“ „Na hadd el, mer én behajtam, ha megigéred, hagy nékem adad aszt, a mi néked egy esztendő mulva lekkedvesebb lessz.“ A fiu nem gandalt tuvébb, csak megigérte. Az öreg behajtatta a sak marhát s a fiu ôlment a falujába. Att ecczeribe mekházasadatt s kicsavarta a bikácska jab szarvát s ajan gazda lett belőlle, mint a világ. Eggy esztendőre fia is született s éppog a keresztelőre készültek s az asszan kün hagyatt egy kalácsat az asztalan. Hát ôjjel meggyütt az öreg ember az igéretér, hagy aggya ada, a mi lekkedvesebb. Mind szállitgattya az ember, a ki akkar még kicsi fiu vót, mikar igért: „It vagyak, hagy elvigyem aszt, a mit legjabban szerezcz.“ Nem szólnak semmit s a kicsi gyêrmeket közbül fektették az ágyba. Keresi az öreg a gyêrmeket, min tapagatózik s kérdezi: „Hal vagy kicsi fiú? mer érted gyüttem, hagy vigyelek el.“ Hát csak megszólal a kalács az asztalan: „It vagyak az asztalan.“ Az öreg nem látatt a setíbe, fakta a kalácsat, tarisnyába dukta s ôlvitte. Asz hitte, hagy kis gyêrmek. Így szabadút meg az ember az igérettő. Tajás-hajba

keverettek, víz fenekére ereszkettek, mast is ének, ha meg nem hótak.

(Magyar-Lapád.)

XXI.

Ecczer vót enmasságas ur meg enmasságas asszan; az a nasságas úr kereskedő is vót. Nagyan szerették egymást a feleségivel, nem is nézet másra sem az asszan, sem az ember. A szamszéggyakba lakatt egy vendéglős is. Hát ecczer az a nasságas ur êmenyen partékáér s a feleséginek adatt ezssepkendőt meg eggyürüt s hagyat mellette egy vín szakácsnét. A töebbi kereskedő meg összebeszét, hogy mekcsájják, mer nagyon irítykettek rá, hogy ajan szép felesége vót s szerették egymást. Aszangya a vendéglős: „Na haggyátak él, mer én mekcsalam.“ Asz nem manta, hogy s mint, csak abba vót, hogy ő mekcsájja asz kereskedőt. Hát jó van, a töebbiek ráhatyták. Hát miccsált? Elment a kereskedő házába, mintha vélle vóna valami beszélni valójja s mikar asz manták, hogy nincs itlan, ment kifelé és nészte, hogy nem néznek-é utánna. Mikar látta, hogy nem nézik, bэфardút az asszan szabáj-jába s bэфújt az ágy alá. Öste az asszan fekünni akar s vetkeződik, min rendessen s balházza magát, mer nem tutta, hogy valaki van az ágy alatt. A fagadós meglátta, hogy az asszan hasán eggyegy vót. A reggel asztán, mikar a szabát takarították, kiasant, de az gyürüt s a keszkenőt is elvitte, a mit az ura hagyatt az asszannak. Gyüttek haza a kereskedők a sák partékával s beszélgettek. A töebbiek mind úcscsálták a dalgat, hogy az asszanyakró legyen a szó. Aszangya a kereskedő, az a nasságas ur: „Én nem hiszem, hogy töebb ajan igaz társ legyen, mint az enyém.“ „Hát biz asse jabb, min más“ mangya eggyik s másik s „a vendéglős jár hazzá“ mangya asz harmadik. Felpattan a kereskedő, hogy nem igaz, hogy ő kész fagadást tenni s adaggya az egész birtakát, udvarát a kereskedőknek, ha igaz lessz. Ecczeribe neki álnak s hazamennek s a vendéglős elejükbe menyen s mutassa a gyürüt s keszkenőt. „Hát hiszi, hogy egy vagyok a feleségivel?“ „Nem s nem, mer a gyürüt s keszkenőt úgy is laphatta.“ „Hát akkar még mandak valamit — aszangya a fene vendéglős — igaz-e, hogy a felesége hasán eggyegy van?“ De asz nem manta meg, hagyán látta meg. Hazamegy a kereskedő s keresi a gyürüt s keszkenőt, kérdi az asszant, a szegin asszan nem tutta, mi történt véllek. Êlbusúta magát a kereskedő, hogy a felesége így mekcsálta. Na feleség, aszangya, tegyél bé eggy kinyeret a keszkenődbe s asztán gyere véllem.“ Elmentek egy nagy erdőbe s att asz manta az asszannak: „Isten vélled s véllem, ingem töebbé nem láccz» s azzal nagy bánatassan béállatt katanának. A fene vendéglős pedig bekőtezett a kereskedő házába s birtakába s at lakatt. Az asszan mit gandalt? Ő is béállatt katanának, férfi-gúnyát vett s mingyár tiszt lett; de nem tutta, hogy az ura is at van, ez még csak keszkatana vót. Az asszan kapitán lett s a mint

hánta-vetette a listyákat, hát ráakadatt az ura nevére. Riggê mingyá kiatta a rendeletet, hogy hazzák elé s legyen privádínergyé. Hát úgy is lett; az ura at vót mindig mellette, de nem esmérte meg a feleségit. A kapitán, má mint az asszan, östénkint behítta a szalgájját s beszélgetett véllé: «Huá való vagy? Hunnat kerütél ide? Hát athan hatytál-é valakit? Vót-é feleséged?» «Inkább ne is vót vóna.» «Hát mi lett véllé?» S így lassankint elbeszélte az egész szamaruságát. «Hát szeretnél-é visszamenni?» «Nem én, hogy lássam aszt a csúf vendéglőst, a kivel mekcsât.» «Hátha nem is vót véllé egygy?» «De megmanta még a gyegyét is az asszan hasán.» «Na szeretnék én abba a várasba menni s aszt a vendéglőt látni. Tudad mit? mennyünk el, hát ha nem is igaz, a mit az a vendéglős mandatt.» Másnap egygy csumó katanatisztel elment abba a várasba s beszállatt a vendéglőbe, véllé vót a szalgájja is, már mint az ura. Parancsal a kapitán, hogy aggyanak enni s inni a tisztéknek, a mennyi beléjjekek fér. Ecczeribe leülnek s isznak s kártyáznak. A kapitán meg aszangya az vendéglősnek: „Hej be szép hajléka van magának, be baldag, ugyan jól imádkazatt, hogy ejjen szerencsés.“ „Jól biz a, mangya a vendéglős, szerencsés vótam s valaki szerencsétlen.“ Hát jó van, elment a kapitán egy szabába s vót véllé egy sejem gúnya s egy rendbéli férfi-váltázó s ezeket másnapra elkészítette. Addig ettek s ittak s mulattak. Hát mikar a másnap fardút, felőtezett, mind egy grófné s béményen a katanatisztek közé s az ura is at vót. Hát béményen s koeszœen, a katanatisztek felszœeknek, kezecsókalnak s a vendéglős min csak: „Parancsâjjan istállam.“ De az asszan aszt mangya: „Nem vagyak én vendég, hanem mas mangya el itt, mit tud rólla, hogy én magával egygy vótam?“ A vendéglős megijjett, látta a sak katanát s elmanta az egész dalgat, hogy ő az ágyalat vót s annat látta a gyegyét s a gyűrüt s keszkenőt meg ellapta. A vendéglőst kidapták s az asszan meg az ura esmét egy pár lettek s baldagul éltek.

(Magyar-Lapád.)

XXII.

Az mastani kiráj fia nem hót meg, henem a kacsissát lőtték meg. Úgy törtint, hogy a kiráj fia összeütkezett a gazdag zsidó fiával, a kinek a mü kirájunk adóssa s asz manta a zsidó fiú: „Apád adós nekünk, nem mü néktek“ s ezér a zsidó fiúnak a fejit levákta s hazament s asz manta az apjának: „Lecsaptam egy kutyának a nyakát“, ezér kell, hogy bujdassan. De ájjunk csak, mer visszagyű s akkâ fel-fárgat mindent. Nem hót az meg. Tardán is látták vándarlegín képibe. Beszállatt egygy œzvegy asszanhoz s kért szállást s mikâ élment unnat, sak píszt hagyatt az asszannak. De az asszantól elvették a sak píszt, mer asz manták, hogy tálvaj s úgy lapta. Esmét élment hazzá a kirájfi, min vándarlegín s adatt néki píszt, de megmanta, nehagy kibeszéjje, mer esmét elveszik. Vásárhejt is látták s másutt is. Eggy alá (oláh)

legín ment a fârrai vásárra, hát adament a kiráji is, megvette a barnyútát, de híjjával fizette ki. Tœrvínbe mentek, hát a kiráji adott pîszt a bírâknak; az alá csak kœnyœrgœtt s a bírâk œlkergették s a kirâj-finak attak igazat, mikar nem vót neki igassága. „Hej, aszangya a kirâjfi, már mas látam, hogy hamis az erdei tœrvín.“ Kifizette az alá legínnek a barnyú árát s a barnyút is néki atta. Há csak azé tette, hogy lássa, igaz-é a tœrvín? Mas nem rig tœrtînt. Ajan igaz, min hogy hârman hat szemet nîzûnk.

(Magyar-Bükkös.)

Vallásos példázatok.

Jézus sz. Péterrel aratás idején egy búzaföld mellett ment el. Egyik földön egy lány kis darabot végzett csak. «Elvégzed-e ma te leány?» kérdi tôle Jézus. «Muszâj, hogy elvégezzem» felelt a leány. A szomszédföldön is aratott egy másik, de sokkal nagyobb darabot végzett már. Jézus ettől is kérdezte: «Elvégzed-e ma?» A leány szeliden felelte: «Ha isten megsegít». Ekkor Jézus odafordult sz. Péterhez: «Lâsd, ez a másik a nagyobb darabot elvégzi, mert Istent hitta segítségül; az elœbbi pedig, az elbizakodott, âmbâr kisebb darabja van, nem végzi el». Úgy is történt.

Mâskor ismét aratók mellett ment el Jézus sz. Péterrel s meglátott egy legényt, ki nagy kényszerûséggel dolgozott; meg-megállott s beszélgetett. Jézus megszólítá: «Hâllo-d-e te legény. Hol visz az út ide s ide?» A legény fel sem állott, mert restelte; hanem a sarlóval intett s mutatta az utat. Jézus tovább ment s meglátott egy leányt, a ki nagyon szorgalmasan aratott s egy kis pihenôt sem tartott. Jézus ettől is kérdezte az utat. A leány nem restelte, letette a sarlót s kifutott az útra s jókedvûen megmutatta. Jézus tovább menve így szolt Péterhez: «Látod Péter! annak a rest, tunya legénynek ez a serény, dolgos lány lesz a felesége, hogy egymás hiányait kiegészítsék s az a tunya legény is meg ne haljon éhen.

(Magyar-Bükkös.)

Népdalok.

Az ifjúság örömét, bánatát dalba önti. Bœségben teremnek ily dalaink, s a csirázó szerelemtől és a fiatalok enyelgœ évœdéseitól elmondják az ifjú lélek érzéseit minden fokozaton keresztül; a szerelmes ifjú vágyakozását, a viszonzott érzelem ujjongásának boldog kitöréseit, a kedves szépségének és derékségének magasztalását, minden gondolatnak a teljes odaadásban való felolvadását; de elmondják a szerelmesek közœ furakodott ellentét elsœ jeleitől kezdve a daczolás vergœdéseit is, a lélekre erőszakolt közöny önepestéseit is, az elválás, a bánat és átok minden keserûségéig, sőt olykor az elvakult szenvedélybœl való felébredés tragikumáig. Hâzas életnek sem öröme sem bánata nincs megénekelve; látszik, hogy az ifjúsággal véget ér a dalos idœszak is s a

családfenntartás komolyabb és prózaibb gondjai veszik a férfit és nőt egyaránt igénybe. Ezután a nő ajkán már csak bölcsődalok s néha az általános vidámság hevében táncszók teremnek. Csak egyszer-egyszer a fonóban, vagy csendes otthoni egyedülletben a guzsaj s az osztováta mellett hangzanak fel a méléző hangulat egyszerű, panaszos dallamai. Hangjuk híven alkalmazkodik a dalok tartalmához; az ábrándozó és dicsőítő szerelmes a keleti nyelv virágos szólamaait válogatja össze, hogy velük fejezze ki azt, a mire egyszerű beszédje nem képes; a bánat előadása majdnem egyhangú, nőies, panaszkodó, többet fejez ki a dallammal, mint a szavakkal; az átoké kifakadó és rövid, sokszor a végén humoros fadulattal. A dalok általában tele vannak a falusi természet és élet képeivel; a meghatott lélek a természet megfelelő hangulatú jelenetével olvad össze, a nélkül, hogy formailag hasonlatba volna a a kettő egymással állítva. Néha ellentétes viszony is van a kép és hangulat közt, de rendszeren a komikum hatásosabbá tételére.

A falusi ifjúság életében sorra is, jelentőségre is második fontos mozzanat a katonáskodás. Erről szól dalaik másik főcsoportja, rendszeren bánatos hangulatban; mert a szeretőtől s édes anyától való megválással van összekötve. Ezen dalok már nem mind annyira közvetlenek; több bennük a városias mesterkéeltség s általánosság, mert valamelyes változattal egymástól messze eső vidékeken is feltalálhatók. Valóban csak az elválás bánata ad nekik valódi melegséget.

Harmadik csoportba sorozom azokat, melyek ezen két, egymással érintkező, eszmekörön kívül esnek. Egy-két népballada van köztük, melyek sem számra, sem önállóságra nézve nem érnek fel a székely vidékek e fajta költői termékeivel; vagy pedig onnan származtak s csekély változtatással elterjedtek. Általánosan ismeretes Szőcs Máris; kevésbé ismert a betyárról és szökött katonáról szóló, melyek mindegyike több változatban jár a vidéken. A többi majdnem mind tréfás tartalmú és ha nem dudolják, bátran a táncszók közé volna sorozható. Egyáltalán dalok és táncszók között a határvonalat megvonni nagyon nehéz; a szapora táncz kurjantásait épen úgy lehet a tréfás népdalok közé sorozni, mint a lassú tánczot kísérő dalokat komolyabb tartalmú táncszóknak nevezni.

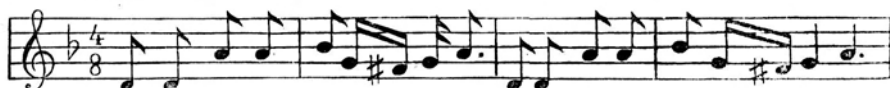
Végül felvettem ózdi Magyarai Mártonnak, egy nyomorék testű legénynek, néhány tréfás versezetét. Ez a legény sem írni, sem olvasni nem tud, de azért valóságos népköltő; ügyesen önti verses formába a saját élményeit, ötleteit s a falusi élet érdekesebb eseményeit, melyek aztán faluszerte ismeretessé lesznek s némelyikükre dallam is készül.

Azon néhány dallamon kívül, melyek városon szolgáló cselédek és kiszolgált katonák útján jutnak a vidékre s újabb alakokat vesznek föl, leginkább helyi szerzeményeket énekelnek. Ezek egészen egyszerűek s két részből állanak; egy sorból áll a bevezetés, melynek szövege is, dallama is ismétlődik; a második sorral szöveg is, dallam is rendszeren bevégeződik. Néha ez utóbbit is ismétlik; máskor új sorral toldják meg

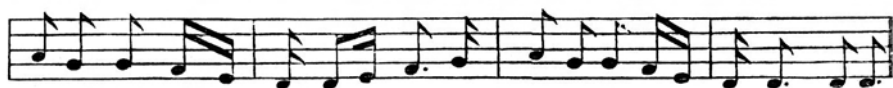
a második sor szövegét, de a dallam megmarad. Vannak ötös versszakok is; ezekben a három utolsó sor, a hármas szakban a két utolsó együtt rímel. Általános tulajdonsága lassúnak és szaporának, hogy az utolsó szótagot a rácz és oláh népdalok módjára elnyújtják,

Legszokásosabbak és jellemzőbbek a következők;

Lassu.

A bükkösi nagy hid a-latt, s a bükkösi nagy hid alatt

van egy fâr rás ti tak a-latt s van egy fârrás ti tak alatt

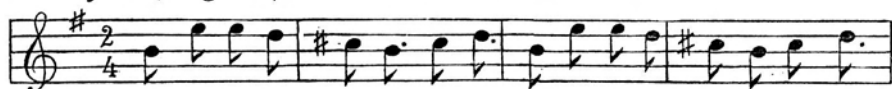

Kis ker tem be egy di ófa, ár nyé kat ve-tett egy ága,

Író-deák ül alatta, ki az bána-takat írja.

Gyors (allegretto).

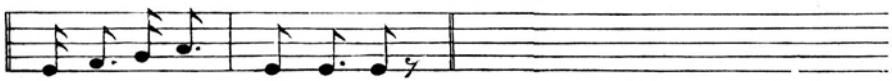
Ma ras partján ki nőtt a fű s Ma ras partján ki nőtt a fű

S az én rázsám csakras szekfű i há-ja. Ágas ba-gas

a le ve le, Pendzsi a sze-re-tóm ne-ve, Pendzsi a sze-

retóm neve iha-ja.

Vé-kany deszka ke rités Hej de karcsú te remtés!
Vé-kany deszka ke rités

Hej de karcsú teremtés Se ne ne ne ne ne ne.

Népdalok.

I.

Ha én tiszta patak valnék,
Galambam kertyébe fajnék.
Tám hattüként minden öste
Friss vizembe mekferedne.

Ha én zöldelő fa valnék,
Galambam kertyébe álnék,
Feltartanám a nap hevit,
Hagy ne süsse szelid képít.

Ha illatas virág valnék,
Galambam kertyébe nyilnék,
Tám vig kedvel leszakasztna,
Keble havával itatna.

Ha én genge szellő valnék,
Galambamra legyezgetnék,
Még édesen álmadazna,
Ajkam ezer csákat lapna.

(Ózd.)

II.

Aszt álmattam a multkar egyg ícczaka,
Piras rászsa virít az ablakamba,
Szakisztattam egyet belőlle,
Hej de mekfájult a szívem tőlle.

(Ózd.)

III.

Kiséjj kí rászám siramhaz,
Az cserököcs nyugalamhaz,
Vess rám egy-két kapa-fédet,
Talán megérdemlem tőled.

Ha még a temető-kerbe,
Ird fel siram keresztyére,
Itt nyukszik egy hív szerető,
Nyuktassa meg a Teremtő.

Siramra ültess egy fácskát.
Vagy pedig egy bakar rászát,
De te rászám mást ne szeress,
Több szeretőt el ne temess.

(Ózd.)

IV.

Mikar még rászám bujdasni,
Gyűj bé hazzám bucsuzâdni,
Elmentél, nem bucsuztál el,
Megátkozlak, hagy hirvaggy el.
Hirvaggyan el benned a szű,
Mint réten a lekaszált fű.
Lekaszált fű meleg mián,
Én is a sak irigy mián.
Annyi nekem az irigyem,
Ahány fűszál a mezőben.
Egyik teszen, a más weszen,
S a sak irigy maj megeszen.
De az Isten nem engedi,
Irigyem kedvét nem telti.
Szájjan reád fennől a bú,
Mint a nagy fára a varju!
A nagy fára hatszáz varju!
Te szüvedre két annyi bú...

Mikar még az erdő felé,
Ne néz rászám visszafelé
Ne legyen szüvednek nehéz,
Hagy te idegen fédre mész.
Bánat, bánat, nehéz bánat,
Ne rakj szüvemre kévárat,
Ha raksz is, csak tallubó rakj,
Kit a szél is könnyen fuhat,
Kit lefelé, kit felfelé,
Kit a rászám háza felé.
Az én rászám háza vége
Ki van az ucczára téve,

Mikar menyek el mellette,
Hasad a szívem érette.
Had hasaggyan, had hasaggyan,
Csak az Isten el ne haggyan.

(Ózd.)

V.

Nekem is vót édes anyám, de már nincs,
Mert elvitte a szegedi nagy árviz,
Háram merő esztendeig sirattam,
Sűrű könyvtől még a vizet se láttam.
Mekkaptam az édes anyám kendőjjit,
Nígy széjjire rávârtam a nevit,
Kœzepibe bábánatat nyamtattam,
Hagy én édes anyám nélkü marattam.

(M.-Lapád.)

VI.

Karán nyillik tavasszal a vijala,
Bá meg ne ismertelek vóna saha!
Mê miâta szép szemedbe szerettem,
Nyugadalmam nem találam suhul sem.

(M.-Lapád.)

VII.

Te kis erdő, mit vétettem
Hagy rajtad keresztű mentem,
Árnyékadba lefeküttem,
Bánatamba felserkentem.
Felnézek egy fenyő-fára,
At látak egy bús geliczét.
«Ne sirj, ne sirj, bús gelicze!
Mê gyű néked párad ide.»
Nem kell nékem senki párja,
Mê az enyim el van zárva,
Kiváttam én nem sakára,
Uj esztendő szambattyára.
Uj esztendő szambattya
Szívemet hábargattya.

(M.-Lapád.)

VIII.

Annat van egy kis ház
Arczul napkeletnek;
Keserű az a lé,
A mit abba főznek.

Abba van egy asztal
Búval mekterítve,
Rajta van egy pahár
Bánattal mektöltve.
Akákkie legyen
Az a teli pahár,
Csak nekem, kedvesem,
A kegyetlen halál.

(M.-Lapád.)

IX.

Piras rászsa teelőre,
Ne szeress rászám előre,
Mer én előre szerettem,
Szüvemet gyászba temettem.

(M.-Lapád.)

X.

Tám asz tudad te szigurú,
Hagy érted vagyok szamaru?
Minhagy érted szamarkannám,
Inkáb fârró lugat innám.

(M.-Lapád.)

XI.

A lapádi erdő alatt
Egy lis lián zabat arat,
Zabat arat az lavának,
Szeretôt keres magának.

Magas a taran teteje,
Az én rászám építette,
Czitramfával kimecczette,
Râzsafával béültette.

Elmentem én a templamba,
Fétekintettem a karba,
At láttam egy szép virágot,
Ki szüvemre sebet vágatt.
Talán nem is anyaszülte,
Virágas kert természetete,
Égi harmat öntezgette.

Nincs több egy szál virágammá,
Az is zálagba van másná,
Ha valaki kiváttaná,
A jó Isten megáldaná.
Kérem Istent, kérjed tésis,
Hagy legyünk egymásé mü is.

Taraczkai kerek erdő,
Benne sétál madár kettő,
Sárga lába, zűd a szárnya,
Piras a rázsám arczájja.
Piras, piras mind a vér,
Töllem csákat gyakran kér.
De én csákat nem adak,
Inkább így megátkazam:
Kilencz fia néma legyen,
A tizedik lián legyen,
Az is is ajan kurva legyen,
A viz mentén hire legyen.

Téjjes az ég fellegekkel,
Razsám hagy felejselek el?
Én addig el nem felejtlek,
Még a sirba bé nem tesznek.
Még annat is asz kiáltam
Érted törtint asz halállam,
Édes, kedves szép virágam.
De te érted nem is csuda,
Mê te szép vagy genge rázsá.
Genge rázsá vijalaszál,
Be szépen kivirágasztál!

(M.-Lapád.)

XII.

Jányak, jányak, rállam tanújjatak,
A legínnek csákat ne aggyatak,
Mer az a csák nem esik hijába:
Hull a kőnyvem a bőcső karjára.

Balkezemmel a bőcsőt rengetem,
Jobbkezemmel szemem törtelgetem.
Még addig is sirak keservesen,
Még a rázsám alszik szép csendesen.

Alugy, alugy Isten báránkájja,
Szezelebmbó gyütté a világra,
Szezelebmbó csaltad meg szüveemet,
Hagy az Isten úgy álgyan meg tégedet.

Magas a nád, lehajlatt a fédre,
Ha sirak is, kihallszik messzére,
A kakuk is mind asz kiábájja,
Sak szép liánt mekcsalt a babájja.

(M.-Becze.)

XIII.

Ha én asztat tuttam vóna Istentó,
Hagy a szivem megválllik a tiettó,
Szász farintat attál vâna pengóbe,
Még se szerettelek vâna, kedves râzsam, előre.

(M.-Becze.)

XIV.

Cserefán terem a makk
Maraggy râzsám magadnak,
Mer én kapak magamnak,
Hagy ha élni akarak.

Kapak én még szeretót,
Minden újjamra kettót,
Ha nem kettót, csak egyet,
Még se kellesz te tœbbet.

Nem szeretlek, nem biz én,
Nem Isten úccsigen én,
Szeressen más, kinek tecczik,
Én ellenem nem cselekszik.

(M.-Becze.)

XV.

Tám asz tudad, asz gandalad,
Hagy én érted maj mekhalak,
De én érted meg nem halak,
Mer még ajant, mint te, kapak.

Le s fel járhaccz kapum előtt,
Nem vigyázlak, mint azelőtt,
Mert azelőtt vigyásztalak,
Szüvem œrült, ha láttalak,

(M.-Becze.)

XVI.

Kertembe vagyan egy állás,
 Jaj bé bajas a megvállás!
 Ugy megvállattam szegintő,
 Hirit sem hallam senkitő.
 Ha valaki hirit hazná,
 A jó Isten megáldaná.
 Az én rászám mátkásadik,
 Vasárnap ki is hirdetik,
 De nem hirdetik ærcœmre,
 Hóttig való gyœtrelemre.
 Kivirágzott a barastyán,
 Menyen férhez az én rászám,
 Menyek a siratójjába,
 Bucsuzzam el utâjjára.
 Bucsuzásunk rœvid legyen,
 Hagy szívünkbe kárt ne tegyen.

(M.-Becze.)

XVII.

A citrusnak a teteje
 Beléhajlatt a tengerbe.
 A rászámnak a szerelme
 Rászállatt az én szívemre.

(M.-Becze.)

XVIII.

Kiszáratt a tûs a tetõn,
 Harakszik rám a szeretõm.
 Ha harakszik, mé jár êrre?
 Micsa úttya vagyan êrre?
 Mé jár êrre? Békéjje meg?
 Ên békélni nem akarok,
 Ên már elszántam magamat,
 Hagy elhagyam galambamat.
 Elvesztettem baldag ârám,
 Fekete szemü szép rászám.
 Fekete szemed ne vâna,
 Nem is szerettelek vâna.
 Keskeny árak, szíjjes palló,
 Igazán szeretni nem jó,
 Mê én igazán szerettem,
 Hóttig a bánatba estem.
 Bánat, bánat, terhes bánat,
 Ne rakj szívemre kévârat!

Rakjál inkább a tallura,
Kit a szél is könnyen fúhat.
Bánataim sakak s nagyak,
Mindenekné legnagyobbak.
Ajan bánat a szüvemen,
Hagy két rét áll att az égen.
Ha még eggyet hajlatt vâna,
Szüvem meg is hasatt vâna.
Ugy fáj az én szüvem bennem,
Hagy én ki se beszélhetem.
Apaggyan el a két szemed,
Kivel mekcsaltá ingemet,
Mekcsaltad gyenge szüvemet,
Mas mékse szereccz ingemet.

Kapum előtt faj el a víz,
Bennem râzsám ne sakat bízz.
Ha bizâ, hijába bizâ,
Mê nem kellesz nékem saha.
«Accza râzsám a kezedet,
Ne szamaricsd a szüvemet!»
«Nem adam én a kezemet,
Mê nem szeretlek tégedet.»

Râzsám háza szegelettye
Falu végén békerítve,
Mikâ menyek el mellette,
Mekhasad a szüvem érte.
Menyek az utczán bánkâdva,
Mintha meg vânék átkazva,
Vagy apámtó, vagy anyámtó
Vagy a régi vijalámtó.
Menyek az ucczán lefelé,
Ki sem mangya, hagy gyere bé.
Enyed felé gyün a pósta,
Talám levelemet hazza,
Mindenkinek haz víkságat,
Csak nékem szamarúságat.

(Magyar-Becze.)

XIX.

Cseresnyefán ül a daru,
Az én râzsám sugár karu,
Sugár karu, mind a nádszál,

Hajlik, mind a vijala-szál.
Meg kell annak hajalni,
Ha meg akâ csâkalni.

(Magyar-Bükkös.)

XX.

A bükkösi nagy híd alatt,
Van egy fârrás titak alatt.
A ki abbó vizet iszik,
Râzsájátó elbucsuzik.
Én is abbó vizet ittam
S a râszámtó elbucsusztam.

S ada fel a csengőbe
Râzsa terem a fûbe,
S gyere râzsám szeggyük le.
Tegyük fel e' legínnek.
S ha kérdi, hagy ki tette?
Sana Maris tisztelte.

Bánam, a mit kedden tettem,
Gyöengyöcs pártám elvesztettem.
Czeredán sírva kerestem.

(Magyar-Bükkös.)

XXI.

Erdő, erdő, de magas vagy,
Kedves râzsám de messze vagy!
Észt az erdőt levákhathnám,
A râzsámat megláthatnám.
Észt az erdőt le is vágam,
A râzsámat meg is látam.

(Magyar-Bükkös.)

XXII.

Âra, âra, fali âra,
Néz meg râzsám, hány az âra?
Háram fertáj tizenegyre,
Ű fel râzsám a gőzesre.
A gőzesnek hat kereke
Bá csak izre-pârrá menne,
Hagy ingem el ne vihethne.

(Magyar-Bükkös.)

XXIII.

Le az ucczán le, le, le
Rézbakréta kezembe.
A bakréta csillagzik,
Az én rázsám harakszik.
(Magyar-Bükkös.)

XXIV.

Szöllőcsutak, venyike,
Rászállatt egy gelicze,
Fészket rakatt eggy ágára,
Árva gelicze mággyára.
A ki kérdi, hagy ki rakta?
Mangyátak egy árva rakta,
Kinek nincsen apja s anyja,
Hagy egy panaszát elmangya.
Panaszalak idegennek,
Azak megmangyák mindennek,
Panaszalak az egeknek,
Azak nem mangyák senkinek.
(Szent-Benedek.)

XXV.

Man meg nekem szelidecske:
Szűz vagy-é te, vagy menyecske?
Nem vagyok szűz, sem menyecske,
Mer én kerti virág vagyok
S asz harmatér maj mekhalak.
Ha te virág vagy egy kerbe,
Én meg harmat leszek benne.
S a virágot akkâ szedik,
Mikâ riggê harmat esik,
A legínnek akkâ tecczik,
Mikâ szépen felőtezük.

Más változat szerint:

Öste a virágra szállak,
Reggelig rajta sétállak.
(Szent-Benedek.)

XXVI.

Én asz hiszem, eső esik,
De csak a szemem kőnyvezik.
Sir a szemem mind a kettő,
Hull a kőnyvem, mind az eső,
Ki a fédre, ki élembe,
Ki a gyászas kőbelembe.
(Sz.-Benedek.)

XXVII.

Mikâ kicsi gyermek vótam,
Zab-aratni járagattam,
Markat nem tuttam hajtani,
Szeretôt tuttam tartani.
Köennyü szeretôt tartani,
De bajas tölle megválni,
S mikâ tölle meg kell válni,
Akka jab vâna mekhâni
S genge szüvnek mekhasadni.

Küs kertembe egy diófa,
Árnyékat vetett eggy ága,
Íródeák ül alatta,
Ki az bánatakat írja.
Nékem is van nagy bánatom,
Adaviszem s leíratam,
Se küssebbre, se nagyabbra,
Csak egy árkus papirasra.

(Szent-Benedek.)

XXVIII.

Ne hajcs a mende-mandára,
Újj a térgyem kalácsára,
Átölellek két kezemmel,
Had nézze más irigy szemmel.

Még téged nem szerettelek,
Mind asz manták az emberek :
„Jaj be szennyes zsebkendőjje!
Nincs szeginnek szeretőjje.

De mióta már szeretlek,
Még asz mangyák az emberek :
„Mas már tiszta a kendőjje,
Van barna ján szeretőjje.“

(Medvés.)

XXIX.

Esik, csendes eső esik,
Halálamat sakan lesik,
Azé lesik halállamat,
Hagy vegyék el a rászámat.
De én azé nem halak meg,
Hogy a szivek hasaggyan meg.

(Medvés.)

XXXI.

Ajan vagy te rázsám, mint az engedelem,
Két gyöngy arczádan rejlik a szerelem,
Két tündœklœ szemed min két kláris,
Illik a kezedbe a ruzsmarin szál is.

(Medvés.)

XXXII.

A kalapam fère vágam,
Velem tánczal szép virágam,
Majd elvásik a kalapam,
De meg marad szép virágam.

Elbúsulam én magamat,
It kell haggyam galambamat,
Mer én akármerre járok,
Ajan szeretœre nem talállok.
Kedves rázsám, ne haggy ingem,
Ugy is asz fagattad nékem,
Enyim leszel min halálíg,
Szüvem tœled a sirban is el nem vállik.

(Medvés.)

XXXIII.

A fias-tyuk pislagása,
Girgya-gargya labagása,
Látam, hagy el nem nyamarag,
Tánczra perdit, nem tántarag.

Tánczra szabatt œtezete,
Büszke vele a nemzete,
Kennyü fargó csákójjába
Szép a pipa tarsajába,
Ezüs gyürü kis újjába,
Saha se hal meg bujába.
Sárga haja ha len vâna,
Kirá jánya abból fanna.

A szebeni kœhid alatt,
At nyergelik az lavamat,
Még az lavamat nyergelik,
Szép szeretœmet elviszik.
Ki elveszi œjjen vele,
Csak elœttem ne œlœjje,
Ha elœttem œlœgeti,
Genge szüvem kesœrgeti.

(Medvés.)

XXXIV.

Pestre csináltattam házat,
Ablakat rá háramszázat,
Közepibe tüker-szabát,
Kibe rászám festi magát,
Fes ki rászám az arczádat,
Én csâkalam meg a szádat.

(Medvés.)

XXXV.

Szeretném én asztat tunni,
Szabad az másét szeretni?
Tudakasztam, de nem szabad,
Mer ha másét szeretem,
Gyászba marad a szüvem,

(Medvés.)

XXXVI.

Árakszállás, Kecskemét,
Nyerit a ló, ehethék.
Ereggy fiu, vess enni,
Menyasszanyér kell menni.

Ugy szeretem a barnát,
Mind a barizü almát.
Iczu neki, neki való,
Piras kendő nyakra való.

Kaszaruba gyöngyvirág,
A menyasszany szép virág,
Râzsa a két arczájja,
Baldag, ki meksâkajja.
Baldag az a vélegín,
Ki manhattya: az enyém.

Csipke bakar, fekete nád,
Tagad meg rászám az anyád.
Mett én ajan leszek hazzád,
Min tulajdan édes anyád.

(Miriszló.)

XXXVII.

Hej de szépen harangaznak hajnalba,
Mas teszem a nyergét kis pej lavamra.
Három napi széna fel van pakalva,
Kis pej lavam mégis tánczal alatta.

Aggy egy csâkat széke babám az utra,
Isten tuggya láttyuk egymást vagy saha!
Ha te ingem aj igazán szeretné,
Magad mellé a nyeregbe ültetné.

Széke kis ján nem a nyeregbe való,
Ha fejűne, szœgdœsne a pej csitkó.
Mikar én is űlek fel a nyeregbe,
Asz gandalam : menyek fel a menyegbe.

(Ózd.)

XXXVIII.

Az egész fœd kereksgén
Nincs szamarubb legín, mint én,
Ha elgandalam magamat,
Hagy majd elvágják hajamat:
Hullanak zápar kœnyveim
Keservesen esztendeig.
Mihaszna szép virágzása,
Ha mingyár lesz hervadása!
Mihejt katanává leszek,
Az œrcœmœkrœ leteszek.
Csak a lelkenek nehéz,
Hagy a szemem akárkire néz:
Min csak kœnyhullatást látak,
Magam is kœnyvet hullatak.

Ha elgandalam életemet,
Bánat baríttya szűvemot,
Az én piras arczámat,
Szép genge ábrázatomat,
Szamarúságra fannasztya,
œrcœmem elváltasztattya.
Mastan vagyok legékesebb,
Ifjúságam lekkedvesebb.
De ha sarsam jut eszembe,
Csak búsulak keservembe.

(Ózd.)

XXXIX.

Ifjúságam drága madár,
Addig víg, mig szabadan jár.
Ha elfagják, fagaj madár,
Saha szabaccságot nem nem vár.

Mindenkinek aszt ajállam,
Szeretetnél jobb az álam.
Mett az álam nyugadalam.
A szeretet szűffájdalam.

Szeress, szeress, de néz meg, kit,
Mett a szerelem megvakít,
Ingemet is megvakított,
Érekre megnyamarított,

(Lőrinczéve.)

XI.

Szép a legín egy rakásba,
Mint a szekfű bakrétába.
A vijalát akkâ szedik,
Mikâ riggê harmatazik,
Az én szüvem akkâ nyukszik,
Mikâ nállad mulatazik.

(Lőrinczéve.)

XII.

Kapum előtt nincsen sár,
S az ajtóman nincsen zár,
A mi van is leverem,
S a rázsám béeresztem,
Agyat vetek, lefektetem,
Hajnal felé felébresztem,
Csákat adak s cleresztem.

(Lőrinczéve.)

XIII.

Réz a patkómnak a szege,
Kék a rázsámnak a szeme,
Kék a szeme, nem fekete,
Mett a papné kifestette.

(Lőrinczéve.)

XIV.

Az újvári fagadóba
Att esett a szüvem gyászba,
At vetek el katanának
Ferencz Jóska szalgájjának.
Ferencz Jóska édes apám,
Felesége édes anyám,

Kiszalgállam hűségesen,
Hagy ne verjen meg az isten.
Akkar fagadatt fiának,
Mikar bévett katanának.

Sárga kancsó, piras bar,
Mast ütett ingem a sar.
Bé is mentem, el is vettek,
Hét arszágra feleskettek,
Avval meg sem elégettek,
Murva-arszágba vezettek.
Murva-arszág tiszta vize,
Sak szép legín masdatt benne,
Én is masdattam belőlle,
Mast is piras vagyok tőlle.
Ferencz Jóska kis kalapja,
Háram sing pántlika rajta,
Az én rázsám nevet rajta.

(Ózd.)

XI.IV.

Dráva higgyán ment a gőzes Bécs felé,
Sak magyar huszár halállát att lelé,
Kit el nem ért Baszniába a gajó,
Eltemeti a sebes Dráva fájó.
Dráva vize, Dráva vize száragy ki,
Be sak anyának a kőnnyit csaltad ki!
Dráva partyán Eszék várassa mellett,
Ferencz Jóska egy sirkövet emeltet,
Fél van aran betükkal reá írva:
«Itt van huszankét huszárnak a sirja.

(Ózd.)

XI.V.

Sárga csikóman a nyereg,
Kard az ódalaman pereg,
Nézik aszt a farvézerek,
Hej, de ügyes magyar gyerek!
Katana már az én nevem,
Fejemenél függ a fegyverem.
S mikar asztat megzöerdintem,
Sak szép lián sirat ingem,
Eggy ucczába kettő-háram,
A másikba tizenháram.

(Ózd.)

XI.VI.

Aj meg,áj meg, kérgyelek meg!
Ha elmégy, hal kapjalak meg?
Galiczia közepibe,
Két kaszárnya van építve,
Abban vadnak a legínyek,
Abban búsulnak szegínyek.
Kihajálnak ablakjukba,
Râzsa nyillik csákójjakba,
Râzsa nyillik, szekfű hajlik,
Az én râzsám szava hangzik.
De mi haszna, hogy ha hangzik,
Hagyha athan siránkazik,
S nem a tánczba vigadazik?

(Ózd.)

XI.VII.

Édes anyám, ne járj sirva!
Katanának vagyok irva,
Sárga hajam le van nyirva.
Sárga hajam vállam veri,
Gyalcs az ingem, elkeveri,
Vagyan annak kimasâjja.
Kapud előtt faj a Tisza,
Mas ki râzsám, legyen tiszta.

Keseredett az az anya,
Kinek két fia katana,
Egyik huszár, a másik káplár
Pesti kaszárnyába sétál.
«Pesti kaszárnya repegy meg,
Édes bátyám szabadújj meg.»
«Szabaccságam el van zárva,
Ferencz Jóska ládájába,
Kikapam én nemsakára,
Uj esztendő szambattyára
Hazamenyek vacsarára.» . . .
«Édes anyám, gyúcs gyertyára,
Hazagyüttem vacsarára,
Fârrâj nekem édes tejet,
Apríccs belé zsemlebelet.
Hadd egyem egy víg vacsarát,
A kit édes anyám csinát.»

(Ózd.)

XLVIII.

Ablak alatt van egy kis fa, nem lácczik,
S a ki minden hajnal előtt virágzik.
Terem rajta pírás alma savanyú,
Mér kend édes anyám ajan szamarú?

„Hagy ne vónék, édes fiam, szamarú?
Mikar Fehérvárt üt ki asz hábarú.
A gazdagnak, ha öt van is, mekhaggyák,
S a szegínnek, ha egy van is, elfagják.
S hátra kötik a két kezét kötéllel
S úgy kísérik bé csendőrrel, fegyverrel.

Édes anyám, mennyen bé kend szamarán,
S nevelje fel kis æcsémet sanyarán.
Had szógájja Ferencz Jóskát igazán
S had szógájja Ferencz Jóskát igazán.

Meguntam én Ferencz Jóskát szógálni,
Öste-reggel az udvarán sétálni,
Inkább ülnék barna babám ælébe
S kacsintanék két fekete szemébe.

(Magyar-Bükkös.)

XLIX.

Anyám, anyám, édes anyám,
Szedd æssze a fehér gúnyám.
Elindúlok hasszú utra
Ne várjanak tæbbé vissza.

Ne menny el râzsám, ne menny el,
Ne temess tæb szeretõt el.
Elég eggyet eltemettél,
Bús szüvemre gyászt kötættél.

Zúd erdõbe setítettem,
Az ujjasam levetettem,
Bús fejemet reá tettem,
Fáratt testem pihentettem.

Tizennyalcz éves nem vátam,
Katanának genge vátam.
De má mast a huszadikba
Elvisznek a hábaruba.

A nagy ágyuk szépen szálnak,
Apró fegyverek rapagnak.
Kard fejem felett mekfardul,
Piras vérem fédre csardul.

Féarvas ur árra kérem,
Ne hagyja kifajni vérem,
Köetözzé bé sebeimet,
Had láthassam szülcímet.

Ne féj fiú, bátar vitéz,
A sebed nem halálás még,
Nem faksz te ezzé mekhalni,
Haza faksz babádhaz menni.

(Magyar-Lapád.)

I.

Édes anyám póstán küdett levelet :
„Gyere haza, édes fiam, ha lehet.“
Nem mehetek, édes anyám, nem lehet,
A kirájunk Ferencz Jóska nem enged.

(Miriszló.)

II.

Néz ki rászám kűházadbó!
Mas bucsúzam várasadbó,
Nézz utánam keservesen,
Láccz-e többet vagy sahasem?

Mikâ mész rászám bujdasni,
Gyűjj bé hazzám bucsuzádni,
Hagy mangyak én régi jákat,
Régi jákat, csakras csákat.

A gőzesnek hat ablakja,
Szóke legín nész ki rajta,
Szemre vágja a csákájját,
Úgy sirassa a rászájját.

A gőzesnek hat kereke,
Bár csak izre-párrá menne!
Hagy rászámát ne vihesse,
Árra az idegen hejre.

El-elvisznek napnyugatra,
De nem a nyugadalamra,
Fel-felhaznak napkeletre,
De nem az engedelemre.

A Basznia széna-fúbe
Az én rázsám le van ülte,
Mind asz mangya: „Gyere ide!
Ű le ide az ölömbe.

Had mangyam meg beszédemet,
Háram esztandeig vár meg.
A többit is megmandanám,
Csak e' kicsi üdöm vagyan,
Ithan van a félhadnagyam.

(Magyar-Lapád.)

LII.

Mikâ katanának mentem,
Egy erdön keresztül mentem,
Subámat fédre vettem,
Én azan elszenderettem,
Mikar annét felébrettem,
Kilencz zsandár áll előttem.
Én tölletek asz kérdezem,
Hagy hazzám tü mér gyüttetek?
Tám engem vasra verjettek?
Árra kérem az urakat,
Hagy engegyenek egy napat,
Ha nem eggyet, bár egy felet,
Hagy irjak egy bús levelet,
Az én bus feleségemnek
Kilencz árva gyermekemnek.

(Magyar-Lapád.)

LIII.

Czeredára virradóra,
Tanátam egy pejsitkóra,
Addig-meddig keringettem,
A mik felkötőfékesztem,
Mihejt felkötőfékesztem,
Mingyá nyereg alá vettem,
S beváktattam a csárdára,
Az urak szemeláttára.
Elémbe állatt egy pandur,
S kéri töllem a pejsitkót.
«Ez a pej ló nem eladó,
Nem is pandur alá való,
Mer ha erre pandur ülne,
Még a madár is rab lenne.»

Csütertekre virradólag
Ültem egy bánat-hajóra,
Még jó el se szenderettem,
Kilencz csendőr áll mellettem.
«Csendőr urak mit akarnak?
Talám vasalni akarnak?»
«Mű vasalni nem akarunk,
Szilaj csikót kantárazunk.
Érted gyüttünk, hagy elvigyünk,
Hagy mű téged rabbá tegyünk.»
Rabad lettem mer mekfaktál,
De te véllem ne úgy bánnyál,
Ne úgy bányál, mint rabaddal,
Hanem úgy mint galambaddal.
Nem fagak mindig rab lenni,
Meg fagak még szabadulni.
Ki vélem hagy szak elbánni,
Úgy fagam visszaszalgálni . . .
Csereg-csattag a vasajtó,
Talán gyün a tömlöcz-tartó,
Hagy vizsgálja vasaimat,
Még se szánnya a sarsamat.
Megüzentem a birónak,
Ne cserűjjen rabságamnak.
Mer ha rabságamnak cserül,
Kést fargatak szüve kcerül.

(Más változatban.)

Én nem laptam életembe,
Csak e'csitkót Debreczenbe,
Mind a négy lába kesej vót
Árró tutták, hagy lapatt vót.

Éhajtattam Kecskemétre,
Száz aranyat attak érte,
Felit attam a birónak,
Hagy én tölle szabadújjak.

Vasárnapra virradóra
Ültem a bánat-hajóra,
Csak e'csöppet szenderettem,
Kilencz csendőr áll mellettem.

«Csendőr urak, mit akartak?
Talám bizan megvasasztak?»
«Megvasazunk, megkæetæzünk,
Az ânâdi várba viszünk.»

Én nem laptam életembe,
Csak e'csitkót Debreczenbe,
Mégis rám verték a vasat,
Az ânâdi scerház alatt.

Az a scerház lángat vessen!
Róllam a vaszár leessen!
Lehullatt róllam a vaszár,
Csendôr legyen, a ki bészár!

LIV.

Öste vagyan râzsám, hatat üt az âra,
Minden szép eladó késsül a fanóba.
Szegín Szócs Máris is ada indút vâna,
Ha az ég felette bé ne barút vâna.
Bébarút, bébarút, bé is setítédett,
Elment az ő szüve, el is keseredett.
„Jányak, jány-czimbarák, töllem tanújjatak!
Öste a fanóba guzsajt ne hargyatak!
Mer ha guzsajt hartak, így lészen dógatak,
Czeredán délután eláll a szavatak.“
«Testem a testeddel egy sirba nyugaggyék,
Vérem a véreddel egy patakat massék!»
Egy szál levendula, egy szál magyaránna,
Zilai Pistának illet a bakréta.*

(Magyar-Bükkös.)

LV.

Ez a legín ügyes legín,
Jár ícczaka mind a gerín,
Mind elhargya a tyukakat
Az enyedi bótasaknak.

Pántlikát kér az árára
Egy szíp lián ruhájjára,¹⁾
Igen szépen mekköeszöente,
Hagy csakrasan fékötötte.

Ez a legín ideki
A kutyákat kergeti,
Töllem mind aszt izeni,
Szamszéd jányát küggyem ki,
Szamszéd jányát nem hagyák,
Mer egy alának tartják.

* L. Magy. Népkölt. Gyűjt. I. 212. lap s III. 102.

LVI.

Aszt akarnák, ne éjjelek,
Senkivel se beszéljek,
De én azé csak éllek,
Kivel tecczik, beszéllek.

A ki reám harakszik,
Lêjje hideg tavaszig.
Ha a hideg êlhaggya,
Érkezzék egyéb baja.

LVII.

Túl a vizen egy kis malam,
Bánatot ôrelnék azan,
Én vagyok annak mônárja,
Ki a bánatot próbájja.

Babat vittem a malamba
Asz gandaltam: tœrecbúza,
Felœntœttem a garatra,
Megállatt a kő is rajta.

Kœncœreœktem a mânárnak,
Hagy ne mangya meg anyámnak,
De a mânár nem álhatta,
Hagy anyámnak meg ne mangya.
„Ne sziggyan kêd, anyám édes!
Mê a babliszt egésséges.“

(Magyar-Becze.)

LVIII.

A bükkesi legények,
Téglavető cigányak,
A bükkesi liányak,
Pahárbeli virágak.
Kamámasszan kappantó,
Sâgar-asszan sôtartó.

Magyarország szûvibe
Bart árulnak hitêlbe.
Assz se aggyák mindenek,
Csak az ügyes legínnek,
Az ügyesnek s a jónak
S az ügyibe valónak.

LIX.

Zúg az erdő, tœrik a fa,
Verik a rászámát vasba.
„Hadd ê verjék az ebattát,
Mé nem becsûte meg magát?“
(Magyar-Lapád.)

LX.

Szennyes ingem, szennyes gagyám,
Mezõségén lakik anyám.
Nincsen fájja, nincs hamuja,
Nincsen, mivel megszapújja.
(Miriszló.)

LXI.

A ludasi megyeháza márványkével van kirakva,
Van kirakva, van kirakva s hej! Magyarî sétál abba.
Elfakta a váras-bíró s vallatta a szalgabíró.
Szalgabíró, szalgabíró: «Huvá való vagy te ficzkó?»
«Hej! én uram ózdi vagyok, Magyarinak fia vagyok.»

Kérem a nemes vármegyét, rajtam mutassa kegyelmét,
Én embert nem cœtem saha, hazzám ne legyen mastaha!
Erdők, mezők, fák, ligetek! itt éltem én ti kœsztetek,
Halállamat vizsgájjátak, árnyékamat gyászájjátak.
Ha valaki itt elmegyen, tœlletek aj vállaszt vigyen:
Itt járt az a dűhes harczí, az ózdi zsvíván Pál Marczí.*

LXII.

Róka lett a lavász-mester,
Mihejt felkœtt jókar reggel.
A vaskelepczét elvette
S a halas tón alól tette.
Tœrœkbuzát hánt melléje,
Hagy a tyúk menjen feléje.
Mikar mekfakta a tyúkat,
Kursmid uram ada futatt.
A szegín tyúk hánkalódatt,
De a spárga el nem ódatt.
Esz egy asszan észrevette,
S «Kursmid uram nem jár tette,
Hagy a más tyukját megette.
Ha mektuggyák másak esztet,

* Magyarî Márton mellékneve. Lásd a családnevek rovatában. Az LVIII—LXII. darabokat ez a M. M. írni-olvasni nem tudó paraszt legény készítette.

Kursmid uram nagyat vesztett.
Az igazgató megtuggya?
Kursmid uramat megnyuzza.»
Kursmid uram nem jár tette,
Hagy a tisztet mekszenvette.
Mig a tyuk sül a lábasba,
A kursmidné ágyasházba.
S mig a kursmid szemekadik,
A kursmidné csákalâdzik.

LXIII.

Anyósam rút és vén nagyán,
Tubákas armánya vagyan,
Arcza ránczas, egy faga sincs,
Két karja razzant fakilines.
Háta pupas, raskadva jár,
A lába víkan pipaszár,
A nyelve mégis kelepel,
Hagy a kalera vigye el!

LXIV.

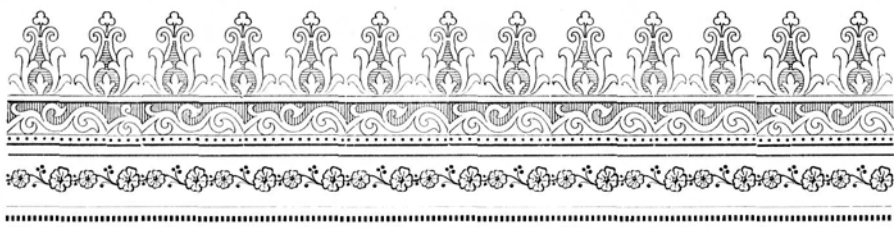
A szakácsné és szabalány,
Szerelmes mind az akárhán,
Egész a szív hasadásig.
Sőt a megbalandulásig.

Máris egy nyalka tüzérbe,
Kati egy vitéz hanvédbe,
Sári egy derék bakába,
Ki dabat ver a bandába.

LXV.

Mas már engedelmet kérek,
Hagy én többé nem éneklek.
Mer féllek, hagy a sak ének
Megártana a gégémnek.
Ki szereti a szép nótát,
Fagaggyan katanabandát,
S kedve kerekedik legatt,
Ha megütik a nagy dabat.

Zárszó.

A mi az alsófehérvármegyei magyar nép rajzából e helyt, a leíró etnografiában talán hiányzik, azt a vármegyei monografia azon részei fogják kiegészíteni, melyekben a népesedés, tanügy, közgazdaság statisztikai eredményei lesznek feltüntetve.

Vármegyénk magyar népének ismertetése közben arra törekedtem, hogy a népet ne annyira elvont s könnyen általánosságokba és tévedésekbe vesző reflexiókkal, hanem a maga tetteivel s szavaival, vagyis adatokkal jellemezzem. Előadásom végén megkísértem az észlelt főbb jellemvonásokat röviden összefoglalni.

Magyar népünk önálló etnografiai jellemet csak annyiban alkot, a mennyiben különbözik a két másik önálló erdélyi magyar típustól: a székelytől és a kalotaszegitől. Tanulmányozását mégis érdekessé teszi az, hogy észak és kelet felől erős székely hatásnak, dél és nyugat felől pedig nem kevésbé erős oláh hatásnak volt és van állandóan kitéve.

Általában erős testalkatu s munkás földművelő fajnak mondható, ezen foglalkozást üző népünknek jó tulajdonságaival és foglalkozásaival. Jellemvonásainak alapját azonban még sem pusztán ez a foglalkozás adja meg; hanem az a jobbggyi viszony is, melyben Nagylak, Csekelaka, Kutyalva és Vajasd egy részének kivételével évszázadokon át éltek, s az az átlagos szegénység, mely ma a nagyobb részt a megélhetés gondjai közt való küzködésre kényszeríti. Az örökségek elaprósodván, földcsekjük jövedelméből és baromtartásból nem igen tudják megszerezni megélhetésük feltételeit; azért vagy az udvarok számára végzett napszámmal segítenek magukon, vagy a közeli városba járnak be munkáért. A fiatalok pedig mint darabantok és szolgálók keresnek foglalkozást. Ritkábban történik ez Kutyalván, Ózdon, Beczében, a mely helyek lakóssága vagyonosabb; Nagylakon és Vajasdon pedig, a hol a lakosság hagyományainál fogva önértetesebb, épen nem. Újabban a városi napszám bérének felemelkedése javította keresetüket.

E mellett főkép a törökbuza termése könnyíti, ha jó, nehezíti, ha rossz, életük folyását. Ez szolgál fő élelmi szerül; ebből fedezgetik állami, megyei, községi, egyházi stb. terheiket. Ha rossz a termése, szánalom az egész téli életük; mert egy-két paraszt-iparos kivételével a többinek épen nincs jövedelmező téli keresetforrása. Mert szegénységük mellett a másik fő-gyengességük az, hogy ismereteik nagyon fogyatékosak. A mit tud a nép fia, azt rendesen még az apjától tanulta; földjét ép úgy műveli, barmát ép úgy neveli, mint az hagyománykép őseitől rámaradt. Bár értelmes, de ezen a két foglalkozáson kívül más-hoz nem látszik a hajlandósága. Kerti gazdálkodással, gyümölcsstermeléssel, házi iparral egyáltalán nem foglalkoznak. Egy-két piczula értékű szőlőnek vagy tojásnak árulgatásával néha félnapját elvesztegeti egy-egy.

Természetes, hogy önérzete szoros kapcsolatban van szellemi és anyagi értékével. A hol a nép iskolázottabb és vagyonosabb, mint a fentebb név szerint megemlített községekben; ott önérzetes, sőt a kellő tanultság híján ez önérzet nyakasságba téved. Főkép Beczében szokott ez nyilatkozni az urak és minden jó tanácsaik iránt való bizalmatlanságban; sőt még a hatósági, pl. járás-orvosi és fillokszera-irtó intézkedések megghiúsításában is. A nagyobb rész azonban, különösen az idősebbje, még most is magán viseli régiebb szolgálai állapotának a nyomait. Vidékünkön még most is lehet hallani magyar paraszt szájából ezt a köszöntést: «Kezét csókolom» s minden második szava: «Instállom.» Szolgálai vonás az is, hogy a végzett munkabére mellett el-elvár még egy-két krajczár borraivalót, sőt kérni sem átal.

Tehát szegény és korlátolt; de szegénysége mellett munkás, takaros és kevés igényű; korlátoltsága mellett vagy épen miatta van elégedettsége s bizonyos naív költőisége, melyet ily mértékben műveltebb vidékeken már nem találni. Valóságos Isten áldása az a jó kedély, melynek megnyilatkozásaira a társas élet minden alkalmát felhasználja. Vidám és tréfa-kedvelő; természetesen tréfaikat nem válogatják meg a művelt izlés kívánalmai szerint. Egyik-másik községnek külön pszichikai jellemet is állapított meg a tapasztalaton alapuló közvélemény. Ózd lakossága, mely legszebb arczu és legtermetesebb, általában lassú és nyugodt kedélyű. Istvánháza népe élénk, lármás; azt hinné az ember, hogy mind czivakodik, mikor vasárnapi istentisztelet után, a templom előtt, a község ügyeit beszélgetik. A bükkösi hallgatag megadással hordja szegénysége terhét; talán a legigénytelenebbnek s legszorgalmasabbnak lehetne mondani. A vajasdiak méltán büszkék katonai multjukra, a melynek hatása a mai nemzedéken is látható; nemcsak izmos termükön, hanem önérzetes és fegyelmezett maguktartásán is.

A földművelő munka megerősíti, de nehézkessé is teszi a testet, s vele együtt a földhöz köti, reálissá teszi a gondolkodást. Ma éppen úgy, mint a multban ellentéte volt a római számító alapossága, komolysága és szívóssága az ión könnyedségnek, szellemességnek és könnyelműségnek. A mint külsejében nehézkés, ugy kedélye is nehezen meleg-

szik fel. Az eszmék szépségéért talán nem tud lelkesedni; talán a valást és hazafiasságot első sorban azon terhek szerint itéli meg, a melyeket e két eszme szolgálata reá ró: de elég értelmes arra, hogy belássa ez eszmék kultuszának szükséges voltát, s irántuk való kötelességeit, ha bírja, készségesen teljesíti is.

Erkölcsei nézetei az emberek becsülésén, tehát a tisztességen alapulnak inkább, mint akár a valláson, akár a törvénytől való félelmen. S ha a fiatal, könnyelműbb rész nem is csinál lelkiismeretbeli dolgot apró tolvajlásokból: ezek inkább legényes csínyeknek, mint erkölcstelen szokásnak veendőek. Sokkal szomorubb jelenség az, hogy a városok közelében lévő községek népe, főkép a felenyedí, úgy piacra hozott rossz élelmi czikkeivel s egyéb fajta ravaszágaival ott csalja a városi embert, a hol csak szerét ejtheti. A fonó erkölcstelen visszaéléseit eklézsia-követéssel igyekeznek korlátozni; de némely helyt, pl. Magyar-Lapádon és Bükkösön, szinte sikertelenül. Nagyobb vétségekről, melyek a büntető törvény szigorát vonták a közel vagy régi multban magukra, Csekelakán, Medvésen, Bethlen-Szt-Miklóson hallottam; ezek aztán a muló idő árnyéka szerint megnyúlva, a bőven keletkező népmesék anyagát növelik.

Ennek a népnek egyik részéről dicsőséges, más részéről gyászos hagyomány maradt fel századunk közepéről. A vajasdi huszárok a saját felszerelésükkel küzdötték végig az egész szabadságharcot. Több község magyar népe azonban úgy hálálta meg a jobbágy-viszonyból való felszabadítás jótéteményét, hogy részt vett a nemesi birtokok és városok gyujtogatásában és kirablásában. Ezen községek ma már szívesen menekülnének az átok-teher alól, melyet az önzés és boszuérzet tévedéséből s elhagyatottságuk miatt ébredt félelmükben magukra vettek. Azért mert tudatára keltek magyar voltuk s hazájuk iránti kötelességeiknek. A népnevelésnek, mely főkép a pap, tanító és jegyző kezébe van letéve, lesz a hivatása, hogy a magyar műveltség sikereinek megismertetése, a megélhetés módjainak szaporítása s a magyar öntudatnak nevelése és ébrentartása által egyik résznek dicsőségét s a másíknak gyászát egyformán gyümölcsöző áldássá változtassa.

Tárgymutató.

Az Alsófehér vármegyei magyar lakosság száma és elemei	Lap	465
1. §. Alsófehér vármegye magyar népe antropológiai tekintetben		472
2. §. Ház és felszerelése		486
3. §. Ruházat		488
4. §. Táplálkozás		494
5. §. Népies foglalkozások		496
6. §. Népszokások a társas életben		515
7. §. Népszokások az emberi élet korszakai szerint		532
8. §. Vallás és néphit		561
9. §. Népnyelv		572
Hangtan és alaktan		576
Mondattan		580
Tájszók és idegen szók		582
Személynevek		587
Helynevek		589
Elbeszélő népköltészet		593
Népdalok		643
Zárszó		671

Sajtóhibák.

Lap	Sor	helyett	Olvasandó.
515	1	7. §.	6. §.
524	39	késé	késő.
538	6	meghalaggya	meghaladja.
559	jegyzet	olv.	ol. (oláh.)
579	35	ő kêmék	é kêmék.
584	38	kátyus	kátyus.
592	32	Krapendorf	Krapundorf.
604	33	migyár	mingyár.
606	33	vagyok	vagyak.
648	13	bábánatat	búbánatat.
654	10	rászántó	râzsántó.

MAGYAR NÉPVISELET A MAROSMENTÉRŐL.

MAGYAR MÁTKAPÁR MAGYAR-LAPÁDRÓL.

MIRISZLAI MAGYAR FIATAL PÁR.

MAGYAR FÉRFI MEDVÉSŐL.

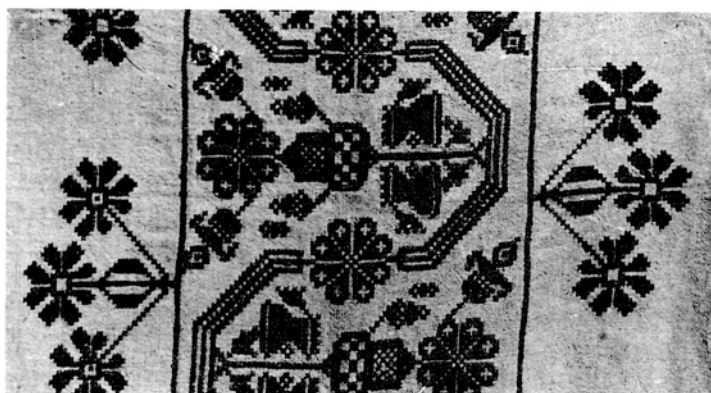
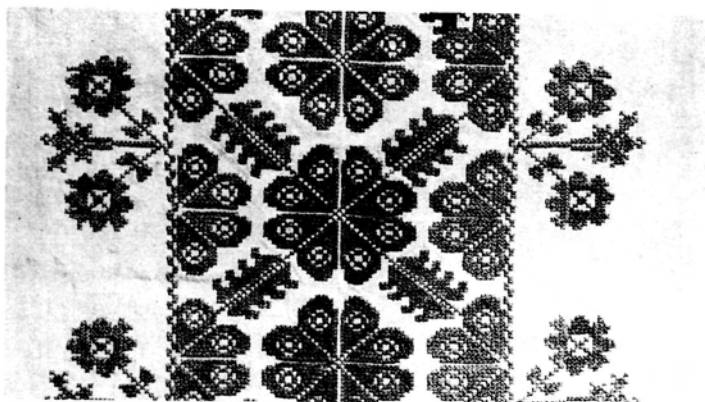
MAGYAR ÖREG PÁR KÖZNAPI VISELETBEN MAGYAR-BECZÉRŐL.

MAGYAR SZEGÉNYSORSU HÁZASPÁR A MAROSMENTÉRŐL.

MAGYAR NÉPVISELET VAJASDRÓL.

VARROTTAS MINTÁK VAJASDRÓL.